

SCI-CONF.COM.UA

**SCIENTIFIC PROGRESS:
INNOVATIONS, ACHIEVEMENTS
AND PROSPECTS**

**PROCEEDINGS OF III INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
DECEMBER 4-6, 2022**

**MUNICH
2022**

SCIENTIFIC PROGRESS: INNOVATIONS, ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

Proceedings of III International Scientific and Practical Conference

Munich, Germany

4-6 December 2022

Munich, Germany

2022

UDC 001.1

The 3rd International scientific and practical conference “Scientific progress: innovations, achievements and prospects” (December 4-6, 2022) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2022. 509 p.

ISBN 978-3-954753-04-8

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Scientific progress: innovations, achievements and prospects. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-progress-innovations-achievements-and-prospects-4-6-12-2022-myunhen-nimechchina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: munich@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 MDPC Publishing ®

©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Мудраков В. В., М'ялковський Р. О.* 12
ВПЛИВ БІОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ КАРТОПЛІ ЗАЛЕЖНО
ВІД СИСТЕМИ УДОБРЕННЯ
2. *Школьний В. П., М'ялковський Р. О.* 15
БІОЛОГІЯ І ЕЛЕМЕНТИ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ВІВСА
ПОСІВНОГО

VETERINARY SCIENCES

3. *Naumov L., Semenov A.* 17
INVESTIGATIONS OF PROTEOLYTIC PROPERTIES AND
EXPRESSION OF HUMAN NEPRILYSIN AND NEPRILYSIN 2
4. *Velken-Krom Nick, Groshkov A.* 24
MEDITATION IMPROVES CONCENTRATION OF ATTENTION
AND MIGHT BE AUGMENTED BY BINAURAL BEATS
5. *Смоляк В. В., Добровольський В. А.* 30
МОНІТОРИНГ ВІКОВИХ ТА ПОРОДНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ЗАХВОРЮВАНЬ РІЗНОЇ ЕТІОЛОГІЇ КІШОК В УМОВАХ
ПОДІЛЛЯ

MEDICAL SCIENCES

6. *Bekjanova O. Ye., Adizov M. A.* 34
INDICATORS OF THE LEVEL OF PRO-INFLAMMATORY
CYTOKINES IN THE MIXED SALIVA OF HAZARDOUS
WORKERS
7. *Ivanov V. P., Zakrevska M. M.* 37
GENDER-AGE VARIABILITY OF THE LEVEL OF GROWTH
STIMULATING FACTOR EXPRESSED BY GENE 2 IN THE
PLASMA OF PATIENTS WITH HYPERTENSION WITH/AND
WITHOUT CHRONIC CORONARY DISEASE
8. *Khrystych A. V., Efremova O. A.* 43
A RARE CASE OF COMBINED PATHOLOGY OF KLINEFELTER
SYNDROME AND ROBERTSONIAN TRANSLOCATION
9. *Kolupayev S., Chernyak M.* 46
THE SIGNIFICANCE OF CLINICAL AND TOMOGRAPHIC
INDICATORS IN PREDICTION OF THE RESULTS OF
EXTRACORPORAL SHOCK WAVE LITHOTRIPSY IN PATIENTS
WITH UROLITHIASIS
10. *Liudkevych H. P., Sukhan D. S., Muzychuk O. M., Chernachuk A. P.,
Yakobchuk D. R., Holubets A. V., Khotiachuk L. A.* 49
THE ROLE OF IL-4 GENE 590C>T POLYMORPHISM IN
SUSCEPTIBILITY TO BRONCHIAL ASTHMA IN CHILDREN

11. *Rzaeva Aitadj Akif kizi, Ahmaididi Malika, Berezko M. D., Kucherenko B. Yu.* 55
RESEARCH OF THE TERMS OF MYOCARDIAL STANDING IN EMERGENCY MEDICINE
12. *Алфьоров А. О.* 58
ІШЕМІЧНИЙ ІНСУЛЬТ: СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ЛІКУВАННЯ
13. *Білопольська М. І., Захарова А. О.* 65
ПОКАЗАННЯ, ПЕРЕВАГИ ТА УСКЛАДНЕННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ КЛІТИН ОСТРІВЦІВ ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ
14. *Бужинська Н. Р., Приходько М. І., Валентьєва А. В.* 67
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ЛІКУВАННІ ДИТЯЧОГО ЦЕРЕБРАЛЬНОГО ПАРАЛІЧА
15. *Бухало Г. О.* 70
ЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЛІКАРСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ
16. *Вовк В. І., Пацация М. М.* 74
ДЕМЕНЦІЯ: ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ, СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ТА ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ
17. *Вороненко О. С., Павлюк К. С., Гайденко В. Є., Краснопольська К. О.* 76
ОНКОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРАЦИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ В ТЕРАПЕВТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ЕНДОКРИНОЛОГА
18. *Гевкалюк Н. О., Назаренко І. В.* 79
ОЦІНКА ІНТЕНСИВНОСТІ КАРІЄСУ ЗУБІВ У ДІТЕЙ, ХВОРИХ НА ДИТЯЧИЙ ЦЕРЕБРАЛЬНИЙ ПАРАЛІЧ
19. *Коробкіна П. Д., Дьякова Ю. А., Лупир А. В., Калашник-Вакуленко Ю. М.* 83
ВПЛИВ СТРЕСУ НА ЗАГОСТРЕННЯ ХРОНІЧНОГО ТОНЗИЛІТУ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ
20. *Малик Н. В., Кузьминська А. В.* 88
КАЛЬЦИФІКАЦІЯ ЧЕРЕВНОЇ АОРТИ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ РОЗВИТКУ СЕРЦЕВО-СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ЗАГАЛЬНІЙ ПОПУЛЯЦІЇ
21. *Маринчина І. М., Дорогокупець А. В.* 93
КЛІНІЧНИЙ ВИПАДОК COVID-19 ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ
22. *Нестерова К. І., Резникова Г. О., Анциферова О. О., Бабошкін А. І., Глухова О. І.* 95
ОГЛЯД НОВИХ ІМУНОДЕФІЦИТНИХ РОЗЛАДІВ ТА МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ
23. *Нестерова К. І., Федоренко Н. В., Новак Т. Х., Бабошкін А. І., Глухова О. І.* 102
МАВПЯЧА ВІСПА, ЯК НОВИЙ ВИКЛИК ЛЮДСТВА
24. *Узбек Т. С., Мамедова Матанат Мушвіг кизи* 104
УРАЖЕННЯ СЛИЗОВОЇ ОБОЛОНКИ РОТА В РЕЗУЛЬТАТІ ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗМ COVID 19

PHARMACEUTICAL SCIENCES

25. *Гончар А. О.* 109
АНАЛІЗ СПОЖИВАННЯ ОДНОКОМПОНЕНТНИХ ТА
ДВОКОМПОНЕНТНИХ КОМБІНОВАНИХ
АНТИГІПЕРТЕНЗИВНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ КЛАСУ іАПФ
В УКРАЇНІ В ПЕРІОД З 2016 ПО 2020 РІК

TECHNICAL SCIENCES

26. *Botsiura I. S., Oleinik O. V.* 112
FUTURE OF PARALLEL COMPUTING
27. *Stasiuk O., Sintiurova M., But M.* 116
THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE
MANAGEMENT OF TELECOMMUNICATIONS IN RAILWAY
TRANSPORT PROJECTS
28. *Васюта В. В., Барсуков С. Г.* 121
РОЗРОБКА ЧЕРЕЗ ТЕСТУВАННЯ (TDD) ЯК ПРАКТИКА
РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
29. *Ессам Елнаггар, Кричковская Л. В., Близнюк Е. Н.,
Грицаенко Ю. А.* 126
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАЗНЫХ СОРБЕНТОВ ДЛЯ УТИЛИЗАЦИИ
НЕФТЕПРОДУКТОВ
30. *Жабський С. М., Кожем'як В. Р.* 132
РОБОТА ГТС В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ УКРАЇНИ
31. *Ковальов К. В., Губаренко Є. В.* 135
ПРОЄКТУВАННЯ СИСТЕМИ АДАПТИВНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ
ЕЛЕМЕНТІВ ІГРОВОГО ПРОСТОРУ
32. *Меньков М. О., Крячко К. В.* 138
УДОСКОНАЛЕННЯ ПОТРІБНОЇ КІЛЬКОСТІ КОЛІЙ НА
ПАСАЖИРСЬКИХ СТАНЦІЯХ
33. *Нікуліна А. В., Соляник С. П.* 140
БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІ ТЕКСТИЛЬНІ ВИРОБИ
34. *Пацалюк В. С., Федотов В. В.* 146
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУЧАСНІЙ ВІЙНІ
35. *Полосенко Д. Д., Стребкова М. О., Краснокутський В. О.,
Крячко К. В.* 150
ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОЇ КІЛЬКОСТІ КОЛІЙ
ВАНТАЖНИХ СТАНЦІЙ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ
36. *Савчук Т. О., Магльона В. В.* 153
АНАЛІЗ КЛАСИФІКАТОРІВ ДЛЯ ПРОЦЕСУ АВТЕНТИФІКАЦІЇ
КЛІЄНТІВ В РЕЖИМІ РЕАЛЬНОГО ЧАСУ
37. *Тримбач С. П., Степаненко С. П.* 157
АНАЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ
ГРАНУЛЮВАННЯ СУМІШЕЙ

38. *Шевчук А. В., Арсенюк І. Р.* 164
ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ
РОЗПІЗНАВАННЯ ЖЕСТІВ ДЛЯ КЕРУВАННЯ У
КОМП'ЮТЕРНИХ ІГРАХ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

39. *Казмерчук А. І.* 170
ЗАДАЧІ ДЛЯ МОДИФІКОВАНОЇ СИСТЕМИ РІВНЯНЬ ГАЗОВОЇ
ДИНАМІКИ
40. *Калайда О. Ф.* 174
ІНТЕГРУВАННЯ НОРМАЛЬНИХ ЛІНІЙНИХ СИСТЕМ
ЗВИЧАЙНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ З
ТРАНСПОНОВАНИМИ ЦИРКУЛЯНТНОЮ ТА φ -
ЦИРКУЛЯНТНОЮ МАТРИЦЯМИ КОЕФІЦІЄНТІВ

ASTRONOMY

41. *Вернидуб О.* 177
ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В
ПІСЛЯУРОЧНИЙ ЧАС

PEDAGOGICAL SCIENCES

42. *Lysenko O. A.* 183
TRAINING OF POST-PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE
IRISH LANGUAGE AT MARY IMMACULATE COLLEGE OF
EDUCATION
43. *Бессараб Н. А.* 189
ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ
АКТИВНОСТІ І КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ В НОВІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ
44. *Дурманенко Є. А.* 194
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ БУЛІНГУ В
ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ
45. *Євенко О. В.* 202
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ
МОВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ ШЛЯХОМ
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ
46. *Завітренко Д. Ж., Березенко Н. О.* 206
ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ
ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В СІМ'Ї
47. *Маленко Я. В., Якуба О. О.* 213
ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ
«БІОРІЗНОМАНІТТЯ»: РЕАЛІЇ, ОСОБЛИВОСТІ, МОЖЛИВОСТІ,
ПЕРСПЕКТИВИ

48. *Махновський С. С., Пащенко Л. О.* 220
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК БАЗОВА ЯКІСТЬ
СТУДЕНТСЬКОГО ЛІДЕРА
49. *Олексін Ю. П., Сокаль В. А., Якубовська С. С.* 229
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАНЯТЬ З ПЕДАГОГІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН ДЛЯ МАГІСТРІВ ТЕХНІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
50. *Орленко Н. А., Совгіря Т. М., Коротя В. В., Ключніков Т. М.* 236
ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНО-
ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В НАЦІОНАЛЬНОМУ
АВІАЦІЙНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
51. *Форостян О. І., Смаль В. І.* 242
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ
52. *Холодний О. І., Колесник С. В.* 248
МОДЕЛЬ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В
ЗВО

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

53. *Shevchenko R. V.* 253
POST-TRAUMATIC GROWTH OF VOLUNTEERS AS
PSYCHOLOGICAL READINESS FOR INJURIES
54. *Гордієнко А. С.* 259
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ У ПІДЛІТКІВ
ІЗ РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ
55. *Дрібас С. А., Грищенко Ю. А.* 266
ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ У ФОРМАТІ НОВИХ ОСВІТНІХ РЕАЛІЙ
56. *Кондра Ю. Ю.* 270
СІМЕЙНО-РОЛЬОВІ ОЧІКУВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗЛУЧЕННЯ
ПОДРУЖЖЯ
57. *Пріснякова Л. М., Цапліна С. А.* 276
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ
ЗАЛЕЖНОСТІ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ
58. *Усик Д. Б., Калуга Н. І.* 281
РОЗВИТОК ПРОЦЕСІВ СПІЛКУВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ
ВІЦІ
59. *Усик Д. Б., Перепелиця А. Ю.* 288
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ
САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ
60. *Хоржевська І. М., Рожова О. А.* 294
ВПЛИВ ТА НАСЛІДКИ ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ
РЕЧОВИН

SOCIOLOGICAL SCIENCES

61. *Клеменко А. Ю., Гладий М. О.* 301
НЕМАТЕРІАЛЬНІ МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

JOURNALISM

62. *Дубів В. Ю., Яковець А. В.* 305
ВПЛИВ КІНЕМАТОГРАФУ НА СПРИЙНЯТТЯ
ІДЕНТИФІКАЦІЙНОГО КОДУ УКРАЇНИ У СВІТІ

ART

63. *Сулима Ю. О., Мер'є О. В., Галишич Р. Я.* 315
ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ШРИФТІВ НА КАМ'ЯНИХ
НАДГРОБКАХ С. ЛАПШИН ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ХІХ–
ХХ СТОРІЧ
64. *Шевченко К. С., Путілова В. Р.* 323
СКЕТЧІНГ У ПРОЄКТУВАННІ. ОСОБЛИВОСТІ ТА
МОЖЛИВОСТІ

CULTUROLOGY

65. *Вербицька А. І., Ядловська О. С.* 330
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕТНОГРАФІЧНИХ
ГРУП В УКРАЇНІ
66. *Фабрика-Процька О. Р., Бурлаченко Б. А.* 334
ФЕНОМЕН ПОПУЛЯРНОСТІ ГІТАРИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ
ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

LITERATURE

67. *Бутенко С. В., Бикова Т. В.* 338
КУЛЬТУРА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ТВОРІВ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
68. *Цалапова О. М.* 343
ГЕНЕРАЦІЯ АНТИСТРАШИЛОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

POLITICAL SCIENCES

69. *Tornike Gvenetadze* 349
EXTRADITION IS ONE OF THE EXPONENTS OF ACHIEVING
FOREIGN POLITICAL GOALS
70. *Андрейко В. І., Пацкан О. М.* 354
ДОСВІД КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ (V4) У ГАЛУЗІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
71. *Бучацька Ю. Ю., Яковець А. В.* 365
ПРОПАГАНДА В НОВИХ МЕДІА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА
СОЦІАЛЬНУ РЕАЛЬНІСТЬ

PHILOLOGICAL SCIENCES

72. *Єрмоленко С. В., Шамрай Н. С.* 373
ГЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНА МОВА НА ПРИКЛАДАХ
ВИСЛОВЛЮВАНЬ НІМЕЦЬКИХ ПОЛІТИКІВ
73. *Шингур А. О., Пилипчук М. Л.* 381
СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ
УКРАЇНСЬКОЮ МООВОЮ

ECONOMIC SCIENCES

74. *Blyakher M., Kochetkova D. V.* 386
PROBLEMS OF TRANSITION OF RUSSIAN UNIVERSITIES
FROM DIGITALIZATION TO DIGITAL TRANSFORMATION
75. *Filatova I., Nigamatullina K.* 390
BUSINESS MODERNIZATION OF OIL AND GAS COMPANIES IN
THE DECARBONIZATION AGENDA
76. *Khomovyi S. M., Khomovyi M. M., Lytvynenko V. S., Gavrik O. Yu.,
Paziruk O. S.* 393
FINANCIAL STATEMENT INFORMATION AND REASONS FOR
ITS DISCLOSURE IN UKRAINE AND ABROAD
77. *Акопян Е. А.* 398
ОБЪЕМЫ ЭКСПОРТА ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ПРОДУКЦИИ В
ОБЩЕМ ЭКСПОРТЕ РА
78. *Білецька І. М.* 402
МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНО-
ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
79. *Бужимська К. О., Ковпака С. О.* 408
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
80. *Васюта В. Б., Оріхівський І. О.* 415
СУЧАСНЕ ТОВАРОЗНАВСТВО: ІННОВАЦІЇ, ПРОБЛЕМИ
ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ
81. *Васюта В. Б., Васюта В. В., Путря А. М.* 420
ІТ-БІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ
82. *Гайнюк Н. М., Котіна Г. М.* 423
НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ
ДЕРЖАВИ
83. *Герасимчук Р. В., Савченко М. В., Кулявець В. Г.* 427
ФАКТОРНІЙ АНАЛІЗ ВИТРАТ ПРОМИСЛОВОГО
ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИЗНАЧЕННЯ РЕЗЕРВІВ
ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ
84. *Гудзь М. В., Галушка Ю. Р.* 432
ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНІ ОПЕРАЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО
КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

85.	<i>Джур О. Є., Єрофєєва Є. В.</i>	438
	ПРОЄКТ-ІНСТРУМЕНТ STEAM-ОСВІТИ «ЕКОКЛІМАТИЧНА СТАНЦІЯ З ВИРОЩУВАННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ «INDOOR FOREST»»	
86.	<i>Дяченко Т. О., Левченко В. С.</i>	445
	УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЗЕД	
87.	<i>Кисільова І. Ю., Назіна А. А., Бичкова С. Ю.</i>	452
	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ	
88.	<i>Майстренко Ю. В., Зубаль В.</i>	458
	УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ЯК ОСНОВА СТВОРЕННЯ АРХІТЕКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА	
89.	<i>Нестеренко В. І.</i>	462
	ЗМІНИ СУСПІЛЬСТВА І ЦІННОСТЕЙ ЯК ЕКОНОМІЧНИХ КАТЕГОРІЙ	
90.	<i>Новицька О. В., Козій Н. С.</i>	471
	ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ	
91.	<i>Прушківська Е. В., Дерев'ягін М. В., Шмирін І. А.</i>	478
	ОСОБЛИВОСТІ КОН'ЮНКТУРИ СВІТОВОГО РИНКУ ВЕРТОЛЬОТОБУДУВАННЯ	
92.	<i>Смолінська С. Д., Нурієва В. Р.</i>	482
	ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДЛЯ НАЛЕЖНОГО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНІВ	
LEGAL SCIENCES		
93.	<i>Helych A. O., Helych Yu. O.</i>	487
	REVOCATION OF THE BANKING LICENSE AND LIQUIDATION OF THE BANK	
94.	<i>Hudik V. G.</i>	492
	SIGNS AS A WAY OF INTERPRETING THE CONCEPT OF «LAW- MAKING»: THEORETICAL AND LEGAL ASPECT	
95.	<i>Varava I. P., Sachuk D. B.</i>	496
	CYBERCRIMINAL SPACE AND SPACE LAW	
96.	<i>Лисенко С. О.</i>	500
	АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІСНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНОЇ СКЛАДОВОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ	
97.	<i>Філіпп А. В.</i>	506
	ВІДМЕЖУВАННЯ ДИВЕРСІЇ ВІД ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ	

AGRICULTURAL SCIENCES

ВПЛИВ БІОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ КАРТОПЛІ ЗАЛЕЖНО ВІД СИСТЕМИ УДОБРЕННЯ

Мудраков В. В.

аспірант

Керівник: д. с.-г. н., професор

М'ялковський Р. О.

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Наша держава займає третє місце у світі за масштабами споживання картоплі. При великих витратах праці і матеріальних ресурсів її врожайність залежить від ґрунтово-кліматичних умов. Рослина картоплі характеризується високою пластичністю, проте нормальний ріст і розвиток проходить при забезпеченні у відповідних кількостях світлом, теплом, повітрям, водою і елементами живлення.

Водночас вплив метеорологічних чинників не можна розглядати окремо від ґрунтових умов, внесення добрив, біологічних особливостей сорту. Вирішальним фактором, що обумовлює формування високого врожаю культур, в тому числі і картоплі, є фотосинтетична діяльність листового апарату. Величина фотосинтезу проявляється через такі показники: інтенсивність фотосинтезу, площа поверхні листків та активність їх роботи. Ефективність фотосинтезу кожної окремої рослини, як і агроценозу в цілому, зумовлена великою кількістю чинників.

Отже, важливо розробити комплекс заходів, спрямований не лише на забезпечення потреб рослин у волозі та мінеральному живленні, а й на сприяння достатньо швидким темпам розвитку оптимальної листової площі та тривалому її функціонуванню.

Дослідження проводились на дослідному полі Навчально-виробничого

центру «Поділля» Закладу вищої освіти «Подільського державного університету» впродовж 2022 року.

Результати дослідження. Внесення органічних та мінеральних добрив сприяло збільшенню площі листків. Найбільшу площу листової поверхні у період вегетації рослини сформували при сумісному внесенні гною 40 т/га та мінеральних добрив $N_{120}P_{120}K_{120}$. Так, площа листової поверхні на високому фоні мінерального живлення у 2022 році становила 41,5 тис.м²/га. Тобто, добрива значно впливали на швидкість формування асиміляційного апарата та розмір активної листової поверхні рослин, що давало можливість збільшити врожайність картоплі.

Фотосинтетичний потенціал свідчить, яка площа листків і протягом якого періоду працювала на формування і урожайність рослин. Нами встановлено, що чим більший фотосинтетичний потенціал, тим вища урожайність, якщо при цьому не спостерігається зменшення чистої продуктивності фотосинтезу. Найбільший фотосинтетичний потенціал відмічали в 2022 році на фоні високого кореневого живлення (фон – 40 т/га гною + $N_{120}P_{120}K_{120}$) 2,5 млн. м²/га, середньому – (фон – 40 т/га гною + $N_{60}P_{60}K_{60}$) – 1,8 та низькому (без внесення добрив - контроль) – 1,4 млн. м²/га.

Внесення в ґрунт гною та мінеральних добрив значно підвищувало рівень врожаю в досліді. Сумісне внесення в ґрунт гною 40 т/га і помірних норм мінеральних добрив ($N_{60}P_{60}K_{60}$) забезпечувало також достатньо високий урожай картоплі у досліді – 31,4 т/га, що у порівнянні з контролем вище на 5,5 т/га. Найвищий урожай у досліді отримано у сорту Околиця при сумісному застосуванні органічних і мінеральних добрив з нормою 40 т/га гною + $N_{120}P_{120}K_{120}$ – 38,2 т/га, що у порівнянні з контролем вище на 11,9 т/га.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук А. А. Перспективи розвитку картоплярства в Україні. Вісник аграрної науки. 2009. № 4. С. 21–23.

2. Ільчук Р. В., Завірюха П. Д. Асиміляційна поверхня і урожайність картоплі залежно від строків садіння, рівнів живлення та групи стиглості сортів. Вісник Львівського національного аграрного університету. 2012. № 16 (1). С. 254-258.

3. М'ялковський Р. О., Безвіконний П. В. Оцінка впливу метеорологічних факторів на врожайність картоплі в умовах Правобережного Лісостепу України. Картоплярство України: науково-виробничий журнал. 2019. 1-2(45-46). С. 10-15.

БІОЛОГІЯ І ЕЛЕМЕНТИ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ВІВСА ПОСІВНОГО

Школьний Василь Петрович

Аспірант 1-го року навчання

М'ялковський Руслан Олександрович

Доктор сільськогосподарських наук, професор

Заклад вищої освіти

Подільський державний університет

м. Кам'янець-Подільський, Україна

В Україні овес вирощують переважно на Поліссі і в Лісостепу. Загальна площа посівів вівса тут становить 0,5 - 0,6 млн га. За середньою врожайністю овес поступається ярому ячменю. Проте, як і інші сільськогосподарські культури, відзначається досить високим потенціалом урожайності зерна. У виробничих умовах із застосуванням прогресивних елементів сучасних технологій збір зерна досягає 50 - 55 ц/га і більше, на сортодільницях 65-80 ц/га

У період вегетації овес найкраще розвивається при 18 - 22 °С і чутливий до можливого зниження температури у період цвітіння і наливання зерна до мінус 1,5 -3 °С, що інколи трапляється в північних районах його вирощування. Під дією таких температур формується зерно з низькою схожістю. Для нормального розвитку вівса протягом усього вегетаційного періоду сума ефективних температур має становити від 1500 до 1800 °С.

Овес вибагливий до вологи, починаючи з набухання зерна в ґрунті, яке нормально відбувається при поглинанні до 65 % води від його маси. Багато вологи потребує овес у період трубкування - викидання волотей, особливо за 10-15 днів до викидання волоті, коли ефективно формуються генеративні органи рослини. З 1ц зерна вівса з ґрунту виноситься близько 3 кг азоту, 1 кг фосфору, 5 кг калію. Як бачимо, овес найбільше потребує азоту та калію

Під овес вносять мінеральні добрива. Залежно від ґрунту й попередника їх дають у дозі від 30 до 60 -90 кг/га діючої речовини. При цьому більшість фосфору і весь калій використовують під основний обробіток ґрунту, азот

навесні під культивуацію і частину фосфору (10-12 кг/га) в рядки. На малородючих дерново-підзолистих ґрунтах у рядки доцільно вносити складні мінеральні добрива (нітро-амофоску та ін.) по 10-15 кг/га діючої речовини. На кислих ґрунтах замість суперфосфату краще вносити фосфоритне борошно, яке добре засвоюється вівсом і, крім того, знижує кислотність ґрунту. На кислих ґрунтах урожайність вівса підвищується при їх вапнуванні. На торфових ґрунтах обов'язково вносять мідні добрива (піритні недогарки 3-4 ц/га або мідний купорос 20-25 ц/га) один раз за 4 - 5 років. При потребі посіви підживлюють у період кущення рослин з розрахунку (NPK)20-30. Високі дози азоту на родючих ґрунтах можуть зумовити вилягання посівів вівса. У такому разі віддають перевагу фосфорно-калійним добривам.

Сівба. Для сівби використовують крупну фракцію насіння з високими посівними якістьми (рН 1 - 3). Дослідженнями встановлено, що сівба крупним насінням забезпечує приріст урожаю зерна вівса до 5 - 6 ц/га. Тому сортування насіння на трієрних блоках (БТ-20) з відбором крупного має важливе господарське значення. Перед висіванням його протруюють вітаваксом (3-3,5 кг/т), гранозаном (1,5 - 2 кг/т), аргоналлом (3 кг/га) та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Юла В. Продуктивність вівса голозерного / В. Юла, В. Камінська, В. Мушик // Пропозиція. — 2014. — № 2. — С.78—79
2. Овес. Технічні умови: ДСТУ 4963: 2008. — [чинний від 2010-07-01]. Київ: Держ-споживстандарт України, 2010. — 10 с
3. Амінокислотний склад білків зерна різних сортотипів вівса / Р. М. Мукоїд, Н. О. Ємельянова, А. І. Українець, І. М. Свидинюк // Харчова промисловість.—2009.—№ 8.—С. 14—16.

VETERINARY SCIENCES

INVESTIGATIONS OF PROTEOLYTIC PROPERTIES AND EXPRESSION OF HUMAN NEPRILYSIN AND NEPRILYSIN 2

Naumov Lev

Bachelor Biol. Sc., MASA Project, Ariel University, Israel

Semenov Alexander

Ph.D in Biology, HyTest group, Turku, Finland

Abstract. EntrestoTM is one of the newest methods in therapy of hearth failure (HF), which includes the selective inhibitor of neprylisin (NEP) – sacubitril (Sac). One of the NEP substrates is B-type natriuretic peptide (BNP). The increase in the concentration of BNP as a result of NEP inhibition is considered to lead to the positive effect of Entresto. However, the closest homologue of NEP – neprylisin 2 (NEP2) has been proved to be able to cleave BNP in presence of Sac, which can create possible complications for Entresto therapy. This study compares the role of NEP and NEP2 in clearance of BNP through examination of expression and proteolytic activity of these enzymes in different human cell types.

Background. NEP is a zinc-dependent metallopeptidase belonging to the M13 family (thermolysin-like metalloproteases). In humans, NEP is expressed in the myocardium, endothelium, kidneys, brain, lungs, placenta, testes, adrenal glands, as well as in neutrophils and fibroblasts. NEP plays an important role in the regulation of blood pressure, inflammation, respiration and neuropeptide function in the central nervous system. The main NEP substrates are angiotensin I, endothelin, somatostatin, enkephalins, bradykinins, substance P, natriuretic peptides (NP) and β -amyloid [1, p. 639].

Currently, the role of NEP in the regulation of the NP system is of great interest. NP are hormones secreted mostly by the myocardium. The physiological

effect of NP is vasodilation, increased diuresis and natriuresis, inhibition of the renin-angiotensin-aldosterone system. With the development of cardiac pathologies associated with an increase in the load on the myocardium, the concentration of NP in the bloodstream increases drastically, which makes them valuable biomarkers of HF [2, p. 131].

Selective inhibition of NEP by Sac (a component of the drug Entresto™) in patients with HF contributes to the development of a cardioprotective effect by increasing the concentration of active forms of NP. However, NEP is not the only enzyme capable of NP proteolysis. In the course of studies conducted in our laboratory, it was shown that the close homologue of NEP – NEP2 – cleaves NP at the same sites as NEP, while NEP2 is resistant to inhibition by Sac [3]. In *in vitro* experiments, NEP2 shows similar substrate specificity to NEP, but so far very little is known about its physiological role and expression at the protein level has been shown only in the brain and testes [4, p. 2382].

Aim of the study. The existing method of HF therapy using Sac does not take into account the contribution of NEP2 to NP degradation. In order to establish the role of NEP2 in the regulation of the NP system it seems appropriate to conduct a comparative study of the expression and proteolytic activity of NEP and NEP2. Our main tasks were to evaluate the activity of NEP and NEP2 in cell cultures and to analyze the expression of these enzymes in cardiomyocytes, neurons and neutrophils. As a common substrate for both NEP and NEP2 we used BNP, which also considered to have the highest cardioprotective value in case of HF [2, p. 131].

Materials. The BNP-specific monoclonal (mAbs) and polyclonal antibodies (pAbs) used in this study were kindly provided by HyTest. Sacubitril was from MedKoo Biosciences. pAbs, specific for NEP and NEP2, were manufactured by R&D Systems. A set of molecular markers for electrophoresis and a luminescent substrate for horseradish peroxidase (HRP) were from Thermo Fisher Scientific. All other reagents were from Sigma Aldrich unless otherwise stated.

Methods. Our proposed method for assessing the activity of NEP and NEP2 is based on the detection of BNP proteolysis products. Previously, solid-phase sandwich

immunoassays were developed in our laboratory, which make it possible to detect the level of BNP(17/18)open, one of the main products of BNP proteolysis under the action of both NEP and NEP2 [5, p. 1239].

To detect the proteolytic product BNP(17/18)open, we used a solid-phase sandwich immunoassay, in which the coat antibody is specific to the C-terminal of the peptide and capture antibody is specific to the neo-epitope, formed after cleavage of BNP with NEP or NEP2. The levels of BNP(17/18)open were measured in culture media of cardiomyocytes and GABAergic neurons, differentiated from induced pluripotent stem cells (generously provided by our collaborators), as well as in the cultural media of neutrophils obtained from human blood using Ficoll-Paque (Cytiva) density gradient. Some of the cells of each type were transplanted onto a plate with a culture medium containing Sac (a selective inhibitor of NEP, but not NEP2), and the other part was transplanted onto a plate with a medium without an inhibitor. In both cases, an excess of BNP (200 ng/mL) was added to the wells. Samples of cultural medium were taken after 0.5; 2 and 24 hours after the start of incubation.

In addition to proteolytic activity of NEP and NEP2, the relative level of expression of these enzymes was measured in cell types mentioned above. Electrophoresis in polyacrylamide gel in the presence of sodium dodecyl sulfate and β -mercaptoethanol was carried out according to the method of Laemmli with changes in the form of adding 2,2,2-trichloroethanol to the separating gel. A 4% concentrating gel and a 10% separating gel with a standard crosslink (2.7%) were used. The apparent molecular weight of proteins after electrotransfer (see below) was determined using PageRuler protein markers with a range of 10 to 250 kDa. Visualization of total protein bands was performed by the StainFree method on the ChemiDoc MP Imaging System (BioRad) using the appropriate protocol [6, p. 105]. Consequent immunoblotting was performed according to the Towbin method [7, p. 145] with minor modifications. After probing with antibodies specific to either NEP or NEP2 and secondary antibodies, the ECL Femto Substrate reagent kit (Thermo Fisher Scientific) was used to visualize the specific staining.

Results. The concentration of BNP(17/18)open was measured in samples of

cultural media of neutrophils, cardiomyocytes and GABAergic neurons as described above. In order to fit the format, we only present data on time points with highest concentration of proteolytic product for each type of the cells (Figure 1) in conjunction with the relative level of NEP expression, calculated as described below.

After the experiment, the cells were lysated and the level of expression of NEP and NEP2 was analyzed using electrophoresis with subsequent immunoblotting (Figures 2, 3). Relative expression levels of NEP in three cell types were counted using formulas below. The amount of total protein on the lain was estimated using StainFree imaging (data not shown), while band intensity is the saturation of the band of specific staining after immunoblotting. Both parameters were measured using BioRad software. Neutrophiles were taken as the reference sample due to the highest intensity of the band of specific staining.

$$\text{Normalization factor (NF)} = \frac{\text{Total Protein [Neutrophiles]}}{\text{Total Protein [Sample]}}$$

$$\text{NEP Expression level} = \frac{\text{NF} \times \text{Band intensity[Sample]}}{\text{Band intensity[Neutrophiles]}} \times 100\%$$

NEP2 data was not analyzed this way, because of the absence of specific staining on any of the lanes.

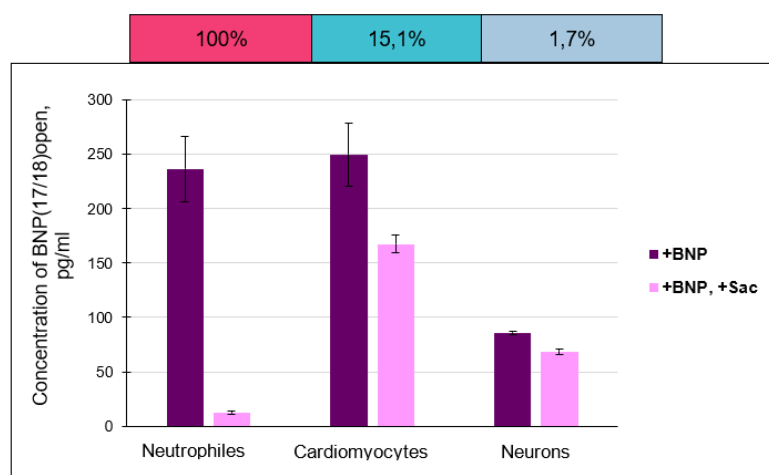

Figure 1. Comparison of proteolytic activities. For each cell type the time point with the highest concentration of BNP(17/18)open was picked. The relative levels of NEP expression are shown above the bars.

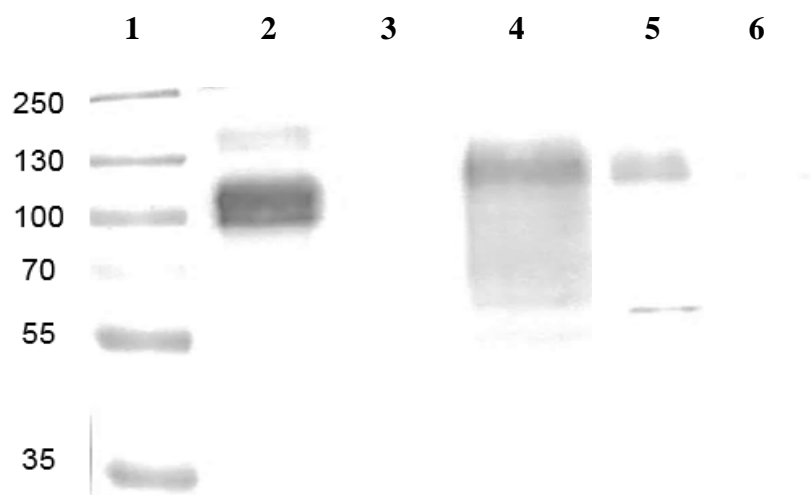

Figure 2. Immunochemical staining of NEP in cell lysates on NC membrane.
1-MW ladder; 2,3 – recombinant standards of NEP and NEP2 respectively;
4-neutrophiles; 5 – cardiomyocytes; 6 – neurons.

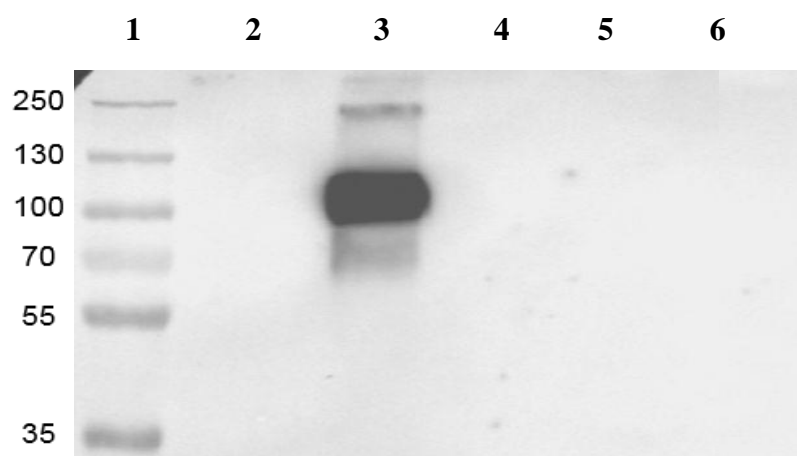

Figure 3. Immunochemical staining of NEP2 in cell lysates on NC membrane
1-MW ladder; 2,3 – recombinant standards of NEP and NEP2 respectively;
4-neutrophiles; 5 – cardiomyocytes; 6 – neurons.

Discussion. The process of proteolysis of BNP in neutrophiles is almost entirely suppressed by addition of Saq to the cultural media, which points out that it should be performed by NEP, but not NEP2. At the same time, the process of proteolysis of BNP was somewhat similar in cultural medium of cardiomyocytes and neurons: Saq led to only slight decline in the amount of proteolytic product (about

35% in cardiomyocytes and 20% in neurons).

Information on relative levels of expression of NEP in all these types of cells shows some correlation with that we consider the involvement of NEP in BNP's proteolysis: the higher is the level of expression of NEP, the more noticeable is the effect of Sac (Figure 1).

We believe that high "leftover" proteolytic activity in cardiomyocytes and neurons belongs to NEP2, because, as far as we know, it's the only enzyme capable of cleaving BNP into BNP(17/18)open in presence of Sac. This creates a noticeable contradiction: NEP2 was not detected in cell lysates (Figure 3). The possible explanation is that NEP2 might predominately exist in soluble form, rather than in membrane form, as NEP does [1, p. 639]. This phenomenon has been shown before [4, p. 2382], but has yet to be proven in case of native human protein.

Conclusion. Our study has shown some important differences in contribution of two homologous enzymes – NEP and NEP2 – to the proteolysis of BNP in human cells. First of all, we have shown, that in GABAergic neurons and cardiomyocytes NEP2 seems to be more efficient in BNP-cleavage than NEP. This data questions the common view, in which NEP2 is considered the minor regulatory protein in comparison to NEP. We speculate that different cell types can be involved in regulation of system of NP through NEP (as neutrophils are) or through NEP2 (like neurons or cardiomyocytes). If our assumption is correct, then further research in the field of comparative expression of NEP and NEP2 becomes even more appropriate: if the contribution of NEP2 to BNP proteolysis, at least in specific organs and tissues, is higher than previously assumed, then there is a need to create specific inhibitors of NEP2 in the development of new approaches to the treatment of HF.

REFERENCES

1. Bayes, -Genis Antoni, Barallat, J. & Richards, A. M. A Test in Context: Neprilysin. *J. Am. Coll. Cardiol.* 68, 639–653 (2016).
2. Lee, C. Y. W. & Burnett, J. C. Natriuretic peptides and therapeutic applications. *Heart Fail. Rev.* 12, 131–142 (2007).

3. Selezneva, E. M. *et al.* Degradation of natriuretic peptides by sacubitrilat-insensitive neprilysin 2 suggests diminished effects of sacubitrilat based heart failure therapy. Poster Abstracts – EuroMedLab Munich 2021 – Munich, April 10–14, 2022
4. Whyteside, A. R. & Turner, A. J. Human neprilysin-2 (NEP2) and NEP display distinct subcellular localisations and substrate preferences. *FEBS Lett.* 582, 2382–2386 (2008).
5. Feygina, E. E. *et al.* Detection of Neprilysin-Derived BNP Fragments in the Circulation: Possible Insights for Targeted Neprilysin Inhibition Therapy for Heart Failure. *Clin. Chem.* 65, 1239–1247 (2019).
6. Gürtler, A. *et al.* Stain-Free technology as a normalization tool in Western blot analysis. *Anal. Biochem.* 433, 105–111 (2013).
7. Towbin, H., Staehelin, T. & Gordon, J. Electrophoretic transfer of proteins from polyacrylamide gels to nitrocellulose sheets: procedure and some applications. 1979. *Biotechnol. Read. Mass* 24, 145–149 (1992).

MEDITATION IMPROVES CONCENTRATION OF ATTENTION AND MIGHT BE AUGMENTED BY BINAURAL BEATS

Velken-Krom Nick

Student

MASA Project, Ariel University, Israel

Groshkov Alexander

Student

Annotation: In this study we tried to estimate the positive effect of meditation on concentration and attention focus abilities in adults. The results provide evidence that meditation could improve attention by 35 %. In addition, we found that binaural beats could decrease number of distractions of meditation object during practice.

Key words: meditation, binaural beats, attention focus, concentration, delta waves.

Introduction: Modern humanity faces the problem of growing number of stress factors. Meanwhile, well known for stress releasing, clinical trials propose that meditation could help in gaining concentration abilities in healthy adults [1, p. 457].

Meditation, in its turn, gains popularity in western countries rapidly. Beside differentiating meditation into variety of techniques and methods, there are also few additional augmentation approaches for enhancing meditational experience. One is augmented meditation with binaural beats [2, p. 94].

The effects of auditory stimulation are studied using monoural and binaural beat methods. These beats appear when applied waves with close frequencies and similar amplitude are simultaneously applied to two ears or to each ear separately. As a result of the summation of two similar waves, an amplitude-modulated (AM) signal occurs. The value of the beat rate depends on the frequency difference of the input waves, for example, if 300 and 340 Hz are input, the resulting beat will have a frequency of 40 Hz [3, p.70]. In addition, Lavallee et al. [Помилка! Джерело посилання не знайдено., p. 351] showed that recent meditators were unable to

achieve certain levels of theta power in the occipital region when using binaural beats, while experienced meditators showed an increase in theta power in the left temporal lobe. These studies show that experienced meditators have learned not to respond to stimuli from the external environment, while non-meditators do not have this skill.

Objective: In our research we tried approaching two goals. First, we wanted to look for the evidence of positive meditation influence on cognitive abilities in humans. Our second point was to find out if binaural beats could provide better mood for, or modulate brain waves for better meditation experience.

In this paper we looking for evidence for two things:

a) Can meditation improve concentration and mental task performance, taking time spent on tasks before and after meditations as proxy for concentration of attention longevity.

b) Can binaural beats on a frequency of 12 Hz, known also as delta-waves, augmented meditation last longer and give deeper experience for naïve test subjects rather than meditation without binaural beats.

Methods: 13 healthy adults were enrolled as study participants. Two parts of study were conducted on the same day. First part included experiments on meditation on breath and performing mental tasks afterwards. Participants were presented with meditation technique of *anapanasati*, meditation on person's breath, the basic method of meditation. When the subject was ready, he began the task session 1, which included simple tasks on verbal counting and anagrams task. Participant's time on task session 1 was measured, as well as number of mistakes. After the task session 1 was finished, immediately started meditation session 1.

When the meditation session 1 was over, subjects proceeded to fill the form, where he estimated his meditation on a scale from 1 to 100 by three parameters: overall bliss from the meditation session 1, ease of concentration on breath during meditation session 1 and number of distractions of attention.

After completing the form on meditation session 1 experience, the study participant proceeded to perform task session 2, contained with the same type of

exercises as task session 1. When study participant finished the task session 2, he began meditation session 2, when he was asked to perform the same breathing meditation exercise, now with binaural beats on frequency of 12 Hz, the frequency of delta-waves in brain. Again, as during meditation session 1, session time was limited to 10 minutes by timer. When meditation session 2 was finished, study subject filled the form with same questions on bliss, ease of concentration and number of distractions. The schematic representation of the study design is shown at figure 1.

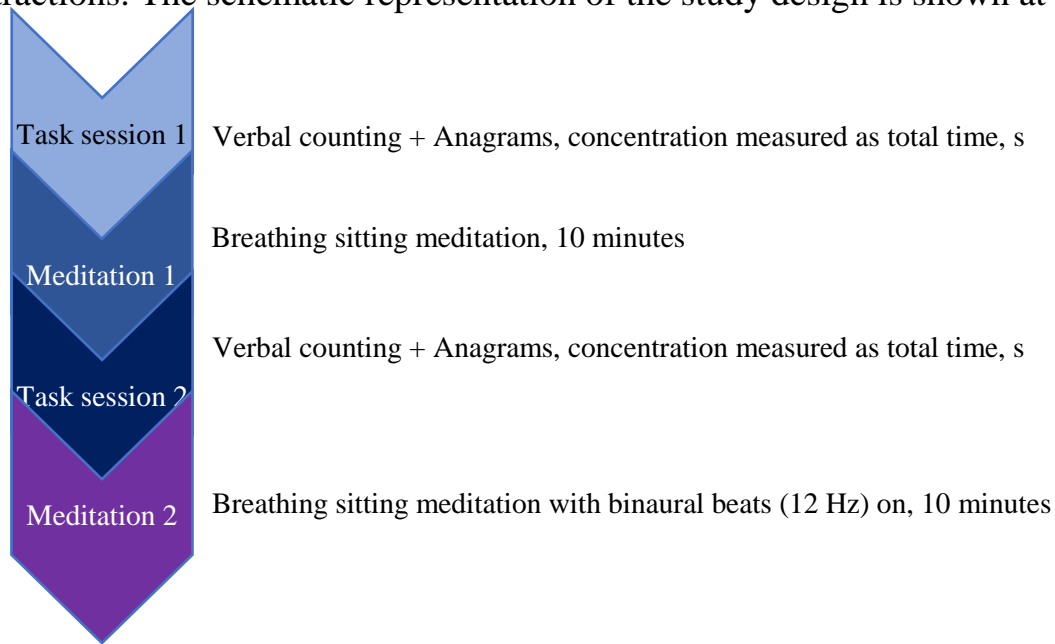

Figure 1. Study design steps

Results: From the results observed we can conclude that a) there is evidence on positive influence of meditation on concentration and focus of attention in cognitive abilities tests b) study results could provide little evidence of any enhancement of binaural beats on meditation experience reported from subjects.

Total time spent on task performance increased by 35 % on average and among 12 of 13 participants.

We consider this variable as a measurement for concentration and focus of attention, so, based on results obtained, we tend to think, that there is evidence of positive effect of meditation on concentration abilities in adults. Graphic representation of the results mentioned above is shown on figure 2. Only in one participant the results are different and his time on task session 2 was less than during

task session 1 (figure 2)

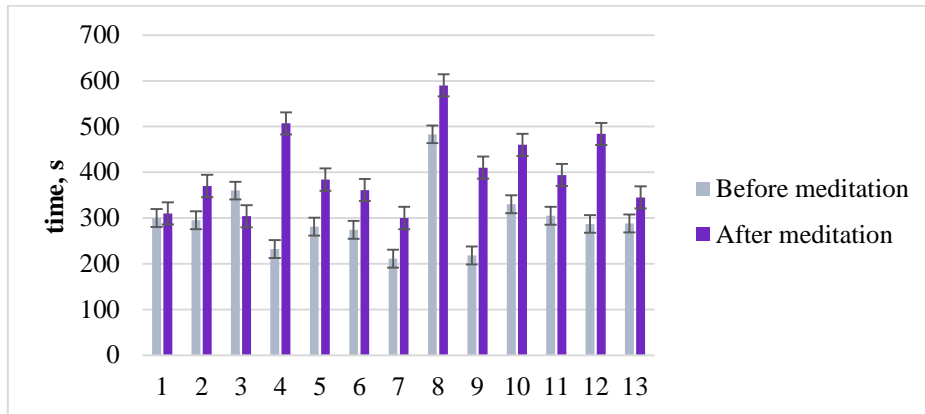

Figure 2. Total time spent on task sessions, s

Detailed diagrams containing time spent on verbal counting (figure 3) and anagrams (figure 4) are presented below. Among 12 out of 13 participants, the time spent on tasks after the meditation, which was proxy variable for concentration, increased by 35 % on average and by 17% and 49% respectively. Binaural beats meditation showed decrease distractions of attention by 10% in compared to pure meditation. Data on number of distractions is shown on figure 5.

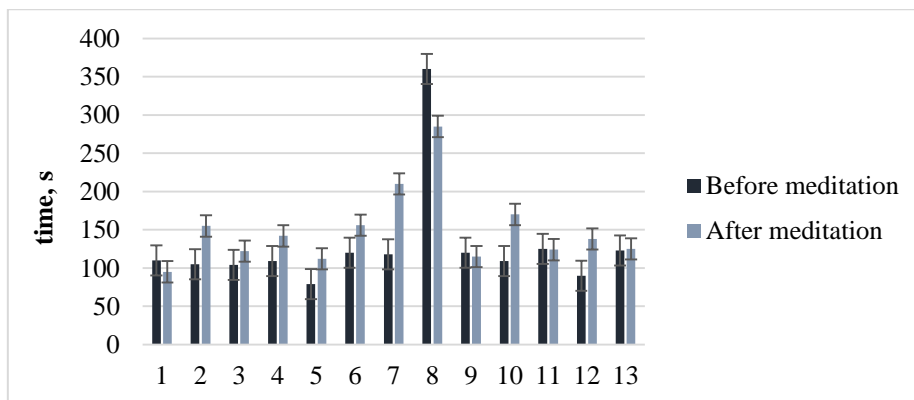

Figure 3. Time spent on verbal counting task, seconds

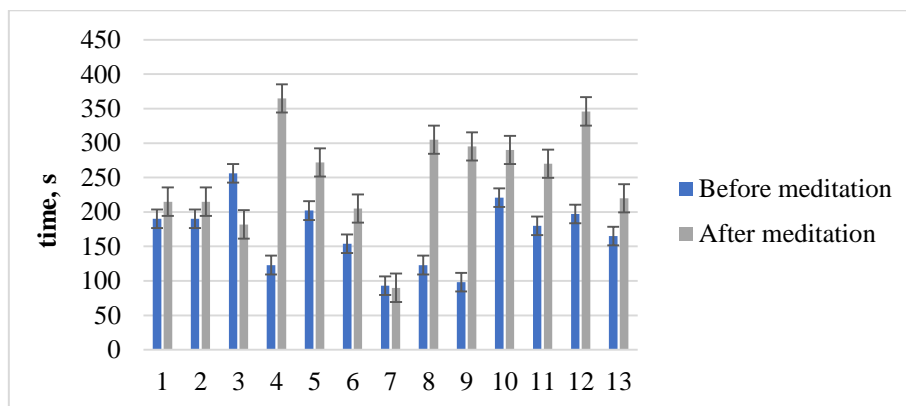

Figure 4. Time spent on anagrams task

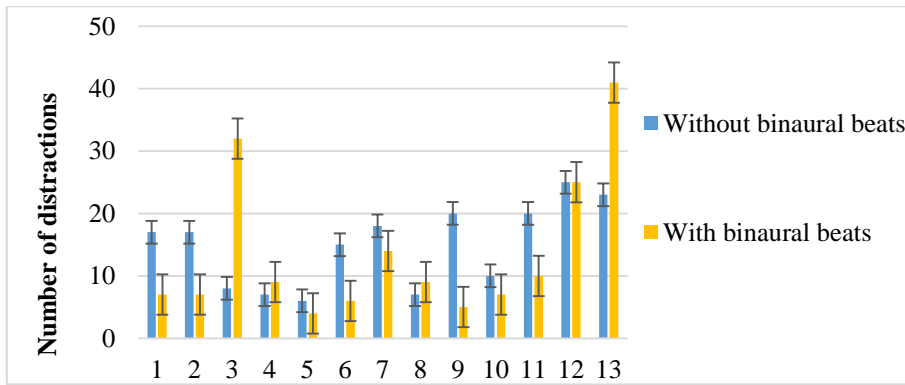

Figure 5. Number of distractions from meditation object

Other results are mixed and don't provide any signs or evidence to make stable conclusions. However, we cannot notice, that, on average, overall blissfulness of meditation experience in meditation session 1 without binaural beats were 13% higher, than with binaural beats on. The data on participant's reports on blissfulness of experience is shown on figure 6.

The subject's ease of keeping concentration (figure 7) empowers the previously made observation, that binaural beats at frequency of 12 Hz enhance concentration in meditation. We can notice slight improvement of ease of keeping concentration on object, specifically by 7% noted on average by study subjects. We, however, do not consider this as significant result of our study.

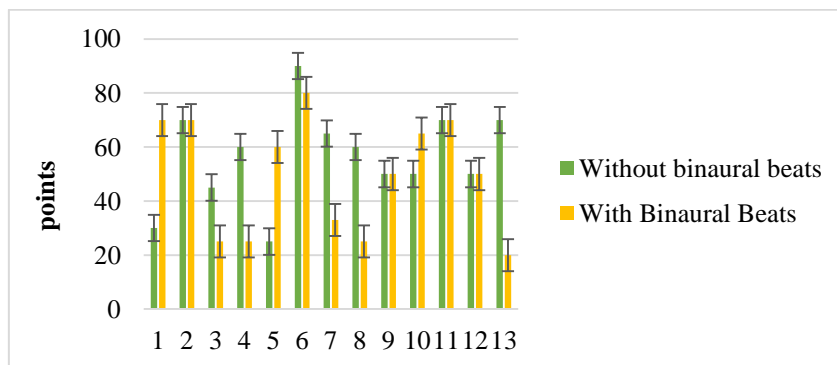

Figure 6. Bliss in meditation

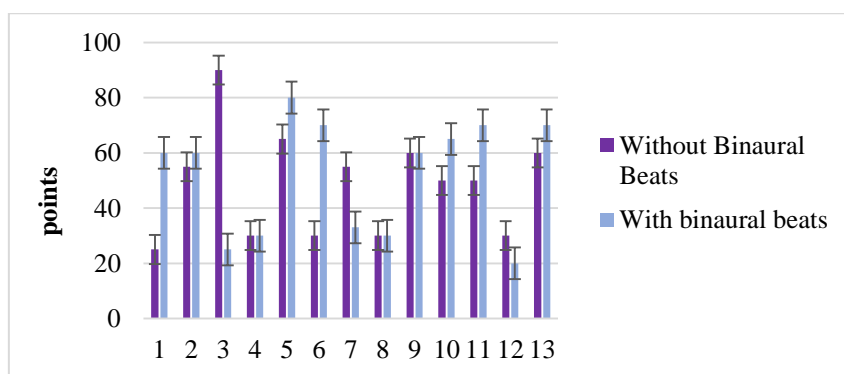

Figure 7. Ease of concentration in meditation

Conclusion: Our results suggest that meditation on breath can improve attention focus and concentration in adults, by 35 % in general and from 17 % up to 49 % depending on type of the task. We could state slight decrease in number of distraction times by 10 % on average among study participants

Ultimately, we can establish that, from the results obtained, there is an evidence of positive meditation effect on concentration in adults performing cognitive tasks, but there is weak evidence of any enhancement of meditation experience with binaural beats. Talking about experience in meditation, we wish that the topic will be continued in future studies, that could focus on expert meditators with profound practice.

REFERENCES

1. West M. Meditation //The British Journal of Psychiatry. – 1979. T. 135. №. 5. – C. 457-467.
 2. Oster G. Auditory beats in the brain //Scientific American. – 1973. T. 229. – №. 4. – C. 94-103.
 3. Chaieb L. et al. Auditory beat stimulation and its effects on cognition and mood states //Frontiers in psychiatry. – 2015. – T. 6. – C. 70.
- Lavallee C. F., Koren S. A., Persinger M. A. A quantitative electroencephalographic study of meditation and binaural beat entrainment //The Journal of Alternative and Complementary Medicine. – 2011. – T. 17. – №. 4. – C. 351-355

МОНІТОРИНГ ВІКОВИХ ТА ПОРОДНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАХВОРЮВАНЬ РІЗНОЇ ЕТІОЛОГІЇ КІШОК В УМОВАХ ПОДІЛЛЯ

Смоляк Василь Васильович,

к. вет. н., доцент

Добровольський Володимир Антонович,

магістр вет.мед., асистент

Заклад вищої освіти

«Подільський державний університет»

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ. Кішки є найпопулярнішими домашніми вихованцями у світі. За винятком Антарктиди вони зустрічаються на всіх континентах і більшості островів планети. Так, за інформацією PetSecure, у рейтингу топ-десяти країн із найбільшими популяціями котів Україна зайняла дев'яте місце, першими стали США із 74,1 млн. До топ-10 потрапили Китай (53 млн), РФ (17,8 млн), Бразилія (12,5 млн), Франція (11,5 млн), Німеччина (8,2 млн), Великобританія (8,0 млн), Італія (7,4 млн) і Японія (7,3 млн) [1]. Хоча за абсолютною кількістю кішок Україна займає дев'яте місце у світі, серед лідерів за кількістю котів на душу населення вона стала другою у світі після США (24 гол. кішок на 100 осіб, у нашій країні – 18 гол. кішок на 100 осіб). Більшість тварин в Україні утримуються в хороших умовах, але існує велика популяція бродячих тварин, що стає об'єктом критики з боку міжнародних організацій із захисту тварин. Окрім того, у країні є певні недоліки в законодавстві [2].

Кліматичні та екологічні зміни, національні норми щодо регулювання популяцій безпритульних котів, а також збільшення кількості подорожей з домашніми тваринами та переміщення домашніх тварин можуть вплинути на епідеміологію різних хвороб у Європі. Число випадків рідкісних хвороб може зростати у певних районах через збільшення імпорту заражених тварин, або через розповсюдження збудників та їх переносників на раніше не ендемічні території. Ефективний контроль трансмісивних захворювань вимагає глибокого знання та аналізу епідеміологічної ситуації в регіонах.

Сучасні домашні кішки демонструють схильність до різноманітних незаразних та заразних захворювань, які призводять як до погіршення стану їхнього здоров'я та благополуччя, так і до передчасних летальних випадків, тому питання вивчення захворюваності різної етіології, визначення найбільш небезпечних захворювань для певних регіонів є актуальними.

Ціль роботи. Метою роботи було провести моніторинг вікових та породних особливостей та інцидентності захворювань кішок задля розробки та покращення профілактичних заходів для тварин.

Матеріали та методи. Для оцінки рівня захворюваності та визначення найбільш небезпечних незаразних та інфекційних захворювань нами було проведено статистичний аналіз захворюваності кішок у м. Кам'янець Подільський на базі ветеринарної клініки „Vita-Vet” протягом періоду січня-серпня 2022 р. Усього було оброблено дані по 582 тваринам, зафіксовано 426 випадків захворювань. Виходячи з мети досліджень, було поставлено такі завдання:

- провести моніторинг інцидентності захворювань кішок різної етіології, виявити основні захворювання;
- проаналізувати особливості захворюваності кішок у зв'язку з їх породною належністю;
- виявити особливості породовікової структури кішок.

Об'єктом дослідження послужили 582 кішки, які належали приватним власникам м. Кам'янець-Подільський та районів. Вік кішок коливався від двох місяців до 15 років. Клінічні дослідження хворих тварин включали загальні методи (пальпації, перкусії і аускультатії) та проведення термометрії, визначення у них пульсу та дихання. При постановці діагнозу враховували клінічну симптоматику, результати біохімічних, морфологічних і лабораторних досліджень крові. При проведенні досліджень використані клінічний та мікроскопічний методи.

Результати та обговорення. Аналіз статистичних даних показав, що протягом досліджуваного періоду в клініку „Vita-Vet” м. Кам'янець

Подільський надійшло 582 котів, серед яких більшість – британські (26,9 %), перські (19,6 %) породи і безпородні (19,2 %) коти. Рідше хворіли сіамські-6,5 %; ангорські – 8,0 % і сибірські –15,8 % породи.

Серед загальної кількості захворілих – 174 (27,9 %) кошенята віком до 1 року. Ліміт їх захворюваності становить 23,2–35,3% Найчастіше (35,3 %) хворіли сіамські і британські (32,3 %) кошенята. Рідше (24,4 %) – перські та безпородні (26,2 %) тварини.

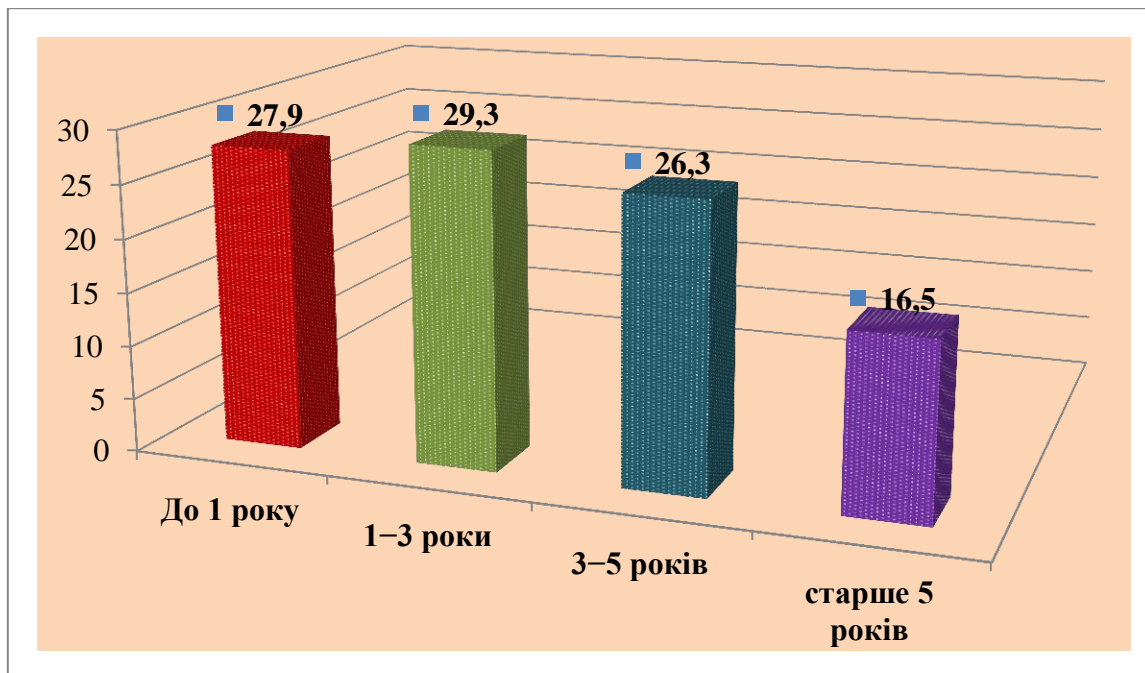

Рис. 1. – Вікова динаміка захворюваності котів

Аналіз вікової динаміки захворюваності котів показує, що на тварин віком 1–3 роки припадає 29,3 % від загальної кількості захворілих. (рис.1.). Найбільша частка тварин цієї вікової групи представлена сіамською (32,3 %) і британською (31,3 %) породами. У котів старше 3- річного віку захворюваність була значно нижчою і становила 26,3 %, старше 5-річного віку –16,5 % від усіх захворілих за рік.

Встановлено (табл. 1), що частка хірургічних хвороб становить 24,0 %, паразитарних – 13,7, внутрішніх – 48,6, акушерських і гінекологічних – 10,7, інфекційних – 3,0 %. Значних розходжень у захворюваності котів різних порід не встановлено. Ліміти захворюваності становили: по внутрішніх хворобах 45,2–53,1%; хірургічних – 19,6–27,4; акушерських і гінекологічних – 7,8–12,6; інфекційних – 1,8–3,3; паразитарних – 9,4–16,1 % відповідно.

Характеристика інцидентності захворювань різної етіології у кішок

Хвороби	Інцидентність	
	абсолютна (гол.)	питома (%)
Сечокам'яна хвороба (urolithiasis)	105	45
Полікістоз нирок (polycystosis renis)	32	17
Запалення кон'юнктиви (conjunctivitis)	104	72
Новоутворення (neoplasmata)	152	69
Екзема (aeksema)	183	83
Отит середнього і внутрішнього вуха (otitis)	116	70
Алергії (allergies)	134	55
Гельмінтози (helminthosis)	267	104
Мастити (mastitis)	197	92

Внутрішні хвороби зареєстровані у 323 котів, які надійшли у клініку (48,6 % від усіх хворих). Серед внутрішньої патології найчастіше діагностували ураження органів травлення, їх частка у загальній кількості хворих становить 43,0 %. Рідше діагностували хвороби дихальної (31,1 %), сечової (22,5) та нервової (3,4 %) систем. Хвороби органів травлення й дихання найчастіше реєструються у котів до 6-місячного віку; сечової системи – старше 3–5-річного віку.

Висновки. Подані результати досліджень дають можливість розширити наукові знання щодо поширення хвороб різної етіології у котів Подільського регіону, а також можуть бути використані при подальшому вивченні останніх з метою вдосконалення лікувально-профілактичних заходів. Проте вивчення структури хвороб лише за результатами клінічного дослідження не завжди об'єктивне, тому необхідним є використання спеціальних (лабораторних та інструментальних) методів діагностики.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Worldwide Pet Ownership Statistics | Most Common Pets Around the World. PetSecure. URL : <https://www.petsecure.com.au/pet-care/a-guide-to-worldwide-petownership> (дата звернення: 12.02.2020).
2. Скільки в Україні кішок? АиФ Україна. URL : https://aif.ua/society/social/skolko_v_ukraine_koshek (дата звернення: 03.02.2020).

MEDICAL SCIENCES

INDICATORS OF THE LEVEL OF PRO-INFLAMMATORY CYTOKINES IN THE MIXED SALIVA OF HAZARDOUS WORKERS

Bekjanova Olga Yesenovna

Doctor of medical sciences

Adizov Miraziz Azimovich

Assistant, researcher

Tashkent State Dental Institute

Tashkent, Uzbekistan

Annotation: The exact mechanism of the toxicity of oil refineries operating under harmful conditions has not yet been fully elucidated, but one of the main proposed mechanisms is oxidative stress, characterized by an increase in the number of reactive oxygen species, which, in turn, interact and damage molecules such as DNA, proteins and lipids, which leads to damage to organs and systems.

Keywords: the intensity of caries, professional diseases, oral hygiene, oil refinery workers

The purpose was to evaluate the biochemical effects of chronic exposure to the oil refining industry on the levels of pro-inflammatory cytokines in the saliva of hazardous production workers.

Material and methods of research: Workers of the main specialties of the Bukhara oil refinery, who agreed to participate in the study, were examined. Ethical clearance was obtained prior to the start of the study.

31 workers and 20 employees of the plant management, comparable in age and social and living conditions, were examined and made up the control group.

Levels of interleukin-6 (IL-6), tumor necrosis factor- α (TNF- α) were determined using enzyme-linked immunosorbent assay (ELISA). The total

antioxidant activity was evaluated according to Kondrakhin I. P. 2004; the MDA level was assessed using the colorimetric method (Stalnaya I. D., Garishvili T. G., 1977).

Data were collected, tabulated and subjected to descriptive-statistical analysis using the SPSS package (version 21.0).

Results and discussions: Levels of pro-inflammatory cytokines as the workers of harmful shops of the oil refinery and the servants of the planting were determined by the value of the destruction of the epithelial attachment of the gum determined by the value of the CP of the index. In this case, with an increase in the severity of the period of the periodontal concentration pro-inflammatory. The mediator has reliably increased ($p \leq 0.05$) (Table 1).

Table 1

Levels of pro-inflammatory cytokines TNF- α , IL-6 in mixed saliva comparison groups at different values of CP Q index

Indications codes WedI	Fn02GHG/ ml		IL-6GHG/ mg	
	Workers of harmful production	Employees factory management	Workers of harmful production	Employees factory management
0	5,92 • ± 0,22	3,22 ± 0,16	0,62 • ± 0,03	0,40 ± 0,02
1-2	17,81 • ^X ± 0,81	12,61 ^X ± 0,53	2,25 • ^X ± 0,14	1,25 ± 0,05
3-4	23,51 • ^X ± 1,02	16,25 ^X ± 0,77	7,32 • ^X ± 0,26	4,25 ^X ± 0,17
Total	16,62 • ^{X0} ± 0,90	10,31 ^{X0} ± 0,41	5,11 • ^{X0} ± 0,22	3,08 ^{X0} ± 0,14

- -District <0.05 with respect to the servant of the planting;
- ^X-District <0.05 with respect to the CRI- 0;
- District <0.05 with respect to the CRI1-2;
- ⁰ - P <0.05 in relation to the CRI3-4.

Expressed increase in concentration pro-inflammatory cytokines and imbalance of sex-aos processes in workers of harmful industries reflect the impact of production harms on development mechanisms I am pathology at this contingent.

Conclusion: Thus, the production harmfuls of the oil refinery are a systemic

risk of developing periodontitis. The results obtained can be the basis of special preventive programs and to organize public health authorities when developing them.

REFERENCES:

1. Baishya B., Satpathy A., Nayak R., Mohanty R. Oral hygiene status, oral hygiene practices and periodontal health of brick kiln workers of Odisha // *J Indian SocPeriodontol* . - 2019; 23(2):163-167. doi: .4103/jisp.jisp_383_18.

2. Bekjhanova O., and M. Adizov. “Prevalence And Intensity Of Parodontal Diseases In Workers In The Oil Refining Industry”. *KRS Journal of Medicine*, vol. 2, no. 4, June 2022, pp. 57-62, <http://krsjournal.com/index.php/krsjm/article/view/46>.

3. Bekjhanova O., & Adizov , M. (2022). State Of Hard Tissues Of Teeth Of Workers In Oil Refining Industry. *KRS Journal of Medicine*, 2(4), 46–50. Retrieved from <http://krsjournal.com/index.php/krsjm/article/view/44>

4. Bekjanova O. E., & Kayumova, V. R. Influence of coronoviral infection on the development of dental pathology. *Journal of biomedicine and practice*, 13.

5. Mirzoyevna A. M., & Esenovna, B. O. (2018). The role of cytokines in the pathogenesis of exfoliative healty. *European science review*, (3-4), 136-139.

6. Żukowski P., Maciejczyk M., and Waszkiel D., “Sources of free radicals and oxidative stress in the oral cavity,” *Archives of Oral Biology*, vol. 92, pp. 8–17, 2018.

7. Бекжанова О. Е. Показатели смешанной слюны у пациентов в постковидном периоде / О. Е. Бекжанова, В. Р. Каюмова, У. А. Шукурова // *Медицинские новости*. – 2022. – № 6(333). – С. 72-75. – EDN YIRJZS.

8. Бекжанова О. Е., Д. М. Алимова, and В. Р. Каюмова. "Наследственная отягощенность больных с хроническим рецидивирующим афтозным стоматитом слизистой оболочки рта." *Клиническая стоматология* 2 (2020): 56-60.

UDC: 616.127:616.12-008.331.1:612.82:543.645.6

**GENDER-AGE VARIABILITY OF THE LEVEL OF GROWTH
STIMULATING FACTOR EXPRESSED BY GENE 2 IN THE PLASMA OF
PATIENTS WITH HYPERTENSION WITH/AND WITHOUT CHRONIC
CORONARY DISEASE**

Ivanov Valerii Pavlovych

Zakrevska Maryna Mykhailivna

National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya
CNE “Vinnytsya Regional Center of Cardiovascular Pathology”
Vinnytsya, Ukraine

Summary The article presents the results of the study of the gender-age variability of the level of growth-stimulating factor expressed by gene 2 (ST2) in plasma in patients with hypertension with/and without chronic coronary disease. In the course of the study, no dependence of the ST2 level in the plasma on the gender and age of the patients was found in analyzed groups. Only a trend towards reliability was found in the prevalence of the proportion of women over men in the group with relatively low and in the increase in the proportion of young patients with a relatively high level of ST2 in plasma.

Keywords: hypertensive disease; chronic coronary disease; age; sex; stimulating growth factor expressed by gene 2; ST2.

Introduction Hypertensive disease (HD) and atrial fibrillation (AF) is a fairly common combination of diseases encountered by practicing doctors. Great interest in this problem is connected, first of all, with the high prevalence of HD and AF in the European population, as well as with the close connection of diseases with various cardiovascular events, including fatal ones [1, 4].

Modern medical practice, in order to assess the condition of patients and their prognosis, in addition to traditional clinical and instrumental methods, increasingly uses various biomarkers, which, on the one hand, characterize the specificity and

severity of systemic pathophysiological processes occurring in the cardiovascular system, and on the other hand – demonstrate high informativeness in predicting various cardiovascular events [3, 6]. Among the latter, the stimulating growth factor expressed by gene 2 (ST2) is of great interest today.

It has been experimentally proven that the levels of ST2 in plasma increases in case of acute or chronic myocardial stress, structural and fibroproliferative changes of the myocardium caused by chronic diseases or acute injuries [3, 5]. Compared to other biomarkers, the level of ST2 changes rapidly in response to treatment, which makes it possible to widely use it the monitoring of the effectiveness of therapy [1].

The aim of the study was to study the gender-age variability of the level of ST2 in plasma in hypertensive patients with/and without chronic coronary disease.

Materials and Methods We conducted an open observational one-time randomized comparative study with the inclusion of 118 patients who were examined and treated in the emergency department of the Vinnytsia Regional Center of Cardiovascular Pathology.

The study was conducted in accordance with the main provisions of the Helsinki Declaration of the World Medical Association on the ethical principles of scientific medical research involving human subjects (2000) and the order of the Ministry of Health of Ukraine No. 281 dated November 1, 2000. The research protocol was approved by the biomedical ethics commission of National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya.

According to the purpose and objectives of the study, the patients were divided into two groups.

The main group was represented by 89 patients with hypertension stage II with/and without chronic coronary disease (CCD) and various clinical variants of atrial fibrillation (AF). The age of the patients ranged from 35 to 75 (61.1 ± 9.0) years. There were 39 (43.8%) men in the main group and 50 (56.2%) women. The ratio of men to women was 1.0 to 1.3 ($p=0.26$ according to the χ^2 criterion), which demonstrated the gender homogeneity of the sample of patients included in the main group.

The comparison group included 29 patients with stage II HD with/and without CCD and without AF. AF was excluded based on anamnestic data and the results of Holter ECG monitoring. The age of the patients ranged from 45 to 75 (63.2±8.0) years. Among them, 16 (55.2%) examined were men and 13 (44.8%) were women, respectively (ratio 1.2 to 1.0; p=0.73 according to the χ^2 test).

Criteria for including patients in the study:

1. Age of patients from 30 to 75 years;
2. HD II stage according to the recommendations of ESC/ESH, 2018 and the updated recommendations of the International Society of Hypertension (ISH), 2020;
3. CCD – only verified instrumentally stable angina pectoris of voltage I-III FC (functional class) was allowed according to ESC recommendations, 2019;
4. Chronic heart failure (CHF) I-III FC according to NYHA according to ESC and HFA recommendations (2021);
5. For the main group: paroxysmal/persistent form of AF with frequent attacks of arrhythmia (at least 1 attack in 2 months) and permanent form of AF according to ESC recommendations (2020) in case of total duration of arrhythmia from 1 to 10 years from the moment of the first episode of AF;
6. Informed consent of the patient to participate in the study.

Criteria for excluding patients from the study:

1. Patients younger than 30 and older than 75;
2. HD I or III stage and symptomatic arterial hypertension;
3. Coronary heart disease: unstable angina, acute and prolonged myocardial infarction, stable angina of voltage IV FC;
4. CHF IV FC according to NYHA;
5. Acute or past myocarditis, cardiopathies, clinically significant congenital and acquired heart defects;
6. Sinus node weakness syndrome, II-III degree AV block, implanted or the need to implant an artificial pacemaker for various reasons;
7. Severe and clinically significant comorbid conditions (chronic

obstructive pulmonary diseases, decompensated diabetes, diseases of the thyroid gland, liver and kidneys with impaired function, anemia or hemoglobin level < 110 g/l) and alcohol abuse;

8. Lack of informed consent and reluctance of the patient to participate in the study.

In all patients, in addition to general clinical examination, levels of the biomarker ST2 in the blood plasma on the 2nd-3rd day of hospital stay against the background of selection of optimal therapy were determined. Determination of ST2 content was performed by immunoenzymatic method using ELISA test systems (Critical Diagnostics, USA).

Statistical processing of the obtained data was performed using Microsoft Excel (2016) and Statistica 12.0 (Statsoft, USA) Software.

Results

According to the methods of variational statistics, the level of ST2 in plasma in the total sample of patients ranged from 4.6 to 84.2 and was 22.8 ± 13.1 on average, the median of the indicator was 19.8 and the interquartile range was 13.4 and 27.3 ng/ml, respectively. Thus, the obtained data showed that in half of the examined patients the level of ST2 in the plasma was in the range between 13.4 and 27.3, while in 25% of the patients the level of the biomarker was ≤ 13.4 and in the other 25% ≥ 27.3 ng/ml, respectively. We distinguished different groups according to the level of the biomarker, namely, a group with a relatively low (RL) – ≤ 13.4 , an intermediate (Im) – 13.5-27.2 and a relatively high (RH) – ≥ 27.3 ng/ml according to ST2 level, respectively.

Gender distribution depending on different levels of ST2 in plasma (Fig. 1) did not reveal significant differences in intergroup analysis ($p > 0.20$ according to the χ^2 test). On the other hand, we found a tendency towards reliability in the predominance of women over men in the group with RL level of the biomarker (63.0% vs. 37.0%, $p = 0.06$ according to the χ^2 criterion), while at other levels of ST2 the share of men and women was almost the same (50.8% and 49.2% and 46.7% and 53.3%, respectively, $p > 0.40$ according to the χ^2 test).

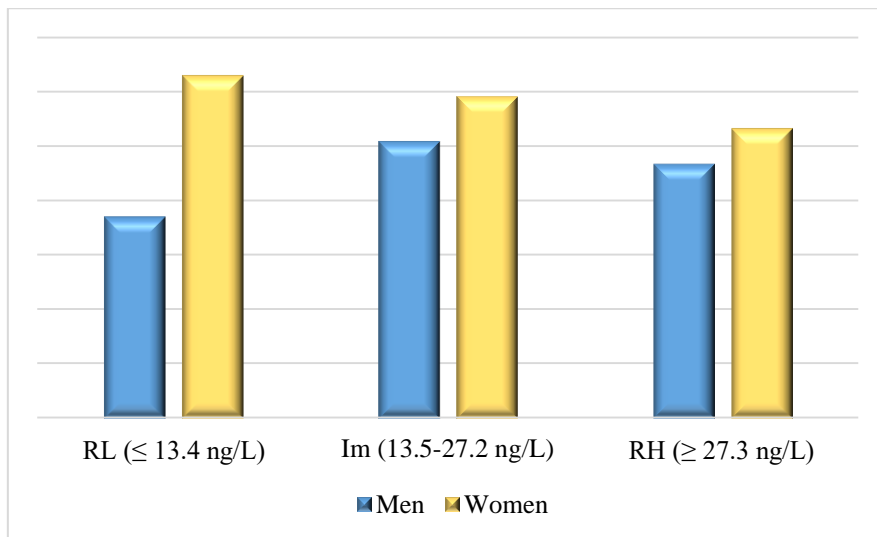

Fig. 1. Gender distribution (in %) at different levels of ST2 in plasma

In turn, the analysis (Fig. 2) of the distribution of age gradations and the average age at different levels of ST2 in plasma indicated the absence of a significant difference in the average age of patients at different levels of the biomarker (61.9, 62.5, and 60.6 years, respectively, $p > 0.30$ by one-way ANOVA & LSD test). On the other hand, attention was drawn to the almost identical distribution in different age gradations at different levels of ST2 in plasma. However, we determined a trend towards reliability in % of young patients with Im and RH of the biomarker level (10.0% vs. 1.6%, $p = 0.06$ according to the χ^2 test).

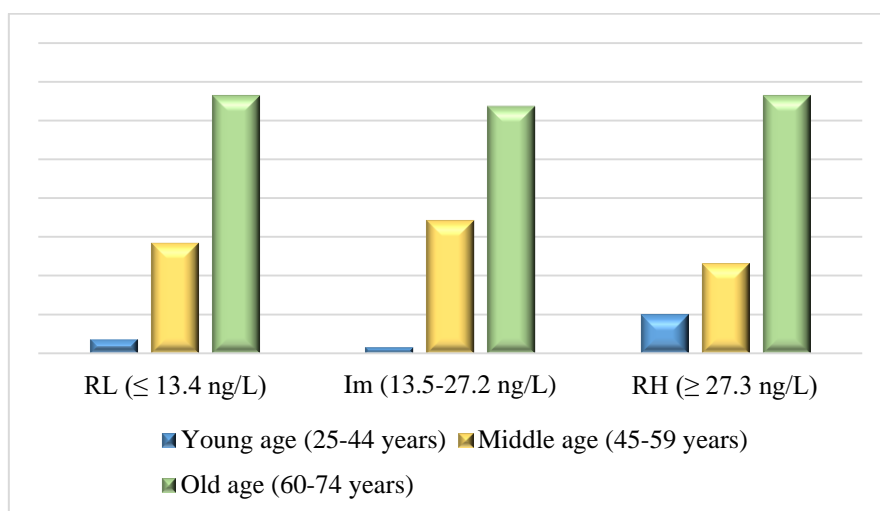

Fig. 2. Distribution of age gradations (in %) at different levels of ST2 in plasma

Note. * – reliability ($p = 0.06$) in the % difference between the group with RH and Im in the level of ST2 in plasma calculated according to the χ^2 criterion (by one-way ANOVA).

Conclusions In the course of the study, no dependence of the ST2 level in the plasma on the gender and age of the patients with hypertension with/and without chronic coronary disease was found. Only a trend towards reliability was found in the prevalence of the proportion of women over men in the group with relatively low and in the increase in the proportion of young patients with a relatively high level of ST2 in plasma.

REFERENCES

1. Abela, M. A. (2014) Biomarker guided approach in heart failure. *Malta Med. J.*, 26(3), 46–51.
2. Atrial fibrillation: diagnosis and management. London: National Institute for Health and Care Excellence (NICE); 2021 Apr 27. (NICE Guideline, No. 196.) Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK571337/>
3. Kercheva, M., Ryabova, T., Gusakova, A., Suslova, T. E., Ryabov, V., & Karpov, R. S. (2019). Serum Soluble ST2 and Adverse Left Ventricular Remodeling in Patients With ST-Segment Elevation Myocardial Infarction. *Clinical Medicine Insights. Cardiology*, 13, 1179546819842804. <https://doi.org/10.1177/1179546819842804>
4. Unger, T., Borghi, C., Charchar, F., Khan, N. A., Poulter, N. R., Prabhakaran, D., Ramirez, A., Schlaich, M., Stergiou, G. S., Tomaszewski, M., Wainford, R. D., Williams, B., & Schutte, A. E. (2020). 2020 International Society of Hypertension Global Hypertension Practice Guidelines. *Hypertension (Dallas, Tex: 1979)*, 75(6), 1334–1357. <https://doi.org/10.1161/HYPERTENSIONAHA.120.15026>
5. Villacorta, H., & Maisel, A. S. (2016). Soluble ST2 Testing: A Promising Biomarker in the Management of Heart Failure. *Arquivos brasileiros de cardiologia*, 106(2), 145–152. <https://doi.org/10.5935/abc.20150151>
6. Wang, Z., Pan, X., Xu, H., Wu, Y., Jia, X., Fang, Y., Lu, Y., Xu, Y., Zhang, J., & Su, Y. (2022). Serum Soluble ST2 Is a Valuable Prognostic Biomarker in Patients With Acute Heart Failure. *Frontiers in cardiovascular medicine*, 9, 812654. <https://doi.org/10.3389/fcvm.2022.812654>

**A RARE CASE OF COMBINED PATHOLOGY OF KLINEFELTER
SYNDROME AND ROBERTSONIAN TRANSLOCATION**

Khrystych Alla Vasylivna,

Biology PhD, doctor-laboratory assistant,

The Laboratory

of the Academician V. I. Hryshchenko Medical Center

Efremova Olesya Adamovna,

geneticist,

Academician V. I. Hryshchenko Clinic of Reproductive Medicine

Kharkiv, Ukraine

Introduction. Chromosomal abnormalities are a common cause of male infertility. According to literature data the frequency of chromosomal disorders in infertile men in total reaches 5.8-10% [1,2,6]. Klinefelter syndrome belongs to the group of sex chromosome polysomies. The most common (approximately 1:600) is Klinefelter syndrome with a set of 47,XXY. This syndrome is also the most typical clinically. Variants of polysomy with a large number of X and Y chromosomes (XXXY, XYY, XXXXY, XXYY) and comorbidity with this syndrome are rare [3-6]. Men with Klinefelter syndrome are usually tall, asthenic or eunuchoid in build, with little facial, axillary, and pubic hair. Mental retardation of mild and moderate degree is revealed, and in a quarter of cases - gynecomastia. Patients are infertile, usually with azoospermia or oligospermia.

Aim. Aim is to describe a case of combined chromosomal pathology of Klinefelter syndrome with Robertsonian translocation of chromosomes 13 and 14.

Materials and Methods. Somato-genetic, clinical-genealogical, biochemical studies were used to clarify the diagnosis. The final stage of diagnosis was the cytogenetic method. Karyotyping were carried out on preparations of metaphase chromosomes according to generally accepted methods, including cultivation of cells in vitro, preparation of chromosome preparations using differential staining of chromosomes.

Results and discussion. Proband - male, 31 years old, infertile for 5 years.

Disease history. During the examination, the patient revealed changes in the spermogram - oligoasthenoteratozoospermia, a decrease in testosterone levels, microorchid. The andrologist conducted several courses of therapy aimed at stimulating spermatogenesis, therapy without a positive effect.

Anamnesis of life. Was born from the second pregnancy at 40 weeks. Birth weight 3300 gr., height 50 cm. She has a history of respiratory and intestinal infections.

Clinical and genealogical analysis revealed a burdened pedigree for cardiovascular pathology.

In the phenotype of the proband, attention is drawn to: asthenic physique, pallor, humidity, increased skin extensibility, dolichocephaly, hypotelorism, astigmatism, long filter, multiple caries, high palate, long neck, narrow chest, scoliosis, narrow hands, joint hypermobility, microorchid.

A final genetic study was carried out by the method of culturing peripheral blood lymphocytes; a karyotype was revealed - 46, XXY, der (13; 14) (q10; q10).

Conclusions. This observation of combined pathology is a rare case of chromosomal pathology. Cytogenetic study was the decisive diagnostic method in the diagnosis.

REFERENCES

1. Volkov A. N., Rytenkova O. I., Lysenko D. I., Lugovoi K. A. Cytogenetics of reproductive disorders in men / Medical vol. 16 No. 1 2017 from 18-23.
2. Tavokina A. V. The spectrum of chromosomal abnormalities in the karyotypes of patients with reproductive problems. "Women's Health" No. 10 (86) 2013 p. 115-120.
3. Nikitin O. D., Bazalitskaya S. V. Anomalies of sex chromosomes in male infertility. "Health men" No. 4, 2011- pp. 151-155.
4. Antoneli A., Gandini L., Petrinelli P. Chromosomal alterations and male infertility. *Endocrinol.invest.*2000, 23:677-683.

5. Egoczue S., Blanco J., Vendrell JM Human male infertility: chromosome anomalies, meiotic disorders, abnormal spermatozoa and recurrent abortion. Hum. Reprod Update.2000. 6:93-105.

6. Mohamed M Arafa., Ahmad Majzuub Chromosomal abnormalities in infertile men with azoospermia and severe oligozoospermia in Qatar and their association with sperm retrieval intracytoplasmic sperm injection outcome. Arab Journal of Urology Vol. 16, 1, 2018, 132-139.

THE SIGNIFICANCE OF CLINICAL AND TOMOGRAPHIC INDICATORS IN PREDICTION OF THE RESULTS OF EXTRACORPORAL SHOCK WAVE LITHOTRIpsy IN PATIENTS WITH UROLITHIASIS

Kolupayev Sergiy
Chernyak Mykhailo
MD, PhD

Kharkiv National Medical University
Kharkiv, Ukraine

Introduction. Extracorporeal shock wave lithotripsy (SWL) and ureteroscopic lithotripsy (URL) are considered to be an alternative methods of treatment of urolithiasis [1, 2]. SWL is a non-invasive procedure that in most cases does not require anesthesia and can be performed on an outpatient basis. The success rate of SWL in the treatment of ureteral stones is approximately 88-90% [3, 4]. In some cases, it is not possible to achieve fragmentation of the calculus, even with repeated SWL sessions, as a result of which there is a need for additional endoscopic procedures, as well as open surgical interventions [5].

The aim of the study is to investigate the clinical and tomographic indicators in the aspect of predicting SWL results in patients with ureteral stones.

Materials and methods. 68 patients with ureteral stones who underwent SWL were included in the study. The average age of the patients was 37.6 ± 9.32 years. Stones were diagnosed on the basis of computed tomography on a Toshiba Aquilion 16 multispiral computed tomography scanner (Japan).

Stone size, body mass index (BMI), distance from the stone to the skin surface (skin-stone distance, SSD), stone density in Housefield units (HU) were investigated as possible factors of SWL efficiency.

SWL was performed on a Dornier Compact Delta lithotripter. The lack of effectiveness of EUHL was established in the presence of stone fragments in the urinary tract at the 4th week of treatment.

Statistical processing of the data obtained in the research process was carried

out using Microsoft Excel 2016 spreadsheets and the Statistica 10 program (StatSoft, USA).

Results and discussion. The stone free status was ascertained in 57 (83,8%) on the 4th week of treatment. Data were analyzed to identify clinical and tomographic factors associated with treatment failure. For this purpose, all studied patients were divided into 2 groups: patients in whom the treatment was effective (group A), patients with a lack of effectiveness of SWL (group B). BMI, SSD and HU were calculated for each group and compared with each other. As the results showed, age, sex, BMI, and HU did not differ significantly in terms of SWL results. A significant difference in stone size and SSD indicators was noted ($p < 0.05$)

Many studies have demonstrated that the consistency, size, shape, location and HU of ureteral stones and BMI can be predictors of SWL outcome [6,7]. In our study, stone size and SSD score were reliable influencing factors for SWLL results of ureteral stone. The HU is considered by many authors to be a predictor of fragmentation efficiency [6]. In our study, this indicator was not a significant predictor of the effectiveness of SWL, which allows us to believe that there are other factors, namely the features of the internal structure of the stone, which determine its susceptibility to the action of the shock wave.

Conclusions. The size of the stone and the distance from the lateral surface of the stone to the skin are prognostic indicators of the effectiveness of extracorporeal shock wave lithotripsy, the determination of which is appropriate at the stage of choosing the optimal method of treatment for patients with urolithiasis, which will contribute to the implementation of an individualized approach in the organization of medical care for this disease.

LITERATURE

1. Turk C, Neisius A, Petrik A, Seitz C, Skolarikos A, Thomas K, et al. EAU Guidelines on Urolithiasis. Edn presented at the EAU Annual Congress, Amsterdam 2020. Available from: <https://uroweb.org/guideline/urolithiasis>
2. Joshi HN, Shrestha B, Karmacharya RM, Makaju S, Koju R, Gyawali D.

(2017). Management of Proximal Ureteric Stones: Extracorporeal Shock Wave Lithotripsy (ESWL) Versus Ureterorenoscopic Lithotripsy (URSL). Kathmandu Univ Med J (KUMJ). 15(60):343-346. PMID: 30580354

3. Al-Marhoon MS, Shareef O, Al-Habsi IS, Al Balushi AS, Mathew J, Venkiteswaran KP. (2013) Extracorporeal Shock-wave Lithotripsy Success Rate and Complications: Initial Experience at Sultan Qaboos University Hospital. Oman Med J. 28(4):255-259. doi: 10.5001/omj.2013.72

4. Hassouna ME, Oraby S, Sameh W, El-Abbady A. (2011) Clinical experience with shock-wave lithotripsy using the Siemens Modularis Vario lithotripter. Arab J Urol. 9(2):101-105. doi: 10.1016/j.aju.2011.06.004.

5. D'Addressi A, Vittori M, Racioppi M, Pinto F, Sacco E, Bassi P. (2012) Complications of extracorporeal shock wave lithotripsy for urinary stones: to know and to manage them-a review. Sci World J. 2012:619820. doi: 10.1100/2012/619820

6. Gupta NP, Ansari MS, Kesarvani P, Kapoor A, Mukhopadhyay S. (2005) Role of computed tomography with no contrast medium enhancement in predicting the outcome of extracorporeal shock wave lithotripsy for urinary calculi. BJU Int. 95(9):1285-1288. doi: 10.1111/j.1464-410X.2005.05520.x.

7. Pareek G, Armenakas NA, Panagopoulos G, Bruno JJ, Fracchia JA. (2005) Extracorporeal shock wave lithotripsy success based on body mass index and Hounsfield units. Urology. 65(1):33-36. doi: 10.1016/j.urology.2004.08.004.

UDC 616.248: 616.34 – 053.2: 577.175.1

**THE ROLE OF IL-4 GENE 590C>T POLYMORPHISM IN SUSCEPTIBILITY
TO BRONCHIAL ASTHMA IN CHILDREN**

Liudkevych Halyna Petrivna,
head of the PCR laboratory,
Sukhan Daryna Serhiyvna,
assistant professor of pathological anatomy department,
Muzychuk Oleksii Mikhailovich,
Chernachuk Anastasiia Petrovna,
Yakobchuk Diana Ruslanovna,
Holubets Anzhelika Volodymyrivna,
Khotiachuk Liliia Alexandrovna
Students of the National Pirogov
Memorial Medical University
Vinnytsya, Ukraine

Introduction: Bronchial asthma (BA) is a chronic inflammatory disease that affects both children and adults, and according to the WHO is the most common chronic disease among children. In 2019, 262 million people fell ill with asthma, and 455 000 people died [1]. Inflammation and narrowing of the small bronchi cause asthma symptoms, which can include various combinations of coughing, wheezing, shortness of breath, and chest tightness [2]. Modern literature demonstrates that many mediators of inflammation are involved in the emergence of this nosology, which are common pathological characteristics of the disease. BA has a genetic susceptibility to many genes and their polymorphisms, as well as to a number of environmental factors [3]. The most accurate information on the prevalence of asthma among children is interpreted by the International Study of Asthma and Allergy in Childhood ISAAC, which shows that countries with a low prevalence of asthma among children (2-4%) were mainly in Asia, North Africa, Eastern Europe and regions Eastern Mediterranean, while countries with high prevalence (29–32%) were located in Southeast Asia, North America, and Latin America [4,5]. More and more researchers and scientists from all over the world believe that the genotype of a person plays one

of the most fundamental roles in the development of BA in childhood. Thus, most opinions agree on the functional imbalance of T-helper cell subgroups of types 1 and 2 (Th1/Th2), which form the basis of immunological changes in asthma [6].

Interleukins (IL) are a type of cytokines synthesized by T-lymphocytes, the action of which is mainly aimed at: interaction between leukocytes and immune cells and at providing anti-inflammatory and immunosuppressive action [7]. These cytokines play a significant role in the development and course of BA in children, in particular, the most representative interleukin is IL-4, the action of which is aimed at the transformation of T-helpers Th0 into Th2, and inhibiting the formation of Th1. IL-4 promotes an increase in the concentration of immunoglobulin E (IgE), which improves chemotaxis and immune infiltration of eosinophils in the mucous membrane of the respiratory tract [8]. Thus, the study of IL-4 and its polymorphisms at the gene level can provide valuable information for the prevention and prevention of nosology, as well as for further curation of children with a history of BA.

Key words: bronchial asthma (BA), 590C>T polymorphism, interleukin 4 (IL-4), immunoglobulin E (IgE).

Aim: to establish the role of the IL-4 mutant polymorphism 590C>T in susceptibility to bronchial asthma in children.

Materials and methods: 18 full-text versions of publications in scientometric databases: PubMed, GoogleScholar, GeneCards WHO, ISAAC were studied and processed.

Results and discussion Bronchial asthma is a complex, immune-mediated nosology, in the pathogenesis of which the main role is played by cells and mediators of inflammation. The basis of inflammation of the respiratory tract is the action of cytokines, as well as infiltration by eosinophils and mast cells. The longer this process is, the more harmful consequences will occur, for example: proliferation of smooth muscles, hyperplasia of goblet cells and fibroblasts, fibrosis of the submucosal plate [9].

Xiaoyan Li H., et al. prove in their research that the main pathognomonic role

of BA is the imbalance between T-cells (Th1/Th2), which ultimately leads to the occurrence of asthma [10]. Immunologists claim that Th1/Th2 imbalance leads to increased levels of IL-4, IL-5, and IL-13, which stimulates B-lymphocytes and leads to increased IgE secretion. Immunoglobulins E together with inflammatory mediators contribute to the development of BA [11]. In healthy children, the differentiation of Th1 and Th2 lymphocytes occurs from precursor cells - Th0. With excessive production of IL-4, the transformation of Th2 from Th0 will significantly increase, which creates a kind of vicious circle in the pathogenesis of bronchial asthma [12].

The IL-4 gene is located at position 5q31.1 and encodes a protein of the same name with a size of 153 amino acids and a molecular weight of 17492 Da. [13]. The most common mutation of IL-4 is the replacement of the nitrogenous base T by the nitrogenous base C at position 590 bp (590C>T IL-4). Thus, it contributes to the emergence of three genotypes: SS, ST, TT, where the mutant allele T was associated with the level of IgE. In turn, an increase in the concentration of immunoglobulin E in plasma is the main immunological characteristic of BA [14].

In their research, Ramphul, K., et al. demonstrated that this relationship is positively correlated in children of the Indian population, where the frequency of bronchial asthma was significantly higher in the main group with ST, TT mutant genotypes [15]. Zhang, J.H., et al. also analyzed the interleukin 4 gene polymorphism 590C>T in a sample of Uyghur children and established that this genotype is associated with bronchial asthma in Uyghur children and may be a susceptibility factor in this group [16].

Narozna, B., et al. compared the results of 177 asthmatic children with 194 healthy children and established that the investigated IL-4 polymorphism affects the risk of mild asthma and atopic dermatitis in Polish children [17].

The T allele at the IL-4-590C>T locus correlated with asthma susceptibility in Asian children, as evidenced by Lee, S. G., et al. In the dominant and recessive genetic models, the overall test and subgroup analysis of Asian children were statistically significant [18].

Conclusions: We developed and conducted a comparative analysis of

scientometric publications of foreign scientists. This allowed us to see the role of genetic factors, in particular, the 590C>T polymorphism of the IL-4 gene in susceptibility to bronchial asthma in children. According to modern literature, the genetic factor is one of the most important factors in the early onset of asthma, therefore timely detection of the child's genotype can contribute to the prevention of nosology, as well as help in selecting the correct therapy for already existing asthma. Further research in this direction should include a larger sample of the control and main groups, as well as the development of medications that will correct the immune imbalance caused by the mutant genotypes.

LIST OF REFERENCES

1. WHO | World Health Organization
2. Michalik, M., Wójcik-Pszczola, K., et al. Fibroblast-to-myofibroblast transition in bronchial asthma. // Cellular and molecular life sciences: CMLS. – 2018. – Vol. 75, Is. 21. – P. 3943–3961. <https://doi.org/10.1007/s00018-018-2899-4>
3. Suruki, R. Y., Daugherty, J. B., et al. The frequency of asthma exacerbations and healthcare utilization in patients with asthma from the UK and USA. // BMC pulmonary medicine CMLS. – 2017. – Vol. 17, Is. 1. – P. 74. <https://doi.org/10.1186/s12890-017-0409-3>
4. ISAAC | The International Study of Asthma and Allergies in Childhood
5. Asher, M. I., Keil, U., et al. International Study of Asthma and Allergies in Childhood (ISAAC): rationale and methods. // The European respiratory journal. 1995. – Vol. 8, Is. 3. – P. 483–491. <https://doi.org/10.1183/09031936.95.08030483>
6. Hu, C., Li, Z., et al. Glucocorticoids Modulate Th1 and Th2 Responses in Asthmatic Mouse Models by Inhibition of Notch1 Signaling. // Signaling. International archives of allergy and immunology. – 2018. – Vol. 175, Is. 1-2. – P. 44–52. <https://doi.org/10.1159/000485890>
7. Del Prete, G. F., De Carli, et al. Allergen exposure induces the activation of allergen-specific Th2 cells in the airway mucosa of patients with allergic respiratory disorders. // European journal of immunology. – 1993. – Vol. 23, Is. 7.

P. 1445–1449. <https://doi.org/10.1002/eji.1830230707>

8. Wills-Karp, M., Finkelman, F. D. Untangling the complex web of IL-4- and IL-13-mediated signaling pathways. // *Science signaling*. – 2008. – Vol. 1, Is. 51. P. 55. <https://doi.org/10.1126/scisignal.1.51.pe55>

9. Yao, J., Jiang, M., et al. Chrysin alleviates allergic inflammation and airway remodeling in a murine model of chronic asthma. // *International immunopharmacology*. – 2016. – Vol. 32, – P. 24–31. <https://doi.org/10.1016/j.intimp.2016.01.005>

10. Li, H., Xiaoyan, D., et al. Single-nucleotide polymorphisms in genes predisposing to asthma in children of Chinese Han nationality. // *Journal of investigational allergology & clinical immunology*. – 2009. – Vol. 19, Is. 5. P. 391-395.

11. Lagier, B., Lebel, B., et al. Different modulation by histamine of IL-4 and interferon-gamma (IFN-gamma) release according to the phenotype of human Th0, Th1 and Th2 clones. // *Clinical and experimental immunology*. – 1997. – Vol. 108, Is. 3. – P. 545–551. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2249.1997.3791276.x>

12. Oda, N., Yamashita, N., et al. Long-term analysis of allergen-specific T cell clones from patients with asthma treated with allergen rush immunotherapy. // *Clinical and experimental immunology*. – 1998. – Vol. 190, Is. 1. – P. 43–50. <https://doi.org/10.1006/cimm.1998.1391>

13. GeneCards – the human gene database. IL-4 gene – GeneCards

14. Rosenwasser, L. J., Borish, L. Genetics of atopy and asthma: the rationale behind promoter-based candidate gene studies (IL-4 and IL-10). // *American journal of respiratory and critical care medicine*. – 1997. – Vol. 156, Is. 4. – P. 2. <https://doi.org/10.1164/ajrccm.156.4.12tac-14>

15. Ramphul, K., Lv, J., et al. Single nucleotide polymorphisms predisposing to asthma in children of Mauritian Indian and Chinese Han ethnicity. // *Brazilian journal of medical and biological research = Revista brasileira de pesquisas medicas e biologicas*. – 1997. – Vol. 47, Is. 5. – P. 394–397. <https://doi.org/10.1590/1414-431x20143751>

16. Zhang, J. H., Zhou, et al. Association between the interleukin 4 gene -590C>T promoter polymorphism and asthma in Xinjiang Uighur children. // *Genetics and molecular research: GMR*. – 2016. – Vol. 15, Is. 3. – P. 10. <https://doi.org/10.4238/gmr.15038363>
17. Narožna, B., Hoffmann, A., et al. Polymorphisms in the interleukin 4, interleukin 4 receptor and interleukin 13 genes and allergic phenotype: A case control study. // *Advances in medical sciences*. – 2016. – Vol. 61, Is. 1. – P. 40–45. <https://doi.org/10.1016/j.advms.2015.07.003>
18. Lee, S. G., Kim, B. S., et al. Gene-gene interaction between interleukin-4 and interleukin-4 receptor alpha in Korean children with asthma. // *Clinical and experimental allergy: journal of the British Society for Allergy and Clinical Immunology*. – 2004. – Vol. 34, Is. 8. – P. 1202–1208. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2222.2004.02015.x>

RESEARCH OF THE TERMS OF MYOCARDIAL STANDING IN EMERGENCY MEDICINE

Rzaeva Aitadj Akif kizi

Ahmaidi Malika

Students of KHNMU

Berezko Mykola Denisovych

Doctor of Medicine, N., docent

Kucherenko Bogdan Yuriyovich

Doctor of Medicine, N., assistant

In emergency medicine, there is a phenomenon, the essence of which is a decrease in contractile activity after ischemia or reperfusion, that is, in patients with a neurological or neurosurgical profile, in which death of the heart muscle tissue does not occur.

Purpose. To shed light on the phenomenon of myocardial stabbing by studying the works of domestic and foreign scientists who have devoted their work to the topic of the stabbing phenomenon in emergency medicine, as a result of the systematics of the accumulated clinical material.

Materials and methods. Study of clinical studies devoted to the topic of reduction of myocardial contractility in patients operating in critical conditions, but not as a result of detection of acute coronary syndrome.

The very mechanism of the development of myocardial stunning is explained by the negative effect of the rapid and massive release of catecholamines into the bloodstream under conditions of severe stress; when calcium overloads in cardiomyocytes; excessive activation of the free radical oxidation process. One of the main severe clinical manifestations is the development of central pulmonary edema and the onset of cardiogenic shock.

Diagnostic methods include: ECG monitoring and thorough transthoracic ultrasound examination, thermodilution and determination of a moderate increase in the concentration of cardiac troponins in the blood plasma. These methods are available and common and are used in the therapy of neurological stinging.

The European Cardiology Association of Heart Failure has singled out neurogenic myocardial stunning as a separate syndrome called takotsubo. If earlier this phenomenon was associated with one of the manifestations of coronary heart disease, now scientists have come to the conclusion that stunning complicates a completely different pathology.

We can highlight the following signs of the phenomenon:

1. First, after the patient has undergone ischemia, the coronary blood flow is almost completely restored. And after the ischemia itself, doctors register a period of hyperfusion, which is short-lived.

2. Secondly, regardless of the restorative properties of the blood flow, a long-term decrease in the contractile activity of the myocardium is revealed.

3. The moment of reduced contractility of the heart after ischemia and subsequent reperfusion is a completely reversible stage.

4. Complete irreversible damage of cardiomyocytes during ischemia does not occur.

They also include a violation or decrease in coupling between the contractility of the myocardium and the process of electrical excitation of the myocardium of the heart.

Angiotensin products I, II and protocylin, production of bradykinin, angiotensin-converting enzyme have the property to model the level of severity of the phenomenon.

We can observe this condition with subarachnoid hemorrhages, with hemorrhagic or septic shock, as a result of hemodialysis after a crisis in pheochromocytoma, after resuscitation.

Conclusions. We can conclude that myocardial stunning should be diagnosed in a timely manner due to the fact that the patient's condition can deteriorate sharply due to a strong load on an already weakened heart. And the main point, namely, geodynamic correction should not be with the help of inotropic help, but in other directions: increasing the speed volume of the load (aggressive infusion therapy) or using vasopressors.

REFERENCE:

1. Журнал «Медицина неотложных состояний» №7(102), 2019
Миокардиальный станнинг в медицине неотложных и критических состояний, ассоциированных с системной гипоксией: Битчук Н. Д. Харьковский национальный медицинский университет, г. Харьков, Украина
2. Heyndrickx G.R., Millard R.W., McRitchie R.J. et al. Regional myocardial functional and electrophysiological alterations after brief coronary artery occlusion in conscious dogs. *J. Clin. Invest.* 1975. Vol. 56. P. 978-985.
3. Braunwald E. The Stunned Myocardium: Prolonged, Postischemic Ventricular Dysfunction. *Circulation.* 1982. Vol. 66.P. 1146-1149. Guaricci A. I., Bulzis G., Pontone G. et al. Current interpretation of myocardial stunning. *Trends Cardiovasc. Med.* 2018. Vol. 28. P. 263-271.
4. Duncker D. J., Schulz R., Ferrari R. et al. «Myocardial stunning»: remaining questions. *Cardiovascular Research.* 1998. Vol. 38. P. 549-558.
5. Opie L. H. Cardiac metabolism — emergence, decline, and resurgence. Part I. *Cardiovasc. Res.* 1992. Vol. 26.P. 721-733.
6. Opie L. H. Cardiac metabolism — emergence, decline, and resurgence. Part II. *Cardiovasc. Res.* 1992. Vol. 26. P. 817-830.

ІШЕМІЧНИЙ ІНСУЛЬТ: СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ЛІКУВАННЯ

Алфьоров Артем Олександрович

студент

ГУ «Дніпропетровська медична академія МЗО України»

м. Дніпро, Україна

Анотація: Незважаючи на прогресивний розвиток та впровадження нових технологій діагностики, лікування та профілактики, застосування в клінічній практиці доказових рекомендацій, інсульт залишається однією з провідних причин смертності та інвалідності в усьому світі. Про сучасні стратегії лікування пацієнтів з ішемічним інсультом

Ключові слова: альтеплаза, антитромбоцитарна терапія, ацетилсаліцилова кислота, інтракраніальні геморагії, ішемічний інсульт, інсульт, мозковий інсульт, нейропротекція, нейрореабілітація, рання мобілізація, тенектеплаза, тромбектомія, тромболізіс.

Глобальний тягар інсульту.

Інсульт є однією з найважливіших медико-соціальних проблем сучасного суспільства. Щорічно відбувається понад 17 мільйонів інсультів і близько 6 мільйонів людей помирають внаслідок цього захворювання. За оцінками експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, до 2030 року очікується 23 мільйони нових випадків інсульту. За останні 25 років захворюваність на інсульт зросла на 113%, захворюваність на 70%, смертність від інсульту на 36%, інвалідність на 73%, інсульт у осіб віком 20-64 роки на 25% та геморагічний інсульт на 16%.

У 2017 році в Україні зареєстровано 96 978 інсультів, що становить 278,7 випадків на 100 000 населення. Соціально-економічні витрати, пов'язані з цим захворюванням, лягають важким тягарем на суспільство. Наприклад, кумулятивні річні витрати на один випадок інсульту в розвинених країнах

становлять 74 000-173 000 доларів США.

Фактори ризику інсульту

Змінилася структура факторів ризику інсульту. Наприклад, результати популяційного дослідження INTERSTROKE показали, що найбільш значущими факторами ризику ішемічного інсульту після артеріальної гіпертензії (35%) були відсутність регулярної фізичної активності (28%), співвідношення талія/стегна (26%), співвідношення аполіпопротеїну В до А1 (25%), куріння в даний час (19%), нездорове харчування (19%), серцево-судинні причини (7%), цукровий діабет, депресія і психосоціальний стрес (5%).

В останні роки активно досліджуються нові фактори ризику інсульту, такі як апное сну, мігрень, відкрите овальне вікно, вживання кави та чаю. В останні роки в клінічну практику активно входить поняття ятрогенного інсульту інсульту, викликаного фармакологічними або кардіологічними втручаннями або в результаті хірургічних маніпуляцій.

Особливості щодо ведення пацієнта

З 62 мільйонів людей, які зараз живуть у світі і перенесли інсульт, лише 10-20% повертаються до роботи, 60% мають незворотні неврологічні ушкодження, у 25-30% розвивається деменція, а 25% потребують підтримуючого догляду. Лікування обов'язково має бути індивідуальним і залежати від періоду ішемічного інсульту, в якому перебуває пацієнт. Проводиться розмежування між:

Гострий період - 0-3 год (терапевтичне вікно);

Гострий період - до 21 дня ранній відновлювальний період - до 6 місяців;

Пізній відновлювальний період - до 1 року;

Через 1 рік. [1]

Американська асоціація серця/Американська асоціація інсульту (AHA/ASA) оновили свої рекомендації 2018 року щодо раннього ведення пацієнтів з гострим ішемічним інсультом. За їх словами, найбільш ефективним лікуванням при гострому ішемічному інсульті є реканалізація (тромболізис, тромбектомія), застосування ацетилсаліцилової кислоти та хірургічна

декомпресія.

Стандарт надання медичної допомоги при гострому інсульті включає лікування в інсультних відділеннях, реперфузію, хірургічне лікування, первинну терапію, вторинну профілактику та реабілітацію. Важливою концепцією є "час для мозку", що передбачає ранній початок терапії. [3]

Догоспітальний етап лікуванн

Згідно з чинними рекомендаціями, кисень у пацієнтів з сатурацією кисню <95% може бути використаний для досягнення нормального рівня, рутинного використання кисню, зниження підвищеного артеріального тиску. Застосування інсуліну пацієнтам з гіперглікемією не рекомендується. Через відсутність клінічних досліджень немає рекомендацій щодо того, чи слід знижувати температуру тіла. Застосування деяких нейропротекторних препаратів (німодипін, магнію сульфат) у пацієнтів з гострим інсультом не доведено. Застосування телемедицини не показано.

Показано дуже швидке транспортування пацієнтів до інсультного відділення. Час від дверей відділення невідкладної допомоги до початку терапії не повинен перевищувати 60 хв. Пацієнтів слід лікувати якомога швидше, оскільки затримка з лікуванням рівнозначна відсутності лікування.

Система екстреної допомоги при інсульті

Вкрай важливо мати систему невідкладної допомоги при інсульті. Керівникам бригад екстреної медичної допомоги у співпраці з місцевими, регіональними та національними державними установами, координованими експертами громадського здоров'я, рекомендується розробити алгоритми та протоколи сортування для швидкого виявлення та оцінки пацієнтів з явним або підозрілим інсультом з використанням валідованих, стандартизованих діагностичних інструментів. Рекомендується створювати регіональні структури лікування хворих на інсульт з центрів первинної невідкладної допомоги (включаючи внутрішньовенне введення альтеплази) та центрів, де може бути надана комплексна терапія. Пацієнтів з позитивним результатом скринінгу та/або підозрою на інсульт рекомендується якомога швидше перевести до

клінік, персонал яких має досвід внутрішньовенного введення альтеплази.

Стаціонарна інсультна бригада

Рекомендується створити госпітальну бригаду з лікування гострого інсульту, до складу якої повинні входити лікарі, медсестри, лабораторний та радіологічний персонал. Цільовий інтервал 60 хв у $\geq 50\%$ пацієнтів, які потребують системного фібринолізу, повинен бути встановлений як основна мета. Доцільним є подальше скорочення цільового часу "від дверей до голки" до 45 хв у $\geq 50\%$ пацієнтів з гострим ішемічним інсультом. [4]

Тактика лікування

Лікування пацієнтів з ішемічним інсультом включає опромінення судин і нейронів головного мозку та первинну терапію. Зокрема, вплив на судини головного мозку - реканалізація (тромболісис, механічна тромбектомія, ацетилсаліцилова кислота) та профілактика тромбоутворення, вплив на нейрони - нейропротекція та стимуляція нейрональної пластичності. Базова терапія складається з корекції дихальних розладів, регуляції функції серцево-судинної системи, контролю метаболізму глюкози та температури тіла, нормалізації водно-електролітного балансу, профілактики та лікування ускладнень.

Тромболісис і інтракраніальні геморагії

Найбільш ефективним методом лікування ішемічного інсульту є тромболісис. Більш ефективним виявився ранній початок терапії (протягом перших 3 годин). Функціональні результати не залежали від застосованого тромболітичного засобу, віку пацієнта, тяжкості інсульту та розміру вогнища. Результати дослідження RHANTOM-S показали, що застосування тромболітиків навіть при мобільних інсультних синдромах достовірно знижує тяжкість прогнозу інсульту. Перспективним є використання тенектеплази мутантного тканинного активатора плазміногену, отриманого методом генної інженерії. Результати перших досліджень свідчать про перевагу тенектеплази над rt-АПФ у лікуванні хворих на інсульт, особливо ефективна у пацієнтів з внутрішньочерепною оклюзією.

Основною причиною відмови лікарів від тромболізу у пацієнтів з інсультом є ризик виникнення кровотечі. Загальний ризик геморагічної трансформації у цих пацієнтів становить 1,2-2%. При виникненні крововиливів необхідно обов'язково відмінити альтеплазу, провести розгорнутий аналіз крові, КТ голови без внутрішньовенного контрастного підсилення та проконсультуватися з гематологом і нейрохірургом. Слід також провести внутрішньовенну інфузію кріопреципітату, транексамової кислоти. У рамках підтримуючої терапії слід контролювати артеріальний тиск, внутрішньочерепний тиск, церебральний перфузійний тиск, середній артеріальний тиск, температуру тіла та рівень глюкози в крові.

Антитромбоцитарна терапія

При гострому ішемічному інсульті ацетилсаліцилову кислоту рекомендується застосовувати протягом 24-48 годин від початку захворювання. У пацієнтів, які отримували внутрішньовенну альтеплазу, введення ацетилсаліцилової кислоти зазвичай затримується до 24 год. Застосування ацетилсаліцилової кислоти не рекомендується як альтернативне лікування у пацієнтів з гострим ішемічним інсультом, якщо вони відповідають критеріям для внутрішньовенного введення альтеплази або механічної тромбектомії.

Нейропротекція при інсульті

На даний час не існує фармакотерапевтичних або немедикаментозних методів лікування з передбачуваними нейропротекторними ефектами, які б продемонстрували ефективність у покращенні результатів після ішемічного інсульту. Пошук нових препаратів для блокування загибелі нейронів у каскаді ішемії ще триває.

Одним з перспективних препаратів є едаравон, який з 2009 року входить до японських клінічних рекомендацій з лікування гострого ішемічного інсульту. У цих дослідженнях повна відсутність неврологічних наслідків після інсульту (при застосуванні протягом перших 24 год) спостерігалася у кожного третього пацієнта, а значне функціональне покращення - у кожного другого. Раннє призначення едаравону пацієнтам з гострим інсультом, які отримували

ендоваскулярну реперфузійну терапію (тромбектомію), сприяло їх функціональній незалежності після виписки зі стаціонару, достовірно знижуючи летальність.

Рання мобілізація

Метою дуже ранньої мобілізації є підвищення пластичності мозку та попередження ускладнень (тромбоз глибоких вен, тромбоемболія легеневої артерії, контрактури, інфекції, виразки, атрофія м'язів та порушення кардіореспіраторної функції). Показано, що ускладнення, пов'язані з іммобілізацією, корелюють з 51% всіх випадків смерті у пацієнтів з ІМ.

Рання мобілізація може мати значний психологічний вплив на мотивацію, самопочуття та якість життя пацієнтів. Наприклад, рухові вправи в ранньому постінсультному періоді включають підйом з положення лежачи в положення сидячи, вставання з ліжка, стояння і ходьбу, які повинні виконуватися через рівні проміжки часу. Точний час дуже ранньої мобілізації є невизначеним і варіюється від 1 дня до 3 місяців після появи симптомів. Згідно з останніми рекомендаціями АНА/ASA, пацієнти з інсультом легкого та середнього ступеня тяжкості повинні бути знерухомлені протягом 24 годин, тоді як пацієнти з тяжким інсультом повинні бути знерухомлені від 1 доби до 2 місяців.

Постінсультна реабілітація

Постінсультну реабілітацію повинен проводити лікар, який пройшов підготовку з реабілітації та фізіотерапії, а також інші лікарі, які мають досвід або базову підготовку з постінсультної реабілітації - ерготерапевти, фізіотерапевти, медичні сестри, соціальні працівники та дієтологи. Пацієнт та його сім'я також входять до складу основної команди.

Основними принципами успішної реабілітації є ранній початок (перші дні після інсульту), тривалість (без перерв) та послідовність, комплексність (поєднання різних методів реабілітації), активна участь пацієнта та членів його родини в реабілітації. Транскраніальна магнітна стимуляція є одним з методів з найвищою доведеною ефективністю в лікуванні пацієнтів з ішемічним інсультом. Вважається, що він індукує синаптичну потенцію або синаптичну

депресію шляхом повторної стимуляції, що, як було показано, полегшує навчання у пацієнтів. Нові напрямки в реабілітації та лікуванні хворих на інсульт - стовбурові клітини, моноклональні антитіла, екстракти біологічних тканин тварин та генна терапія.

Відповідно до рекомендацій Інсультного товариства Австрійської (SSA), леводопа, селективні інгібітори зворотного захоплення серотоніну та церебролізин довели свою ефективність у реабілітації пацієнтів з інсультом. Ефективність терапії стовбуровими клітинами все ще вивчається.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кандыба Д. В. Профилактика инсульта: учебное пособие. — СПб.: Издательство СЗГМУ им. И. И. Мечникова, 2013. — 84 с. [Kandyba DV. Profilaktika insul'ta. Saint Petersburg: Izdatel'stvo SZGMU im. I. I. Mechnikova; 2013. 84 p. (In Russ).

2. Скоромец А. А., Щербук Ю. А., Алиев К. Т., и др. Догоспитальная помощь больным с мозговыми инсультами в Санкт-Петербурге. Материалы Всероссийской науч.-практ. конференции «Сосудистые заболевания нервной системы». — СПб., 2011. — С. 5-18. [Skoromets A. A, Shcherbuk Y A, Aliev K. T, et al. Dogospital'naya pomoshch' bol'nym s mozgovymi insul'tami v Sankt-Peterburge. Materialy Vserossiyskoy nauch.-prakt. konferentsii "Sosudistye zabolevaniya nervnoy sistemy". (conference proceedings). — Saint Petersburg; 2011:5-18. (In Russ).]

3. Powers W.J., Rabinstein A.A., Ackerson T. et al. (2019) Guidelines for the Early Management of Patients With Acute Ischemic Stroke: 2019 Update to the 2018 Guidelines for the Early Management of Acute Ischemic Stroke: A Guideline for Healthcare Professionals From the American Heart Association. American Stroke Association. Stroke, Oct. 30

4. Рекомендації щодо ведення хворих з ішемічним інсультом та транзиторними ішемічними атаками, Виконавчий комітет Європейської інсультної організації (ESO) та Авторський комітет ESO, 2008.

ПОКАЗАННЯ, ПЕРЕВАГИ ТА УСКЛАДНЕННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ КЛІТИН ОСТРІВЦІВ ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ

Білопольська Марія Ігорівна

Захарова Анна Олексіївна

студентки

Медичний факультет

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Вступ. Трансплантація клітин острівців підшлункової залози як альтернатива органної трансплантації підшлункової залози (ПЗ) обговорюється ще з другої половини ХХ-го сторіччя. Підставою для цього є істотні недоліки пересадки органу, а також той факт, що об'єм острівців, котрі продукують інсулін, становить лише 1% від загальної маси ПЗ. При трансплантації бета клітин померлого донора, їх очищують, перероблюють та імплантують у печінку реципієнта. Після пересадки острівцеві клітини починають виробляти інсулін, регулюючи рівень глюкози у крові.

Мета роботи. Проаналізувати показання, переваги та ускладнення трансплантації клітин острівців підшлункової залози в порівнянні з пересадкою органу.

Матеріали та методи. Для виконання роботи використовувались загальнонаукові методи та підходи: аналіз і синтез, дедукція та індукція, метод узагальнення. Дослідження спирається на українську та іноземну літературу.

Результати та обговорення. Виявлено, що показання до трансплантації клітин ПЗ такі самі, як при трансплантації всієї підшлункової залози. Серед переваг необхідно зазначити наступні: трансплантація клітин острівців ПЗ не вимагає складного хірургічного втручання (зазвичай, вводяться інфузією в печінку); острівцеві клітини здатні підтримувати нормоглікемію; можливе культивування чи кріоконсервація острівцевих клітин ПЗ. Важливим є те, що при трансплантації культур гинуть «лейкоцити-пасажири» - посередники

імунного конфлікту. Культуральні трансплантовані острівцеві клітини тривалий час не розпізнаються Т-клітинами, це зменшує реакцію відторгнення. Відзначимо, що цей метод не вимагає післяопераційної імунодепресивної терапії, а також, при відторгненні трансплантата ПЗ потрібне негайне видалення пересаженої тканини, що призводить до моментальної та повної втрати функції трансплантата, що не простежується при трансплантації клітин острівців. Визначено, що трансплантація клітин острівців підшлункової залози може бути виконана ще до розвитку пізніх ускладнень захворювання. Серед найчастіших ускладнень були виявлені наступні: кровотеча під час нашкірної пункції печінки, тромбоз порталної вени та портална гіпертензія. Цей метод трансплантації має свої недоліки, серед яких: висока вартість процедури; складна процедура імунологічного моніторингу. Для отримання острівцевих клітин для одного пацієнта потрібно кілька залоз (це посилює невідповідність між забезпеченням трансплантатами та попитом).

Висновки. Основними показаннями до ізольованої трансплантації клітин є цукровий діабет I типу. Трансплантація клітин острівців ПЗ нормалізує рівень глюкози в крові, зменшує чи забезпечує відсутність епізодів тяжкої гіпоглікемії, допомагає запобігти або уповільнити розвиток ускладнень цукрового діабету (захворювань серця, нирок, пошкодження нервів, ретинопатії).

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ЛІКУВАННІ ДИТЯЧОГО ЦЕРЕБРАЛЬНОГО ПАРАЛІЧА

Бужинська Надія Романівна,

к. мед. н., ас.

Приходько Марія Іванівна,

асп. кафедри педіатрії та неонатології №1

Валентьєва Аліна Віталіївна,

студентка 6 курсу ІІ мед. ф-ту, 10 групи

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Дитячий церебральний параліч- це захворювання, яке включає в себе ураження мозкових структур у перинатальному періоді та проявляється руховими порушеннями, порушенням мови, інтелекту, а нерідко й епілепсією. Захворювання дуже поширене у сучасному житті. Цьому сприяють провокуючі фактори. Першим із них є інфекційні захворювання матері під час вагітності. Найбільш небезпечними інфекціями є: TORCH-інфекції (герпес, краснуха, токсоплазмоз, цитомегаловірус), вірус грипу, сифіліс. Другим провокуючим фактором виступають генетичні мутації. Ще один фактор- це гіпоксія плода. Кисень- необхідна умова нормального функціонування головного мозку. Гіпоксія може розвиватися через плацентарну недостатність. Четвертий фактор порушення розвитку головного мозку. Тоді провідні шляхи виконують свою роботу неправильно, що призводить до моторних порушень у дитини. Ще одна розповсюджена причина- резус-конфлікт матері і плоду. Також можуть сприяти розвитку патології: супутні захворювання матері(ожиріння, патологія серцево судинної системи, ендокринної системи, епілепсія, анемія), пагубні звички матері (алкоголь, куріння, наркотики), багатоплідна вагітність, професійні шкідливості. Якщо дитина народилася здоровою, то ДЦП може розвинутися через важку травму голови, отриману в ДТП або при падінні з висоти. Якщо у дитини вже є інші важкі неврологічні або кардіологічні проблеми, які можуть призводити до крововиливу в головний мозок. Інфекційні ураження головного

мозку (такі як вірусний енцефаліт та менінгіт). І останній провокуючий фактор важка течія жовтяниці. Кетонові тіла уражують і викликають енцефаліт.

Мета роботи. Виявити нові методи лікування дитячого церебрального параліча та їх ефективність.

Матеріали та методи. При виконанні роботи було досліджено достатню кількість літературних статей та наукових видань Scopus та PubMed, опублікованих до листопада 2022 року на тему лікування дитячого церебрального параліча.

Результати та обговорення. На сьогоднішній день дитячий церебральний параліч є невиліковною хворобою. Тому лікування його має характер реабілітації, основним посланням якого є- зміцнювати те, що збережено. Одним з видів терапії є бобат-терапія (або інша назва нейророзвиваюча терапія). Ця терапія спрямована на стимуляцію власної активності дитини, щоб досягти власної стратегії рухів. А допоможуть в цьому звичайні дитячі ігри. Ця терапія допомагає встановити контакт дитина-родина.

СІМТ терапія (індукована обмеженням рухова терапія). При цій терапії лікар іммобілізує здорову руку, а хворою рукою маленький пацієнт повинен виконувати повсякденні дії. Навантаження на хвору руку поступово посилюють. Отже ця терапія більше спрямована на лікування дітей з геміплегічною формою хвороби. Паттернінг. Він полягає в тому, що дитина проходить певний стадійний розвиток рухової діяльності у своєму житті. Саме тому, якщо його відновити (хоч і пасивно), то це також допоможе дитині у її повсякденному житті. Паттернінгу навчає спеціаліст батьків, щоб ті допомагали своїй дитині. Біологічний зворотній зв'язок. Пацієнт оснащений комп'ютерною технікою, яка відображає фізичний стан та допомагає у виконанні звичайних вправ. Кінезіотейпінг. Дуже популярне направлення наразі не тільки для лікування ДЦП. Використовують спеціальні тейпи, які приклеюють на певні ділянки тіла, щоб ті в свою чергу покращували скорочення та розслаблення м'язів.

Задля покращення мови, якщо вона є, рекомендовано заняття з

логопедом. Пасивна розтяжка. Щоб зняти зайву напруженість з м'язів використовують мануальне розтягнення групи м'язів.

Мануальний стречінг. Це також розтягування м'язів, щоб прибрати гіпертонус та подовжити м'язове волокно. Вагове навантаження. Для нього необхідно пацієнта помістити на ортостатичний стіл або вертикалізатор, який буде сприяти пролонгованому розтягуванню м'язового волокна. Шинування. Його використовують, щоб контролювати пасивні та активні дії у кінцівках та контролювати статику.

Етапне гіпсування. Цей метод направлений на корекцію спастики, яка виникла через контрактуру. Лікар іммобілізує один або декілька суглобів гіпсовою пов'язкою, яка буде сприяти покращенню обсягу рухів. Як тільки відбувається покращення, дану процедуру необхідно повторити через декілька тижнів. Силові вправи. Ці вправи направлені на укріплення слабких м'язів.

Ходьба на тредмілі з підтримкою ваги тіла. Тіло дитини фіксують у вертикальному положенні спеціальними джгутами на біговій доріжці та вмикають її. Це змушує дитину робити кроки. Дана процедура використовується декілька разів на тиждень дозовано і виконується під наглядом спеціалістів. Електростимуляція. Спеціальний апарат під'єднують до шкіри хворого та він посилає електричний струм, який призводить до скорочення м'язів. Іпотерапія. Пет-терапія набирає шалені оберти у сучасному світі. Саме іпотерапія допомагає покращити моторику рухів.

Висновки. Підсумовуючи все вищеперераховане, можемо зробити висновок, що дитячий центральний параліч- дуже актуальна та розповсюджена патологія дітей різного віку. На теперішній час стовідсоткового лікування, яке б призвело до повного відновлення організму не існує. Але з кожним днем виникає велика кількість нових методів реабілітаційного лікування, яке має позитивні зрушення та поліпшує якість життя дитини. Лікування призначається групою спеціалістів, котрі вирішують індивідуальний підхід до кожного маленького пацієнта.

ЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЛІКАРСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Бухало Ганна Олексіївна,

асистент

Запорізький державний медичний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Одним з основних понять медичної етики, деонтології та медичного права є лікарська таємниця. Вона представляє собою етичне, медичне і правове поняття, що виключає розголошення даних про пацієнта третім особам. Право пацієнта на збереження лікарської таємниці є складовою частиною такого конституційного права людини, як недоторканість приватного життя. В деяких випадках для встановлення діагнозу і визначення оптимальних засобів і методів лікування лікар має знати умови та спосіб життя хворого, особливості його психічного стану. Надаючи медичному працівнику вказані відомості, пацієнт має бути абсолютно впевненим, що ця інформація не стане надбанням інших людей і не нашкодить йому в майбутньому.

Ціль роботи. Висвітлення поняття «лікарська таємниця» як одного з ключових питань при взаємодії медицини і права; дослідження наслідків, до яких призводить розголошення лікарської таємниці, а також випадків правомірності такого розголошення.

Матеріали та методи. Огляд і аналіз діючих законодавчих актів України, міжнародних правових документів щодо поняття, порядку розголошення і відповідальності за неправомірне розголошення лікарської таємниці.

Результати та обговорення. Згідно Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», медичні, фармацевтичні працівники та фахівці з реабілітації зобов'язані дотримуватись вимог медичної етики, деонтології та зберігати лікарську таємницю. Лікарська таємниця – це інформація про факт звернення пацієнта по медичну допомогу, про стан його здоров'я, відомості про наявність захворювання, діагноз, можливі методи надання медичної допомоги, ризику, що пов'язані з медичним втручанням, а

також можливі альтернативи запропонованому медичному втручанню, інші відомості, в тому числі особистого характеру, отримані при наданні медичної допомоги, а у випадку смерті – також інформація про результати патологоанатомічного дослідження.

З урахуванням специфіки інформації, що повідомляється медичному працівнику під час надання громадянину медичної допомоги, для неї встановлюється спеціальний правовий режим, який обмежує коло підстав і осіб, яким можуть бути надані відомості про стан здоров'я пацієнта. Так, дані про захворювання, встановлений діагноз, тактику і прогноз лікування повідомляються лікуючим лікарем пацієнтові або іншим уповноваженим особам, до яких належать батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники, чоловік (дружина) та близькі родичі пацієнта. При використанні інформації про стан здоров'я пацієнта в освітньому процесі та науковій літературі повинна бути забезпечена анонімність пацієнта.

Однак, не дивлячись на імператив нерозголошення лікарської таємниці, законодавчими актами, кодексами лікарської етики визначені етичні та юридичні межі лікарської таємниці. У випадках, коли конфіденційна інформація, що отримана лікарем від пацієнта, загрожує здоров'ю або безпеці інших осіб, її розголошення допускається або прямо наказується. Так, надання відомостей, що є лікарською таємницею, можливе:

- якщо пацієнт надає згоду на поширення такої інформації;
- якщо слідчий, суддя або суд надають тимчасовий доступ до документів, які містять лікарську таємницю, в рамках кримінального провадження (за умови, що немає інших способів отримати необхідну слідству інформацію);
- для організації надання особі, яка страждає важким психічним розладом, психіатричної допомоги та провадження досудового розслідування щодо обвинувачених або судового розгляду за письмовим запитом слідчого, прокурора, суду та представника уповноваженого органу;
- за запитом правоохоронних органів про лікування в наркологічному закладі особи, яка притягнена до кримінальної або адміністративної

відповідальності.

Гарантуючи людині збереження її особистих даних, держава передбачає міри відповідальності для осіб, що припустили розголошення лікарської таємниці. Діючим законодавством передбачена громадсько-правова та кримінальна відповідальність за розголошення лікарської таємниці.

Поняття «лікарська таємниця» має на увазі, що ця інформація належить до немайнових (нематеріальних) благ. Якщо громадянину завдано моральної шкоди діями, які порушують його особисті немайнові права, він має право вимагати від порушника грошову компенсацію вказаної шкоди, розмір і терміни виплати якої визначаються за згодою сторін або судом, який встановлює характер і ступінь завданих страждань громадянину.

До того ж, передбачена і кримінальна відповідальність за розголошення лікарської таємниці (ст.145 Кримінального Кодексу України). Навмисне розголошення медичним, фармацевтичним або іншим працівником без професійної чи службової необхідності відомостей про захворювання чи результати медичного освідчення пацієнта тягне за собою покарання у вигляді штрафу або позбавлення права займати певні посади або здійснювати певну діяльність. Розголошення відомостей про наявність у особи ВІЛ-інфекції або захворювання на СНІД карається позбавленням права займати певні посади або здійснювати певну діяльність, або арештом на термін до шести місяців, або позбавленням волі терміном до трьох років. Якщо вищевказані дії призвели до тяжких наслідків, то передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на термін до трьох років з позбавленням права займати певні посади або здійснювати певну діяльність, або без позбавлення такого права (ст. 132 Кримінального Кодексу України).

Висновки. Щодня медичний працівник стикається з величезним об'ємом інформації, яка стосується приватного життя пацієнтів.

Етичні норми суспільства передбачають, що кожна людина повинна зберігати таємницю, довірену їй іншою особою. Але особливе значення поняття «таємниці» має в медицині, оскільки пацієнт надає лікареві факти приватного

життя як необхідні для якісного здійснення лікувально-діагностичного процесу.

Кожна людина, звертаючись по медичну допомогу, має право сподіватися, що факт звернення, а також інформація про стан її здоров'я, діагноз залишилися відомими лише їй самій і лікарю, тобто залишалися відомостями, недоступними для інших людей. Будь-яке розголошення інформації, отриманої від пацієнта (навіть необережне) – це порушення лікарської таємниці і може тягнути за собою несприятливі наслідки як для пацієнта (втрата роботи, сім'ї, вороже ставлення з боку оточуючих), так і для лікаря (втрата авторитету, притягнення до юридичної відповідальності). Інформація, отримана від пацієнта, є найбільш вичерпною і правдивою, а значить, цінною для лікаря лише тоді, коли хворий впевнений у довірчому характері своїх повідомлень і збереженні повідомлених відомостей в таємниці.

ДЕМЕНЦІЯ: ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ, СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ТА ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ

Вовк Вікторія Ігорівна

к.мед.н., доцент

Пацация Мерабі Мерабійович

студент

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, медичний факультет,
кафедра неврології, психіатрії,
наркології та медичної психології
м. Харків, Україна

Вступ. Деменція – це набутий нейродегенеративний розлад, що спричиняє погіршення якості повсякденного, а також і професійного функціонування, характеризується послабленням когнітивних здібностей, включаючи пам'ять і принаймні одну з інших сфер, як-от, наприклад: особистість, праксис, мовлення, абстрактне мислення та соціальні навички.

Мета роботи. Надати визначення деменції, розглянути деякі її етіопатогенетичні чинники, висвітлити статистичні дані та зазначити профілактичні заходи.

Матеріали та методи. Проведено аналіз іноземної літератури, українського клінічного протоколу медичної допомоги за деменції, даних Всесвітньої організації охорони здоров'я та показників Інституту метрики та оцінювання в системі охорони здоров'я (IHME) при Вашингтонському університеті.

Результати та обговорення. Серед етіопатогенетичних чинників деменції найпоширенішим є хвороба Альцгеймера; серед інших форм судинна деменція, деменція із тільцями Леві, лобово-скронева деменція та деменція за хвороби Паркінсона. Щодо статистичних даних слід зазначити, що згідно із ВООЗ близько 55 мільйонів людей у світі мають деменцію, а до 2050 р., як очікується, цей показник збільшуватиметься до 139 мільйонів. Цікаво, що за

результатами дослідження 2020 р., що перебігало у Китаї, поширеність деменції з усіх причин серед людей віком 100 років і старше склала 6592 на 10 тис. населення, що у 244 рази більше проти показника у віковій групі 50-59 років 27 на 10 тис. За даними ІНМЕ станом на 2019 р. (обидві статі, будь-який вік) показники кількості летальних випадків на 100 тис. населення у деяких країнах наступні: Франція – 69,49, Німеччина – 58,36, Іспанія – 63,47, Італія – 80,85, США – 43,88, Канада – 46,69, Японія – 129,02, Україна – 37,17, Ангола – 3,79, Австралія – 45,75. Значних відмінностей між статистичними даними серед чоловіків і жінок визначено не було. Слід також звернути увагу на те, що у період із 1990 р. по 2019 р. зміна даних, як указує ІНМЕ, відбулася здебільшого у бік збільшення кількості смертей – одні з найбільш виражених зсувів показників – у Японії (+6,01%); в Україні визначається збільшення на 2,31%. Наводячи інформацію щодо профілактичних заходів, можна зазначити, що згідно із ВООЗ до факторів, що зменшують ризик розвитку деменції, включають фізичну активність, усунення тютюнопаління та вживання алкоголю, контроль маси тіла, підтримання належного артеріального тиску, рівня холестерину та глюкози, а також усунення депресії, когнітивної бездіяльності та соціальної ізоляції.

Висновки. Грунтуючись на вищезазначеному, можна підсумувати, що у країнах Західної Європи, Північної Америки та у Японії епідеміологічні показники указують на більший, аніж в інших державах, вплив деменції на населення, що, ймовірно, асоційовано із вищим рівнем їхнього розвитку. Важливо зазначити, що ширення деменції, відсутність українських статистичних даних і важливість імплементації профілактичних заходів підгрунтю актуальності даної проблеми.

ОНКОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРАЩИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ В ТЕРАПЕВТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ЕНДОКРИНОЛОГА

Вороненко Олена Сергіївна,

к. мед. наук, асистент кафедри
пропедевтики внутрішньої медицини і фізичної реабілітації,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
медичний факультет,

Павлюк Катерина Сергіївна,

Гайдено Вероніка Євгеніївна,

Краснопольська Катерина Олексіївна

студентки

Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна,
медичного факультету, м. Харків, Україна

Вступ. Рак паращитовидної залози є дуже рідкісним типом раку, частота зустрічаємості становить 0,4 – 2,5% у світі. У зв'язку з незначною поширеністю захворювання, а також труднощами діагностики у доопераційному періоді все це значно ускладнює вивчення даної патології. На сьогоднішній день у питаннях діагностики та лікування раку паращитовидної залози використовується колективний світовий досвід фахівців, які займаються цією проблемою, проте багато аспектів захворювання залишаються досі невивченими.

Мета роботи. Проаналізувати фахову літературу та вивчити.

Матеріали та методи. Проаналізовано особливості перебігу, діагностики та лікування пацієнтів з раком паращитовидної залози.

Результати та обговорення. Паращитовидні залози – це органи ендокринної системи, що розташовуються на задній поверхні щитовидної залози поза її капсулою біля верхнього та нижнього полюсів, мають округлу форму, діаметр до 5 мм, масу до 0,5 г. Неоплазія паращитовидних залоз є дуже рідкісним типом раку. Більшість карцином паращитовидної залози є ідіопатичними та спорадичними, а також синдромальними асоціаціями з синдромом множинної ендокринної неоплазії (МЕН) типів I та II, а також із

синдромом гіперпаратиреозу-пухлини щелепи (НРТ-ЈТ). Зазначається, що карцинома паращитовидної залози є причиною первинного гіперпаратиреозу або виникнення доброякісного утворення (з часом переростає в «зло»). Також відзначається і сторона змін у геномі, тобто мутації гена HRPT2 (CDC73), гена-супресора пухлини, який розташований на хромосомі 1 і кодує білок парафібромін, що бере участь у інгібуванні клітинної проліферації. Мутація HRPT2 виявляється при синдромі гіперпаратиреозу-пухлини щелепи та спорадичній карциномі паращитовидної залози. Онкопроцес характеризується безсимптомним перебігом протягом тривалого часу, отже захворювання зазвичай діагностується після хірургічного видалення пухлини. Для клінічної картини раку прищитоподібних залоз характерна «класична пентада» симптомів: наявність конкрементів у нирках, болючість кісток як при русі, так і в стані спокою, гастроінтестинальні розлади у вигляді виразкової хвороби, гастродуоденіту, психічні розлади та нічим не обґрунтована втома. У 15 % пацієнтів з діагнозом раку прищитоподібних залоз спостерігаються прояви зневоднення та/або зміни психічного стану, що спричинено підвищеним рівнем кальцію крові. Рак прищитоподібних залоз підозрюють у випадках із високими рівнями сироваткового паратгормону, кальцію та наявності пухлин у ділянці шиї. Згідно з результатами деяких досліджень діагноз рак прищитоподібних залоз встановлюється за наявності сукупності патологічних критеріїв: полідипсія/поліурія у 38% випадків, міальгія/артралгія – у 27%, наявність утворення у ділянці шиї – у 14%, без клінічних ознак – у 7%. На жаль, на сьогоднішній день у медичному світі немає якогось патогномотичного патогістологічного маркера в діагностиці РПЩЗ. Діагноз неоплазія паращитоподібних залоз встановлюють на підставі результатів лабораторного, клінічного, інструментального досліджень. Основним методом діагностики є лабораторна. Вона включає клінічний та біохімічний аналізи крові та сечі, визначення рівня кальцію та фосфатів та аналіз на паратгормон. Також перевіряється наявність онкомаркерів. Більша частина раку паращитоподібних залоз гормонально активна: виявляють збільшення рівня паратгормону,

гіперкальціємію та гіпофосфатемію, підвищену екскрецію кальцію та фосфору із сечею. Методи лікування: операція (метастазектомія) з видалення раку з місць, де він рецидивував, хірургія (видалення пухлини), операція з подальшою променевою терапією, радіаційна терапія, хіміотерапія та підтримуюча терапія для лікування гіперкальціємії. У зв'язку з незначною поширеністю захворювання, а також труднощами діагностики у доопераційному періоді все це значно ускладнює вивчення даної патології.

Висновки. Багатоцентрові клінічні випробування, а також лікування окремих клінічних випадків показало досить успішні віддалені результати лікування РПЩЗ, але за умови, якщо оперативне втручання було виконано вчасно та з ретельним веденням післяопераційного періоду, включаючи диспансерне спостереження. Приблизно у 40-60% пацієнтів виникає післяопераційний рецидив, зазвичай у діапазоні від 2 до 5 років після початкової резекції. Віддалені метастази виникають у 25% пацієнтів. У меншій мірі повідомляється про 10-річну виживаність 77%, що може бути пов'язано з поліпшенням підтримуючої медичної допомоги та запобігання фатальної гіперкальціємії.

ОЦІНКА ІНТЕНСИВНОСТІ КАРІЄСУ ЗУБІВ У ДІТЕЙ, ХВОРИХ НА ДИТЯЧИЙ ЦЕРЕБРАЛЬНИЙ ПАРАЛІЧ

Гевкалюк Наталія Олександрівна,

д.мед. наук, професор

Назаренко Ілона Василівна,

аспірант

Кафедра дитячої стоматології

Тернопільський національний медичний університет

імені І. Я. Горбачевського МОЗ України,

Тернопіль, Україна

Вступ. Проблема дитячої захворюваності в Україні набуває особливого значення внаслідок негативного впливу соціально-економічних факторів на показники здоров'я дітей, зокрема й стоматологічного. За даними ВООЗ, серйозною проблемою охорони здоров'я та найпоширенішим неінфекційним захворюванням у всьому світі на сьогодні є карієс зубів. За оцінками Global Burden of Disease Study (2017), захворювання порожнини рота вражають близько 3,5 мільярдів людей у всьому світі. Серед найпоширеніших станів перше місце посідає карієс постійних зубів (2,3 мільярда людей) і 12-е місце карієс тимчасових зубів (560 мільйонів дітей) (WHO, 2020).

Відомо, що здоров'я дитячого організму розглядається як інтегральний показник, що формується внаслідок дії загально соматичних, психоневрологічних захворювань, різнопланових функціональних порушень. На сьогоднішній день у структурі хронічних хвороб дитячого віку провідне місце займає дитячий церебральний параліч (ДЦП). Так, за світовою статистикою кількість хворих на ДЦП дітей становить 1,7-7 на 1000 здорових (WHO, 2004), в Україні ця кількість у середньому становить 6 хворих на 1000 здорових дітей.

Оскільки для ДЦП характерна затримка фізичного та нервово-психічного розвитку, тому спільним для всіх пацієнтів із церебральними паралічами є складнощі контролю над свідомими рухами та координування роботи м'язів.

Часто дитина, хвора на ДЦП, не може координувати і вправно діяти пальцями рук, тому навіть простий рух, в тому числі й індивідуальна гігієна порожнини рота, є складними для виконання. Разом з тим відомо, що індивідуальний гігієнічний догляд порожнини рота за призначенням стоматолога є одним із найпростіших і загальнодоступних методів попередження стоматологічних захворювань, в тому числі й карієсу зубів.

Мета роботи - вивчення інтенсивності карієсу зубів, індексної оцінки стану гігієни порожнини рота у дітей, хворих на ДЦП.

Матеріал та методи. Нами проведено стоматологічне обстеження 24 хворих на ДЦП дітей віком 8-12 років, які склали основну групу. Контрольну групу склали практично здорові 24 дитини цього ж віку. Участь у клінічних дослідженнях брали діти з верифікованим клінічним діагнозом ДЦП після отримання інформованої згоди батьків на проведення досліджень. Методи клінічних досліджень з огляду на низький рівень комунікативної здатності дітей основної групи ми обрали відповідно до наступних критеріїв: мінімальна інвазивність, короткостроковість за часом і простота проведення, інформативність. При первинному огляді всім обстеженим дітям проводили індексну оцінку індивідуальної гігієни порожнини рота та визначення стоматологічного статусу. Стан індивідуальної гігієни порожнини рота визначали клінічно та за індексом гігієни порожнини рота Федорова-Володкіної. Інтенсивність карієсу зубів оцінювали за індексами КПВ, КПВ+кп згідно рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Статистичний аналіз результатів досліджень проводили за допомогою комп'ютерної програми «Excel» і «Statistica for Windows. Version 8». Кількісні показники були представлені у вигляді $M \pm m$, де M – середнє арифметичне значення, m – середня похибка середньої величини.

Результати та обговорення. При первинному обстеженні проведений нами аналіз кількісної оцінки гігієни порожнини рота за індексом Федорова-Володкіної показав, що лише у 8,33 % ($n=2$) випадків стан гігієни порожнини рота у хворих дітей оцінювався як «добрий», «задовільний» - у

29,17 % (n=7), «незадовільний» - у 62,50 % (n=15) обстежених дітей. Якісна оцінка значення гігієнічного індексу показала, що в середньому по групі обстежених гігієнічний індекс склав $2,5 \pm 0,02$ бала. Наявність зубних м'яких відкладень, зубного каменя, щільного пігментованого зубного нальоту визначались у 87,50 % (n=21) випадків хворих на ДЦП дітей, при цьому пігментований зубний наліт та зубний камінь частіше зустрічався у дітей із множинним каріозним ураженням зубів і запаленням тканин пародонта.

Незадовільне очищення зубів від нальоту призводить до розмноження карієсогенних мікроорганізмів, викликаючи демінералізацію твердих тканин зубів. Щодо інтенсивності каріозного ураження, то в групі хворих дітей КПВ, КПВ+кп становила в середньому $9,96 \pm 0,68$ ум.од., у дітей групи порівняння $4,93 \pm 0,21$ ум.од. Крім того, гострий початковий карієс зубів було виявлено в 45,83 % (n=11) хворих на ДЦП дітей, при цьому середнє значення інтенсивності гострого початкового карієсу становить $3,05 \pm 0,21$ ум.од.

Аналізуючи структуру індексів КПВ, КПВ+кп слід зазначити, що складова каріозних зубів склала $6,10 \pm 0,28$ ум.од., пломбованих зубів - $2,36 \pm 0,22$ ум.од., а видалених внаслідок ускладненого карієсу - $1,50 \pm 0,1$ ум.од. Насторожує те, що втрачені внаслідок ускладненого карієсу зуби виявляються в $70,83 \pm 0,19$ % (n=17) обстежених хворих на ДЦП дітей. Тільки в $4,17 \pm 0,11$ % (n=1) із загального числа хворих виявлено інтактні, вільні від карієсу зуби. Ці дані узгоджуються з твердженням, що за нормальних умов механічне очищення зубів від нальоту обмежує розвиток бактерій, які призводять до демінералізації емалі зубів, і навпаки, незадовільна, нераціональна гігієна порожнини рота призводить до розвитку карієсогенної ситуації.

Для кількісної оцінки впливу гігієни порожнини рота на перебіг карієсу зубів нами була досліджена залежність між інтенсивністю карієсу зубів (індекс КПВ, КПВ+кп) та станом гігієни порожнини рота за Федоровим-Володкіною. Встановлено, що при «задовільному» стані гігієни індекс КПВ і КПВ+кп збільшується лише у 1,21 рази ($p > 0,05$), при «незадовільній» і «поганій» гігієні

індекс КПВ чи КПВ+кп збільшується у 2,08 та у 3,92 рази відповідно ($p < 0,05$).
Результати досліджень показали, що незадовільна гігієна порожнини рота, яка є наслідком відставання у моторному розвитку, гіперкінезу рук у дітей, хворих на ДЦП, є фактором ризику розвитку карієсу зубів.

Висновки. Враховуючи високі показники інтенсивності карієсу зубів у хворих на ДЦП дітей і пряму залежність між станом гігієни порожнини рота та інтенсивністю карієсу, доцільно у комплексному лікуванні та реабілітації проводити навчання та вдосконалення вмінь і навичок, пов'язаних із проведенням індивідуальної гігієни порожнини рота шляхом впровадження корекційних вправ на формування маніпулятивної функції руки у хворих на ДЦП.

ВПЛИВ СТРЕСУ НА ЗАГОСТРЕННЯ ХРОНІЧНОГО ТОНЗИЛІТУ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Коробкіна Поліна Дмитрівна

Дьякова Юлія Анатоліївна

Здобувачі вищої освіти

Лупир Андрій Вікторович

Професор, доктор медичних наук,

Завідувач кафедри оториноларингології ХНМУ

Калашник-Вакуленко Юлія Михайлівна

Доцент кафедри оториноларингології ХНМУ,

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність такої проблеми, як хронічний тонзиліт полягає перш за все у високій частоті захворюваності. Хронічний тонзиліт по праву можна вважати одним з найпоширеніших захворювань сучасності, адже на сьогоднішній день по даним ВООЗ, в світі на цей недуг страждає близько 10-15% дорослих та 25-30% дітей. Другим не менш важливим фактором, що підтверджує актуальність цього недугу є ускладнення ним перебігу багатьох інших захворювань, насамперед серцево-судинної системи, нирок, суглобів, щитоподібної залози та інших. [1] Ці аспекти є надзвичайно важливими в будь-які часи, але якщо взяти до уваги реалії сьогодення, то актуальність даного захворювання підвищується чи не в декілька разів. Початок ведення бойових дій в Україні в 2022 році так чи інакше змінив життя кожного українця. Хтось зіткнувся з цим особисто і його життя докорінно змінилось, хтось постраждав менше, у зв'язку з проживанням у дещо безпечнішій частині країни, проте абсолютно кожен українець наразі відчуває сильне психоемоційне напруження та живе в умовах постійного стресу.

З огляду на це, метою нашої роботи є дослідити вплив стресу на загострення хронічних хвороб, зокрема хронічного тонзиліту, у населення в умовах ведення бойових дій.

Хронічний тонзиліт - стійке запалення піднебінних мигдаликів, слизової оболонки горла та лімфаденоїдного глоткового кільця, яке характеризується рецидивуючими загостреннями у вигляді ангін та загальною токсико-алергічною реакцією. Найчастіше тонзиліт провокують стрептококи, зокрема бета-гемолітичний стрептокок групи А, стафілококи та аденовіруси. Неєфективне лікування гострої форми хвороби, або його відсутність спричиняє розвиток хронічної форми захворювання у 14% хворих. [2, 3] Особливість розташування лімфаденоїдного глоткового кільця дозволяє антигенам безпосередньо впливати на тканини мигдаликів, викликаючи імунну відповідь. [4] Таким чином, мигдалики є частиною імунної системи, з якого починається реалізація реакцій клітинного та гуморального імунітету. Мигдалики відіграють важливу роль у формуванні як місцевих, так і системних імунних реакцій організму на патогенну мікрофлору. [5, 6] В нормі вміст у лакунах мигдаликів, що є джерелом антигенної інформації, не затримується довго і постійно поновлюється. Запалення призводить до розширення лакун, порушення дренажу в них, утворення гною та казеозних мас у вигляді пробок. Велика глибина та звивистість крипт сприяють затримці та накопиченню гнійних мас у лакунах. [7] Піднебінні мигдалики стають місцем перманентної сенсibilізації. Загальна неспецифічна сенсibilізація пригнічує імунну відповідь піднебінних мигдаликів, а відтак це призводить до тривалого контакту інфекційного агента з макроорганізмом та формування хронічного вогнища інфекції. [8, 9] У розвитку хронічного тонзиліту важливу роль відіграють як внутрішні, так і зовнішні чинники. До внутрішніх також відноситься патогенна мікрофлора та реактивність організму, а зовнішніми можуть бути різноманітні фактори навколишнього середовища, що значно погіршують стан імунітету. [10] Важливе значення серед зовнішніх чинників мають психоемоційне напруження, стрес, переохолодження організму, неповноцінне харчування, нераціональний режим дня та відпочинку, велике навантаження, що призводить до постійної перевтоми. Так як майже всі ці фактори стали невід'ємною частиною повсякденного життя більшої частини українців на початку ведення бойових

дій, то це суттєво вплинуло на стан здоров'я населення. Такі провокуючі фактори, як переохолодження, втота та емоційне напруження спричиняють рецидив та загострення хронічного тонзиліту. Так як це одне з найпоширеніших захворювань серед населення України, то для багатьох це стало суттєвою проблемою. Адже погіршення умов життя надавало інфекції всі умови для прогресування, а звернутися за медичною допомогою або повноцінно проводити лікування у людей не було можливості. В цілому абсолютно всі зовнішні несприятливі чинники можна вважати стресовими для організму людини, адже окрім погіршення психоемоційного стану, населення опинилося в абсолютно незвичних умовах існування. Переохолодження в укриттях, суттєве погіршення якості життя, неможливість забезпечити повноцінне харчування та втрата апетиту на фоні тривожних подій не могли минути безслідно. Ці фактори вводять організм у стресовий стан.

Стрес – складна нейрогуморальна реакція, що призводить до розвитку гемодинамічних та метаболічних змін в організмі людини і виникає у відповідь на вплив будь-якого тривожного чинника у різноманітних життєвих ситуаціях. В цілому, розрізняють два види стресу: гострий (еустрес) та хронічний (дистрес). [11] Гострий стрес може мати навіть позитивний ефект, так як він активізує функціональні резерви організму, запускає процеси адаптації та спрямований на подолання тих умов, що його спричинили. Він нетривалий, тому організм активує свої ресурси для збереження життя, але не встигає їх вичерпати, тому згубного впливу еустрес не завдає. Хронічний стрес — це тривалий стан внаслідок якого вичерпуються захисні ресурси організму та зриваються механізми адаптації, погіршується загальний стан людини, імунітет, відбуваються рецидиви хронічних захворювань та підвищується ризик появи нових недугів. [12]

Зниження імунітету сприяє погіршенню реактивності організму, що призводить до зниження захисно-приспосувальних механізмів піднебінних мигдаликів, пригнічується продукція імуноглобулінів, зокрема секреторного IgA, інтерферону, лізоциму та інших речовин, що чинять супротив інфекційним

агентам. Тобто мигдалики перестають функціонувати як імунний орган, і найменша провокація (переохолодження, втома, стрес) призводять до рецидиву захворювання. [13]

Що стосується лікування, враховують клінічну форму хронічного тонзиліту. Та в умовах постійного стресу під час бойових дій рекомендується комплексно підходити до визначення причин збільшення частоти рецидивів хронічного тонзиліту з подальшою комплексною тактикою етіопатогенетичного лікування. Окрім методів лікування хронічного тонзиліту треба враховувати загальний стан організму та перебування в умовах стресу, що потребує підвищення реактивності організму, завдяки правильному режиму, раціональному харчуванню, покращенню умов життя та за необхідності наданню психотерапевтичної допомоги і лікування.

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що стрес може суттєво впливати на перебіг та виникнення рецидивів хронічного тонзиліту, особливо в умовах бойових дій. Адже населення не тільки тривалий час перебуває в напруженому психоемоційному стані, а ще й потрапляє в незвичні та несприятливі умови життя. Всі ці чинники можуть значно погіршувати стан імунітету, зменшувати захисні сили організму та призводити до розвитку частих рецидивів хронічного тонзиліту.

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Актуальность проблемы хронического тонзиллита / А. И. Крюков, Г. Н. Изотова, А. Ф. Захарова [и др.] // Вестник оториноларингологии. – 2009. № 5. – С. 4-6.
2. Shevchuk Y., Shutov L., Voitenko N. New prospects in studies of tonsillar pathology development 2004; 5: 108-112.
3. Заболотний Д. І. Дослідження ротоглоткового секрету у хворих на хронічні запальні та алергічні захворювання верхніх дихальних шляхів / Д. І. Заболотний, О. Ф. Мельников, С. В. Тимченко, Д. Д. Заболотна // Методичні рекомендації. – Київ, 2008. – 28 с.

4. Солдатов И. Б. Руководство по оториноларингологии. Глотка. М.: Медицина, 1997.
5. Азнабаева Л. Ф. Иммунологические аспекты хронического тонзиллита / Л. Ф. Азнабаева // Вестник оториноларингологии. – 2013. № 4. С. 4-7.
6. Заболотный Д. И. Принципы и подходы к иммунотерапии при лечении воспалительных заболеваний в отоларингологии / Д.И. Заболотный, О.Ф. Мельников // Журнал ушных, носовых та горловых хвороб. – 2013. - №3с. С. 91-92.
7. Мітін Ю. В., Шевчук Ю. В. Деякі аспекти анатомії і фізіології піднебінних мигдаликів у патогенезі хронічного тонзиліту // Журнал ушних, носових і горлових хвороб. – 2001. – № 1. – С. 23-26.
8. Brandtzaeg P. Immunology of tonsils and adenoids: everything the ENT surgeon needs to know / P. Brandtzaeg // Int. J. Pediatr. Otorhinolaryngol. – 2003. Vol. 67, № 1 – P. 69–76.
9. Мітін Ю. В. Оториноларингологія (лекції) – Київ, 2000. – 284 с.
10. Шевчук Ю.В. Хронічний тонзиліт (питання патогенезу та лікування): Автореф. дис. ... канд. мед. наук. – Київ, 2004.
11. Судаков К. В. Системные механизмы эмоционального стресса. М.: Медицина, 1981, с. 5—232.
12. Психологія стресу: підручник / Л. Б. Наугольник. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015.
13. Шевчук Ю. В. Електрофоретична рухливість лімфоцитів мигдаликів людини при хронічному тонзиліті // Фізіологічний журнал. – 2004. Т. 50. – № 2. – С. 101-104.

КАЛЬЦИФІКАЦІЯ ЧЕРЕВНОЇ АОРТИ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ РОЗВИТКУ СЕРЦЕВО-СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ЗАГАЛЬНІЙ ПОПУЛЯЦІЇ

Малик Наталія Віталіївна

доцент, кандидат медичних наук

Кузьминська Анастасія Валеріївна

студентка

Харківський Національний Медичний Університет

м. Харків, Україна

Вступ.

Кальцифікація судин — патологічне відкладення кристалів гідроксиапатиту відбувається по всій судинній системі, включаючи великі артерії, такі як аорта, сонні артерії та великогомілкові артерії, а також у коронарні артерії та капіляри шкіри. Зазвичай трапляється у людей похилого віку та в осіб з існуючими захворюваннями, такими як термінальна стадія ниркової недостатності і діабет. Етіологія кальцифікації судин недостатньо вивчена, але відомо, що існують дві різні форми: кальцифікація інтимного шару, пов'язана з атеросклеротичною бляшкою, і кальцифікація медіального шару всередині оболонки середньої оболонки кровоносних судин. Кальцифікацію інтимного шару пов'язують із запальною гіперхолестеринемією та кальцифікацією відкладень бляшок, тоді як кальцифікацію медіального шару пов'язують із зростанням кристалів гідроксиапатиту в стінках кровоносних судин як наслідок гіперфосфатемії та/або гіперкальціємії.

Мета дослідження.

Аналіз епідеміологічних і генетичних факторів кальцифікації черевної артерії. Та вплив кальцифікації черевної артерії на розвиток серцево-судинних захворювань у загальній популяції.

Матеріали та методи дослідження.

У цьому дослідженні представлено найбільший на сьогоднішній день

епідеміологічний і генетичний аналіз кальцифікації черевної артерії. Аналіз базується на даних зображень UK Biobank (UKBB). Розрахували відсоток учасників із супутніми захворюваннями на основі стаціонарних лікарняних записів (лише МКБ10; основний або вторинний діагноз; у будь-який час до базового візиту, а також у будь-який час до візиту візуалізації для підкогорта кальцифікації. Порівняно з усією когортою, підкогорта з кальцифікацією показала трохи менше супутніх захворювань.

Дослідження візуалізації спрямоване на створення детальних зображень. Ці зображення охоплюють різні модальності, включаючи бічні сканування хребта. Охарактеризували всю когорту та підкогрту кальцифікації за різними біохімічними та фізіологічними показниками, встановленими під час базового візиту та візиту для візуалізації. Для кількісної оцінки ступеня кальцифікації в черевній аорті прийнято систему підрахунку балів, розроблену Каурріла та співробітниками. Оцінка кальцифікації обчислюється в області поперекового відділу хребта (L1-L4 хребців) шляхом підрахунку видимої кількості кальцифікації в передній і задній стінках черевної аорти. Оцінка кальцифікації кожного відділу хребта коливається від 0 до 3. Оцінка 0 означає відсутність будь-якої кальцифікації; бал 1 означає довжину кальцифікації $<1/3$ хребця; бал 2 означає довжину кальцифікації, що охоплює від $1/3$ до $2/3$ хребця; бал 3 означає довжину кальцифікації, що перевищує $2/3$ хребця. Оцінки від L1 до L4 підсумовуються для обчислення загальної оцінки ААС з максимальним значенням 24.

Результати та обговорення.

Кальцифікація черевної аорти є досить поширеною патологією. Тяжкість кальцифікації та кількість екстремальних випадків різко зростають залежно від віку. Тенденція однакова як для чоловіків, так і для жінок у різних вікових групах. Хоча відомо, що поширеність кальцифікації медіального шару у пацієнтів з термінальною стадією ниркової недостатності і діабетом може досягати 41%.

Виявлено, що кальцифікація є значущим фактором ризику для 10

хворобливих станів, включаючи численні серцево-судинні захворювання, такі як оклюзія прецеребральних артерій, неревматичні захворювання аортального клапана, інфаркт міокарда, хронічна ішемічна хвороба, захворювання серця, серцева недостатність, стенокардія, гіпертонія, емфізема, ХОЗЛ.

Щоб отримати додаткове розуміння фізіології, яка може сприяти розвитку ААС, ми оцінюємо всі біохімії крові, СВС та фізіологічні показники, зібрані на базовому рівні UKBB, на предмет зв'язку з ААС під час відвідування візуалізації (~ 8 років спостереження). Збільшення медіальної товщини інтими сонної артерії було найсильнішим фактором ризику, пов'язаним з ААС. Цілком можливо, що збільшення ІМТ пов'язане з поєднанням накопичення бляшок та/або накопичення відкладень кальцію в цій артерії, але на даний момент важко визначити, який компонент є причинним фактором. Серед біохімічних факторів підвищені рівні гемоглобіну А1С, глюкози, фосфату та тригліцеридів були найсильнішими предикторами ААС. Також є зворотний причинно-наслідковий зв'язок, це відкриття свідчить про те, що діабет є значним фактором розвитку ААС.

Щоб ідентифікувати генетичні фактори, які можуть сприяти ААС, проведено дослідження рідкісних і поширених варіантів асоціацій у всьому геномі. Ідентифіковано чотири локуси, асоційовані з ААС. Було відтворено сильну асоціацію в локусі TWIST1/HDAC9.

Цей локус був пов'язаний з кількома серцево-судинними ознаками, включаючи ішемічний інсульт у великих і малих судинах, ішемічну хворобу серця, хворобу периферичних артерій, артеріальний тиск, пульсовий тиск і хвороба МояМоя. На додаток до локусу TWIST1/HDAC9 ідентифіковано три нові локуси (FGF9, NAV1 і APOE), пов'язані з ААС, хоча залишається незрозумілим механічно, як вони можуть бути залучені.

Також було знайдено сигнали для генетичної колокалізації FGF9 і NAV1 з серцево-судинною тканиною. FGF9 і NAV1 були причетні до аневризми черевної аорти і стенозу аортального клапана відповідно, що може вказувати на те, що спостережувана кальцифікація є системною і не є ізольованою для

черевної аорти. Після поправки на багаторазове тестування було виявлено, що ААС генетично корелює з серцево-судинними захворюваннями (гіпертонія, стенокардія, серцевий напад та ішемічна хвороба серця) та ліками (препарати для зниження холестерину, аспірин, і ліки від артеріального тиску).

Ці результати значною мірою узгоджуються з кореляціями, які були виявлені, з фізіологічними ознаками. Наприклад, не було фенотипового зв'язку між гіперліпідемією та ААС, а також не було виявлено генетичної кореляції між ААС та рівнями ліпідів.

Підводячи підсумок, цей генетичний аналіз передбачає участь трьох нових генів (FGF9, NAV1 і APOE) у патогенезі ААС і підтверджує одну відому асоціацію (TWIST1/HDAC9). Як збагачення спадковості, так і аналіз спільної локалізації експресії вказують на ключову роль судинної тканини в патогенезі кальцифікації судин.

Вірогідним поясненням розвитку ААК є генетичні фактори ризику. Було помічено, що клітини гладких м'язів переходять у стан, подібний до остеобластів, і гідроксиапатит поступово відкладається в різних частинах серцево-судинної системи, включаючи серцеві клапани, коронарні артерії, аорту, черевну аорту, великогомілкові артерії та нирки.

На підтримку цієї гіпотези «перемикання фенотипу» було виявлено надійну реплікацію асоціації ААС у локусі TWIST1/HDAC9. Дослідження того, який із цих генів потенціює остеогенні стани в судинній системі, є активною дослідницькою сферою з експериментальними доказами, що підтверджують роль обох.

На додаток до локусу TWIST1/HDAC9 було зафіксовано три нові локуси (FGF9, NAV1 і APOE), пов'язані з ААС, хоча залишається незрозумілим механічно, як вони можуть бути залучені. Зафіксовано сигнали для генетичної колокалізації FGF9 і NAV1 з серцево-судинною тканиною. FGF9 і NAV1 були причетні до аневризми черевної аорти і стенозу аортального клапана відповідно, що може вказувати на те, що спостережувана кальцифікація є системною і не є ізольованою для черевної аорти.

Висновок.

Загалом, результати підкреслюють важливість моніторингу кальцифікації у великих артеріях. Внесок ААС у ризик серцево-судинних захворювань подібний до впливу гіперхолестеринемії, але стан залишається дуже не діагностованим. Хоча на даний момент немає медичних втручань, які можна було б використовувати для лікування або уповільнення прогресування кальцифікації, триває робота з розробки терапевтичних засобів у цій сфері. Ґрунтуючись на зібраних тут доказах, ми вважаємо, що терапія проти кальцифікації була б загалом корисною та, ймовірно, доповнювала б існуючі стратегії зниження ліпідів у зниженні ризику серцево-судинних захворювань.

КЛІНІЧНИЙ ВИПАДОК COVID-19 ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ

Маринчина Ірина Миколаївна

к.мед.н., асистент

Дорогокупець Анна Володимирівна

студентка

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. Під час пандемії вагітні жінки наражають на небезпеку не лише себе, вони також ризикують життям і здоров'ям своєї майбутньої дитини, зауважують медики. Лікарі наполегливо радять майбутнім мамам і жінкам, що годують грудьми, вакцинуватися проти COVID-19, адже користь від щеплення переважає високі шанси важкого перебігу захворювання у вагітних.

Метою нашої роботи було дослідити вплив медикаментозного лікування COVID-19 на перебіг вагітності.

Матеріали та методи. Під нашим спостереженням знаходилась пацієнтка І., 23 років, 32 т.в.. В анамнезі відмічався контакт з хворими на COVID-19 (РНК+) в родині. Щеплена не була. На 4-у добу захворювання жінка госпіталізована в обласну клінічну лікарню зі скаргами на підвищення температури тіла до 38°C, кашель, в'ялість. Стан розцінено як середньо-важкий за рахунок дихальної недостатності (катар дихальних шляхів, участь допоміжної мускулатури), SaO₂ – 92%. Зів гіперемований, носове дихання утруднене, над легенями відмічено жорстке дихання, ослаблене обабіч, вислуховувались провідні вологі хрипи в помірній кількості. Діагноз підтверджено позитивним ПЛР тестом на РНК вірусу SARS-Cov-2. В гемограмі – лімфоцитоз та незначний лейкоцитоз. Рентгенографію вирішили не виконувати у зв'язку з вагітністю. Був виставлений діагноз: Гостра обструктивна вірусно-бактеріальна пневмонія, ДН I ст. ГРВІ, 2019n-COV Гостра респіраторна хвороба, підтверджена ПЛР (РНК позитивна).

Пацієнтці проводилася антибактеріальна, антигістамінна, муколітична

терапія. На тлі лікування на 4-у добу стан пацієнтки покращився за рахунок регресу ознак дихальної недостатності, нормалізації температури тіла та показників сатурації. На 39 тижні вагітності жінка народила здорову дівчинку.

Висновки. Отже, комплексний підхід та симптоматична терапія основного захворювання дозволило покращити стан пацієнта тавилікувати його, при цьому не зашкодити плоду. Варто не забувати та попереджати вагітних, що щеплення проти COVID-19 можна проводити в будь-який час період вагітності. Якщо існують високі ризики зараження, то вакцинацію слід розпочати якомога раніше, зокрема, у першому триместрі. Жінки, які планують вагітність, також можуть безперешкодно отримати щеплення. Адже, наразі немає даних про негативні наслідки від використання вакцин для вагітних жінок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Madjunkov M. A comprehensive review of the impact of COVID-19 on human reproductive biology, assisted reproduction care and pregnancy: a Canadian perspective / M. Madjunkov, M. Dviri, & C. Librach // J Ovarian Res. – 2020. – Vol. 140 (13). – Access mode : <https://doi.org/10.1186/s13048-020-00737-1>
2. Chen H., Guo J., Wang C. et al. (2020) Clinical characteristics and intrauterine vertical transmission potential of COVID-19 infection in nine pregnant women: a retrospective review of medical records. Lancet ([https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30360-33](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30360-33)).
3. RCOG (2020) Coronavirus (COVID-19) Infection in Pregnancy, Information for healthcare professionals, Vers. 3: Publ. Mar. 13.

ОГЛЯД НОВИХ ІМУНОДЕФІЦИТНИХ РОЗЛАДІВ ТА МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ

**Нестерова Катерина Ігорівна,
Резникова Галина Олександрівна,
Анциферова Оксана Олександрівна**
лікарі-інтерни 2 року навчання,
Бабоскін Артем Ігорович
студент,

Глухова Олена Іллівна,
науковий керівник,
асистент кафедри
епідеміології та інфекційних хвороб
Донецький Національний медичний Університет,
м. Лиман, Україна

Вступ. Спектр первинних імунодефіцитних станів (ПД) розширюється. Швидко зростаючий перелік нових імунодефіцитних розладів та методів лікування вимагає від лікаря бути в курсі новітніх та найкращих стратегій лікування.

Ціль роботи - покращити знання в зростаючому переліку нових імунодефіцитних розладів та методів лікування молодих лікарів, інтернів, студентів медиків.

Матеріали та методи. Для виконання роботи були опрацьовані матеріали новітніх статей, книг.

Результати. За останні 65 років сфера ПД значно просунулася вперед. З появою передових генетичних технологій було відкрито понад 240 захворювань, і їх кількість продовжує зростати. Зараз відомо, що ПД — це група гетерогенних розладів з порушеннями імунної системи, що характеризуються різними комбінаціями рецидивуючих інфекцій, аутоімунітету, лімфопроліферації, гранулематозного процесу, atopії та злоякісності. Загальна клінічна картина визначається конкретним типом основного імунного дефекту. Залежно від типу ПД типи інфекцій можуть

відрізнятися. Поширеність ПІД варіюється в залежності від типу імунодефіциту. У той час як селективний дефіцит IgA є поширеним (від 1 на 223 до 1 на 1000), інші імунодефіцити, такі як важкий комбінований імунодефіцит, на щастя, зустрічаються рідко (1 на 58 000). Оскільки багато імунодефіцитів постійно виявляються, точна поширеність невідома, хоча, за оцінками, вона є низькою.

Імунні дефіцити поділяються на первинні та вторинні. У той час як первинні імунодефіцити зумовлені вродженою дисфункцією імунної системи і мають переважно генетичну етіологію, вторинні імунодефіцити є наслідком інших основних причин: вік (недоношеність, дитинство, похилий вік), ліки (імунодепресанти, кортикостероїди), процедури (спленектомія, застосування анестезії, після трансплантації стовбурових клітин), інфекції (ВІЛ-інфекція, СНІД, цитомегаловірус, Вірус Епштейн-Барр, тимчасовий при інших інфекціях), метаболічний (цукровий діабет, уремія), пов'язані з харчуванням (неправильне харчування, дефіцит цинку, дефіцит вітамінів/інших мінералів), умови втрати білка (нефротичний синдром, ентеропатія з втратою білка, алкогольний цироз), спадкові умови (хромосомні аномалії, серповидноклітинна анемія), різне (системний червоний вовчак, опіки, злоякісні новоутворення, радіотерапія. Міжнародний союз товариства імунодефіцитів (МСТІД) 2014 року класифікує ПІД на дев'ять категорій на основі типу імунного дефекту. Примітно, що деякі з ПІД відповідають критеріям для більш ніж однієї категорії. Міжнародний консенсус (МК) класифікації ПІД визнає розлади імунної дисрегуляції та автозапалення окремими одиницями, оскільки їх імунні прояви можуть бути вторинними щодо дисрегуляції або аутоімунітету.

Переважно дефіцит антитіл-арактеризується схильністю до інфекційних захворювань. Інфекції мають переважно бактеріальне походження, але також можуть бути вірусними або протозойними. Ці дефіцити варіюються від повної відсутності антитіл до різного ступеня функціональних аномалій антитіл.

Комбіновані імунодефіцити-асоціюються з помітно зниженою кількістю

T-лімфоцитів і різною кількістю В-лімфоцитів. Як правило, пацієнти починають хворіти на ранніх етапах життя з відставанням у розвитку, рецидивуючою діареєю, висипаннями та серйозними бактеріальними, грибковими та вірусними інфекціями.

Фагоцитарні дефекти. Ця категорія ПІД включає розлади з недостатньою кількістю фагоцитуючих клітин або порушенням функції. Пацієнти з цими захворюваннями часто мають уповільнене загоєння ран та інфекційні гранульоми з недостатнім утворенням гною.

Дефіцити комплементу - включають дефекти класичного шляху, альтернативного шляху або лектинового шляху. Пацієнти з дефектами класичного шляху часто мають деякі супутні ознаки аутоімунітету на додаток до імунодефіциту, тоді як пацієнти з порушеннями альтернативного та лектинового шляху зазвичай мають тяжкі гнійні інфекції.

Порушення вродженого імунітету - включають дефекти Toll-подібних рецепторів і дефекти природних клітин-кілерів разом із деякими іншими розладами зі схильністю до вірусних/грибкових інфекцій.

Розлади імунної дисрегуляції. Ці порушення пов'язані з аутоімунними проявами та лімфопроліферацією. Дефекти шляху цитокінів/інтерлейкіну включають мутації, які можуть призвести до посилення або втрати функції.

Автозапальні порушення- ці розлади характеризуються періодичною лихоманкою. Залежно від причинних генів, інші прояви включають артрит, біль у животі та кропив'янку чи інший висип. Моногенні причини періодичної лихоманки зустрічаються в певних етнічних групах. Піогенні інфекції, лихоманка, афтозні виразки, фарингіт і аденопатія — це періодичний гарячковий синдром із невідомим генним дефектом.

Фенокопії ПІД - ці розлади проявляються як первинні ІД, але вони набуваються вторинно через появу аутоантитіл або соматичних мутацій. Соматичні мутації: асоційоване аутоімунне лейкопроліферативне захворювання. Аутоантитіла: хронічний шкірно-слизовий кандидоз, імунодефіцит у дорослому віці з мікобактеріальними та сальмонельозними

інфекціями (інтерферон гамма), рецидивуючі інфекції шкіри, легеневий альвеолярний протеїноз (гранулоцитарний макрофаго-колонієстимулюючий фактор та набутий ангіоневротичний набряк.

Діагностика ПД є складною з багатьох причин оскільки ПД зустрічаються рідко. Особи з однією і тією ж ПД можуть мати різні прояви і більшість ПД не мають патогномонічних характеристик. Особи з дефектом в одному і тому ж гені можуть мати різні прояви. Скринінгові тести не є специфічними. Нормальні результати скринінгового тесту не виключають ПД. Деякі з діагностичних лабораторних тестів використовують спеціалізовані методики, які недоступні в комерційних лабораторіях.

Ретельний збір анамнезу та всебічне фізикальне обстеження мають вирішальне значення для діагностики ПД. Ключем до правильної постановки діагнозу можуть включати часті рецидивуючі інфекції, наявність уражених членів сім'ї, фізикальні дані, пов'язані з ростом і розвитком. Необхідно виключити причини вторинних ПД, такі як прийом ліків, ВІЛ, недоїдання та стан втрати білка. Інші стани, що сприяють рецидивуючим інфекціям, повинні бути розглянуті при диференціальній діагностиці. Наприклад, рецидивуючі синопульмональні інфекції можуть бути ознакою муковісцидозу, первинної цилиарної дискінезії, бронхоектазів або алергії на навколишнє середовище. Аналогічно, рецидивуючі шкірні інфекції можуть бути вторинними по відношенню до atopічного дерматиту.

Лабораторне обстеження пацієнтів з підозрою на ПД. Як правило, є дво або трирівневим, починаючи зі скринінгових досліджень і закінчуючи остаточними діагностичними та молекулярними тестами. Деякі з корисних, але часто забутих тестів включають ЗАК, ШОЕ та С-реактивний білок.

Скринінгові тести: загальний аналіз крові. рівень імуноглобуліну або ізогемаглютиніну в сироватці крові, базові титри вакцини, титри після імунізації, субпопуляції лімфоцитів за допомогою проточної цитометрії, аналіз проліферації мітогену/антигену лімфоцитів. Доповнюють скринінгові тести для класичних, альтернативних, лектинових шляхів, аналіз дигідродміну на

окислювальний сплеск, мазок периферичної крові. На результати тестів можуть впливати різні зовнішні фактори, такі як вік або маніпуляції зі зразками.

Тести другого рівня: Т-клітинний тест (Аналіз TRECs, Тест на гіперчутливість сповільненої дії, аналіз олігоклональності Т-клітинних рецепторів, проточна цитофлуориметрія, проліферація лімфоцитів на стимуляцію цитокінами та антитілами). Тести на В-клітини (Просунута проточна цитофлуориметрія, аналіз сигналізації В-клітин, проліферація лімфоцитів на стимуляцію цитокінами та антитілами). Тести на фагоцити (бактерицидний аналіз, аналіз хемотаксису, проточна цитофлуориметрія на поверхневі маркери клітин, такі як CD18). Тести на вроджений імунітет (рівень комплементу в сироватці крові, аналіз цитотоксичності NK-клітин, аналіз функції TLR). Тести на імунну дисрегуляцію (Екранна панель ALPS, аналіз на апоптоз, аналізи на аутоантитіла). Тести на аутозапалення (Рівень IgD).

Ці тести виконуються на основі клінічних ознак і результатів скринінгових тестів. Особливу увагу слід приділити використаним лабораторним методам, оскільки результати та нормальні діапазони можуть відрізнятися залежно від методики.

Остаточна молекулярна діагностика проводиться частіше, оскільки секвенування наступного покоління дозволило точно визначити молекулярну етіологію. Різні методи генетичного тестування такі як: каріотип, флуорогенна гудридизація *in situ*, мультиланцюгова лігатурно-залежна ампліфікація зондів, мікрочип для визначення варіантів копій, мікрочип для одонуклеотидних поліморфізмів, таргетне секвенування генів, секвенування екзома, секвенування геному.

Види лікування залежить від типу імунодефіциту: Комбіновані імунодефіцити - трансплантація стовбурових клітин, генна терапія, ферментозамісна терапія, замісної терапії імуноглобулінами, профілактичні антимікробні препарати, імунодепресанти (наприклад: гідроксихлорохін, інфліксимаб і комбінація азатіоприну та ритуксимабу) використовуються для лікування гранулематозного лімфоцитарного інтерстиціального захворювання

легенів.

Дефіцит антитіл - замісної терапії імуноглобулінами, генна терапія, профілактичні антимікробні препарати, імуносупресанти.

Фагоцитарні дефекти - трансплантація стовбурових клітин, інтерферон гамма, протимікробними препаратами та інфузією гамма-інтерферону. Деякі розлади з нейтропенією можна лікувати гранулоцитарним колонієстимулюючим фактором.

Комплімент дефіцит - імунізації, профілактичні антимікробні препарати.

Порушення вродженого імунітету - трансплантація стовбурових клітин, замісної терапії імуноглобулінами, імунізації, профілактичні антимікробні препарати.

Аутозапальні захворювання - кортикостероїди, інші імунодепресанти, біологічні агенти, підтримуючі.

Порушення імунної дисрегуляції - імунодепресанти, біологічні агенти, профілактичні антимікробні препарати, імунізації.

Симптоматичне лікування. Швидке розпізнавання та лікування інфекцій та інших ускладнень є ключем до збереження здоров'я пацієнтів із ПД. Слід докласти всіх зусиль для отримання мікробіологічного діагнозу; однак запровадження емпіричної терапії не слід відкладати.

Профілактика проявів/ускладнень. Зміна способу життя для запобігання інфекціям та іншим ускладненням може значно покращити захворюваність пацієнтів із ПД. Неможливо переоцінити важливість миття рук і загальної гігієни. Пацієнти повинні бути проінформовані щодо уникнення контактів з хворими та неімунізованих контактів. Обговорення з медичним працівником щодо імунізації є важливим. Залежно від типу ПД пацієнти можуть отримати деякі або всі звичайні щеплення; зокрема, необхідно підкреслити забезпечення щорічного захисту від вакцини проти грипу. Дотримання режиму прийому ліків і відвідування лікарень можуть відігравати важливу роль у догляді за такими пацієнтами. Здоровий спосіб життя з поживною дієтою та аеробними вправами є важливими для забезпечення оптимальної якості життя. Разом із вказівками

щодо фізичного здоров'я слід передбачити ресурси для підтримки психічного та емоційного благополуччя.

Подальше моніторинг. Слід заохочувати регулярне спостереження у лікаря, а також у імунолога. Залежно від типу ПД, для моніторингу ускладнень ПД або його лікування слід використовувати періодичні лабораторні дослідження та візуалізацію

Висновки. Зі швидким удосконаленням генетичної технології сфера ПД розширюється в геометричній прогресії. Оскільки секвенування наступного покоління продовжує виявляти нові дефекти, зростає потреба у вдосконаленні функціональних імунологічних аналізів, які розкривають патофізіологію та молекулярні механізми. Генна терапія, нові біологічні агенти та, можливо, терапії РНК-інтерференції (iRNA) вже на горизонті й обіцяють значно покращити результати для людей із ПД та їхніх родин.

МАВПЯЧА ВІСПА, ЯК НОВИЙ ВИКЛИК ЛЮДСТВА

**Нестерова Катерина Ігорівна,
Федоренко Наталя Володимирівна,**

Новак Тамара Худатівна,
лікарі-інтерни 2 року навчання,
Бабошкін Артем Ігорович,
студент,

Глухова Олена Іллівна,
науковий керівник
асистент кафедри
епідеміології та інфекційних хвороб
Донецький Національний медичний Університет,
м. Лиман, Україна

Актуальність: Інфекційні хвороби не дають нам передихнути – і на ряду з ковідом є випадки мавпячої віспи. 22 вересня в Україні у ще однієї людини підтвердили захворювання на віспу мавп. Це вже третій лабораторно зафіксований випадок серед українців. Про це повідомили у Міністерстві охорони здоров'я. Майже всі первинні випадки траплялися серед невакцинованих від натуральної віспи осіб. Оскільки віруси доволі близькі між собою, вакцина від натуральної віспи дає імунітет і від мавпячої (дослідження показали, що захист становить приблизно 85%). Ба більше, у США розроблена спеціальна вакцина для профілактики віспи мавп – JYNNEOs.

Мета дослідження: Виявити відмінність між перебігами натуральної та мавпячої віспи. Та віднайти ефективні методи профілактики.

Матеріали та методи: когнітивний та бібліосемантичний.

Результати дослідження: Віспа мавп може передаватись від людини до людини через фізичний контакт з інфекційним висипом, струпами або біологічними рідинами організму хворої людини. Йдеться про спілкування з близької відстані, дихання, дотики, поцілунки, секс.

Захворювання може поширюватися з моменту появи симптомів до повного загоєння висипу та утворення свіжого шару шкіри.

Вірус передається від хворої людини до здорової людини при контакті.

Перші прояви хвороби типові для вірусних інфекцій (температура, біль у м'язах, слабкість, головний біль), пізніше поява висипки на тілі. ВООЗ вважає це захворювання середнього ступеня важкості, більшість людей одужують самостійно без специфічного лікування. При цьому є ризики щодо ускладнень самої висипки (приєднання бактеріальної інфекції) та розвитку запалення, наразі немає статистичних даних по США та Європейських країнах.

Висновок: необхідно дотримуватись правил гігієни (миття рук, дезінфекція рук та шкіри, уникнення скупчення людей, уникнення випадкових близьких контактів). У США є вакцина від натуральної віспи, вірус натуральної віспи та мавпячої віспи схожі за структурою, тому вакцинація вважається ефективною на 85%. Назва вакцини: **Imvamune or Imvanex**. Ситуація з розвитком мавпячої віспи уважно спостерігається всіма провідними клінічними центрами та ВОЗ. Ведуться дослідження з винайдення вузько направлених вакцин.

Профілактика: Уникайте тісного контакту «шкіра до шкіри» з людьми, у яких є симптоми, схожі на віспу мавп. Уникайте контакту з предметами та матеріалами, якими користувався хворий.

Регулярно мийте руки з милом або використовуйте дезінфекційний засіб на спиртовій основі. Особливо це варто робити перед їдою, після відвідування ванної кімнати та перед тим, як торкатися власного обличчя.

Дезінфікуйте та мийте поверхні, до яких зазвичай торкаєтесь у середовищах, де могли бути інфіковані люди.

УРАЖЕННЯ СЛИЗОВОЇ ОБОЛОНКИ РОТА В РЕЗУЛЬТАТІ ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗМ COVID 19

Узбек Тетяна Степанівна

асистент,

Кафедра патологічної анатомії,

судової медицини та гістології

Мамедова Матанат Мушвіг кизи

студентка

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація: пандемія коронавірусної хвороби 2019 (COVID-19) підкреслила важливість розуміння основних умов, які сприяють захворюваності на COVID-19. Здоров'я порожнини рота має системне значення для підтримки здорового стану. COVID-19 – це нове коронавірусне інфекційне захворювання, пов'язане з важким гострим респіраторним синдромом.

Все більше пацієнтів одужують завдяки розробці клінічних рекомендацій щодо діагностики, лікування та вакцинації пневмонії COVID-19. Однак довгостроковий вплив COVID-19 на пацієнтів після одужання неясний. Наявні наразі звіти показали, що пацієнти, які одужали від COVID-19, продовжують відчувати проблеми зі здоров'ям дихальної та інших систем органів. Оральна проблема є одним із важливих ускладнень, які мають серйозний вплив на реабілітацію та майбутню якість життя.

Ключові слова: COVID-19, ротова порожнина, оральна проблема.

Мета роботи: З'ясувати зв'язок між здоров'ям ротової порожнини та COVID-19, патогенез оральних ускладнень у пацієнтів з COVID-19 після реабілітації, а також захворювання порожнини рота, пов'язані з COVID-19.

Матеріали і методи: В процесі підготовки матеріалу було опрацьовано 7 літературних джерел.

Результати: Передача нової коронавірусної хвороби 2019 (COVID-19)

від людини до людини є глобальною пандемією.

Станом на 16 листопада 2022 року COVID-19 вразив понад 641 мільйонів людей у всьому світі. COVID-19 це інфекційне захворювання, спричинене коронавірусом типу 2 важкого гострого респіраторного синдрому (SARS-CoV-2), одноланцюговою РНК вірусом.

Ротова порожнина була пов'язана з COVID-19, оскільки рецептор ACE2 і TMPRSS2 були ідентифіковані в епітеліальних клітинах слизової оболонки порожнини рота і слинних залоз. У багатьох країнах було задокументовано стан здоров'я порожнини рота у дорослих із інфекцією COVID-19. Виявлено, поширеність ектазії слинних залоз (що відображає гіперзапальну реакцію на SARS-CoV-2) і сухості в роті серед тих, хто пережив коронавірусну інфекцію. [1] Ураження слизової оболонки порожнини рота також є частим ускладненням хворих на COVID-19.

Пацієнти з ураженням слизової оболонки порожнини рота мають різноманітні патології. Найпоширеніші безперервні ураження становили 73,85 %, у тому числі виразки 55,38 %, афти 12,31 %, ерозії 6,15 %, потім макула 6,15 %, петехії 4,61 %, наліт 4,61 %, булли 3,08 %, найменше аномалії ясен. Наприклад, лущення та некротичний гінгівіт становили 1,54%, а пухирі та пустули становили 1,54%. Серед пацієнтів з ураженням слизової оболонки порожнини рота найчастіше локалізується язик (52,56%), потім піднебіння та губа (16,67%), ясна (7,69%), слизова оболонка щік (3,85%) та сполучна ділянка (2,56%). [2]

Клітини з рецепторами ACE2 розподіляються на слизовій оболонці язика та слинних залозах, ці клітини можуть стати клітинами-хазяїнами вірусу, викликаючи таким чином запальні реакції в органах і тканинах порожнини рота. Чутливість SARS-CoV-2 до слизової оболонки язика та слинних залоз висока, а слизова порожнини рота може бути однією з мішеней вірусної інфекції у людей.

Таким чином, ураження слизової оболонки порожнини рота можуть бути безпосередньо пов'язані з інфекцією COVID-19. [3]

Однак деякі оральні симптоми можуть бути викликані опортуністичними або вторинними інфекціями, спричиненими зниженням імунітету під час лікування COVID-19 або після інфікування коронавірусом. Імунний статус пацієнтів змінюється під час лікування, і багато випадків COVID-19 є летальними через бактеріальну та грибову супутню інфекцію.

Пригнічена імунна система викликає реактивацію вірусу простого герпесу або вірусу вітряної віспи, що призводить до вірусної коінфекції та захворювання. У той же час ураження слизової оболонки порожнини рота також може бути викликано погіршенням імунної системи або лікуванням захворювання. [4]

Причини ураження слизової оболонки порожнини рота складні, і багато інших невірусних факторів також можуть призвести до ураження слизової оболонки порожнини рота. Наприклад, під час карантину через пандемію COVID-19 обмеження соціального життя можуть призвести до стресу на роботі, занепокоєння щодо виживання, неможливості відвідувати стоматологічні клініки та, можливо, поганої гігієни ротової порожнини, що все може призвести до ураження слизової оболонки порожнини рота. [5]

Вірусні інфекції часто пов'язані із викликаним інфекцією запаленням слинної залози. Біомаркери на основі слини корисні для діагностики кількох вірусних інфекцій, таких як вірус гепатиту А, вірус гепатиту В, вірус гепатиту С, ВІЛ-1, вірус кору, вірус краснухи та вірус епідемічного паротиту. [7]

Шлях проникнення вірусу SARS-CoV-2 у слину здійснюється прямим потраплянням у порожнину рота з виділень верхніх та нижніх дихальних шляхів, а циркулюючі віруси у крові потрапляють у рідину ясенної борозни. Утворюються у великій кількості вірусні частки у ясенній борозні, що, як передбачається, створює сприятливі умови для реплікації та підтримки вірусу. Більш того, інфекції слинних залоз SARS-CoV-2 можуть продукувати велику кількість вірусів у тканинах слинних залоз та виділяти їх у секрет. Дослідження, проведені на макаках-резусах, показали, що в епітеліальних клітинах слинних залоз відбувається швидке зараження SARS-CoV, що

дозволяє припустити, що слинні залози є місцями раннього розмноження коронавірусів. Отже, підвищена експресія ACE-2 у малих слинних залозах у порівнянні з легенями свідчить про те, що слинні залози є раннім органом-мішенню, і слина може бути життєво важливим джерелом для ранньої діагностики захворювання до появи респіраторних симптомів. [8]

Висновок: оскільки ураження слизової оболонки порожнини рота у пацієнтів з COVID-19 часто є супутніми інфекціями, стоматологи повинні звертати увагу на стан ротової порожнини у процесі лікування та лікувати пацієнтів з різних причин. Крім того, стоматологи повинні пояснити лікуючій групі важливість дотримання гігієни ротової порожнини, щоб уникнути важких уражень слизової оболонки порожнини рота у пацієнтів з COVID-19. [6]

ЛІТЕРАТУРА.

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. Щотижнева епідеміологічна інформація про COVID-19. 2022. Доступно за адресою: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/>
2. Егідо-Морено, С., Вальс-Рока-Умберт, Дж., Джане-Салас, Е., Лопес-Лопес, Дж., та Еструго-Девеса, А. (2021). COVID-19 і ураження ротової порожнини, коротке повідомлення та огляд.
3. Brandão, T. B., Gueiros, L. A., Melo, T. S., Prado-Ribeiro, A. C., Nesrallah, A. C. F. A., Prado, G. V. B. та ін. (2021). Ураження порожнини рота у пацієнтів з інфекцією SARS-CoV-2: чи може ротова порожнина бути органом-мішенню.
4. Ізк'єрдо-Домінгуес, А., Рохас-Лечуга, М. Дж., і Алобід, І. (2021). Лікування алергічних захворювань під час спалаху COVID-19. Curr. Алергічна астма Реп. 21, 8. doi:10.1007/s11882-021-00989-x
5. Гуо, Ю., Юань, К. та Вей, К. (2021). Невідкладні заходи при гострих захворюваннях слизової оболонки порожнини рота під час спалаху COVID-19.
6. Jin Y, Yang H, Ji W та ін. . Вірусологія, епідеміологія, патогенез та контроль COVID-19. Віруси.

7. Zhang CZ, Cheng XQ, Li JY, Zhang P, Yi P, Xu X та ін.. Слина в діагностиці захворювань. *Int J Oral Sci.* (2016) 8:133–7.

8. Liu L, Wei Q, Alvarez X, Wang H, Du Y, Zhu H та ін. Епітеліальні клітини, що вистилають протоки слинних залоз, є ранніми клітинами-мішенями коронавірусної інфекції важкого гострого респіраторного синдрому у верхніх дихальних шляхах макак-резус. *J Virol.* (2011) 85:4025-30.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

АНАЛІЗ СПОЖИВАННЯ ОДНОКОМПОНЕНТНИХ ТА ДВОКОМПОНЕНТНИХ КОМБІНОВАНИХ АНТИГІПЕРТЕНЗИВНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ КЛАСУ іАПФ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД З 2016 ПО 2020 РІК

Гончар Антон Олександрович,
аспірант кафедри організації та економіки фармації
НМУ імені О. О. Богомольця

Вступ. З квітня 2017 року в Україні діє урядова програма «Доступні ліки», метою якої є підвищення доступності лікарських засобів (ЛЗ) для лікування серцево-судинних захворювань (ССЗ), зокрема артеріальної гіпертензії (АГ). Протягом часу дії програми в неї були включений лише один препарат класу інгібіторів ангіотензинперетворюючого ферменту (іАПФ) еналаприл, та жодного комбінованого ЛЗ класу іАПФ. В 2018 році Європейське товариство кардіологів оновило свої клінічні настанови (КН) з лікування АГ, в яких рекомендує використовувати пріоритетно комбіновані антигіпертензивні ЛЗ, зокрема класу іАПФ+діуретик та іАПФ+блокатор кальцієвих каналів (БКК). Варто зазначити, що ці КН дозволені до використання в медичній практиці в Україні. Тому актуально дослідити вплив вищезазначених факторів на структуру споживання цих ЛЗ в Україні.

Ціль роботи – вивчити структуру споживання та провести аналіз динаміки споживання в Україні однокомпонентних та двокомпонентних комбінованих лікарських засобів (ЛЗ) класу інгібіторів ангіотензинперетворюючого ферменту (іАПФ) в період з 2016 по 2020 рік включно.

Матеріали та методи - об'єктами дослідження були дані роздрібних продажів однокомпонентних лікарських засобів класу іАПФ та двох груп комбінованих антигіпертензивних лікарських засобі класу іАПФ, а саме іАПФ+діуретики та іАПФ+ блокатори кальцієвих каналів (БКК), за період 2016-2020 років на фармацевтичному ринку України. Дані були надані системою вивчення фармацевтичного ринку України «Фармстандарт» компанії «Моріон». У дослідженні використовувались статистично-математичні методи, а також порівняльного аналізу, системного аналізу та узагальнення даних.

Результати та обговорення.

Структура споживання вивчалась за АТС/DDD методологією, затвердженою відповідною Настановою ВООЗ, згідно якої для вивчення структури споживання однокомпонентних ЛЗ класу іАПФ використовується одиниця виміру *добова доза ЛЗ (defined daily dose, DDD)*, а для двокомпонентних комбінованих ЛЗ класу іАПФ+діуретик та іАПФ+БКК використовується одиниця виміру *unit dose (UD)*. Вивчення споживання проводилось щорічно, та результати вивчення структури споживання представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Структура споживання однокомпонентних та двокомпонентних комбінованих антигіпертензивних ЛЗ класу іАПФ в Україні в період з 2016 по 2020 рік.

№	Група ЛЗ та їх АТС код	Одиниця виміру	Рік				
			2016	2017	2018	2019	2020
1	іАПФ монокомпонентні (C09AA)	DDD	479 838 425	603 180 364	668 941 788	681 472 160	655 494 039
2	іАПФ + діуретики (C09BA)	UD	310 240 298	333 064 257	323 548 001	334 257 009	325 366 459
3	іАПФ + БКК (C09BA)	UD	37 887 700	43 318 990	42 240 680	48 330 118	46 763 064

За даними таблиці 1 було проведено аналіз динаміки споживання досліджуваних ЛЗ в період 2017-2020 років за показниками частки споживання серед всіх досліджуваних груп ЛЗ та їх щорічного приросту споживання у

порівнянні з попереднім роком. Було встановлено, що однокомпонентні ЛЗ іАПФ займали найвищу частку споживання серед всіх досліджуваних ЛЗ, а саме 61,58% в 2017 році, 64,65% в 2018 році, 64,04% та 63,79% у 2019 та 2020 році. В той же час частка споживання двокомпонентних ЛЗ класу іАПФ+діуретики займала 34%; 31,27%; 31,41% й 31,66% у 2017, 2018, 2019 та 2020 роках відповідно, а частка споживання двокомпонентних комбінованих ЛЗ класу іАПФ+БКК займала лише 4,42%; 4,08%; 4,54% та 4,55% у відповідних роках.

Окремо варто підкреслили, що монокомпонентні ЛЗ класу іАПФ мали найбільший щорічний приріст споживання в 2017 році (+25,7%) та в 2018 році (+10,9%), в той же двокомпонентні ЛЗ класу іАПФ+БКК мали приріст споживання +14,34%, а іАПФ+діуретики лише +7,36% в 2017 році, але в 2018 обидві групи ЛЗ мали негативний приріст споживання в порівнянні з 2017 роком: (-2,86%) у іАПФ+діуретики та (-2,49%) у іАПФ+БКК. В 2019 році всі три групи ЛЗ показали позитивний приріст споживання – однокомпонентні іАПФ - +1,87%; двокомпонентні іАПФ+діуретики – (+3,31%) та двокомпонентні ЛЗ класу іАПФ+БКК – (+14,42%). Але в 2020 році, всі три групи ЛЗ показали негативний приріст споживання в порівнянні з 2019 році, а саме – однокомпонентні іАПФ (-3,81%), двокомпонентні іАПФ+діуретики (-2,66%), двокомпонентні іАПФ+БКК (-3,24%).

Висновки.

1. Кожен з факторів мав свій позитивний вплив на підвищення споживання ЛЗ класу іАПФ, а саме: програма «Доступні ліки» на підвищення споживання однокомпонентних ЛЗ класу іАПФ, а оновлені клінічні настанови з лікування АГ - на підвищення споживання комбінованих ЛЗ класу іАПФ+діуретики та іАПФ+БКК.

2. Перспективним є поєднання цих двох факторів для підвищення споживання, а відповідно й доступності населенню України як однокомпонентних, так й комбінованих ЛЗ класу іАПФ для лікування АГ.

TECHNICAL SCIENCES

FUTURE OF PARALLEL COMPUTING

Botsiura Iryna Serhiivna,

Student

Kharkiv National University of Radio Electronics

Kharkiv, Ukraine

Oleinik Olena Volodymyrivna,

Senior Lecturer of the Department of Software Engineering

Kharkiv National University of Radio Electronics

Kharkiv, Ukraine

Introductions. Nowadays people have incredible requirements and needs when it comes to speed of computing. For example, Marissa Mayer, former long-time executive, usability leader and key spokeswoman for Google, at the Web 2.0 shared the results of an experiment she performed with the first search page. As google search users asked for more results shown on the first page, as a test was made a decision to load not 10 results as usual, but 30. Traffic and revenue from Google users dropped significantly up to 20%. After investigating, she said that the page with 10 results took 0.4 seconds to generate. The page with 30 results took 0.9 seconds. Half a second delay caused a 20% drop in traffic and was the cause of killing user satisfaction[5]. And parallelizing computing can be that much needed key to speed while sequential computing has come to its potential limit.

Aim. Aim of this work is looking and studying ways that could help increase latency of performance through parallelism in the future. As computer sciences are developing fantastically fast, it can be very useful to try to predict hereafter directions of development in IT industries. With the increasingly omnipresent nature of computers in modern society, the amount of ways to apply and problems connected with it is dramatically expanding. The parallelism importance in each of these two

major development trends establishes the crucial role parallel processing resumes to preoccupation in the theory of computing.

Materials and methods. For this study we turned to literary sources [2, 3, 4, 5] that examined parallel computation concepts and their usages nowadays. Apart from this, articles about future applications of parallelizing the computation were researched. Theoretical research methods were used: abstraction, analysis and synthesis, idealization, induction and deduction, mental modeling, ascent from the abstract to the concrete, etc.

Results and discussion. Looking at current trends that can be noticed nowadays we tried to outline the presumed forms parallel computing may take. There are two main directions that can be studied and potentially prognosticated when we talk about parallel computation. The first is strongly related to the nonstop development and expansion of the Internet and the enhancement in network operation schemes. Having better means available for a group of computers to cooperate in working a computational problem whether they're homogeneous or heterogeneous, geographically near to each other or distributed over the Internet, small or large in number will inescapably form into an advanced profile of clusters and grids in the geography of parallel and distributed computing. Second, more revolutionary, direction taken by parallel computation challenges the very physical level at which information is stored and manipulated in a computing machine. Now the electronic computers use large-scale integration of transistors on silicon chips such that a logical bit is physically realized as a voltage level in an electronic circuit. Although this technology was suitable to sustain a periodical gain in the velocity of processors over the former several decades, its limitations are well seen by now.

Superconducting computing research has been performed since the 1950's, as of 2018 the superconducting computers still have not become commercially accessible. Exascale computing refers to computing systems capable of performing at least 10^{18} IEEE 754 (64-bit) double-precision operations (multiplications and/or additions) per second exa FLOPS [1] is a measure of the performance of a supercomputer. Exascale computing is a significant advance in computer

engineering: first of all, it improves scientific applications and improves the accuracy of forecasts in areas such as weather forecasting, climate modeling, and personalized medicine. [2] Exascale also achieves the supposed processing power of the human brain at the neural level, which is the goal of the Human Brain Project. [3] There was a race to be the first country to build an exascale computer, usually on the TOP500 list. In 2022, the world's first public exascale computer, Frontier, was announced. As of June 2022, it is the fastest supercomputer in the world [4].

Although superconductor computing does involve using quantum effects (as does conventional computing) it is not considered to be a quantum computer. Quantum computing on the other hand holds the promise of instantaneous computing. Quantum computers are inherently parallel (but not conventionally parallel), and off the charts powerful. Michelle Simmons, research head at the Centre for Quantum Computation and Communication Technology at the University of New South Wales, illustrated the potential of quantum computing in a tangible and visceral way in a recent talk. "Every time I add a quantum bit to a quantum computer, I double the computational power".

Conclusions. In conclusion we can say that parallelism will be a very important part of computing development in the near future. The question is whether quantum parallelism will displace conventional parallelism. We could say yes as progress in computing is unstoppable, but not for a long time. Today's quantum and superconducting computers will have a long journey to go before they can appear on our desktop or mobile phone, but in some time they most surely will and bring crucial speed increase compared to sequential performance and even conventional parallelism.

REFERENCES

1. Kogge, Peter. ExaScale Computing Study: Technology Challenges in Achieving Exascale Systems, 2008.
2. Gagliardi, Fabrizio; Moreto, Miquel; Olivieri, Mauro; Valero, Mateo. The international race towards Exascale in Europe, 2019.

3. Moss, Sebastian. The race to exascale: A story of superpowers and supercomputers, 2019.
4. Larabel, Michael. AMD-Powered Frontier Supercomputer Tops Top500 At 1.1 Exaflops, Tops Green500 Too, 2022.
5. John Batelle. Search Blog. Marissa Mayer on Googley Lessons https://battellemedia.com/archives/2006/11/marissa_mayer_on_googley_lessons(visited 01.12.2022)

UDC 621.391:681.5

**THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE
MANAGEMENT OF TELECOMMUNICATIONS IN RAILWAY
TRANSPORT PROJECTS**

Stasiuk Oleksandr,

Ph.D., professor, professor of the Department of Automation and
Computer-integrated Technologies Transport

Sintiurova Mariia,

But Maksym

Students of the 1st year of the master's degree in the specialty
Automation and computer-integrated technologies
Kyiv Institute of Railway Transport
State University of Infrastructure and Technologies
Kyiv, Ukraine

Abstract: this article examines the issue of integration of management systems using a personal computer by enterprise managers with access to management objects and management capabilities depending on their level of competence and authority. This article also deals with the analysis of management in extreme conditions.

Keywords: automation, risk management, telecommunication networks, management systems, computer management systems, integrated management.

The principle of the maxim of efficiency is the principle of existence and development of ergatic social systems, which include modern telecommunications with their human component. This principle fully retains its meaning even in extreme (crisis) conditions, conflict situations, when the main task of the telecommunications operator remains the provision of as many services as possible with acceptable quality [1, p. 1 25]. This especially applies to operators of telecommunications in transport, since the reliability and safety of the functioning of transport networks largely depends on the quality of telecommunications services for technological purposes.

The specificity of telecommunications management in crisis conditions is the uncertainty of the situation, which creates the risk of making the wrong decision and reducing the quality of services. Thus, the general principle of rational behavior in an extreme situation is the maximum efficiency at an acceptable risk (or the achievement of efficiency not lower than the specified one at a minimum operational risk).

A feature of modern telecommunication networks is that different fragments of these networks are owned and operated by different operators with different forms of ownership. In extreme conditions, this additionally complicates management, imposes special, in a certain sense, conflict conditions and restrictions related to the centralization of the use of the available network resource in order to ensure the provision of services in conditions of an extreme situation and elimination of its consequences, temporary concentration and use of human resources for liquidation of the consequences of this situation for the actual telecommunication network, the need to organize and implement a specific system of mutual settlements, etc.

One of the main features of the operation of the telecommunications network in extreme conditions is that a problem (for example, an emergency situation) arises unexpectedly, suddenly. When it arises, it poses tasks to the management system that do not correspond to the usual stationary modes of operation.

The flow of information received by the operator of the control system becomes extremely large, causes him physical and psychological overload, affects the accuracy of the situation assessment and decision-making. In addition, depending on the level of management, the operator cannot always make the right decision if he does not have access to information about the general state of development of the situation. Based on this, management in extreme conditions should be as centralized, collegial as possible and performed from the center, which has access to complete information about the state of the network, its individual fragments, about the development of an extreme situation both in general and in the part related to the state of the network.

Now the tendency to integrate management has taken on a concrete form.

Unified integrated management systems are being created, which with the use of personal computers should provide enterprise managers with access to management objects and management opportunities depending on the level of their competence and authority [2, p. 7].

ERM (Enterprise Relationship Management) enterprise management information technologies (IT) are becoming powerful tools of integrated management, focused not only on managing telecommunication networks and their elements, but also on performing a set of tasks of managing a telecommunications enterprise and ensuring a significant improvement in the quality of interaction with users. enterprise resource planning ERP (Enterprise Resource Planning), customer relationship management using CRM (Customer Relationship Management) technology. These technologies should be used at the same time with traditional telecommunications management technologies TMN (Telecommunications Management Network), CORBA (Common Object Request Broker Architecture), TINA (Telecommunications Information Networking Architecture), Internet management technology SNMP (Simple Network Management Protocol).

Before every manager of a telecommunications company, there are questions about the possibility of using IT in management to solve the problems of increasing the efficiency of operations, about the availability of a methodology for evaluating the effectiveness of IT implementation. Unfortunately, if by evaluation we mean the return on investment per invested unit of value (hryvnia, dollar, euro), then in this sense the effectiveness of IT projects is difficult or impossible to measure, even more so, to forecast, since it is impossible to evaluate the payback completely objectively, say CRM or ERP.

In many studies aimed at evaluating IT investments from the point of view of profitability indicators, the fact that IT influences the achievement of the strategic goals of the operating company indirectly is overlooked, and the quantitative evaluation of efficiency requires certain new approaches.

How to evaluate the effectiveness of accelerated exchange of information within the company, more prompt service of users with telecommunication services,

visual and complete provision of information and, as a result, making the right decision? In order to answer these and many other questions, it is necessary to define a complete system of management efficiency criteria and the methodology of their assessment using a systematic approach.

When creating an integrated automated telecommunications management system, it is recommended [3, p. 28], first of all, to provide answers to six simple questions: what, how, where, who, when, why. The answers to these questions mean, respectively, the definition of:

- data - description and form of interconnected presentation of information used for management;
- functions - description of operations that must be performed with the control object. This is a functional description of the system, a presentation of the processes that must be managed, a description of the use of data;
- network - description of information flows in the management system and information exchange environment;
- human element - the distribution of responsibilities and functional duties of personnel, who are considered as carriers and administrators of knowledge of the management system;
- time - in absolute or relative expression of the reflection of the interrelationships of the processes that are controlled;
- motivation - management goals and strategies.

The creation of a control system is a set of procedures that provide answers to each of the above six questions at each of the six relevant design levels:

- intention - documents of this level should be as less technical as possible, and it is desirable that specialists who are not customers or executors of the project of the future system deal with their development;
- enterprise model - at this level, the functionality of the enterprise in the understanding of the customer is described;
- system model - at this level, the system developer combines the customer's idea with a global vision of the problem, creates the system architecture;

- technology model – implementation of architecture using certain types of technical means (hardware and software);
- components – purchase of specific technical means;
- functioning system - evaluation of the system by the user, introduction, if necessary, of certain corrections.

In principle, this approach to the procedure for designing and implementing a management system is a slightly expanded version of the well-known standardized procedure for conducting research and development works, but taking into account certain cause-and-effect relationships between individual components of the processes, the human factor in the process of functioning systems, etc.

LIST OF REFERENCES

1. Steklov V. K., Kilchytskyi E. V. Basics of management of telecommunications networks and services: Subclass. for students higher education closing in the direction of "Telecommunications". - K.: Technika, 2002. - 438 p.
2. V. K. Steklov, E. V. Kilchytskyi. Objectives and problems of management of modern telecommunication networks and services // Visnyk UBENT3.- 2002. No. 2.- C.5-18.
3. Chernyak L. Architecture of systems according to Zachman // Open systems. December 2001. - P. 28-29.

РОЗРОБКА ЧЕРЕЗ ТЕСТУВАННЯ (TDD) ЯК ПРАКТИКА РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Васюта Василь Васильович

к.т.н., доцент

Барсуков Станіслав Георгійович

студент

Національний університет «Полтавська політехніка

імені Юрія Кондратюка»

м. Полтава, Україна

Вступ. /Introduction. Розробка через тестування – це процес, у якому ви пишете тест перед написанням коду. І коли всі тести пройдені, ви покращуєте свій код. Тим не менш, розробка через тестування – це не тестування [1].

Ідея розробки, що базується на тестуванні, полягає в тому, що весь код слід постійно тестувати та реорганізовувати.

Мета роботи. /Aim. Розглянути сутність розробки через тестування (TDD) як практики розробки програмного забезпечення.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Для досягнення поставленої мети у роботі використані методи теоретичного узагальнення та аналізу.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Тести, які пишуться в TDD, не суть, а засіб. Справа в тому, що, написавши спочатку тести і прагнучи спростити їх написання, робиться три важливі речі:

- створюється документація, що жива, ніколи не застаріває специфікації;
- розробляється свій код, щоб зробити його тестованим. І це робить його чистим, нескладним, легким для розуміння та зміни;
- створюється сітка страхування, щоб впевнено вносити зміни.

На додаток до переваг, згаданих вище, TDD також надає:

- раннє повідомлення про помилку;
- просту діагностику помилок, оскільки тести точно визначають, що

не так [2].

Все це означає для бізнесу:

- покращення «фактору автобуса», оскільки знання знаходяться не тільки в головах, і це полегшує прийом нових співробітників;
- зниження вартості покращень. Збереження коду у чистоті – це ще й спосіб мінімізувати ризик випадкових ускладнень. А це означає, що можна підтримувати постійний темп надання цінності;
- завдяки мережі безпеки розробники з більшою готовністю поєднують свої зміни та втягують зміни інших розробників. І вони робитимуть це частіше. І тоді справді може початися розробка на основі магістралі та безперервна інтеграція, доставка та розгортання;
- знижує кількість помилок, які «йдуть» у виробниче середовище, та знижує витрати на підтримку.

Розробка через тестування – це основна практика Agile. Вона безпосередньо підтверджує цінність Agile «Робоче програмне забезпечення, порівняно з вичерпною документацією». І робить це, захищаючи працююче програмне забезпечення за допомогою тестів та створюючи документацію як природний побічний продукт [3].

Розробка через тестування передбачає проходження трьох етапів (рис.1). Знову і знову та знову:

- Червона фаза: напишіть тест;
- Зелена фаза: завершіть тест, написавши код, який він охороняє;
- Синя фаза: рефакторинг.

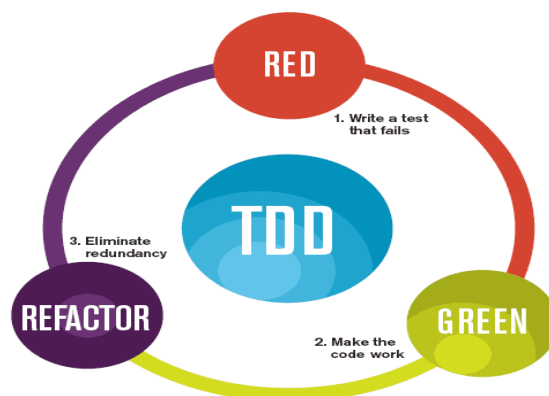

Рис.1. Етапи TDD

Роберт С. Мартін виклав правила TDD у розділі 5 "Розробка через тестування" своєї книги " The Clean Coder ":

- Вам не дозволяється писати виробничий код, якщо він не призначений для проходження невдалого проходження модульного тесту;
- Вам не дозволяється писати більше модульних тестів, ніж достатньо для відмови;
- Вам не дозволяється писати більше коду виробництва, ніж достатньо для проходження одного невдалого модульного тесту [4].

Ціль правил – зосередити увагу на кожній фазі. На практиці, це дуже допомагає тримати речі прямо в голові. Так, під час червоної фази (написання тесту) працюйте лише з тестовим кодом. Невдалий тест – це добре. Принаймні якщо це той, над яким ви працюєте. Всі інші мають бути зеленими. Під час зеленої фази (проходження тесту) працюйте лише з виробничим кодом, який пройде тест і не проводитиме жодних рефакторингів. Якщо тест, який ви щойно написали, зазнає невдачі, це означає, що ваша реалізація потребує доопрацювання. Якщо інші випробування зазнають невдачі, ви порушили існуючу функціональність і повинні повернутися. Під час синьої фази (рефакторингу) рефакторинг лише виробничого коду та не вносить жодних функціональних змін. Будь-який невдалий тест означає, що ви порушили функціональність. Ви або не завершили рефакторинг, або вам потрібно відмовитись від нього.

Коли проводиться рефакторинг, це не роблять безсистемно. Але дотримуються структурованого процесу очищення коду. Визначається «запах коду» та застосовується певний рефакторинг для його усунення [5].

Мета рефакторингу – покращити розширюваність коду за рахунок покращення читаності, спрощуючи внесення змін, зниження складності, покращення внутрішньої архітектури (об'єктну модель) та зробити її більш виразною. Що дійсно важливо, так це те, що рефакторинг – це те, що дає чистий, нескладний код, який легко зрозуміти, змінити та протестувати.

Практика TDD – це не легко. Принаймні спочатку. Це тому що потрібно

подумати про те, чого ви хочете, щоб ваш код виконував і як захистити його від злону; бо має круту криву навчання. Необхідно вивчити принципи та шаблони проектування для створення чистого коду та дізнатися, як провести рефакторинг, щоб він залишався таким. Код чинить опір. Існуючий код, який не тестується, ловить вас між молотом і ковадлом. Вам потрібно його реорганізувати, щоб протестувати, і вам потрібні тести для його рефакторингу. Ви можете зазнати невдачі в практиці TDD з багатьох причин, а саме:

- Не дотримуючись принципу «спочатку тест».
- Не займатись рефакторингом постійно.
- Написання більш ніж одного тесту за раз.
- Не проводьте тести часто, втрачаючи ранні відгуки від них.
- Написання повільних тестів. Весь набір повинен бути завершений

за хвилини або секунди.

- Використання модульних тестів для інтеграційного тестування.

Немає нічого поганого у використанні середовища модульного тестування для запуску інтеграційних тестів. Але інтеграційні тести за своєю природою повільні, тому вам потрібно помістити їх в окремий набір тестів.

- Написання тестів без тверджень.
- Написання тестів для тривіального коду, такого як засоби доступу

та подання без логіки.

Висновки. /Conclusions. Розробка керується поведінкою, і розробка керується тестуванням, схожі й водночас різняться. Обидва використовують підходи, орієнтовані спочатку тестування, але не стосуються тестування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Що таке TDD [Електронний ресурс]. URL: <https://freehost.com.ua/faq/articles/chto-takoe-tdd-test-driven-development/>.
2. Shore J. The Art of Agile Development / J. Shore, S. Warden., 2021. 540с. (2nd Edition).
3. Bender J. Professional Test Driven Development / James Bender.,

2011. 536 с.

4. Martin R. C. The Clean Coder / Robert C. Martin., 2011. 256 с. (1st edition).

5. Martin F. Refactoring: Improving the Design of Existing Code / Fowler Martin., 2018. 448 с. (2nd edition).

6. Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту.

Актуальні

7. Проблеми держав- ного управління. 2018. № 1 (53). С. 44–52.

8. Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту.

Актуальні

9. проблеми держав- ного управління. 2018. № 1 (53). С. 44–52.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАЗНЫХ СОРБЕНТОВ ДЛЯ УТИЛИЗАЦИИ НЕФТЕПРОДУКТОВ

Ессам Елнаггар,
аспирант

Кричковская Лидия Васильевна,
д.б.н., профессор

Близнюк Елена Николаевна,
д.т.н., профессор

Грицаенко Юрий Амиранович
аспирант

Національний технічний університет «ХПІ»
м. Харків, Україна

Вступление В настоящее время перед обществом стоит важная экологическая задача, заключающаяся в том, чтобы освоение природных ресурсов не сопровождалось деградацией окружающей среды

Исследования по очистке природной воды от загрязнения нефтепродуктами актуальны и определяются рядом факторов: частотой и объемом разливов нефти, низкой самоочищающей способностью природы, большой опасностью для жизнедеятельности [1]. Нефть вызывает гибель, уменьшает рост, сокращает воспроизводство растений. При этом гибель растений может оказаться критичной для всей экосистемы. Разлившуюся нефть удаляют с помощью разных методов, обеспечивающих локализацию нефтяного загрязнения: механическими средствами, поглощение сорбентами, рассеивание химическими или биологическими препаратами, сжиганием нефти и др. [2].

Мировая практика показывает, что наиболее перспективным и экономичным способом очистки от органических загрязняющих веществ является сорбционный метод. Степень очистки этим методом достигает 95% и зависит от химической природы адсорбента, площади адсорбционной поверхности и его доступности, а также от химического строения вещества и его состояния в растворе. Поэтому создание дешевых эффективных

сорбирующих материалов широкого спектра действия с использованием доступного сырья природного типа представляется одним из наиболее перспективных путей решения данной проблемы.

Цель работы: Для производства сорбентов для сбора нефтепродуктов наиболее перспективным можно считать естественное органическое сырье и отходы производства растительного происхождения [1]. Они, как правило, являются органической частью существующих экосистем и в большей степени соответствуют экологическим требованиям.

Эффективность очистки от нефтепродуктов существующими сорбционными материалами недостаточно высокая, поэтому с учетом литературных данных сделано предположение, что в случае термообработки поглотительные свойства углеродных материалов, полученных из растительных остатков, могут быть изменены с получением более качественных результатов. Термообработка растительного сырья влияет на плавучесть и водопоглотительную способность углеродных материалов, что важно при их использовании для очистки водной поверхности от нефтепродуктов и может быть объяснена формированием у таких материалов полифункциональных свойств.

Материалы:

В работе исследована возможность получения сорбента комплексного типа на основе обработанного растительного сырья (шелуха подсолнечника), полученного путем специальной термообработки и последующим модифицированием [3-4] в комплексе с нанотрубками, полученными при пиролизе кокса. Для получения различных сорбентов из растительного сырья использовался процесс пиролиза. Пиролиз измельченной шелухи подсолнечника проводится в камере, снабженной выходными клапанами, в отсутствие кислорода. В зависимости от условий проведения процесса пиролиза были получены различные материалы, с различными сорбционными характеристиками.

Для сравнения эффективности использования сорбента можно

использовать коэффициент статической (максимальный) нефтеёмкости K . Он определяется при погружении сорбента в чистый нефтепродукт (НП) и может быть выражен тремя способами: как отношение массы поглощенной нефти или нефтепродукта к массе сорбента; как соотношение объемов поглощенной нефти или нефтепродукта к объему сорбента и как отношение массы поглощенной нефти или нефтепродукта к площади сорбента в виде полотна. Для определения коэффициента K использовали первый способ, т.е. как отношение массы поглощенной нефти или суммы нефтепродуктов к массе сорбента. Для этого в емкость вносили 5 мл нефтепродукта (дизельное топливо ($\rho = 0,735$ г/см³) и трансформаторное масло ($\rho = 0,880$ г/см³)) и 1 г исследуемого сорбента и выдерживали в течение 15, 30, 60 минут, после чего проводили взвешивание сорбента и определяли массу поглощенного нефтепродукта.

Для изучения сорбции растворимых нефтепродуктов были отобраны образцы с различными характеристиками и определены параметры сорбции. Сорбция нефтепродуктов проводилась в конических колбах в статических условиях: контактирование раствора концентрацией г/л (30 мл) с сорбентами (0,2 г). Содержание нефтепродуктов в растворе анализировали до и после сорбции. Главными требованиями, предъявляемыми к нефтесорбирующим материалам, являются: безвредность для окружающей среды; нефтеемкость (количество поглощенного нефтепродукта на единицу веса сорбента); плавучесть (в исходном и насыщенном состоянии); гидрофобность (сорбент не должен впитывать воду); возможность регенерации и повторного использования; технологичность изготовления и применения (удобство нанесения на поверхность и удаление); доступная стоимость. Именно по совокупности этих факторов определяется эффективность применения нефтесорбирующих материалов.

Сорбенты разделяются на три типа: неорганические, природные органические и искусственные органические. Выпускаются в виде полос, ковриков, матов, валиков, боновых заграждений, подушек и свободно разбрасываемого сорбента.

Сегодня наша промышленность предлагает не менее двухсот типов сорбентов. Характеристика некоторых сорбентов нефти и нефтепродуктов, исследованных в лабораторных условиях в сравнении с полученными нами приведена в таблице 1.

Таблица 1.

Характеристика сорбентов нефти и нефтепродуктов

Исследуемый сорбент	Коэффициент нефтепоглощения	Время впитывания, сек	Плаваемость	Эффективность очистки
Измельченная на криомельнице резиновая крошка	1 : 4	60	Не тонет	91,2
Рисовая шелуха	1 : 0,7	40	Не тонет	97,9
Пенополиуретан	1 : 6	30	Не тонет	83,3
Перлит	1 : 3	30	Не тонет	82,5
Обработанная шелуха подсолнечника	1 : 8	30	Не тонет	97,5
Текстильные волокна	1 : 11	50	Не тонет	96,98

По данным, представленным в таблице можно говорить о высокой нефтесорбции отходами растительного производства и криоизмельченной крошки резиновых отходов, что позволяет провести испытания с сорбентом, полученным из измельченной и обработанной лузги подсолнечника (табл.2).

Анализируя структурные характеристики и свойства поверхности различных материалов, можно выбрать наиболее эффективные материалы для очистки вод от нефтепродуктов и сделать вывод о целесообразности их применения. Поглощение нефти и воды сорбентами, в том числе отходами сельскохозяйственного производства, происходит по разным механизмам в зависимости от характера и размера пор, структуры и вида поверхности адсорбента [5-7].

Были исследованы рисовая шелуха (РС) и шелуха подсолнечника (ПШ). В процессе испытаний было установлено, что такие отходы

сельскохозяйственного производства являются перспективными материалами. Применение таких сорбентов показало высокую эффективность в процессе очистки воды от нефтепродуктов (НП) (табл. 2) при исходной концентрации НП ≈ 10 г/л.

Таблица 2

Результаты испытаний рисовой шелухи и шелухи подсолнечника

Загрязнитель	Сорбент	Масса сорбента, г	Концентрация НП, г/л		Степень очистки, %
			до очистки	после очистки	
Мазут М-20	РС	2,5	10	0,002	99,0
	ШП			0,003	
Дизельное топливо	РС	2,0	12	1,1	90,6
	ШП			1,6	88,7
Нефть	РС	1,8	9	0,025	97,0
	ШП			0,014	99,2

Освоено производство сорбентов многоразового пользования для сбора разлитой нефти (нефтепродуктов) с поверхности воды, почвы, вплоть до удаления радужной пленки. Сорбенты удерживаются на поверхности воды, не тонут, хорошо сорбируют нефть при температурах от 0 до 30°C. Теоретически общий объем сбора нефти - на 1 кг адсорбента из продукта на основе совмещенных компонентов может составить до 150 кг нефти. В дальнейшем использованные сорбенты с поглощенной нефтью могут применяться как топливо, гидроизоляционный материал или строительная добавка при покрытии дорог при условии удаления собранной нефти.

Выводы. Использование отходов сельскохозяйственного производства целесообразно при получении сорбентов для утилизации нефтепродуктов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Каменщиков Ф. А., Богомольный Е. И. Нефтяные сорбенты. М. Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2003. 268 с.
2. Передерий М. А., Кураков Ю. И., Маликов И. Н., Молчанов С. В. Сорбция нефтепродуктов углеродными сорбентами. Химия твердого топлива. 2009. № 5. -С. 42 – 46. 20

3. Хлесткин Р. Н., Самойлов Н. А., Осипов М. И., Чичирко О. П. Технология сбора нефти с места аварийного разлива при помощи макропористого технического углерода. Нефтяное хозяйство. -2005. № 11. С. 111 – 113
4. Хлесткин Р. Н., Самойлов Н. А. О ликвидации разливов нефти при помощи растительных отходов. Нефтяное хозяйство.- 2000, № 7. -С. 84 – 85.
5. Багровская Н. А., Никифорова Т. Е., Козлов В. А., Лилин С. А. Сорбционные свойства модифицированных древесных опилок. Химия в интересах устойчивого развития. 2006. Т. 14, № 1. -С. 1 – 7.
6. Кнатько В. М., Кнатько М. В., Юлин В. А. Сорбент для очистки объектов окружающей среды. Экологические системы и приборы. -2004.- № 12. С. 38 – 40.
7. Тарнопольская М. Г. Фильтрующие материалы для очистки воды от нефтепродуктов и критерии их выбора. Вода и экология: проблемы и решения. 2005, № 3.- С. 74 – 79

РОБОТА ГТС В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ УКРАЇНИ

Жабський Сергій Миколайович,

викладач спеціальних дисциплін

Кожем'як Вікторія Романівна,

студентка

Полтавський фаховий коледж нафти і газу

Національного університету

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка

м. Полтава, Україна

Вступ. Навіть попри повномасштабну війну РФ продовжує продавати газ до Європи, використовуючи українську газотранспортну систему.

Насправді російський газ дістається країн Європейського Союзу не тільки територією України. Є ще газогони «Ямал-Європа» (через Білорусь), «Північний потік» (через Балтійське море) та «Турецький потік» (через Чорне море).

Повністю замінити українську ГТС міг би «Північний потік-2», на будівництво якого Росія витратила понад 10 млрд доларів. Утім, після повномасштабного вторгнення в Україну та застосованих колективним Заходом санкцій проєкт неіздатний. Вже 1 березня оператор «Північного потоку-2» оголосив себе банкрутом, а його працівники отримали сповіщення про звільнення.

Мета роботи. Попри війну, в країні мають працювати пекарні та електростанції, а міста мають забезпечуватись теплом. Це неможливо без стабільного постачання газу, за яке відповідають місцеві облгази та державний «Оператор ГТС України».

Компанія працює попри військові дії, окупацію частини інфраструктури, в умовах постійних обстрілів ГТС у зонах ведення бойових дій, та продовжує транзит газу до ЄС і його транспортування для потреб українців. В екстремальних умовах у стислі терміни «Оператор ГТС України» відновлює ланки газотранспортної системи, що постраждали від російських бомбардувань.

Матеріали і методи. Станом на жовтень 2022 року Оператор ГТС України продовжує стабільно виконувати свої зобов'язання перед українськими та європейськими споживачами газу у повному обсязі.

Підтверджена номінація на транзит природного газу до країн Європи на 28 вересня складає 42,4 млн кубометрів природного газу. Транзит російського газу відбувається через точку входу “Суджа” на північному кордоні України, технічна потужність якої складає 244 млн кубометрів на добу.

Оператор ГТС України діє в рамках чинних угод, які регулюються українським та міжнародним законодавством, в правовому полі та ніколи не використовує транзитний статус для політичного тиску на країни Європи, шантажу або отримання переваг.

Утім, газогін насамперед важливий для України, і справа тут не в 1,2 млрд доларів на рік, які країна заробляє на транзиті російського газу. ГТС забезпечує блакитним паливом не лише європейців, а й українських споживачів. Окремих труб «для них» і «для нас» не існує.

Скрутність через пошкодження газотранспортної системи наразі на повну відчувають мешканці Луганської області. З газом тут залишилися лише шість населених пунктів (усього ж на Луганщині 926 населених пунктів). Розподільні станції також були змушені зупинити в Донецькій і Харківській областях. Можливість ремонту пошкоджених ділянок залежить від бойових дій, а вони там інтенсивні й тривалі.

Результати і обговорення. Російський газ поки залишається в українській газотранспортній системі та продовжує поступати в Європу, як того вимагають укладені контракти. Тобто навіть попри повномасштабну війну, що триває вже понад вісім місяців, Україна зарекомендувала себе, як надійний партнер.

Також це така-сяка страховка – поки блакитне паливо з росії йтиме до Європи через Україну, агресор навряд чи обстрілюватиме (принаймні навмисно) наші труби. А це означає, що без газу не залишаться українські міста та села.

«До моменту повного заміщення російського газу – слід перенаправити його із «Північного потоку» до газотранспортної системи України. І точку прийняття-передання перенести із західного кордону на східний, до компресорних станцій «Новопсков» і «Суми» з обов'язковою вимогою виходу армії орків та допуску представників Європейської Комісії. Цей крок суттєво змінить ситуацію в операційних зонах на користь України». Така зміна дозволить сформувати східноєвропейський газовий хаб: «Тобто спільну торгову зону з Польщею, Румунією, Молдовою. Це автоматично означатиме відповідно нові замовлення послуг на транспортування та зберігання газу». Також необхідно попіклуватися про довгострокове бронювання потужностей української ГТС для прокачування газу на європейський ринок, який купуватиметься в Азербайджані та на LNG-терміналах Туреччини та Греції.

Висновок. Попри війну, Україна й надалі має намір відповідально та надійно виконувати свої обов'язки транзитного партнера ЄС, як і десятки років поспіль. «Оператор ГТС України», як для стратегічно важливої української компанії, репутація — це цінний актив, підкріплений роками сумлінної праці.

ПРОЄКТУВАННЯ СИСТЕМИ АДАПТИВНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ ЕЛЕМЕНТІВ ІГРОВОГО ПРОСТОРУ

Ковальов К. В.

Науковий керівник – к.т.н., проф.

Губаренко Є. В.

Харківський національний університет радіоелектроніки
61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. Системотехніки

Одними з найбільших проблем ігрової індустрії можна назвати лінійність ігор, маленьку цінність повторних проходжень через маленьку варіативність та великі матеріальні витрати на розробку гри. Гарним рішенням цих проблем може бути запровадження в гру систему адаптивної генерації ігрового простору.

Адаптивна генерація — генерація, при якій елементи ігрового простору генеруються на льоту навколо рухомої точки огляду, гравця. Вона є протилежним підходом до статичної генерації, при якій швидкість генерації не важлива. Ігровий світ зазвичай являється нескінченним, а регіони, які створюються, недетерміновані. Він відтворюється поступово навколо глядача.

Гравець асоціюється радіусом перегляду. При розширенні від гравця радіус (відстань огляду) використовується для формування круглої чи квадратної області, усередині якої гарантовано буде створюватися та відтворюватися ландшафт.

В адаптивній генерації, будучи рішенням в реальному часі, дуже важлива швидкість і продуктивність. В ній вимагається використовувати достатньо оптимізовані генератори шуму для вирішення тих чи інших завдань та щоб система належним чином керувала всіма згенерованими даними, які потрібно відобразити.

У повсякденному житті шум вважається неприємним фактором, який заглушає інші, більш значущі елементи, на яких можна зосередитися. Однак для певних цілей це може бути корисним, а в контексті відеоігор і створення

фільмів шум служить основою, на якій базується процедурна генерація. Для використання шуму в розробці ігор були створені різні алгоритми, деякі страждають від якості. Це здебільшого тому, що вони не фрактальні за своєю природою (тобто самоподібність не існує на різних рівнях масштабування).

Галузевим стандартом між алгоритмів генерації шуму став Шум Перліна, оскільки він став методом вибору при роботі з даними висоти при генерації місцевості. Він добре працює при менших вимірах (1D, 2D, 3D), якщо більше, призводить до значного сповільнення системи.

В створенні ігрового населеного світу з адаптивною генерацією є багато переваг: нескінченні розмір, варіація та деталізація; може використовувати дані гравця або системи як частини процедури генерації.

Перший пункт є типовою мотивацією процедурної генерації в іграх. Розробник може створити наповнення, щоб запропонувати гравцеві нескінченну різноманітність ігор та/або нескінченний простір для його дослідження. Завдяки реалізації алгоритму під час виконання система гравця має повну свободу генерувати світ.

Використання поведінки та ситуації гравця як вхідних даних для генерації є інтригуючим і значною мірою невивченим шляхом. Одним із прикладів може бути використання дій гравця в одній грі для створення історії світу в наступній грі.

Адаптивна генерація не позбавлена недоліків: складність обчислень впливає на гравця, чим більш детальний світ, тим довше генерація; обмежений контроль над результатом генерації; складність алгоритму зазвичай зростає, чим більше ідей та намірів в світі; алгоритми зазвичай мають бути написані тією ж мовою, що й движок гри.

Процедурна генерація контенту є актуальним напрямком в сфері розробки комп'ютерних ігор. Ця галузь може значно скоротити витрати на виробництво ігор, підвищуючи якість фінального продукту шляхом створення привабливого ігрового наповнення та світу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. 3D Procedural Generation with Adaptive Generation Strategy [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://pats.cs.cf.ac.uk/@archive_file?p=985&n=final&f=1-c1544230.pdf&SIG=68a9f412e5121b0156ca4124fb74c51b7fbbb29f8badbf87a90b9c0450a2bb44, вільний.
2. Gameplay semantics for the adaptive generation of game worlds [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://graphics.tudelft.nl/Publications-new/2014/Lop14/Lop14.pdf>, вільний.
3. How to use BSP trees to generate game maps [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://gamedevelopment.tutsplus.com/tutorials/how-to-use-bsp-trees-to-generate-game-maps-gamedev-12268>, вільний.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОТРІБНОЇ КІЛЬКОСТІ КОЛІЙ НА ПАСАЖИРСЬКИХ СТАНЦІЯХ

Меньков Микита Олександрович

студент

Крячко Катерина Віталіївна

к.т.н., доцент

Український державний університет залізничного транспорту
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Сучасні економічні умови характеризуються нестабільністю та падінням обсягів руху, змінами структури і напрямків транспортних потоків, необхідністю скорочення експлуатаційних витрат залізниць, тому основною метою удосконалення станцій є приведення їх конструкцій і технології у відповідність з обсягами роботи.

Мета роботи./Aim. Головною проблемою в умовах конкурентоспроможності на ринку залізничних перевезень є реорганізація пасажирського господарства, а саме тому удосконалення колійного розвитку головних пасажирських станцій - це нагальне питання, що націлене на забезпечення належної пропускної спроможності переважних магістральних напрямків та надійності їх роботи.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Пропускную спроможність горловин ($n_{гл}$) крупних головних пасажирських станцій запропоновано визначати за допомогою коефіцієнту використання пропускної спроможності горловин ($g_{гл}$)

$$n_{гл} = n_{іф} * g_{гл}^{-1} \quad (1)$$

де $n_{іф}$ - фактичне число переміщень у горловині пасажирської станції на протязі розрахункового періоду.

За розрахунковий період, слід приймати період згущеного приймання та відправлення $T_{зг}$, з інтервалами, які будуть меншими за середній, протягом доби. В середньому він дорівнює інтервалу від 90 до 180 хв. та для кожної станції приймається згідно графіку руху поїздів на літній період.

$$q_{\text{гл}} = \frac{T_{\text{зв}}}{\Delta T_{\text{зг}}}, \quad (2)$$

де $T_{\text{зв}}$ – сумарна тривалість навантаження горловини пасажирської станції всіма маршрутами з урахуванням переміщень на можливих паралельних маршрутах, хв;

$\Delta T_{\text{зг}}$ – тривалість використання елементів горловини на протязі розрахункового періоду

$$\Delta T_{\text{зг}} = T_{\text{зг}} - \Delta T_{\text{по}}, \quad (3)$$

де $\Delta T_{\text{по}}$ – тривалість зайняття всіх елементів горловини постійними операціями на протязі розрахункового періоду з поточним утриманням верхньої будови колії плановими видами ремонту; прибирання сміття та снігу; утримання пристроїв контактної мережі тощо.

Результати та обговорення./Results and discussion. Задля підвищення пропускної спроможності горловин пасажирських станцій необхідно розробляти організаційні заходи, що надавали б можливість зменшення $T_{\text{по}}$ за рахунок винесення постійних операцій за межі згущеного періоду роботи станції, зменшення тривалості використання маршрутів t_i і t_j за рахунок зростання швидкості руху в межах допустимих значень, підвищення коефіцієнта C за рахунок підготовки додаткових таблиць варіантних маршрутів.

Висновки. / Conclusions. Запропонована методика визначення пропускної спроможності горловин головних пасажирських станцій дає змогу для розробки різних варіантів їх конструкцій при удосконаленні схем станцій в умовах зміни обсягів пасажирського руху.

БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІ ТЕКСТИЛЬНІ ВИРОБИ

Нікуліна Анастасія Володимирівна,

к.п.н.,

Соляник Світлана Петрівна,

здобувач вищої освіти

Українська інженерно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

Вступ. Сучасні умови життя в просторах малогабаритних квартир бажання приховати певні предмети інтер'єру чи пошук нових рішень з часткою гумору та іронії, призвели до появи багатофункціональних виробів, що дозволяють вибрати ту чи іншу форму, в залежності від ситуації. Поява нових матеріалів, які мають покращені характеристики, сучасні розробки та технології, уможливили втілення в життя будь-які задуми та проекти.

При формуванні інтер'єрного середовища з'являються нові відтінки у способі життя людини, сім'ї, суспільства. Знання композиційних правил, уміння їх творчо застосовувати дозволить висловити новий зміст у новій формі та уникнути мимовільного повторення помилок у художньому проєктуванні.

Мета роботи. Метою роботи є визначення багатофункціональних текстильних виробів, які є одними з найбільш перспективних, що розвивають сегменти асортименту виробів текстильної та легкої промисловості.

Матеріали та методи. Принциповим моментом у системному аналізі є функціональна якість системи, пріоритетна внаслідок впливу середовища. Орнамент та форма текстильного приладдя випробовує вплив усієї сфери художньої творчості та, зокрема, дизайну інтер'єру. Аналізовані у роботі об'єкти постільного приладдя описуються із застосуванням аналітико-стилістичного аналізу, який дозволяє відкривати взаємозв'язки пристосування та форми виробу.

Результати та обговорення. Дослідження взаємозв'язків способу життя та предметного середовища з метою виявлення напрямів розвитку проєктних концепцій надзвичайно актуальні у сучасній науці про дизайн. Поява нових технологій, прагнення задовольнити потреби та бажання сучасної людини створюють умови для нових творчих концепцій та пов'язаних з ними прийомами проєктної роботи. Естетика спального місця є однією з важливих проблем середовищного дизайну, оскільки від «якості сну», що включає фізичний і духовний комфорт, почуття захищеності, особистий простір, залежить якість денного життя людини та успіх її виробничої діяльності. Тому психологи, ергономісти, дизайнери та архітектори спільно працюють над удосконаленням функціональних та художніх характеристик у цій сфері.

Велика кількість комбінацій та рішень можуть бути як елементом гри, так і життєвою необхідністю. Ліжко книжкову шафу від британської студентки Карен Бабель може зекономити простір, будучи частиною стіни в денний час і перетворюватися на двоспальне ліжко вночі (рис. 1).

Концепцію є зигзагоподібний пазл, своєрідна комбінація з книжкових полиць та двох частин матраца, обіграних за допомогою яскраво-зеленої оббивки, яка зможе додати колір та життєрадісність приміщенню в мінімалістичному стилі.

Рис.1 - Ліжко-книжкова шафа, Карен Бабель

Для людей, які віддають перевагу великим компаніям і домашнім вечіркам, на яких, як правило, задіяно весь житловий простір, в тому числі і спальне, підійде концепція місця для сну та відпочинку «Безпека» (Nonchalance) від дизайнера Паоло Грасселлі для компанії Saba (Італія) (Рис.2).

Рис.2 - Ліжко-подушка «Безпека», дизайнер Паоло Грасселлі

Ця ідея кидає виклик будь-яким визначенням і категоріям. Як кажуть самі виробники, це об'єкт, що «балансує між дизайном та мистецтвом». Перше, що ми бачимо, дві плоскі м'які подушки, одна над іншою, які чарівним чином стоять вертикально.

Здається, що цей предмет не має жодної функції, крім прикраси інтер'єру шляхом своєї стильної чорно-білої оббивки з геометричним фактурним малюнком. Але секрет полягає в блискавці, розстібаючи яку ми отримуємо повноцінне спальне місце або за бажання шезлонг. Даний об'єкт дуже декоративний, верхня частина матраца представлена у двох варіантах оббивки: чорний візерунок на білому тлі та білий візерунок на чорному, зворотний бік виконано в яскраво-бірюзовому кольорі.

Автор датської компанії Karup Пребен Крістенсен був захоплений ідеєю створення щось інноваційного, а саме меблів, що дозволяє економити простір. У 80-ті роки Пребен надихнувся ідеєю меблів стилі хіпі - це різноманітні традиційні постільні принадлежності в Японії, які він побачив в Америці. Так, наприклад, ліжко-диван Сісо є предметом меблів, зібраний з матраців і подушок, які поєднують у собі 2 функції - це і кілька додаткових місць для

сидіння та спальне місце (рис. 3).

Концепція частин простору спальні, що трансформуються передбачає певну категорію людей, які віддають перевагу такому підходу. Можливість змінювати форму та функцію предметів, вільно їх переставляти, у певному сенсі грати ними - все це характерно для сучасної молоді, студентів, людей з почуттям гумору.

Рис. 3 - Ліжко-матрас від компанії Karup

Для трансформованих місць для сну та відпочинку підійдуть постільні приладдя з концептуальними друкованими малюнками: постільна білизна-книга фірми Anthropologie або від студента Королівського коледжу мистецтва Tiago da Fonseca (білизна має навіть сторінки простирадла, що перегортаються); колекція постільної білизни від компанії Diesel з малюнками ланцюгів та дорогоцінного каміння, електричними шнурами, вініловими платівками та еквалайзерами, похмурими пейзажами та шрифтами; постільна білизна з цифровими малюнками з ефектом 3D (зоряне небо, підводний світ, джунглі); постільна білизна з малюнками, що створюють різного роду іронічні ілюзії (біле полотно на якому спить собака, білизна з костюмом астронавта, з сукнею для фламенко, у вигляді складеного листа орігамі, з ефектом в'язаного спицями полотна тощо - фірма Snurk Bed Linen (Рис.4).

Рис.4 – Приклади постільної білизни

Висновки. Декорування текстильними формами, що трансформуються є окремим мистецтвом у сфері текстильного дизайну. Сьогоднішня практика дозволяє побачити у текстильних постільних приладдя не лише утилітарний предмет, а й носія індивідуальності свого власника, відображення модних тенденцій та технологій, зберігача традицій.

Більше того, важливо відстежити способи взаємодії постільного текстилю з навколишнім інтер'єром. Будь-який текстильне виріб має бути гармонійною частиною цілого текстильного ансамблю, витриманої за стилістикою, масштабом як самого виробу, так і масштабом графічного зображення на ньому, фактурі та текстурі матеріалу, з якого воно виготовлено.

Щоб зберегти баланс між кожним елементом текстильного постільного комплексу, необхідно пам'ятати про основні принципи побудови композиції: цілісність, симетрія, асиметрія, ритм та пластика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Riffel M. Toile de Jouy. Printed Textiles in the Classic French Style / M. Riffel, S. Rouart. - London.: Thames&Hudson, 2003. - 217 p.
2. Nielson K. J. Interior textiles: fabrics, application& historic style / K. J. Nielson. - Wiley, 2007. - 512 p.
3. De Bonneville F. The book of Fine Linen / F. De Bonneville. - Paris-New York.: Flammarion, 2011. - 208 p.
4. Aav M. Marimekko: fabrics, fashion, architecture / Marianne Aav. - London.: Bard Center, 2003. - 336 p.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУЧАСНІЙ ВІЙНІ

Пацалюк Володимир Сергійович,

студент

Федотов Вячеслав Віталійович,

старший викладач

Національний технічний університет України «Київський

політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Анотація. Активний розвиток комп'ютерної галузі у XXI столітті вплинув на всі професійні галузі, зокрема й на військову. Збройні агресії теперішнього часу мають свої особливості. Причиною цього є поступове зменшення кількості особового складу і тим, що на озброєння найсильніших армій світу взято сучасні системи розвідки, передачі даних, управління та ураження, як матеріальна основа збройної боротьби. Головне місце в них займають системи із «штучним інтелектом».

Ключові слова: штучний інтелект, цифрові технології, сучасна війна, новітні системи.

Вступ. Робота описує важливість штучного інтелекту в умовах сучасної війни.

Матеріали та методи. Сьогоднішній штучний інтелект (ШІ) – це можливість аналізу отриманих даних та інформації машинами та програмами і прийняття висновків, які зумовлюють до певних дій, на основі отриманих показників. Вперше дослідження штучного інтелекту відбулися у минулому столітті. Поняття ШІ як науки сформулював професор Дартмутського коледжу Джон Маккарті у 1956 році, а апогеєм наукових пошуків став відомий тест Тьюринга.

Використання систем, які використовують штучний інтелект, приносять неабиякі можливості для оборони та звільнення країни від загарбників, а

головне рятують життя українським військовим, оскільки фундаментальна перевага машин з ШІ – керування ними з безпечного місця.

Результати та обговорення. Як штучний інтелект вплинув на хід війни України проти Російської Федерації?

Створення в Україні сучасного асиметричного арсеналу для стримування воєнної агресії з боку Російської Федерації не є новим.

В умовах нинішньої війни Україна зіштовхнулася з великою у своїй потужності російською армією. При цьому, на жаль, воєнні конфлікти минулих років не стали причиною для повноцінної підготовки воєнної інфраструктури для участі у боротьбі з воєнною агресією. Але разом з тим, отримані системи, що використовують штучний інтелект, від Сполучених Штатів Америки, партнерів Європейського Союзу, НАТО та й загалом усього цивілізованого світу змінили тактику Збройних сил України з лише оборонної на контратакуючі дії [1, 2].

Технології, які є найпопулярнішими в українській армії:

- OSINT
- Clearview AI
- Primer Command
- Virtual Combat Convoy Trainer

OSINT

OSINT (Open source intelligence) – розвідувальна дисципліна, яка ґрунтується на пошуку, виборі та зборі інформації з відкритих джерел, та її аналізу. Ця технологія дозволяє обробляти інформацію, що є доступною для усіх пересічних користувачів мережі «Інтернет». Головною метою OSINT є пошук потенційно підозрілої діяльності. Ключовою її перевагою є швидкість збору та аналізу інформації та легка доступність з будь-якої точки земної кулі.

Clearview AI

Clearview AI – програмне забезпечення, яке ідентифікує людину, порівнюючи її фото із зображеннями в базі даних, які містять понад 10 млрд фото. Основними напрямки використання технології є: ідентифікація

російських військовополонених, які потрапляють до українських військових без документів, інше використання – розпізнавання біженців, які були розлучені зі своїми сім'ями та також залишилися без документів [3].

Primer Command

Primer Command – технологія, котра дає змогу отримувати необхідні розвіддані із радіомовлення ворога. Ідеться, наприклад, про моделі узагальнення діалогу, класифікатора зброї, ідентифікації тем для пошуку та визначення основних аудіотем, про модель «заклику до дії», про систему геолокації та механізм розпізнавання іменованих сутностей (NER) для ідентифікації людей, місць і організацій, що згадуються в радіозв'язку.

Virtual Combat Convoy Trainer

Virtual Combat Convoy Trainer - Армія США отримала два тренажери віртуального бойового конвою (VCCT), розроблені та виготовлені Lockheed Martina та Firearms Training Systems (FATS), Inc. згідно з контрактом на суму 9,6 мільйона доларів, укладеним у червні 2003 року, щоб допомогти навчити війська розпізнавати потенційні загрози конвою та реагувати на них. включаючи саморобні вибухові пристрої (IED). VCCT дозволяє бойовим екіпажам спілкуватися, підтримувати ситуаційну обізнаність і захоплювати цілі під час руху на швидкості шосе в оточенні конвою. Симулятори будуть використовуватися на базах армії США в Кемп-Шелбі, штат Міссісіпі, та у Форт-Брегг, штат Північна Кароліна. Очікується, що інструктори вдосконалять тактику конвою та зведуть до мінімуму кількість поранень і смертей у бойових діях у результаті нападів на конвої. Наразі система налаштована на регіони Близького Сходу, але експерти кажуть, що її можна перелаштувати так, щоб вона використовувалася в Україні чи подібній місцевість, якщо це те, для чого підрозділ потребує навчання.

Висновки. Цифрові технології у війні допомагають уникати помилок, ціною яких є людське життя та здоров'я. Україна справді рухається у напрямку створення та застосування новітньої зброї і цей рух суттєво пришвидшила війна.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. https://zaxid.net/viyna_z_rosiyeyu_yak_ukrayintsi_vikoristovuyut_shtuchniy_intelekt_n1549819 [Електронний ресурс]
2. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3444808-stucnij-intelekt-na-polibou-rosijskoukrainskoi-vijni.html> [Електронний ресурс]
3. <https://forbes.ua/innovations/tehnologiyu-rozpiznavannya-oblich-clearview-ai-vvazhayut-nelegalnoyu-i-nebezpechnoyu-ii-budut-vikoristovuvati-ukrainski-viyskovi-16032022-4696> [Електронний ресурс]

ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОЇ КІЛЬКОСТІ КОЛІЙ ВАНТАЖНИХ СТАНЦІЙ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

Полосенко Данило Дмитрович
Стребкова Марія Олександрівна

Краснокутський Владислав Олександрович
студенти

Крячко Катерина Віталіївна

к.т.н., доцент

Український державний університет залізничного транспорту
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. В результативному вирішенні завдань по задоволенню потреб України в перевезеннях пасажирів та вантажів найважливіша роль надається залізницям і структурним підрозділам, зокрема вантажним станціям загального користування. Вантажні станції відіграють вагомую роль у перевезеннях вантажів від пунктів підприємств до місць споживання. Безупинне покращення технології роботи вантажних станцій є однією з провідних умов освоєння обсягу вантажних перевезень на залізницях.

Мета роботи./Aim. Найбільш характерними категоріями колій на вантажних станціях є приймально-відправні колії, сортувальні колії і сортувально-відправні колії, а також вантажні та виставочні колії місць загального користування і з'єднувальні колії до вантажних районів і під'їзних колій підприємств.

У випадку жорсткої спеціалізації колій для приймання і відправлення передавальних поїздів їх кількість визначається окремо. Колії приймання спеціалізуються для приймання поїздів, виконання операцій по прибуттю і простоїв в очікуванні розформування, тому їх основна кількість визначається за формулою

$$Z_{II} = \frac{n_p \cdot (t_{II} + t_{oc.p.})}{24 - \sum T_{nocm}}, \quad (1)$$

Матеріали та методи. / Materials and methods. Раціональна кількість колій в сортувальному парку вантажної станції загального користування, з урахуванням тих, що використовуються також для відстою вагонів в очікуванні подачі на вантажні пункти, визначається за рекомендаціями. У випадку проектування колій відстою вагонів у очікуванні подавання на вантажні пункти на самій вантажній станції у комплексі з сортувальними коліями їх кількість визначається за формулою

$$Z_{\text{ВД}} = \frac{(n_{\text{ОЧ}}^{\text{ПОД}} + t_{\text{ОЧ.Д}})}{\alpha_{\text{ВД}} \cdot m_{\text{ВД}} (24 - T_{\text{ТЕХ}})}, \quad (2)$$

Кількість колій на вантажній станції для відстоювання вагонів у очікуванні подавання для періоду роботи одного маневрового локомотива T_p визначається за формулою

$$m_{\text{ВДСТ}}^{\text{ВАНТ}} = \frac{(t_{\text{ТЕХ}}^{\text{ПОД}} + t_{\text{ОЧ.П}}) \sum_{i=1}^n X_i}{T_p (1 - t_{\beta} \cdot \gamma_{\text{ПОД}})}, \quad (3)$$

Кількість колій сортувального парку на вантажній станції для кількості призначень c визначається за формулою

$$m_c^H = 1 + \sqrt{\frac{365 \cdot N_{\Pi} (e_{\text{Л-ГОД}} + e_{\text{ВАГ-ГОД}} \cdot m_{\Pi}) [2A(c-1) + (c^2 - 1) \cdot m_{\Pi} B]}{730 N_{\Pi} (e_{\text{Л-ГОД}} + e_{\text{ВАГ-ГОД}} \cdot m_{\Pi}) (E + D m_{\Pi}) + 2E_{\Pi}}}, \quad (4)$$

Результати та обговорення./Results and discussion. Число основних сортувальних колій на вантажних станціях за різними методиками авторів у залежності від обсягів передаточного руху та тривалості основних технологічних операцій дорівнює не більше чотирьох.

Число додаткових сортувальних колій залежить у від загального обсягу місцевого вагонопотоку та на кожні сто вагонів складає по три колії.

В середньому на кожні сто вагонів приходиться по чотири додаткові колії але при будівництві сортувальної гірки малої потужності їх кількість розраховується за попереднім методом.

Висновки. / Conclusions. Отже, проблема комплексної оцінки кількості колій, їх довжини і сумарної ємності вантажних станцій остаточно не вирішена та вимагає використання обґрунтованих методів техніко-економічної оцінки інфраструктури вантажної станції та технології її роботи в сучасних умовах функціонування залізничного транспорту. Окрім цього, наведені вище методики не враховують зміни в структурі вагонного парку.

АНАЛІЗ КЛАСИФІКАТОРІВ ДЛЯ ПРОЦЕСУ АВТЕНТИФІКАЦІЇ КЛІЄНТІВ В РЕЖИМІ РЕАЛЬНОГО ЧАСУ

Савчук Тамара Олександрівна

PhD, професор кафедри комп'ютерних наук

Магльона Віталій Валентинович

студент кафедри комп'ютерних наук,

Вінницький національний технічний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. Протягом усього свого життя люди спілкувалися переважно за допомогою голосу, оскільки в ранні часи вони освоювали відповідні навички та продовжували покладатися на усне спілкування та розвивати його. Голос людини є унікальним, а тому процес ідентифікації клієнта також буде ефективніший та безпечніший, якщо буде відбуватись розпізнавання голосу клієнта та порівняння його з наявним в системі, тобто голосом, з яким відбувалась його реєстрація в системі. Задача автентифікації клієнтів в режимі реального часу є надзвичайно важливою для всіх державних та приватних установ, які мають велику кількість клієнтів та можливість атаки на дані клієнта, тобто шахраїв, які можуть здійснити спробу представити себе як іншу людину, щоб отримати доступ до конфіденційної інформації [1].

Ціль роботи. Особливо важливу роль під час процесу автентифікації відіграють класифікатори голосового відбитку, що визначає актуальність задачі визначення найбільш точного класифікатора серед існуючих, що сприятиме підвищенню точності автентифікації клієнтів в режимі реального часу.

Матеріали та методи. Нижче наведений список матеріалів, які були використані під час даного дослідження:

1. В. Н. Сорокін, В. В. Вьюгін, А. А. Тананикін Розпізнавання особистості по голосу, аналітичний огляд [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.jip.ru/2012/1-30-2012.pdf>

2. Mel Frequency Cepstral Coefficient (MFCC) tutorial [Електронний

ресурс] – Режим доступу: <http://practicalcryptography.com/miscellaneous/machine-learning/guide-mel-frequency-cepstral-coefficients-mfccs/>

3. Isolation forest. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cs.nju.edu.cn/zhoush/zhoush.files/publication/icdm08b.pdf>

4. Comparing MLP, SVM and KNN [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ieeexplore.ieee.org/document/6682864>

5. Багатошаровий перцептрон (Multilayered perceptron) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://wiki.loginom.ru/articles/multilayered-perceptron.html#mnogosloynnyuperseptron-multilayered-perceptron>

Результати та обговорення. Загальний алгоритм автентифікації клієнтів в режимі реального часу включає такі основні етапи, як отримання вхідного голосу клієнта, формування голосового відбитку, автентифікації за допомогою класифікатора та виведення результату автентифікації (рис. 1).

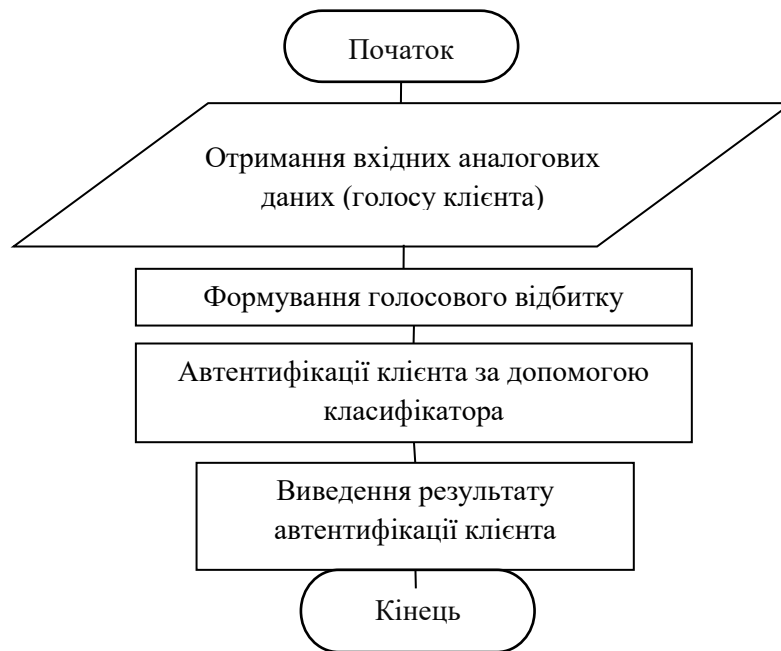

Рис. 1. Схема загального алгоритму процесу автентифікації клієнтів в режимі реального часу

Перший етап процесу автентифікації полягає в отриманні голосу клієнта, тобто отримання аналогового сигналу, його відцифровка - трансформація безперервного сигналу на дискретний (розбиття сигналу на дискрети) та формування вхідних даних.

Другий етап – формування голосового відбитку клієнта з використанням

матриці мел-кепстральних коефіцієнтів за методом MFCCs.

На третьому етапі відбувається класифікація голосового відбитку клієнта в реальному часі за результатами порівняння наявного голосового відбитку, що був сформований раніше, та поточного, який формується під час розмови з клієнтом в реальному часі. На останньому етапі формується результат щодо автентифікації клієнта. Класифікатор виконує функції автентифікатора (знаходить найбільш схожого клієнта, із тих, якими була навчена система перед цим, до клієнта, який проходить автентифікацію) та першого верифікатора. Відповідно до ступеня схожості, обирається дія системи до клієнта, що проходить автентифікацію (Підтвердити, що клієнт автентифікований/Відбувається спроба шахрайства) [2].

Серед сучасних класифікаторів слід відзначити такі [3]:

- K-NN (K-Nearest neighbours classifier, тобто K-найближчих сусідів);
- MLP (Multilayer perceptron, тобто Багатошаровий перцептрон);
- SVM (Support vector machine, метод Опорних векторів);
- Decision tree classifier (класифікатор на основі Дерев ухвалення рішень);
- Random forest classifier (класифікатор на основі Випадкового лісу);
- AdaBoost classifier (класифікатор на основі бустінгу під назвою AdaBoost);
- Gaussian NB (Gaussian Naive Bayes classifier, тобто Наївний баєсів класифікатор).

З метою визначення класифікатора, який доцільно використати при автентифікації клієнта, було проведено їх порівняння за точністю у 80 експериментах щодо голосового відбитку одного клієнта (зразку) для 40-ка різних клієнтів з використанням таких методів тестування [4]:

- 1) Парний t-критерій повторної вибірки, який передбачає врахування дисперсії голосових відбитків, так як голос клієнта частково може змінюватись в залежності від його стану здоров'я, захриплості чи дорослішання.
- 2) Перехресно перевірений парний t-тест, який також враховує

дисперсію голосових відбитків, що й попередній, але замість того, щоб використовувати тестові голосові відбитки для кожного випробування, запускається перехресна перевірка. Це усуває проблему накладання наборів тестів, оскільки кожен зразок перевірятиметься на різних даних, що забезпечить випадки фальсифікації, коли голос клієнта може бути записаний. Даний тест був використаний декілька разів для кожного класифікатора, щоб уникнути хибних результатів класифікації голосових відбитків.

3) Перехресної перевірки 5×2 , що покриває інший критерій класифікаторів – нульову гіпотезу для визначення коефіцієнту схожості матриць голосових відбитків [5].

В якості критеріїв точності для порівняння класифікаторів були взяті значення Allow-True (кількість вірно розпізнаних голосових зразків клієнтів, тобто вірно автентифікованих осіб) та Allow-False (кількість помилок першого роду при автентифікації, тобто невірно автентифікованих осіб).

Результати порівняння точності класифікаторів при розпізнаванні голосових відбитків зображено на рис. 2.

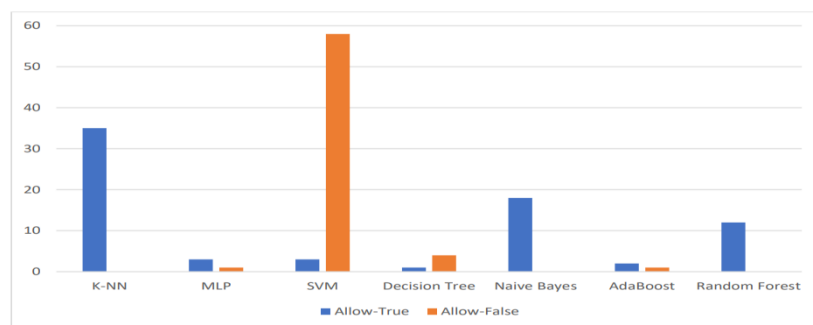

Рис. 2. Порівняння точності семи різних класифікаторів по критеріям

Висновки. За результатами проведеного порівняльного аналізу найбільш точним класифікатором для процесу автентифікації клієнтів за голосом в режимі реального часу виявився K-NN (k-найближчих сусідів). За друге місце змагаються класифікатори Naive Bayes та Random Forest. Найменш точним в даному експерименті виявився класифікатор SVM (SupportVector Machine).

Отже, при автентифікації клієнта за голосовим відбитком в режимі реального часу доцільно використовувати класифікатор K-NN.

АНАЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ГРАНУЛЮВАННЯ СУМІШЕЙ

Тримбач Сергій Петрович,

здобувач

Степаненко Сергій Петрович,

доктор технічних наук., с.н.с.

Інститут механіки та автоматики агропромислового виробництва
Національна академія аграрних наук України

Вступ.

Для визначення основних параметрів нових робочих органів пресів-грануляторів [1, 10-11], з метою подальшого їх конструювання, необхідно знати, як питомий тиск пресування так і питомий тиск матеріалу на стінки отвору матриці через який проходить суміш, коефіцієнт тертя суміші по стінці отвору матриці, функціональну залежність між поздовжніми і поперечними деформаціями спресованого матеріалу в отворі матриці.

Мета роботи.

Формулювання математичного опису технологічного процесу гранулювання сумішей, який може бути застосовано при дослідженні пресування різних сипких матеріалів та отримання аналітичної залежності питомого тиску для розрахунку конструкцій пресгрануляторів з кільцевою матрицею.

Матеріали та методи.

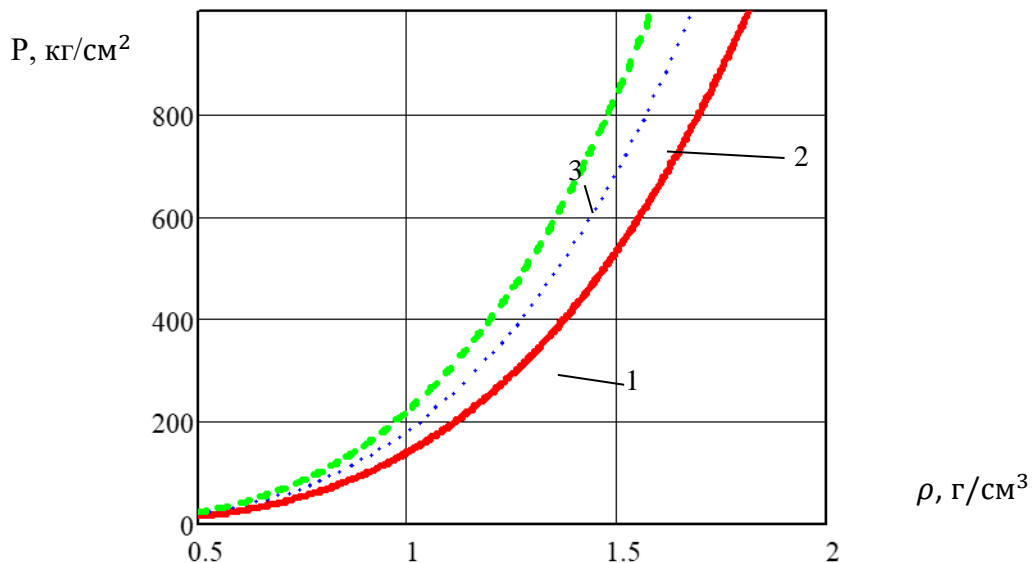
Використані рівняння збереження енергії та речовини. Застосовані основні положення теорії деформацій та структурно-аналітична теорія міцності і теорія пружності. Аналітичні залежності були одержані на основі розв'язку неоднорідних диференціальних рівнянь першого порядку та алгебраїчних рівнянь. В процесі досліджень використовували методи математичного аналізу та графоаналітичні методи.

Результати та обговорення.

Встановлена залежність між питомим тиском пресування P , $\text{кг}/\text{см}^2$ і щільністю матеріалу ρ , $\text{г}/\text{см}^3$ підпорядковується параболічному закону [1-3], а графічна інтерпретація наведена на рис. 1:

$$P = \delta \cdot \rho^n \quad (1)$$

де δ, n – постійні, які залежать від властивостей матеріалу сумішей.

1 - $\delta = 141,4$; 2 - $\delta = 183,2$; 3 - $\delta = 220,6$;

Рис .1. Залежність питомого тиску пресування P від щільністю матеріалу ρ від різних значень фізико – механічних властивостей матеріалу суміші

Процес гранулювання умовно можна поділити на декілька етапів. Спочатку при $\rho = 0,30 - 0,75 \text{ г}/\text{см}^3$ суміш ущільнюється без застосування зовнішніх зусиль, тобто відбувається процес злежування суміші, що спостерігається в природних умовах зберігання. В подальшому суміш до $\rho = 0,76 - 0,95 \text{ г}/\text{см}^3$ ущільнюється при незначному зусиллі пресування, або підпресовування, за таких умов в матеріалі суміші виникають в основному незворотні деформації. На останньому етапі ущільнення матеріалу суміші за умов $\rho = 1,0 \text{ г}/\text{см}^3$ відбувається власне процес пресування, що характеризується пружними деформаціями. Як показують дослідження, збільшувати густину суміші вище верхньої межі $\rho = 1,0 - 1,1 \text{ г}/\text{см}^3$

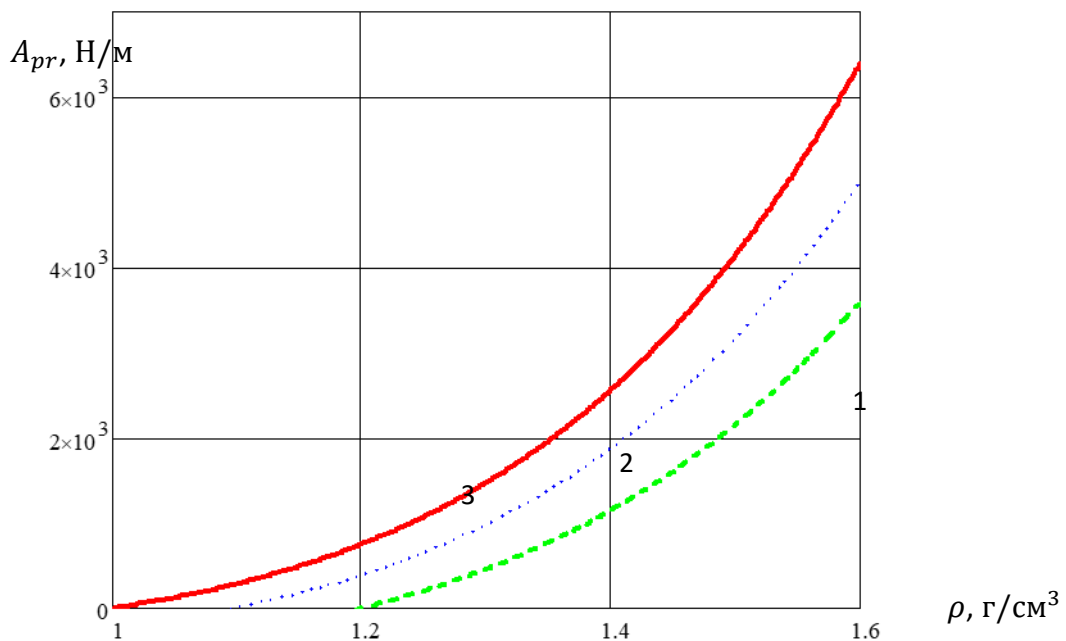
недоцільно, оскільки відбуваються значні витрати енергії, а міцність гранул не зростає.

Як відомо [3], міцність гранул характеризується критерієм крихкості. В процесі досліджень встановлено, що крихкість гранул, які мають щільність $\rho = 1,0 - 1,1 \text{ г/см}^3$, становить в межах 5-8%.

Для визначення питомої роботи ($A_{pr}, \text{Н/м}$) процесу гранулювання використаємо відому залежність [3-5]:

$$A_{pr} = \frac{\beta_s}{\varepsilon - 1} \cdot [\rho_2^{\varepsilon - 1} - \rho_1^{\varepsilon - 1}] \quad (2)$$

де ρ_1, ρ_2 - щільність матеріалу суміші до процесу пресування і в момент його закінчення, тобто гранули; β_s, ε - постійні, що залежать від питомого тиску матеріалу суміші під пресувальним роликом (визначаються експериментально).

1 - $\delta = 141,4$; 2 - $\delta = 183,2$; 3 - $\delta = 220,6$;

Рис. 2. Залежність питомої роботи A_{pr} процесу гранулювання від щільності матеріалу ρ від різних значень фізико – механічних властивостей матеріалу суміші

Встановлено, що зі зростанням вологості матеріалу суміші значення A_{pr}

зменшується. В момент часу коли в матеріалі суміші відбуваються незворотні деформації на ущільнення витрачається незначна робота. При збільшенні щільності матеріалу значення питомої роботи A_{pr} змінюється за параболічним законом рис. 2.

Модуль поздовжньої пружності матеріалу суміші визначали за залежністю [1, 3-6]:

$$M_p = \frac{\beta_s}{\rho_1} \cdot \varepsilon \cdot \rho^{\varepsilon+1} \quad (3)$$

Дослідження показали, що з підвищенням відносної вологості суміші, поки в матеріалі відбуваються незворотні деформації, значення M_p зменшується, а при пружних деформаціях значення M_p зростає.

Сила тертя, за аналогією з питомим тиском, апроксимується параболічною залежністю від щільності пресованого матеріалу. Коефіцієнт тертя матеріалу суміші по стінці каналу можна визначити, як:

$$f_T = \frac{F_T}{P_B} \quad (4)$$

де F_T - питома сила тертя; P_B - питомий бічний тиск.

Аналізуючи характер зміни коефіцієнта f_T , встановлено, що із збільшенням значення щільності матеріалу суміші, f_T - зменшується, це фізичне явище, можна пояснити тим, що з матеріалу суміші видавлюється волога (жири та кислоти), яка змочує і змащує стінки каналу. Коефіцієнт Пуассона, який визначає залежність між поздовжніми та поперечними деформаціями в матеріалі, є однією з найважливіших його характеристик, що впливає на перебіг процесу гранулювання суміші. Він знаходиться із співвідношення деформацій матеріалу в циліндричному каналі матриці за відомою методикою [3-5, 7-9].

Коефіцієнт Пуассона:

$$\mu_p = \frac{1}{\theta \cdot f_T \cdot \rho^{\varepsilon-\sigma-1} + 1} \quad (5)$$

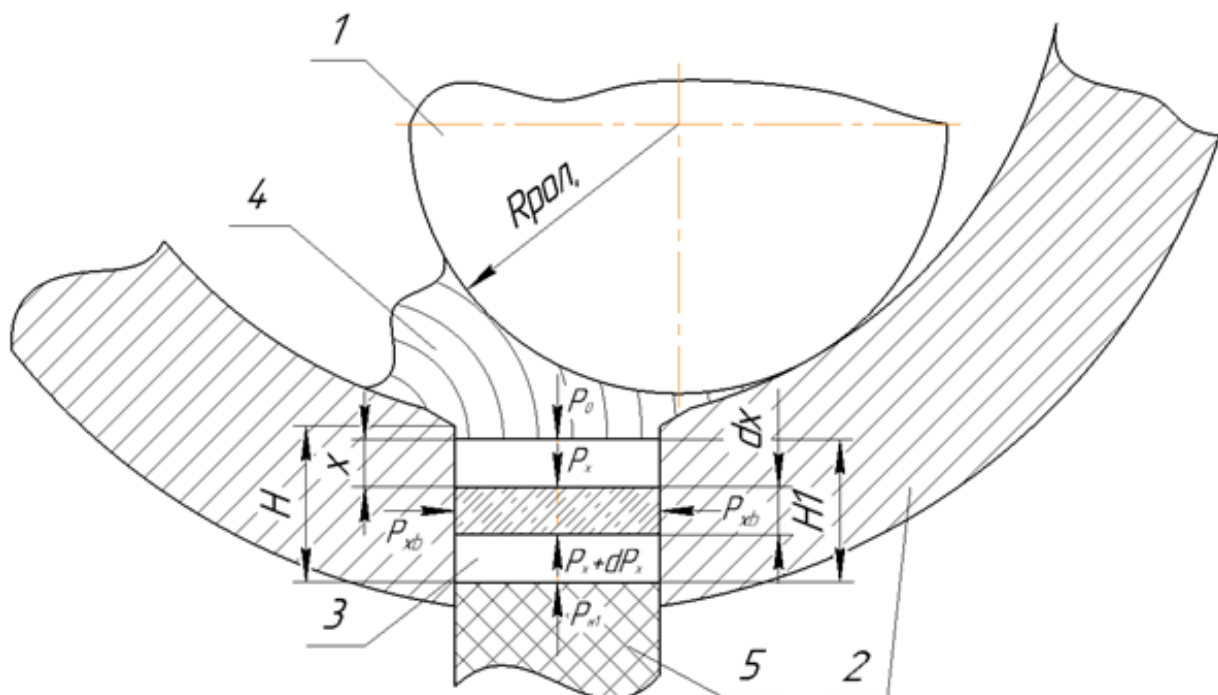
де $\theta = \frac{\beta_s}{\beta_t} \cdot H \cdot \rho_1 \cdot \gamma$; H – висота зразка матеріалу до початку процесу гранулювання; $\gamma = \frac{p}{S}$ – значення, яке обернене гідравлічному радіусу; p, S – периметр і площа поперечного перерізу каналу матриці; σ, β_t – постійні, які залежать від питомої сили тертя матеріалу по стінці каналу матриці.

Зі збільшенням щільності матеріалу в процесі гранулювання суміші, а також відносної вологості матеріалу значення μ_p зростає.

Умову рівноваги елементарного шару гранульованого матеріалу суміші розглянемо на новій конструкції пресувального механізму [5-9], який розташований на деякій відстані x від нижньої частини пресувального ролика (рис. 3), має наступний вигляд:

$$S \cdot p_x - u \cdot p_{xb} \cdot f_T \cdot dx - [p_x + dp_{xb}] \cdot S = 0 \quad (6)$$

де p_x, p_{xb} – питомий тиск і питомий боковий тиск на відстані x від нижньої частини пресувального ролика.

1 – пресувальний ролик; 2 – кільцева матриця; 3 – канал пресування; 4 – матеріал суміші до процесу пресування ρ_1 ; 5 – матеріал суміші на виході з каналу пресування ρ_2 .

Рис. 3. Схема дії сил у каналі пресування кільцевої матриці пресгранулятора

З умови рівноваги елементарного шару можна визначити питомий тиск:

$$p_x = p_0 \cdot e^{\frac{\mu_p \cdot f_T \cdot \gamma \cdot x}{\mu_p - 1}} \quad (7)$$

де p_0 - питомий тиск під нижньої частини пресувального ролика, тобто питомий тиск пресування. Підставивши замість величини x висоту H_1 спресованої частини матеріалу, отримаємо залежність для обчислення питомого тиску p_{H_1} на нижній шар ужільненого матеріалу суміші.

Висновки. Встановлено, що в межах густини, яка застосовується при гранулюванні, теоретичні передумови підтверджуються попередніми експериментальними даними. Встановлено також, що зі зростанням вологості матеріалу суміші значення A_{pr} зменшується. В момент часу коли в матеріалі суміші відбуваються незворотні деформації на ущільнення витрачається незначні значення роботи. Таким чином, розглянуті аналітичні передумови технологічного процесу гранулювання сумішей можуть бути застосовані при дослідженні пресування різних сипких матеріалів, а отримані залежності цілком придатні для розрахунку конструкцій пресгрануляторів з кільцевою матрицею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Гягев Л. В. Механіка сільськогосподарських машин – ч. 2-3. Основи теорії робочих поверхонь сільськогосподарських машин: навчальний посібник. Барнаул: АлтДТУ, 1995. – 291 с.
2. Гягев Л. В. Основи теорії бункерів. Н.: 1992 р. – 312 с.
3. Братішко В. В. Механіко-технологічні основи приготування повнораціонних комбикормів гвинтовими грануляторами [Текст]: *Автореф. дис. ... докт. техн. наук.* – Глеваха., 2017. – 43с.
4. Братішко В. В. Узгодження конструкційних параметрів матриць гвинтових грануляторів кормів за тиском та пропускною здатністю /

В. В. Братішко // *Техніка в сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація.* – 2014. – Вип. 27. – С. 187-191.

5. Boltyanska N. Ways to Improve Structures Gear Pelleting Presses. *TEKA. An International Quarterly Journal on Motorization, Vehicle Operation, Energy Efficiency and Mechanical Engineering.* Lublin-Rzeszow. 2018. Vol. 18. No 2. P. 23- 29.

6. Salman A. D., Hounslow M. J., Seville J.P.K. (edit.). Handbook of Powder Technology. Vol. 11. Granulation. Oxford, Elsevier, 2007. 1402 p.

7. Pietsch W. B. Agglomeration Processes. Phenomena, Technologies, Equipment. Weinheim, Wiley-VCH, 2002. 614 p.

8. Payne J., Rattink W., Smith T., Winowiski T. Pelleting Handbook. Sarpsborg, Borregaard Lignotech, 2001. 73 p.

9. Pelleting equipment. Special report. Milling incorporating food and farm supplies. - 1984. - vol. 167. - № 14. - p. 29,30.

10. Тримбач С. П., Степаненко С. П. Обґрунтування нової конструкції пресувального механізму для гранулювання кормів. *Новітні технології в агроінженерії: проблеми та перспективи впровадження (присвячена 55-й річниці заснування інженерно-технологічного факультету Полтавського державного аграрного університету): матеріали I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 1-2 червня 2021 р.* Полтава : ПДАУ, 2021. - с.13-16.

11. Тримбач С. П., Степаненко С. П. Математичне моделювання процесу гранулювання з новою конструкцією пресуючого механізму в кільцевій матриці. *Новітні технології в агроінженерії: проблеми та перспективи впровадження: матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 2-3 червня 2022 р.* Полтава: ПДАУ, 2022. – с.123-126.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗПІЗНАВАННЯ ЖЕСТІВ ДЛЯ КЕРУВАННЯ У КОМП'ЮТЕРНИХ ІГРАХ

Шевчук Андрій Віталійович,
магістрант

Арсенюк Ігор Ростиславович
к. т. н., доцент

Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

Вступ. / Introductions.

Комп'ютерна гра – програма, призначена для організації ігрового процесу, зв'язку з ігровим середовищем і його складовими. Комп'ютерні ігри можуть бути як альтернативним способом відпочинку, так і спортивними дисциплінами. Люди люблять ігри, а компанії вкладають величезні кошти для того, щоб зробити ігровий процес цікавим і урізноманітнити його. Ігри об'єднують людей, індустрія розвивається, фанатів стає все більше. За підрахунками аналітиків кількість гравців уже досягла позначки у 3 мільярди [1].

Комп'ютерних ігри у своїй суті часто симулюють обставини і ситуації, схожі або не схожі до обставин і ситуацій з реального життя. Завдяки самій їх ідеї зараз людство має багато симуляторів, які допомагають навчанню у медицині, сільському господарстві, військовій справі тощо. Світ розвивається, світ змінюється. А симулятори значно покращують і пришвидшують процес навчання, дозволяючи не витратити додаткових ресурсів. Хірурги практикують операції, водії і пілоти покращують власне розуміння поведінки машин. Оператори військових розвідувальних дронів і інших безпілотних літальних апаратів для віддаленого керування використовують джойстики, за принципом дії аналогічні до геймпадів від ігрових приставок.

У пошуках способів дати гравцеві новий ігровий досвід розробники працюють над залученням до керування не лише миші, клавіатури чи геймпада,

а й самого гравця, фізично. Адже чим більше участі в процесі бере гравець тим цікавіше йому грати. Одним із методів взаємодії «людина-комп'ютер», який отримав широке поширення в останні роки, є взаємодія, заснована на жестах людини.

Жести – природні дії людини, які несуть в собі інформацію та використовуються для висловлення емоцій. Вони можуть навіть замінювати мову, тому їх широке використання у різних сферах не лише покращить якість взаємодії, але й полегшить її.

Ціль роботи. / Aim.

Завданням роботи є досягнення високої точності розпізнавання жестів у неперервному відеопотоці шляхом оптимізації існуючих рішень, що дозволить уникнути застосування додаткових аксесуарів у процесі керування комп'ютерними іграми. Точність розпізнавання повинна становити 95%.

Матеріали та методи. / Materials and methods.

Розглянемо відомі розробки, присвячені розпізнаванню жестів рук людини на основі аналізу зовнішніх ознак жесту.

The Leap – це невеликий USB-пристрій, розроблений для користувачів, робочою частиною розташовується вгору, тим самим створюючи 3D-область взаємодії об'ємом близько 227 дециметрів кубічних (тобто уявний куб зі стороною 61 см). The Leap відстежує рух пальців і рук, олівців, ручок, паличок для їжі з великою точністю [2].

Myo Gesture Control – браслет для руки, складається з 8 секцій, що зчитують електричну активність імпульсів, що виникають при скороченні м'язів, щоб надати можливість управляти технологією за допомогою рухів руки. Для визначення активності браслета на ньому розташований світлодіод, який є індикатором. Секції з'єднуються еластичними кріпленнями, що дозволяють використовувати гаджет на різну ширину передпліччя [3].

Kinect – безконтактний сенсорний ігровий контролер, спочатку представлений для консолі Xbox 360, і значно пізніше для персональних комп'ютерів під керуванням Microsoft ОС Windows. Заснований на додаванні

периферійного пристрою до гральної консолі Xbox 360, Kinect дозволяє користувачеві взаємодіяти з нею без допомоги контактного ігрового контролера через усні команди, пози тіла, об'єкти або малюнки. Перевагами технології є система сенсорів глибини, що дозволяє не використовувати додаткові пристрої вводу – достатньо лише рухів людини. Великим недоліком стала потреба розробляти ігри спеціально для *Kinect*, тобто не було можливості адаптувати будь-які уже існуючі ігри до цієї системи [4].

У результаті огляду існуючих рішень для розпізнавання жестів виявлено, що більшість з них потребують додаткові аксесуари, що суттєво підвищує вартість, в результаті знижуючи кількість потенційних користувачів. Тому є сенс у розробці інформаційної системи, що працюватиме лише з вхідним відеопотоком, який отримуватиме з веб-камери. Адже у наш час, час дистанційного навчання і віддаленої роботи, веб-камеру має майже кожен користувач персонального комп'ютера.

Відеопотік, що отримується з веб-камери – це послідовність кадрів, зазвичай у відношенні сторін 4×3 , 16×9 , 21×10 тощо. Тобто вхідні дані, що надходять для виконання процесу розпізнавання, подаються до нейромережі у вигляді прямокутних кадрів. Ці кадри утворюються із великої кількості пікселів, кожен з яких має власний відтінок, яскравість і насиченість кольору. Саме на визначенні різниці у параметрах контрастності між пікселями і ґрунтується переважна більшість задач розпізнавання у машинному навчанні.

Задача розпізнавання жестів може бути зведена до класифікації жестів. Першочерговим завданням у багатьох методах класифікації об'єктів у реальному часі є інтегральне представлення зображення. Інтегральне представлення дозволяє швидко розраховувати сумарну яскравість довільного прямокутника, причому час розрахунку не залежить від площі прямокутника. Інтегральне представлення зображення являє собою матрицю, розмірність якої збігається з розмірністю вихідного зображення. У кожному елементі матриці зберігається сума інтенсивностей всіх пікселів, що знаходяться лівіше і вище даного елемента. Елементи матриці розраховуються за такою формулою:

$$L(x, y) = \sum_{i=0, j=0}^{i \leq x, j \leq y} * I(i, j)$$

де $I(i, j)$ — яскравість пікселя вхідного зображення.

Кожен елемент матриці $L[x, y]$ являє собою суму пікселів в прямокутнику від $(0,0)$ до (x, y) , тобто значення кожного пікселя (x, y) дорівнює сумі значень усіх пікселів лівіше і вище даного пікселя (x, y) . Розрахунок матриці займає лінійний час, пропорційне числу пікселів в зображенні, тому інтегральне зображення прораховується за один прохід. Розрахунок матриці можна виробляти за рекурентною формулою:

$$L(x, y) = I(x, y) - L(x - 1, y - 1) + L(x, y - 1) + L(x - 1, y)$$

З точки зору необхідності використання простих алгоритмів отримання ознак, має сенс застосування хаар-подібних характеристик, що представляють собою результат порівняння яскравості в двох прямокутних областях зображення. Області мають однаковий розмір і форму і по горизонталі і по вертикалі.

Каскад Хаара – це набір ознак, для яких рахується їх згортка з зображенням. Ознака Хаара – відображення $f: X \Rightarrow Df$, де Df — множина допустимих значень ознаки. Якщо задані ознаки f_1, \dots, f_n , то вектор ознак $x=(f_1(x), \dots, f_n(x))$ називається ознаковим описом об'єкта $x \in X$. Ознакові описи допустимо ототожнювати з самими об'єктами. При цьому множину $X=Df_1 * \dots * Df_n$ називають ознаковим простором. Обчислюваним значенням такої ознаки буде: $F = X - Y$, де X – сума значень яскравості точок закриваються світлою частиною ознаки, а Y – сума значень яскравості точок закриваються темної частиною ознаки [6,7]. Для їх обчислення використовується поняття інтегрального зображення, розгляньте вище.

Отже, прийнято рішення використати інтегральне представлення та Хаарознаки для попередньої обробки зображення. Після цього зображення класифікуватиметься нейромережею.

Результати та обговорення. / Results and discussion.

Здійснено перевірку точності роботи розпізнавання жестів. Для цього в процесі гри при нормальних умовах виконано 100 жестів, що відповідають команді «стрибок» та 100 змін напрямку руху ігрового аватара – 50 вліво і 50 вправо. Результати тестування представлено в таблиці 1:

Таблиця 1

Результати тестування точності розпізнавання жестів

Виконання команди	Кількість спроб	Правильно розпізнано	Точність розпізнавання, %
Стрибок	100	94	94
Рух вліво	50	50	100
Рух вправо	50	48	96

За результатами тестування у нормальних умовах визначено середню точність розпізнавання. Для цього суму точності у відсотках розділено на кількість тестів. Середня точність розпізнавання жестів – 96%, що відповідає поставленій цілі.

Отже, у результаті дослідження було з'ясовано, що зі зменшенням чіткості зображення, а також за умови застосування простих алгоритмів отримання ознак, можна досягнути достатньої швидкості та розпізнавання, що є надзвичайно важливим у процесі жестового керування грою в реальному часі.

Висновки. / Conclusions.

У ході дослідження було проведено аналіз існуючих систем розпізнавання рухів для інтерпретації команд керування комп'ютерними програмами. Результати дослідження показали, що переважна більшість розробок для жестового керування комп'ютерними іграми вимагають використання сторонніх аксесуарів. Тому актуальною є розробка системи керування в комп'ютерних іграх без залучення додаткової периферії, обмежуючись лише звичайною веб-камерою, яка вбудована в більшість сучасних комп'ютерів. За допомогою інтегральної матриці можна дуже швидко

вирахувати суму пікселів довільного прямокутника довільної площі, а Хаар-подібні характеристики допоможуть дуже точно визначити контури, що дозволить виконувати процес розпізнавання наживо з мінімальною похибкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дослідження аналітиків DFC Intelligence [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://itc.ua/news/dfc-intelligence-chislo-igrayushhih-vvideoigrylyudej-v-mire-prevysilo-3-mlrd-polovina-iz-nih-igraet-na-pk/>
2. Gestures | Developer [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://developer-archive.leapmotion.com/documentation/csharp/devguide/Leap_Gestures.html
3. Myo gesture-control armband uses muscle power| cnet| [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.cnet.com/culture/myo-gesture-control-armband-uses-muscle-power/>
4. The Kinect Sensor | HowStuffWorks [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://electronics.howstuffworks.com/microsoft-kinect2.htm>
5. А. Шевчук, І. Арсенюк. Обґрунтування вибору інструментів розпізнавання жестів для керування комп'ютерними іграми [Електронний ресурс] – режим доступу: – <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fitki/all-fitki-2021/paper/view/12894>
6. Зінов'єв Є. В., Арсенюк І. Р. Розпізнавання емоцій людини за допомогою згорткової нейронної мережі / Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції “Інтернет-Освіта-Наука” (ІОН-2020). – Вінниця: ВНТУ, 2020. – С. 202 – 206.
7. Зінов'єв Є. В., Арсенюк І. Р. Дослідження методів розпізнавання емоцій за допомогою нейронних мереж / Тези доповідей XLIX науково-технічної конференції факультету інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії. – Вінниця: ВНТУ, 2020. Електронний ресурс (режим доступу <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fitki/all-fitki-2020/paper/view/8981/7750>)

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

ЗАДАЧІ ДЛЯ МОДИФІКОВАНОЇ СИСТЕМИ РІВНЯНЬ ГАЗОВОЇ ДИНАМІКИ

Казмерчук Анатолій Іванович

к. ф.-м. н., доцент
ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. Для гіперболічної системи квазілінійних рівнянь першого порядку класу певного вигляду, що узагальнює системи рівнянь газової динаміки, запропоновано підхід розв’язання задачі Коші і задачі Рімана [1-6]. При цьому отримані можливо негладкі розв’язки є граничними в методі в’язкості, і тому є допустимими.

Ключові слова. Системи квазілінійних диференціальних рівнянь першого порядку, гіперболічні системи, задача Коші, ентропійна пара.

Методи. Використовуються методи теорії рівнянь з частинними похідними, теорії узагальнених розв’язків модельних рівнянь з частинними похідними дивергентного вигляду і методи функціонального аналізу.

Для системи квазілінійних диференціальних рівнянь першого порядку розглянемо задачу Коші

$$\begin{aligned}\rho_t + (C(u)\gamma(\rho))_x &= 0, \\ u_t + (B(u) + \theta(\rho))_x &= 0, \quad (1)\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}u|_{t=0} &= u_0(x), \\ \rho|_{t=0} &= \rho_0(x), \quad (2)\end{aligned}$$

де $u = u(t, x), \rho = \rho(t, x), C(u), \gamma(\rho), B(u), \theta(\rho) \in C^{2,\alpha}, \theta' \gamma(\rho) > 0, C'(u) > 0, u_0(x), \rho_0(x) \in L_\infty(R)$.

За виконаних умов система (1) для газодинамічних параметрів є гіперболічною. Дійсно, матриця потоку $A(\rho, u)$ системи (1) у цьому випадку має два дійсних різних власних значення.

Разом з задачею (1),(2) при кожному $\varepsilon > 0$ розглянемо задачу Коші для збуреної системи

$$\begin{aligned} \rho^\varepsilon_t + (C(u^\varepsilon)\gamma(\rho^\varepsilon))_x &= \varepsilon \rho^\varepsilon_{xx}, \\ u^\varepsilon_t + (B(u^\varepsilon) + \theta(\rho^\varepsilon))_x &= \varepsilon u^\varepsilon_{xx}, \quad (3) \\ u^\varepsilon|_{t=0} &= (u_0(x))^\varepsilon, \\ \rho^\varepsilon|_{t=0} &= (\rho_0(x))^\varepsilon. \quad (4) \end{aligned}$$

Тут $(u_0(x))^\varepsilon, (\rho_0(x))^\varepsilon$ – гладкі апроксимації, отримані за допомогою середніх функцій для функцій $u_0(x), \rho_0(x)$.

За вказаних умов існує ентропійна пара функцій $(U(\rho, u), F(\rho, u))$, яка задовольняє умові

$$\nabla F = \nabla U A$$

Наприклад, у випадку $C(u) = u, \gamma(\rho) = \rho, B(u) = \frac{u^2}{2}, \theta(\rho) = \frac{\rho^2}{2}$ система (1) має ентропійну пару функцій $U(\rho, u) = \frac{\rho^2}{2} + \frac{u^2}{2}, F(\rho, u) = u\rho^2 + \frac{u^3}{3}$. Зазначимо, що наявність ентропійної пари дозволяє виділити допустимий узагальнений розв'язок задачі (1),(2).

Означення 1. Обмежена вимірна вектор-функція $(\rho(t, x), u(t, x))$ називається узагальненим розв'язком задачі (1),(2), якщо

$\forall f(t, x) \in C^{0,\infty}((0, T] \times R^1)$ виконуються рівності

$$\begin{aligned} \iint_{0-\infty}^{T+\infty} \{f_t \rho + f_x C(u)\gamma(\rho)\} dx dt &= 0, \\ \iint_{0-\infty}^{T+\infty} \{f_t u + f_x (B(u) + \theta(\rho))\} dx dt &= 0, \end{aligned}$$

та $\forall f(t, x) \in C^{0, \infty}((0, T] \times R^1)$, $f(t, x) \geq 0$ виконується нерівність

$$- \int\limits_{0-\infty}^{T+\infty} \{U(\rho, u)f_t + F(\rho, u)f_x\} dxdt \leq 0,$$

а початкові умови (2) приймаються у сильному сенсі в $L_{1,loc}(R)$.

Теорема 1. Нехай $u_0(x), \rho_0(x) \in C^2$, тоді задача (1),(2) має гладкий розв'язок у деякому околі $t = 0$.

Доведення Система двох квазілінійних рівнянь першого порядку (1) вздовж класичного розв'язку може бути зведена до системи рівнянь в інваріантах Рімана. Для такої системи визначаємо класичний розв'язок задачі Коші (1),(2).

У випадку довільних початкових функцій для системи (1) виникають розривні розв'язки задачі (1), (2). Один з підходів для визначення допустимих розв'язків полягає у переході до параболічної системи і апроксимацією за допомогою розв'язків нової відповідної задачі.

Теорема 2. Сім'я розв'язків $(\rho^\varepsilon, u^\varepsilon)$ задачі (3),(4) компактна, і для деякої послідовності ε_n маємо збіжність $(\rho^{\varepsilon_n}, u^{\varepsilon_n}) \rightarrow (\rho, u)$ при $n \rightarrow \infty$, де (ρ, u) - узагальнений розв'язок задачі (1),(2).

Доведення. Розв'язки задачі (3),(4) є класичними і задовольняють інтегральні тотожності

$$\int\limits_{0-\infty}^{T+\infty} \{f_t \rho^\varepsilon + f_x C(u^\varepsilon) \gamma(\rho^\varepsilon) + \varepsilon f_{xx} \rho^\varepsilon\} dxdt = 0,$$

$$\int\limits_{0-\infty}^{T+\infty} \{f_t u^\varepsilon + f_x (B(u^\varepsilon) + \theta(\rho^\varepsilon)) + \varepsilon f_{xx} u^\varepsilon\} dxdt = 0,$$

та інтегральну нерівність

$$- \int\limits_{0-\infty}^{T+\infty} \{U(\rho^\varepsilon, u^\varepsilon)f_t + F(\rho^\varepsilon, u^\varepsilon)f_x + \varepsilon f_{xx} U(\rho^\varepsilon, u^\varepsilon)\} dxdt \leq 0$$

Здійснивши граничний перехід при $\varepsilon_n \rightarrow 0$ для деякої послідовності ε_n , отримаємо узагальнений розв'язок задачі (1),(2).

Теорема 3. У випадку $(\rho_0(x), u_0(x)) = (\rho_l, u_l) + \operatorname{sgn}x((\rho_r, u_r) - (\rho_l, u_l))$

$\exists \varepsilon_0 \forall \varepsilon < \varepsilon_0 \forall \rho_r, \rho_l, u_r, u_l: |\rho_r - \rho_l| + |u_r - u_l| < \varepsilon$ існує єдиний розв'язок задачі Рімана (1),(2), який є узагальненим у сенсі Означення 1. Використані методи і отримані результати є спорідненими з такими, що в працях [1-6].

Висновки Отримані результати можуть бути використані при моделюванні процесів газової динаміки, і загалом для процесів з наявними законами збереження у дивергентній формі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Казмерчук А. И. О сходимости приближённых решений задачи для квазилинейных уравнений первого порядка/ //Вестник МГУ. - Сер. матем. механ.,-1989.-Вып.4,с.68-70

2. Казмерчук А. І. До обґрунтування наближених методів розв'язання квазілінійних законів збереження з негладкими даними задачі/ //Вісник національного університету “Львівська політехніка”, Прикладна математика.-2000.-№411.-с.147-151

3. Казмерчук А. І. В'язкісно-згладжувальний метод розв'язання задачі Коші для квазілінійного рівняння з частинними похідними першого порядку/ // “Veda a vznik – 2016”.-D.10.-S.98-100. Розміщена: Проблемы научной мысли.-Т.12-№10-2.016-с.098-100.

4. Казмерчук А. І. Наближення параболічними системами рівнянь вищих порядків систем квазілінійних диференціальних рівнянь з частинними похідними першого порядку/ // “Veda a vznik – 2016”.-D.10.-S.95-97. Розміщена: Проблемы научной мысли.-Т.12-№10-2016-с.095-097.

5. Казмерчук А. І. Збурення систем законів збереження з порушенням умови гіперболічності в задачі Рімана / // “ Veda a vznik - 2020”, V. 5,с.34-36

6. Казмерчук А. І. Оптимізація швидкості збіжності в методах наближеного розв'язування задачі Коші для системи квазілінійних рівнянь з частинними похідними першого порядку/ // Прикарпатський вісник НТШ. Число. – 2018. – № 2(46)-с.47-51

**ІНТЕГРУВАННЯ НОРМАЛЬНИХ ЛІНІЙНИХ СИСТЕМ ЗВИЧАЙНИХ
ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ З ТРАНСПОНОВАНИМИ
ЦИРКУЛЯНТНОЮ ТА φ -ЦИРКУЛЯНТНОЮ
МАТРИЦЯМИ КОЕФІЦІЄНТІВ**

Калайда Олексій Феофілович
канд. фіз.-мат. н., доцент
Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

Вступ. Відомо (Мальцев, 1975), що циркулянтні матриці є рядкові циркулянтні матриці та стовпцеві циркулянтні матриці (відповідно, позначаються r -циркулянтні та c -циркулянтні матриці). Легко перевірити, що вони являються взаємно транспонованими матрицями. Відмінною властивістю таких матриць є те, що їхні аласні функції являються лінійною комбінацією елементів матриці, а відповідні їм власні вектори являються сталими, незалежними від елементів матриці.

Ці властивості згаданих матриць використовувались лише при розв'язуванні лінійних алгебричних систем рівнянь. Лише згодом (Калайда, 2016, 2017) це використано (лише для r -циркулянтних та r_φ -циркулянтних матриць) також для інтегрування лінійних нормальних систем звичайних диференціальних рівнянь.

Мета. Заповнити прогалину в питанні інтегровності в квадратурах лінійних нормальних систем звичайних диференціальних рівнянь класом рівнянь з матрицею коефіцієнтів, транспонованою до r -циркулянтної матриці та r_φ -циркулянтної матриці.

Метод. Використано те, що згадані матриці мають незалежні від її елементів сталі власні вектори.

Результат. Для інтегрування лінійної однорідної нормальної системи n

рівнянь

$$y' = A(x)y \quad (1)$$

(відповідна неоднорідна система розв'язується методом варіації сталих методом Лагранжа) за допомогою введеної нами (Калайда, 2016, 2017) узагальненої підстановки Ейлера

$$y = \alpha e^{\int \lambda(x) dx} \quad (2)$$

(підстановка Ейлера – підстановка (2) при $\lambda = const$ для інтегрування лінійних систем рівнянь зі сталими коефіцієнтами) дістаємо алгебричну спектральну задачу

$$A(x)\alpha = \lambda(x)\alpha \Rightarrow \lambda_i(x), \alpha_i, \quad (3)$$

$\lambda_i(x), \alpha_i$ – відповідно, власні функції та власні вектори задачі (3). Тоді матимемо загальний розв'язок рівняння (1)

$$y(x) = U(x)C, U(x) = (\alpha_1 e^{\int \lambda_1(x) dx} \dots \alpha_n e^{\int \lambda_n(x) dx}), C \quad (4)$$

Обговорення результату. За допомогою підстановки (2) побудовано загальний розв'язок нормальної лінійної системи (1) з транспонованою матрицею коефіцієнтів до r -циркулянтної та r_φ -циркулянтної матриці. Зрозуміло, що даний метод придатний для інтегрування лінійних нормальних систем диференціальних рівнянь ще в усіх тих (невідомих) випадках, коли власні вектори матриці коефіцієнтів системи не залежать від елементів матриці.

Висновки. Властивості циркулянтних матриць виявились корисними не тільки для розв'язування лінійних алгебричних систем, а й для інтегрування лінійних нормальних систем звичайних диференціальних рівнянь (1).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIbliography

1. Мальцев Ф. И. (1975). Основы линейной алгебры. М.: Наука, - 400с.
2. Калайда О. Ф. (2016). Інтегрування нормальних диференціальних систем з подібною циркулянтній матрицею коефіцієнтів: //У Матеріалах ХVІІ Міжнародної Наукової Конференції імені академіка М. Кравчука. Київ, 20 - 21 травня 2016 року, ч. 1 (стор. 132). Київ, Україна.

3. Калайда О. Ф. (2017). Про деякі класи інтегровних в квадратурах нормальних диференціальних рівнянь: //У Матеріалах ХУІІІ Міжнародної Наукової Конференції імені академіка М. Кравчука. Луцьк - Київ, 7 - 10 жовтня 2017 року, ч. 1 (стор. 67 - 68). Київ, Україна.

4. Калайда О. Ф. (2017). Інтегрування лінійних однорідних нормальних систем диференціальних рівнянь з фі-циркулянтною матрицею коефіцієнтів: //У Матеріалах Шостої Міжнародної науково-практичної конференції “Математика в сучасному технічному університеті”, Київ, 28 – 29 грудня 2017 року (стор. 251). Київ: НТУУ, “КПІ” Сайт: <http://matan.kpi.ua/mvstu6.html>

ASTRONOMY

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В ПІСЛЯУРОЧНИЙ ЧАС

Вернидуб Оксана,
науковий співробітник
відділу роботи з обдарованою молоддю,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1925-0491

Вступ. / Introductions. За умов реформування системи національної освіти, піднесення ролі творчої особистості в суспільстві значної актуальності набула система роботи з обдарованими дітьми. Перспективним шляхом її розв'язання стала організація такого педагогічного процесу, який започаткував методика пошуку та відбору обдарованих вихованців і створює умови для розвитку їх природного творчого потенціалу.

Відносно феномену обдарованості дитини існує дві протилежні точки зору: визнається, що більшість дітей, за соціальною концепцією від народження, однаково наділені розумом і різниця у рівні розвитку їх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К. Гельвецій, В. Єфроїмсон). Друга – це теорія генетичної спадковості, за якою обдарованість є вродженим, досить рідкісним явищем, що успадковується від батьків і, навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг).

Мета роботи. / Aim. Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це, насамперед, пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти.

Існує думка, що обдаровані діти не потребують допомоги дорослих, не відчують потреби в особливій увазі й керівництві. Але насамперед, такі діти найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності, поведінки і мислення, вони більш сприйнятливі до сенсорних стимулів і краще розуміють відносини та зв'язки. Обдарована дитина схильна до критичного ставлення не тільки до себе, але й до оточуючого. Тому педагоги, які працюють з обдарованими дітьми, мають бути досить терпимі до критики взагалі і себе зокрема.

Обдарованість, як характерну ознаку особистості, визначають за різними критеріями. Наприклад, український психолог Юрій Гільбух на основі аналізу пізнавальних особливостей дитини виокремлює такі типи обдарованості, а саме:

- *природничі теоретики* (спрямованість пізнавального інтересу на осмислення абстрактних ідей, схильність до природничих знань);
- *природничі прикладники* (спрямованість пізнавального інтересу на розв'язання складних конструкторсько-технічних завдань, моделювання);
- *гуманітарії* (спрямованість пізнавального інтересу на мови, суспільні науки, літератури [2]).

Американські психологи Іллінойського університету під керівництвом М. Карне найголовнішими вважають такі типи обдарованості дитини:

- інтелектуальна обдарованість - виявляється у допитливості, спостережливості, точному мисленні, винятковій пам'яті, прагненні до нового, глибині занурення у справу;

- обдарованість у сфері академічних досягнень – проявляється у:

читанні: надає йому перевагу серед інших видів діяльності; швидко і надовго запам'ятовує прочитане; володіє великим словниковим запасом; використовує складні синтаксичні конструкції; цікавиться написанням букв і слів;

математиці: виявляє інтерес до лічби, вимірювання, зважування, упорядкування предметів; запам'ятовує математичні знаки, цифри, символи; легко виконує арифметичні дії; застосовує математичні вміння і терміни до ситуацій, що не стосуються безпосередньо математики;

природничих науках: виявляє інтерес до навколишнього; цікавиться походженням та призначенням предметів і явищ, їх класифікацією; уважність до явищ природи, їх причин і наслідків, намагання експериментувати [5].

Матеріали та методи./Materials and methods. Науковцями була визначена узагальнена психологічна характеристика обдарованої особистості: має гарну пам'ять, добре розвинуте абстрактне мислення; як правило, дуже активна і завжди чимось зайнята; Отже, якщо дитина обдарована її інтелектуальні здібності перевищують стандартний рівень, до вирішення проблем і завдань вона застосовує творчий підхід, а також у неї наявний високий рівень мотивації досягнень. Особлива психологічна якість обдарованих дітей – їх здатність прогнозувати можливі ситуації, способи розв'язання проблем, внутрішньо програвати ситуації ризику й небезпеки, а також знаходити можливі виходи із таких ситуацій. Обдаровані діти часто є оригінальними у поведінці та спілкуванні. Вони використовують особливі способи спілкування з дорослими й однолітками, чутливі до ситуації спілкування, виявляють уміння спілкуватися не лише словесно, а й за допомогою невербальних засобів, а саме: міміки, жестів, інтонації тощо, легко вступають у контакт з однолітками, прагнуть до лідерства у спільній діяльності.

Обдаровані діти частіше за своїх однолітків обирають роль дорослого в творчих іграх, змагаються з іншими дітьми. Вони не уникають відповідальності, пред'являють високі вимоги до себе, самокритичні; не люблять, коли до них ставляться із захопленням, обговорюють їхню винятковість, талановитість, адже самі знають собі ціну. Ці діти випереджають однолітків у моральному розвитку, активно прагнуть добра, справедливості, правди, виявляють інтерес до духовних цінностей.

В ході дослідження досвіду роботи сучасних педагогів, викладеного у психолого-педагогічній літературі, було визначено найефективніші форми та методи роботи з обдарованими дітьми, розкриття потенціалу креативності, а саме:

- реалізація творчого експрес-тренінгу під час проведення шкільних уроків та в позаурочний час;
- налаштування учнів на досягнення успіху;
- допомога кожному учневі ставити перед собою завдання, які б відповідали його інтересам і носили дослідницький характер [6].

Результати та обговорення./Results and discussion. Одним із видів діяльності в позаурочний час з обдарованими дітьми є веб-ресурс з астрономії «АстроПісочниця» (AstroSandbox) освітнього астрономічного проєкту для учнів. На заняттях цього вебгуртка з астрономії і астрофізики діти знайомляться з цікавими питаннями, розглядом теорії та рішенням задач. Саме там дітям, зацікавленим в астрономії, допомагають вивчати науку та готуватися до проведення астрономічних олімпіад. Веб-ресурс «АстроПісочниця» – це спільнота учнів і вчителів, ентузіастів астрономії, які проводять вебінари, беруть участь в організації астрономічних олімпіад та підготовці до них учнів закладів загальної середньої освіти, збирають архів матеріалів для вивчення астрономії не тільки з вітчизняних ресурсів, а й з досвіду зарубіжних країн.

Запропонований метод гурткової роботи «АстроПісочниця» з обдарованими дітьми допомагає вирішити проблемні запитання вивчення астрономії, формування міждисциплінарних компетенцій. При вивченні різних тем з предмету підбираються проблемні запитання, на які учень у підручнику готової відповіді не знайде. При цьому для знаходження правильної відповіді учню потрібно ще застосовувати знання з вивчених раніше розділів астрономії побудова гіпотез. Учні висувають власні гіпотези щодо вирішення наукового завдання, роблять свої припущення, що можуть стати темою дослідження.

Метод «Виділяти найкраще» – відомий як психологічний феномен,

«ефект Розенталя», або «ефект Пігмаліона» - полягає в очікуванні особистістю реалізації передбачення, що визначає характер дій та інтерпретацію реакції людей і призводить до очікуваних результатів. На заняттях учням формулюється не просто ціль конкретного вебгуртка або теми, а набагато глибше – деталізуються, навіть цілі окремої задачі. Відтак, можливо створювати індивідуальні траєкторії навчання – умовно «from zero to hero» («від нуля до зірочки»). Уся програма будується на основі мікрокурсів, які досліджуються для окремої освітньої траєкторії. У результаті можна побачити деталізацію результатів навчання не тільки за темами занять, а за кожною практичною задачею.

Висновки./Conclusions. Отже, сьогодні ми, педагоги маємо й надалі об'єднувати зусилля на всіх рівнях, усвідомлюючи, що рівень якості освіти, полягає в ґрунтовності отриманих учнями знань, які дитина може отримати не тільки на уроках, а й у позаурочний час за допомогою різноманітних веб-ресурсів, гуртків. Перспективою наших досліджень вбачаємо подальше вивчення передових вітчизняних та зарубіжних досліджень, методик та технологій педагогічного спілкування, інтерактивних форм вирішення творчих задач та обмін досвідом із метою практичної реалізації у роботі педагогічного колективу, оскільки майбутнє України – в її освічених громадянах.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Апостолова Г. В. (2006). Робота з обдарованими дітьми // *Обдарована дитина*. № 1. С. 12-17.
2. Гільбух Ю. З. (1992). *Розумово обдарована дитина. Психологія, діагностика, педагогіка*. Київ : РОВО «Укрвузполіграф», 84 с.
3. Лейтес Н. С. (1996). *Психология одаренности детей и подростков*. М.: Академия, 416 с.
4. М'ясоїд П. А. (2001). *Загальна психологія: Навч. посіб. 2-ге вид., допов.* Київ: Вища школа 487 с.

5. Нечаєва О. (2009). Умови розвитку потенційно обдарованих школярів. Навчання і виховання обдарованої дитини. Теорія та практика : зб. наук. праць. Київ: Інститут обдарованої дитини АПН України, Вип. 2. 276 с.

6. Психологічна діагностика інтелекту, мислення, креативності дитини (2003). / Упоряд.: С. Максименко, Л. Кондратенко, О. Главник. К.: Мікрос.СВС, С. 32, 88–98.

7. Шевчишина О. В. (2016). Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини у загальноосвітньому навчальному закладі: наук.-метод. посіб. Хмельницький : ОШПО, 237 с.

PEDAGOGICAL SCIENCES

TRAINING OF POST-PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE IRISH LANGUAGE AT MARY IMMACULATE COLLEGE OF EDUCATION

Lysenko Olena Anatoliyivna

PhD in Pedagogical Sciences

Assistant Professor at the English Language and Translation Department

Kyiv National Linguistic University

Kyiv, Ukraine

Introduction. Currently, the higher education system is being reformed in Ukraine, this process is aimed at ensuring high-quality professional training of various profiles specialists. Studying the best practices of the Irish language teacher training in the third level institutions of Ireland can be a good basis for successful reforming of the domestic higher education system.

Aim. The purpose of the work is to reveal the peculiarities of the structure and content of the Irish language secondary school teacher training programs at Mary Immaculate College of Education, which are key to providing the education system of the country with efficient specialists.

Materials and methods. In our scientific research, we used the analytical method, with the help of which we studied foreign sources using analysis, systematization and evaluation of facts, phenomena and processes; we used the comparative-deductive method to determine the peculiarities of the teacher education programs; the method of theoretical generalization helped us to draw general conclusions.

Results and discussion. Training efficient teachers in Irish is a particular challenge for the Irish higher education system, as only a small percentage of the population of Ireland speaks Irish at home. This is mainly the population of the so-called Gaelic districts. These include: Cork County, Donegal County, Galway City,

Galway County, Kerry County, Mayo County, Meath County, Waterford County [1].

It is the demand for highly efficient specialists in the Irish language in the education system of the country that determined our scientific interest in secondary school teacher education programs in the Irish language at colleges of education. We studied the peculiarities of the structure and content of such programs in order to identify their components that ensure the efficiency of the higher education system in training teachers of a high professional level. It is worth mentioning that the Faculty of Education of Mary Immaculate College of Education offers a wide range of Bachelor Degree Teacher Education programs in the Irish language. All these programs have double specialization: the Irish language and Mathematics, the Irish language and Business Studies, the Irish language and Religious Studies. Moreover, they are common in structure and content. Therefore, the concurrent Bachelor Degree Teacher Education program in the Irish language and Religion came into the focus of our interest. In the table below, we have presented its structure and content [2].

Table 1

The Structure and Content of the Bachelor Degree Post-primary Teacher Education Program in the Irish language and Religion of Mary Immaculate College of Education [2]

The first year	
1 semester	2 semester
The main modules: 1. Becoming a Student Teacher. 2. The Irish language and the Irish literature. 3. The Evidence and Storytelling of Our Ancestors.	The main modules: 1. Teaching and Learning 1 - Planning for Teaching. 2. Understanding Contemporary Schools and Society. 3. Adolescent Development - Understanding Young People and How They Learn. 4. The Irish language and the Irish literature.
Two of the following modules to be offered: 1. Religion and World Religions. 2. Introduction to Systematic Theology. 3. Theology of the First Testament.	One of the following modules to be offered (excluding the modules already offered): 1. Religion and World Religions. 2. Introduction to Systematic Theology. 3. Theology of the First Testament.
The second year	
The third semester	The fourth semester
The main modules: 1. Teaching and Learning 2 – Planning for Differentiation. 2. Teaching Gaeilge and Religious Studies 1. 3. Irish Short Stories and Folklore.	The main modules: 1. Inclusive Education: Contemporary Perspectives. 2. School Placement 1. 3. The Irish literature of the 17-th and 18-th

4. Irish Classical Literature.	centuries.
Two of the following modules to be offered: 1. Theology of the Second Testament. 2. Christology. 3. Fundamental Moral Theology	One of the following modules to be offered (excluding the modules already offered): 1. Theology of the Second Testament. 2. Christology. 3. Fundamental Moral Theology..
The third year of study	
The fifth semester	The sixth semester
The main modules: 1. Curriculum Studies; Assessment for and of Learning. 2. Diversity in Education: Ethics, Interculturalism and Inclusive Classrooms. 3. Place Names and Aspects of Linguistics.	The main modules: 1. Research Methods – Ethical Foundations for Teaching and Research 2. School Placement 2. 3. Modern Irish Poetry. 4. Women in Literature.
One of the following modules to be offered: 1. Approaches to God. 2. Foundations and Approaches to Religious Education / The Christian Church. 3. Ritual and Sacrament.	Two of the following modules to be offered (excluding the modules already offered): 1. Approaches to God. 2. Foundations and Approaches to Religious Education / The Christian Church. 3. Ritual and Sacrament.
The fourth course	
The seventh term	The eighth term
1. Policy and Leadership in Education. 2. Dissertation 1. 3. Teaching Gaeilge and Religious Studies 2. 4. Irish prose. 5. Selected Topics in Applied Moral Theology.	1. School Placement 3. 2. E-Portfolio. 3. Dissertation 2.

Mastering the Bachelor Degree Teacher Education Program in the Irish language and Religion of Mary Immaculate College of Education, students undergo a four-week language practice in Gaelic areas where the population speaks the Irish language in everyday life.

The technology of "immersion in the language environment" is undoubtedly considered to be a powerful tool for overcoming the language barrier and forming a high-level language competence. In addition, in order to register with the Irish Teacher Council, novice teachers must also complete two months of practice in areas where the language is regularly spoken by the population [4; 6].

As a part of bachelor degree programs, third-year students have the opportunity to meet the requirements of their school placement in the USA and Japan. Of course, in our opinion, gaining foreign experience is a big advantage for professional formation and further growth of prospective language teachers. During the sixth semester, students study abroad.

Thanks to the cooperation of Mary Immaculate College of Education with secondary schools of Australia, it is possible to meet all the requirements of the school practice in the educational institutions of this country. The total term of pedagogical practice is 23 weeks, its final block lasts 14 weeks. Students undergo it on the fourth year of study (the eighth semester) [2; 3].

So, in our opinion, a strong point of bachelor degree post-primary teacher education programs in the Irish language consists in the detailed study of original literature: prose, poetry, drama, folklore, classical literature, literature of certain historical periods, etc. Undoubtedly, this approach to language learning is effective, as it contributes to the growth of the students' vocabulary, their mastering of certain language patterns, grammatical structures, set expressions, idioms, similes, etc. Analysis of the works of Irish literature during the classes develops students' speech skills in making up dialogues and monologues.

Language and pedagogical practices are also obviously can be taken for strong points of the teacher education programs in languages offered by Mary Immaculate College of Education. In our opinion language practices should become an integral part of foreign languages teacher training programs in our country.

Completing the bachelor degree thesis is an important part of the post-primary school teacher training in the Irish language. The basis for its effective implementation consists in the study of the fundamentals of scientific research on the third course. The students' undergraduate works are considered to be an independent scientific research. Working at it, they can focus on the study of certain language phenomena, specialize in the pedagogical disciplines or combine both language and pedagogics. Students conduct independent research: study the literature on the subject of their research, develop its plan, put it into practice, present and ground up the research results [5].

Conclusions. Thus, having studied the structure and content of bachelor degree post-primary teacher education programs in Irish language provided by Mary Immaculate College of Education, we came to the conclusion that they mostly have a double specialization, which expands the employment opportunities of future

teachers; correspond to the 8th level of accreditation of the National Qualifications Framework and consist of 240 credits.

An indisputable advantage of the programs is language practices, which involve living and working in the areas (countries) of the studied language, which contributes to the formation in the future teachers of foreign language communicative competence of a high professional level in. An equally important plus of the mentioned bachelor degree programs in Irish is their practical orientation, which aims to prepare a teacher who would work effectively in the school classroom. Moreover, in the third year of study, future teachers have the opportunity to undergo school placement abroad. In our opinion, the experience of academic mobility will allow future teachers to improve their professional level and enrich their professional portfolio.

REFERENCES:

1. Central Statistics Office. The Irish language. Speaking Irish. Frequency of speaking Irish. Gaeltacht Areas. URL: https://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/population/2017/7_The_Irish_language.pdf (date of access: 20.11.2021).
2. Mary Immaculate College. BA in Education, Gaeilge & Religious Studies. Thurles, 2022. URL: <https://www.mic.ul.ie/school-of-education-post-primary/programme/ba-in-education-gaeilge-religious-studies-mi011>(date of access: 20.10.2022).
3. Hall K., Murphy R., Rutherford V., Ní Áingléis B. School Placement in Initial Teacher Education Final Report 2018. University College Cork, Dublin City University. 232 p.
4. The Teaching Council. Initial Teacher Education: Criteria and Guidelines for Programme Providers. In accordance with Section 38 of the Teaching Council Act, 2001 (Revised Ed.). Maynooth: Co. Kildare, 2017, 32 p.
5. The Teaching Council. Guidelines on School Placement. Maynooth: Co. Kildare, 2019, 31 p. URL: <https://www.teachingcouncil.ie/en/publications/ite->

professional-accreditation/guidelines-on-school-placement.pdf (date of access: 20.10.2022).

6. The Teaching Council. Report of the Gaeltacht Placement Working Group to the Teaching Council, 2012. URL: <https://www.teachingcouncil.ie/en/Publications/Teacher-Education/Report-of-the-Gaeltacht-Placement-Working-Group-to-the-Teaching-Council.pdf> (date of access: 20.10.2022).

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ І КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Бессараб Наталія Андріївна,
к. п. н., науковий співробітник
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»
м. Київ, Україна

Вступ. Новий Державний стандарт початкової освіти відкриває можливість вибору та створення власного навчального забезпечення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти України. Чинні вимоги, регламентуючи свободу педагогічних спільнот у виборі шляхів навчання, виховання та розвитку здобувачів початкової освіти, відповідають пріоритетам Державного стандарту і передбачають реалізацію ідеї інтеграції, дослідницький підхід до формування вмінь, конструювання знань, а не їх відтворення, організацію пошуку інформації з різних джерел, розвиток критичного мислення, творчості тощо. Головною метою, що визначена Концепцією Нової української школи, перейти від школи, де дають лише знання, до школи компетентностей, потрібних для життя у XXI столітті.

Ціль роботи. На сучасному етапі розвитку української держави особливо важливу потребу має освітянська спільнота у вихованні самостійної, відповідальної, творчої особистості, яка усвідомлює свою суб'єктність. Така дитина здатна реалістично оцінювати життєву ситуацію, джерела її виникнення, знаходити ефективні засоби для досягнення визначених цілей. Відтак об'єктивною реальністю стало впровадження проблемного навчання, як однієї з альтернативних до традиційного типу освітнього процесу в Новій українській школі.

Матеріали та методи. Значний внесок у розкриття проблемного і розвиваючого навчання внесли дослідження сучасних вітчизняних та

зарубіжних педагогів і психологів В. Бейзер, Н. Гергун, Н. Захарова, В. Кравець, М. Махмутов, А. Матюшкін, В. Оконь, О. Топузов, І. Якиманська, Н. Янц, Д. Брунер, Д. Дьюи, Дж. К. Джонса, Д. і Р. Джонсона, Дж. Майер, К. Стоута, Дж. Шнайдера та інших доводять, що успіх інтелектуального розвитку дитини досягається головним чином на уроці, коли вчитель, уміючи організувати «проблемне навчання» сприяє формуванню творчої активності і комунікативних умінь учнів, підвищенню ефективності навчання і активізує творчу розумову діяльність більшості здобувачів освіти.

Результати та обговорення. Проблемне навчання, як система певних методів організації освітнього процесу з'явилася в практиці закладів освіти. Її сутність виражається формулою: «вчити мислити, ставлячи учня в проблемну ситуацію». В теорії такого навчання вживаються поняття: проблема, проблемна ситуація, проблемне завдання, проблемне питання, проблемне завдання, проблема, як принцип навчання.

Проблемне навчання (Problem-Based Learning) – це метод навчання, в якому реальні складні проблеми використовуються як освітній інструмент. Навчання, що ґрунтується на вирішенні завдань, стимулює застосовувати навички критичного мислення та вирішення проблем за обмежений час (Cotton, 2011) і надає справжній досвід, який сприяє активному процесу вивчення, допомагає систематизувати знання та природно інтегрує навчання в закладі загальної середньої освіти й реальне життя (Taşoğlu, Vakas, 2014) [1].

Суттєву роль у розвитку теорії проблемного навчання відіграла концепція американського психолога Дж. Брунера. В її основі лежать ідеї структурування навчального матеріалу і домінуючої ролі інтуїтивного мислення в процесі засвоєння нових знань. Особливу увагу Дж. Брунер приділяв питанням значення структури знань в організації навчання; готовності учня вчитися як чинник навчання; інтуїтивного мислення як основи розвитку розумової діяльності; мотивації навчання в сучасному суспільстві [2].

Основним елементом проблемного навчання є «проблемна ситуація», яка має свою функціональну характеристику. Проблемна ситуація, як зазначав

англійський психолог Е. де Боно, це така ситуація, при якій суб'єкт хоче розв'язати складні для себе задачі, але йому не вистачає відповідної інформації (знань) і він самостійно повинен її відшукати.

Важливим елементом проблемної ситуації, на думку В. Оконя є «невідоме, нове, те, що має бути відкрито, пізнане для правильного виконання завдання, для виконання потрібної дії». Проблемна ситуація включає три головні компоненти:

- необхідність виконання такої дії, при якій виникає пізнавальна потреба у новому;
- невідоме, яке потрібно розкрити у проблемній ситуації, що виникла;
- можливості учнів у виконанні поставленого завдання, в аналізі умов, відкритті нового [8, с.229].

Сьогодні поняття «проблемне навчання» розкриває нові оновлені форми організації освітнього процесу та ґрунтується на створенні вчителем активної, пізнавально-пошукової, самостійної діяльності учнів з питань вирішення проблемних ситуацій на уроці, що відбувається у творчому оволодінні програмових знань, в ході яких в учнів формуються нові навички, а також відбувається розвиток розумових здібностей та підвищується рівень допитливості, активності [5].

Концепція Нової української школи зазначає, що «знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [7]. Впровадження на уроці проблемного навчання, орієнтованого на формування творчої активності й комунікативних умінь учнів, впливає на розвиток його творчого мислення, що спрямоване на усвідомлення дитиною себе в якості дослідника. В основі проблемного навчання лежить особистісно діяльнісний підхід до організації освітнього процесу.

Висновки. Проблемна ситуація в навчанні має навчальну цінність тільки тоді, коли запропоноване учневі завдання відповідає його інтелектуальним можливостям, сприяє пробудженню в учнів бажання вийти із запропонованої

ситуації, зняти напругу протиріччя, що виникле. Отже, активізація навчання це прагнення до подолання та руйнування догматичного навчання, звертає на себе увагу спрямованість ідей активізації, що конкретизується, зокрема, в принципі природовідповідності навчання і виховання, який має дві грані. По-перше, вчитель, спираючись на природні фактори дитячого розвитку, повинен з максимальною обережністю ввести дитину в таку ситуацію, де її творчі можливості зможуть найповніше проявитися. По-друге, принцип природовідповідності визнає спільність законів розвитку природи як єдиного цілого і розвитку здібностей людини. Відтак, можна виділити переваги проблемного навчання: висока самостійність учнів; формування пізнавального інтересу або особистісної мотивації дитини; розвиток розумових здібностей, що призводять до успіху інтелектуального розвитку дитини, коли вчитель, уміючи організувати «проблемне навчання» сприяє підвищенню ефективності навчання і активізує розумову діяльність учнів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бейзер, В. А. (2005). Проблемне навчання // *Освіта в сучасній школі*. №12. С. 48-52.
2. Брунер, Д. (1977). Психологія пізнання. За межею безпосередньої інформації. Пер. з англ. М.: Прогрес, 413 с.
3. Дьюї, Д. (2009). Від дитини – до світу, від світу до дитини. М.: Карапуз, 352 с.
4. Гергун, Н. (2006). Проблемне навчання як засіб формування пізнавальних і творчих здібностей учнів // *Директор школи*. № 23-24. С. 33-36.
5. Захаровас, Н. І. (2001). Пізнавальні завдання формують в учнів загальнопізнавальні вміння // *Початкова школа*. №1. С. 67-70.
6. Кравець, В. (1996). Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва: навч. посіб. для студ. пед. закладів. Тернопіль, 436 с.
7. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. (2018). Київ: Літера ЛТД, 160 с.

8. Оконь, В. (1987). Введение в общую дидактику. Варшава, 384с.
9. Топузов, О. (2007). Проблемна ситуація в теорії проблемного навчання // *Шлях освіти*. № 1. С. 12-16.
10. Янц, Н. Д. (2007). Генеза ідеї проблемного навчання в педагогічній науці // *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: Збірник наук. праць. Харків: Харківська державна академія дизайну і мистецтв, № 9. С. 135-137.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ БУЛІНГУ В ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Дурманенко Євгенія Аристархівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР
м. Луцьк, Україна

Анотація. Проблема попередження булінгу в дитячому середовищі є надзвичайно актуальною педагогічною проблемою. А відтак необхідним є розуміння сутності поняття булінгу, його видів та особливостей протікання у дитячому середовищі. У статті розкрито механізм виникнення булінгу серед дітей; проаналізовано основні причини його поширення, а також подано «рольову структуру» булінгу в дитячому середовищі.

Ключові слова: булінг, причини булінгу, види булінгу в дитячому середовищі, механізм поширення булінгу.

Проблема попередження булінгу серед дітей є надзвичайно *актуальною* педагогічною проблемою сьогодення.

Метою дослідження є аналіз теоретичних основ попередження дитячого булінгу.

Аналіз педагогічної літератури засвідчив, що вперше поняття булінгу (з англ. «bully» – хуліган, забіяка, грубіян, насильник; «bullying» – цькування, залякування, третирування) з'явився на початку 70-х рр. ХХ ст. у Скандинавії, де група дослідників вивчала явище насильства між дітьми в школі. Перші публікації з проблеми шкільного цькування з'явилися ще у 1905 році. Ґрунтовніші дослідження належать зарубіжним науковцям зокрема, скандинавським та британським. Серед них Д. Олвеус, А. Пікас, П. Рендолл, Д. Лейн, Е. Мунте, Д. Таттума та ін. На початку 90-х років ХХ ст. проблема булінгу почала вивчатись у США.

Центральне місце в розвитку теорії булінгу зайняла наукова праця Д. Ольвеуса (Olweus) (1978), в якій була розроблена модель булінгу в освітньому середовищі, що надалі й послужило підґрунтям для подальшого вивчення проблеми. Дослідження українських науковців в основному спираються на зарубіжний досвід [3].

Аналіз різних наукових джерел свідчить про те, що вчені визначають булінг як довготривалий процес усвідомленого жорстокого поводження, фізичного чи психічного, з боку індивіда або групи щодо іншого індивіда, який не здатен себе захистити в даній ситуації. Зокрема, Х. Лейманн визначає булінг як «соціальну взаємодію, через яку одна людина (іноді декілька) зазнають нападів іншої (іноді декількох, але, як правило не більше чотирьох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає у жертви стан безпорадності і виключення з групи» [3]. У свою чергу, Л. Вольнова булінг аналізує як агресивну поведінку, що зазвичай повторюється. Вона має за мету завдати шкоду, викликати страх або тривогу, або ж створити негативне середовище у школі для іншої особи. Більшість даних свідчить про те, що в 5-9 класах середньої школи кількість випадків булінгу сягає максимуму, а вже у старших класах – знижується [5].

Нами булінг визначається як насильство, цькування, жорстоке поводження, агресія, тортури, які мають умисний характер і проявляються в тривалих, неодноразово повторюваних діях фізичного та/або психічного характеру з боку особи або групи осіб, які володіють певними фізичними, адміністративними, психологічними перевагами і чиняться з визначеною метою: залякати, примусити зізнатися у чомусь, покарати за вчинення якогось діяння тощо. Отже, булінг можна розглядати як насильницьку поведінку стосовно іншої людини, яка здійснюється навмисно і часто повторюється.

На основі аналізу наукових робіт І. Сидорук обґрунтовує *основні риси* булінгу: систематичність; нерівність фізичних, психологічних і соціальних можливостей, які лежать в основі стосунків між жертвою й агресором, тобто агресор займає вище становище, ніж його жертва; взаємостосунки

переслідувача й жертви; емоційне приниження, образа почуттів людини, що призводить до виключення її з групи. Науковиця також наголошує, що підґрунтям булінгу є статус, влада, конкуренція, лідерство. Це соціальна поведінка, що проявляється у відносно стійких групах і здатна залучати інших [6].

Нами встановлено, що булінг включає *чотири головних компоненти*:

- 1) це агресивна й негативна поведінка;
- 2) здійснюється регулярно;
- 3) відбувається у стосунках, учасники яких мають неоднакову владу;
- 4) ця поведінка є навмисною.

Якщо говорити про булінг у дитячому середовищі, то потрібно зазначити, що це негативне явище може виникати як на території школи, так і поза нею. За умов цькування на території школи, то, як правило, це відбувається в позаурочний час, у неконтрольованих місцях, наприклад, на перервах або в обідню перерву, а також у момент, коли учні на новий урок переходять з однієї класної кімнати до іншої, тим самим збільшуючи кількість неконтрольованого часу з боку дорослих та стають вразливими для нападу, а також у школах, де всі учні однієї статі.

Булінг у школі виявляється не лише в діях учнів у ставленні один до одного, але і в діях учителів щодо учнів чи навпаки. Учителі у своїй взаємодії з дітьми можуть проявляти таку поведінку, що приносить останнім психологічний біль і обмежує їх право на збереження гідності особистості.

Проте, виявити поведінку, що вказує на булінг, досить складно. Учитель під час взаємодії з учнями може застосовувати авторитарний стиль управління, який, хоч і може сприйматися дітьми як обмеження їхніх прав, але не є булінгом за визначенням.

Вчені визначають наступні види шкільного булінгу (Рис.1.). Так, фізичний шкільний булінг передбачає навмисні поштовхи, удари, стусани, побої, нанесення інших тілесних ушкоджень та ін.; дії сексуального характеру. А психологічний шкільний булінг передбачає насильство, пов'язане з впливом

на психіку, що наносить психологічну травму шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, які ведуть до емоційної дестабілізації, непевності жертви.

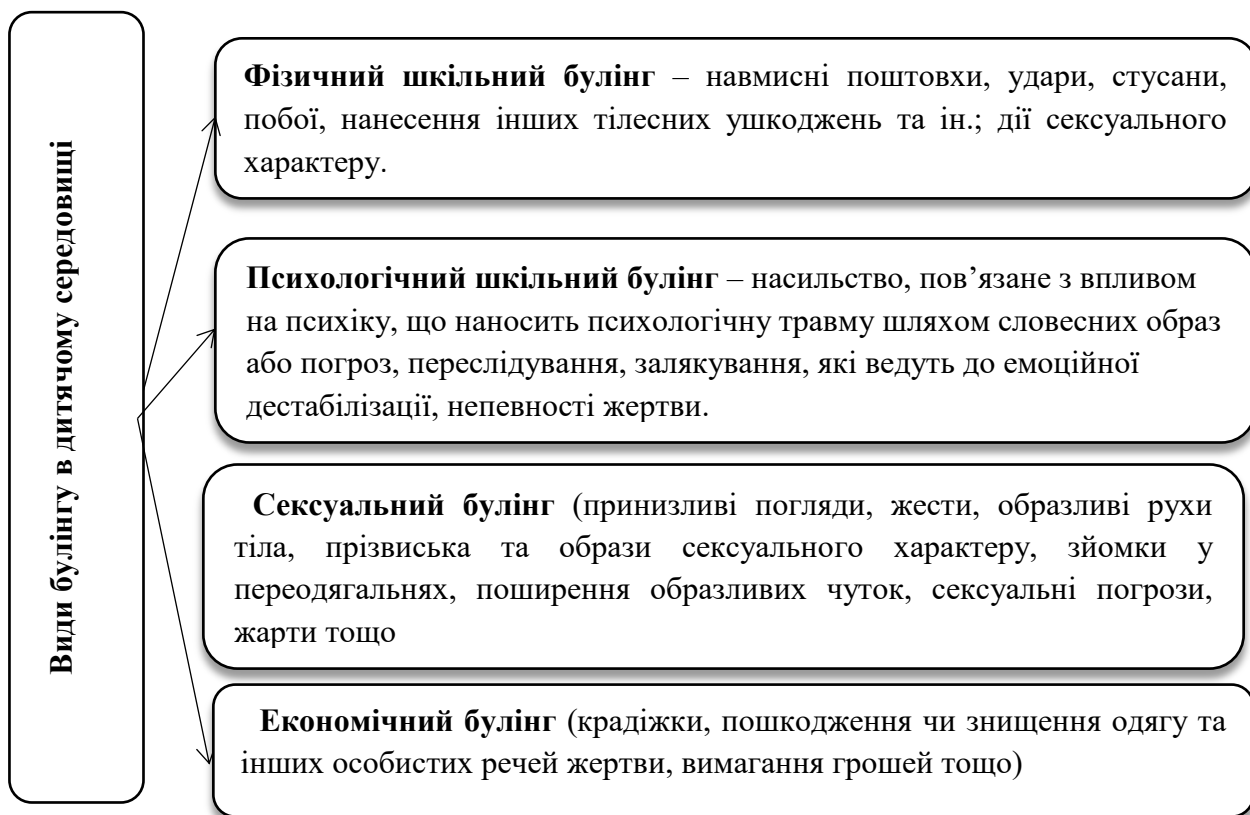

Рис.1. Види булінгу в дитячому середовищі

До психологічного булінгу відносять:

- вербальний булінг, де знарядям служить голос (образливе ім’я, з яким постійно звертаються до жертви, обзивання, дражніння, поширення образливих пліток і т.д.);
- образливі жести або дії (плювки в жертву або в її напрямку тощо);
- залякування (використання агресивної мови тіла та інтонацій голосу для того, щоб змусити жертву робити або не робити що-небудь);
- ізоляція (жертва навмисне ізолюється, виганяється або ігнорується частиною учнів чи всім класом);
- вимагання (грошей, їжі, інших речей, примус що-небудь украсти);
- ушкодження й інші дії з майном (злодійство, грабіж, ховання особистих речей жертви);

– кібербулінг – приниження за допомогою мобільних телефонів, Інтернету, інших електронних пристроїв (пересилання неоднозначних зображень, фото і відеоматеріалів, обзивання, поширення пліток та ін.);

– насильство до учнів з боку учителів – маніпулювання, соціальна стигматизація (процес виокремлення чи таврування учнів, навішування соціальних ярликів у вигляді визначень «невиправний», «двієчник» та ін.) і постійний шум на уроці [4].

Поряд з фізичним і психологічним, серед видів булінгу, які в школі зустрічаються рідше, учені визначають сексуальний (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, прізвиська та образи сексуального характеру, зйомки у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, жарти тощо) та економічний (крадіжки, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей жертви, вимагання грошей тощо) булінг.

Зважаючи на способи агресії та цькування жертв булінгу, він може бути:

– фізичним – удари, штовхання, пошкодження або крадіжка власності;

– словесним (усна, письмова форми, в тому числі й кібербулінг) обзивання, глузування або висловлювання, якими ображається стать, раса або сексуальна орієнтація; написання записок або знаків, що є болючими чи образливими; розповсюдження чуток та образливих коментарів з використанням електронної пошти, мобільних телефонів (наприклад, надсилання СМС) і сайтів соціальних мереж;

– соціальним – виключення з групи чи розповсюдження пліток або чуток [1].

У контексті досліджуваної проблеми важливим є розкриття механізмів поширення булінгу у дитячому середовищі. Так, Л. Вольнова аналізує механізми, які спричиняють розповсюдження шкільного булінгу:

– у процес булінгу включається соціальне наслідування, тобто спостереження за проявами агресивних дій одного учня щодо іншого заохочує інших дітей до участі в подібних актах, особливо якщо хуліган є «успішним» у завоюванні жертви;

– ослаблення заборон проти агресивних тенденцій, тобто коли дитина бачить, що хуліган отримує винагороду за прояв агресивної поведінки, то це зменшує її власні заборони щодо участі в агресивних атаках;

– дифузія відповідальності, тобто коли кілька дітей беруть участь у залякуванні, то у кожного почуття провини та відповідальності зменшується;

– повторювальність атак, тобто у результаті повторних актів знуцання над одним учнем іншими учнями він починає розглядатися як такий, що заслуговує на таке ставлення [5].

Для попередження дитячого булінгу важливим є знання та аналіз основних причин його виникнення. Так, більшість *причин* щодо формування цькування в дитячому колективі можна об'єднати у три групи (табл.1.).

Таблиця 1.

Види причин булінгу в дитячому середовищі

Види причин	Сутність
зовнішні	вплив дорослих – учителів, батьків;
поведінкові	дитина проявляє/не проявляє активність, на яку від неї очікує більша частина класу – відмінник, підлиза, ябеда, двієчник, занадто активний/пасивний, експресійний/закритий;
особисті	фізичні чи психологічні особливості дитини – вади розвитку, колір шкіри чи волосся; майнові можливості дітей.

У ході дослідження проблеми нами також встановлено, що як соціально-психологічне явище булінг впливає на всіх учасників групи чи класу дітей, де він виникає. Можна визначити таку *рольову структуру шкільного булінгу*:

1) учень, який є жертвою булінгу;

2) учні, які здійснюють насилля, ініціюють і відіграють лідерські ролі в процесі булінгу – «булери», або переслідувачі, агресори;

3) послідовники – учні, які позитивно ставляться до знуцань над іншими й беруть активну участь у цьому, але зазвичай не є ініціаторами та не відіграють головної ролі;

4) пасивні «булери» – учні, які відкрито підтримують булінг, наприклад

через сміх чи привертання уваги до ситуації, проте не втручаються в неї;

5) потенційні «булери» – учні, яким подобаються знущання, але вони не виявляють цього ззовні;

6) «спостерігачі» (байдужі свідки) – учні, які не беруть участі в булінгу, і можуть вважати, що це не їхня справа, тобто виявляють байдуже ставлення до ситуації;

7) «потенційні захисники» – ці учні негативно ставляться до насилля і вважають, що повинні допомогти жертві, проте нічого не роблять;

8) «захисники» – учні, які виявляють негативне ставлення до явища, вони захищають жертву або намагаються їй допомогти [2; 6].

Отже, як *висновок*, можна зауважити, що причини дитячого насильства не є ізольованими одна від одної; між ними існує зв'язок, як між соціальним і біологічним, успадкованим і набутих, фізіологічним і психічним, індивідуальним і суспільним. Вони змінюються впродовж життя людини і залежать від набуття людиною нового досвіду. Цей факт слід враховувати для розробки системи заходів попередження й подолання дитячого булінгу. При цьому слід враховувати, що дитяче насильство: є довготривалим та систематичним; його породжують не випадкові дії, а навмисні; характеризується порушенням особистих прав і свобод конкретної людини; спрямоване проти суб'єкта освітнього середовища, який не в змозі захиститися у фактичній ситуації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Козубовська І. В. Агресивність як форма прояву дезадаптації дітей. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород : Говерла, 2013. Вип. 26. С. 101–103. Режим доступу : <http://dspace.uzhnu.edu.ua:8080/jspui/handle/lib/722>
2. Кормило О. Явище булінгу в освітньому середовищі. Київ, 2017. С. 175-187
3. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її

вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії). *Українознавчий альманах*. 2010. Вип. 4. С. 126 – 131.

4. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства. Київ : Комітет сприяння захисту прав дітей, 2003. 203с.

5. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навчальний посібник / наук. ред. та керівник проблем. групи Л. М. Вольнова. Київ, 2012. 275 с

6. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. Соціальна педагогіка. Розділ 5. Луцьк, 2015. С. 170-178.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Євенко Олена Володимирівна
викладач іноземних мов
Педагогічний фаховий коледж
Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. / Introductions. Інформаційно-комунікаційні технології використовуються сьогодні в усіх сферах освіти та відкривають додаткові можливості для навчання як для учнів так і для вчителів, а саме сприяють повнішому оволодінню студентами системою знань та вмінь, розвивають творчу спрямованість пізнавальної діяльності студентів, допомагають формуванню відповідних професійних і особистісних якостей. Застосування викладачем інформаційно-комунікаційних технологій в процесі навчання іноземної мови дозволяє ефективно та доступно визначити новизну навчального матеріалу; продемонструвати зв'язок навчального матеріалу з історією, з цікавими фактами з життя видатних людей; навести приклади практичного застосування знань іноземної мови; здійснити впровадження проблемного та евристичного навчання тощо.

Ціль роботи/ Aim- поділитись досвідом використання сучасних інформаційних технологій навчання для підвищення ефективності викладання іноземних мов у педагогічному фаховому коледжі.

Матеріали та методи/ Materials and methods. Інформатизація освітньої діяльності передбачає надання електронних послуг усім учасникам навчального процесу. Діти, що народилися в цифрову еру, стають більш мотивованими до навчання за умов, коли в освітньому процесі використовуються інноваційні, інтерактивні технології із залученням сучасних технічних засобів. Сучасні

студенти - мережеве покоління, для якого електронний спосіб отримання інформації вже став нормою життя.

Електронне навчання нині є найбільш перспективним напрямом розвитку дистанційного навчання та поєднує в собі традиційні та дистанційні методи навчання з можливостями інформаційних технологій, дозволяє значно зменшити витрати на навчання, підвищити ефективність навчального процесу.

Ефективність роботи викладача іноземної мови залежить від того, наскільки успішно він опанує ідеями модернізації сучасної освіти та чи буде він впроваджувати ці ідеї в практику викладання іноземної мови. Кожен викладач володіє власним стилем роботи на занятті, має свої улюблені прийоми роботи, але згідно з принципом комунікативно орієнтованого викладання іноземних мов його роль повинна бути гнучкою. Студенти більше цінують викладачів, які застосовують новації, тоді творчість вчителя збуджує в них бажання випробувати й власні сили в творчій діяльності.

Використання ІКТ у професійній діяльності викладача іноземних мов дозволяє оптимізувати зміст навчання, модернізувати методи та форми організації навчального процесу, забезпечити високий науковий і методичний рівень викладання, індивідуальний підхід у навчанні, підвищити ефективність та якість надання освітніх послуг.

Результати та обговорення/ Results and discussion. Підвищення ефективності викладання іноземних мов у педагогічному фаховому коледжі відбувається шляхом використання сучасних інформаційних технологій навчання: розробляються мультимедійні навчальні комплекси, електронні посібники для вивчення курсів іноземної мови за професійним спрямуванням, практичного курсу іноземної мови, літератури та культури країни, мова якої вивчається; створюються віртуальні навчальні й творчі лабораторії; використовуються навчальні відеофільми, електронні тести та словники, різні програми, спрямовані на відпрацьовування граматичних, фонетичних, мовленнєвих навичок. На відміну від перших електронних видань, що переважно були електронними копіями друкованих посібників, сучасний

мультимедійний засіб навчання враховує широкі комп'ютерні можливості представлення матеріалу та дозволяє працювати в діалоговому режимі з різнорідними даними (графікою, текстом, звуком, відео) й об'єднує останні в одне ціле, гіпертекст – дозволяє швидко отримувати додаткову інформацію, що цікавить користувача.

Готуючи майбутніх учителів іноземних мов початкової школи до професійної діяльності, викладачі педагогічного фахового коледжу використовують спеціальні навчальні ресурси для навчання іноземних мов: електронні словники; автентичні матеріали на мові, що вивчається (тексти, таблиці, відео, аудіо); прикладні програми (MS Word, MS Power Point, веб-браузери, веб-додатки); синхронні засоби комунікації (чати, месенджери, відео-конференції).

Сьогодні ми вже не уявляємо життя без Інтернету, який на заняттях з іноземної мови використовується для пошуку інформації; для створення текстів; для роботи з сучасними й оригінальними матеріалами на мові, що вивчається; для аудіозавдань з використанням справжніх звукових документів; для навчання граматики та виконання інтерактивних вправ. Формуванню інформаційної компетентності сприяють навчальні інтернет-ресурси (hotlist, multimedia scrapbook, treasure hunt, sample subject, web-quest).

Для ефективного використання викладачем новітніх інформаційних технологій потрібна наявність матеріальної бази, тобто комп'ютерів, обладнання та педагогічного програмного забезпечення, що відповідало б навчальним програмам певних дисциплін. Як викладач так і здобувач освіти мають володіти інформаційною компетентністю, інформаційною культурою.

Висновки/ Conclusions. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях з іноземної мови підвищує ефективність вирішення комунікативних завдань, розвиває різні види мовної діяльності здобувачів освіти, сприяє реалізації особистісно зорієнтованого підходу до студентів, поетапному засвоєнню знань, умінь, навичок. Ефективність використання ІКТ на заняттях з іноземної мови підтверджує створенням мотивації навчання,

подоланням психологічних бар'єрів, зокрема бар'єру страху перед спілкуванням іноземною мовою та можливістю зробити помилку, засвоєнням великої кількості мовних, лексичних та граматичних одиниць тощо.

Отже, наша мета - оновлення та удосконалення інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів та здобувачів освіти, розширення та актуалізація знань, умінь та навичок використання онлайн інструментів для візуалізації матеріалу, оволодіння сучасними методами забезпечення навчального процесу інформаційними технологіями.

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В СІМ'Ї

Завітренко Долорес Жораївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID ID 0000-0002-2005-4810

Березенко Наталія Олегівна

аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID ID 0000-0003-3333-8924

У статті проаналізовано вплив родини як соціального інституту на процес інтеграції в суспільство дитини з особливими освітніми потребами. Підкреслено, що саме у родині відбувається первинна соціалізація людини, засвоюються перші соціальні ролі, закладаються основні життєві цінності. Акцентується на необхідності формування адекватного емоційного контакту у родині й комунікативної компетентності дітей з вадами психофізичного розвитку, оскільки особливе значення для формування особистості має саме морально-психологічний клімат у родині, що визначає і опосередковує вплив усіх інших чинників.

Ключові слова: особливі освітні потреби, адаптація, реабілітаційні заходи, психологічна дезадаптація, вади психофізичного розвитку

Актуальність теми Проблема виховання дітей з особливими потребами досить гостро стоїть у нашій країні. Батьки, які мають дітей із певними вадами, виховують їх не зовсім належним чином. Вони піклуються тільки про фізичний розвиток своїх дітей, а духовне становлення відходить на другий план. Достатньо актуальне і своєрідне питання щодо особливостей виховання дітей із порушеннями психофізичного розвитку і мікросоціумі. Важливим, на наш

погляд, є те, що психофізичний розвиток дітей *із особливими потребами* відбувається за законами, властивими розвитку дітей *із типовим розвитком*, але він доволі своєрідний, про що свідчить клініка, етіологія та патогенез цього порушення. Наявність у таких дітей дифузних порушень в корі головного мозку призводить до відхилень у їх пізнавальній діяльності та активності, а надалі до порушень у розвитку вищих психічних функцій тощо.

Мета статті – розглянути основні елементи виховання дітей з особливими потребами в сім'ях.

Виклад матеріалу. Сучасні корекційні педагоги розглядають цю проблему в різних аспектах: клінічні особливості дітей із вадами психофізичного розвитку, їх врахування батьками у процесі сімейного виховання (А. Г. Москвіна, А. О. Сагдулаєв); психологічні особливості розвитку дітей із психофізичними порушеннями, їх врахування у процесі сімейного виховання (С. Д. Забрамна, С. Я. Рубінштейн, В. М. Синьов, М. П. Матвеева, О. П. Хохліна та ін.); особливості фізичного, інтелектуального, морального, національного виховання дітей із психофізичними вадами у сім'ї (Е. М. Мастюкова, А. Г. Москвіна, Н. В. Кузьміна-Сиромятникова); розвиток мовлення дітей із психофізичними вадами у сім'ї (А. Р. Максакова); адаптаційні та соціальні проблеми, які виникають у дітей із вадами психофізичного розвитку у сім'ї (М. І. Нікітіна, Т. Н. Пенін, П. І. Новіков, Д. Плок, А. М. Щербакова та ін. Див. ще: [1; 2; 4; 5].

Сучасний етап розвитку корекційної педагогіки та психології характеризується пошуком нових шляхів соціальної адаптації дітей із психічними та фізичними проблемами. Значних успіхів у соціалізації дитини з особливими освітніми потребами можна досягнути лише за активної участі в цьому процесі сім'ї, і в першу чергу батьків. У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що «сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку» [3]. І це закономірно, адже побудувати повноцінну національну школу без активної участі й підтримки

сім'ї неможливо. Саме з власної сім'ї дитина виносить у доросле життя перші уявлення про морально-людські цінності, норми поведінки, характер стосунків між людьми. В сім'ї діти не лише наслідують близьких, але й орієнтуються на їхні соціальні та моральні настанови. Тому психологічна зрілість батьків, їхні ідеали, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини [6].

Сім'я дитини з відхиленнями в розвитку є першим інститутом її соціалізації. Процес дорослішання дітей такої категорії протікає з великими труднощами й у дещо сповільненому темпі [5]. Його також можна поділити на етапи:

1) входження дитини в соціум. Першою сходинкою є адаптація її в сім'ї. Успішність цього процесу залежить від того, наскільки адекватно члени родини реагують на проблеми дитини і допомагають у їх подоланні. Труднощі при цьому – результат неправильної позиції батьків та інших членів сім'ї;

2) перебування дитини у спеціальному закладі. Важливу роль має відіграти такт педагогів, повага до дитини з особливими освітніми потребами. Налаштування дитини на перебування у закладі, на важливість нових змін у її житті виконують члени родини;

3) адаптація дитини та її сім'ї у суспільстві (пошук інших сімей з подібними проблемами, встановлення контактів, пошук своєї «соціальної ніші»).

Якими ж особливостями вирізняються сім'ї, що негативно впливають на формування дітей? Деякі вчені розрізняють такі їхні види:

1) *неблагополучна сім'я* (сім'я з ненормальною емоційною атмосферою, де батьки не тільки байдужі, а й грубо ставляться до дітей; сім'я з нездоровою моральною атмосферою і т.д.);

2) *конфліктна сім'я* (батьки не прагнуть позбутися недоліків свого характеру);

3) *сім'я з недостатнім виховним ресурсом* (неповна сім'я або з низьким загальним рівнем розвитку батьків);

4) *педагогічно некомпетентні сім'ї* (тут панують надумані чи застарілі уявлення про дитину, наявне бажання в батьків зберегти у дитини певні зразки поведінки, які їм подобаються, а саме – слухняність, пасивність).

Крайнощі у ставленні батьків до особливої дитини. В одних сім'ях на дитину дивляться, як на хвору і немічну, нещасну. Смуток, журба, страждання, безвихідність панують в домі. Усе життя сім'я підкорена цій дитині, за неї все роблять. І вона зникає до повної бездіяльності. В результаті росте безпомічна і розбещена істота, інвалід. У дошкільному віці вона не володіє елементарними навичками самообслуговування, не має почуття відповідальності і не розуміє необхідності працювати разом з іншими дітьми. Неправильне сімейне виховання призводить до безініціативності, до відсутності необхідних вмінь і навичок у дитини, до невпевненості у своїх силах.

В інших сім'ях можливості дітей неправомірно переоцінюють, до них ставлять вимоги без урахування їхнього психофізичного стану. Перевтома, особливо інтелектуальна, веде до зниження працездатності, поведінки, до появи небажаних якостей характеру. Сформована батьками підвищена самооцінка призводить до того, що дитина береться за справу, яку виконати не може. Через це вона нервує, проявляє агресію, втрачає віру в свої сили.

Ворожість, агресивність, психічні зриви у дітей – це наслідки ще однієї крайнощі виховання – батьківських покарань.

Основні умови правильного сімейного виховання дітей з особливими потребами:

1) *попередження дефекту*. Попередити аномальний розвиток дитини означає не лише вказати причини його виникнення, але й усунути усі негативні фактори, які його породжують. Багато з них відомі і виявлені в процесі спостереження. Це, перш за все, різноманітні порушення нормального способу життя: алкоголізм, статеве розбещення, захворювання жінок під час вагітності. На дитину травмуюче впливають різноманітні сімейні сварки, пияцтво, бійки. Батьки, якщо вони зацікавлені в нормальному розвитку своєї дитини, повинні створювати для неї сприятливий мікроклімат;

2) *своєчасне виявлення дефекту в дитини*. Це потрібно для того, щоб у дитини не виникло ускладнень і так уже аномального розвитку. Засоби попередження аномалій стосуються не лише первинних, але й вторинних відхилень, які ускладнюють головний дефект (теорія Л. С. Виготського про первинні і вторинні відхилення). Їх попередження перебуває в тісному зв'язку зі своєчасним виявленням у особливої дитини. Чим раніше це зроблено, тим менше вторинних ускладнень буде у дитини, і тим більше зростає пластичність організму дитини, що допомагає краще коригувати її недоліки;

3) *знання батьками природи наявного дефекту і особливостей розвитку дитини з особливими потребами*. Для цього корекційний педагог повинен разом із батьками вивчати дитину, постійно консультувати батьків, надавати їм спеціальну літературу, щоби батьки могли систематично поповнювати свої знання стосовно правильного розвитку дитини;

4) *наявність відповідної популярної літератури з корекційної педагогіки*, яку можна використовувати при роботі з батьками особливих дітей;

5) *систематичне спостереження за розвитком дитини* (батьки, корекційний педагог, психолог, лікар). Повинна бути розроблена спеціальна програма виховання дитини в сім'ї;

б) *організація спеціального виховання дитини*. Складовою частиною системи виховання і корекції є створення сприятливих умов життя дитини. Найголовніше – це повна повага батьків, любов і взаємна відповідальність за виховання дітей, здоровий моральний клімат сім'ї та ін.;

7) *взаємозв'язок та взаємодіяльність сім'ї з корекційним педагогом, лікарями-спеціалістами, психологами*. виправлення недоліків автоматично не відбувається. Для цього потрібне спеціальне навчання і виховання дитини.

У молодшому шкільному віці закладається фундамент моральної поведінки, починає формуватися характер дитини. В. А. Крутецький відзначає деякі особливості характеру молодшого школяра:

– імпульсивність (схильність діяти негайно). Причина – вікова слабкість вольової регуляції поведінки, потреба в активній зовнішній розрядці;

- загальна недостатність волі (не вміє довго йти до запланованої мети, долаючи труднощі);
- вередливість, впертість як недоліки виховання;
- допитливість, безпосередність, довірливість (схильність до наслідування). Небезпека полягає в тому, що дитина переймає не лише позитивне;
- емоційність як невміння стримати свої почуття, контролювати їх прояви.

Висновки. Підбиваючи підсумки, відзначимо, що діти з проблемами в розвитку ще в дошкільному віці починають розуміти свою несхожість з іншими однолітками, а у підлітковому віці вони бурхливо переживають свою фізичну недосконалість. У корекційно-виховному процесі необхідно прагнути досягти у дитини самостійності, впевненості, мобільності. Для цього необхідно:

- формувати уміння і навички, необхідні для самостійного життя;
- вчити спілкуватися;
- формування розумних емоцій;
- формувати в дитини такого психологічного стану, коли вона сприймає свій дефект як одну зі своїх якостей, що виокремлюють її індивідуальність від інших.

Посилена увага педагогів щодо залучення батьків дітей із особливими освітніми потребами до корекційно-виховної роботи сприятиме освіті та розвитку дітей, попередить дискримінацію за ознаками, пов'язаними з тією чи тією індивідуальною характеристикою дитини. Успіх цього процесу значною мірою залежить від спільних зусиль практичних працівників, науковців і педагогічної громадськості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: поради батькам / [за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка]. – К. : Науковий світ, 2005. – 154 с.

2. Про світ дітей з особливими потребами: Порадник керівникам освітніх установ, вчителям, вихователям дошкільних закладів, шкіл-інтернатів, батькам щодо роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2003. – 140 с.

3. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей-інвалідів: Зб. матеріалів / [за ред.: В. І. Бондаря, В. В. Засенка]. – К. : Науковий світ, 2005.-237 с.

4. *Синьов В. М.* Психологія розумово відсталої дитини: підручник / В. М. Синьов, М. П. Матвєєва, О. П. Хохліна. – К. : Знання, 2008. – 359 с.

5. *Ткачева В. В.* К вопросу о концепции психологического изучения семьи, воспитывающей ребенка с отклонениями в развитии / В. В. Ткачева // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2004.–№1. – С. 46-51.

6. *Щербань П.* Концепція «Сім'я і родинне виховання» / П. Щербань // Рідна школа. – 1996. – №11–12. – С. 15–20.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «БІОРИЗНОМАНІТТЯ»: РЕАЛІЇ, ОСОБЛИВОСТІ, МОЖЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ

Маленко Яна Вячеславівна
к.б.н., старший викладач кафедри ботаніки та екології
Якуба Олена Олександрівна
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Сучасний етап розвитку людства відзначається поєднанням фундаментальних змін у соціально-економічних відносинах із ускладненням суспільно-політичної організації діяльності соціумів, найвиразнішими серед яких є явища глобалізації, демократизації, децентралізації, сцієнтизму, прагматизму, цифрової трансформації (діджиталізації), що є наслідками демографічного, енергетичного, екологічного, інформаційного й багатьох інших «вибухів». Квінтесенцією пошуку соціальної, економічної та науково-технічної платформи виживання людства, нової парадигми підготовки людини до життя у XXI ст. є визнання потреби «всепроникного» характеру освіти (навчання впродовж життя), безпосередньої зацікавленості освітнім процесом кожної країни, міжнародної інтеграції освітніх систем із синхронізацією процесу на рівні наднаціональних інститутів [1].

Мета роботи - окреслення оптимальних і дієвих в умовах реалій сьогодення шляхів та методів організації профільного навчання з предмету «Біологія і екологія», спрямованого на здобуття необхідних компетентностей для успішної самореалізації в суспільстві здобувачів загальної середньої профільної освіти.

Матеріали та методи. Дослідження проведені відповідно до чинних навчальних програм, державних стандартів базової та профільної середньої освіти, національної рамки кваліфікацій та інших законодавчих актів.

Опрацювання результатів здійснено на основі системного, системно-структурного та функціонального підходів з використанням спеціальних і загальноприйнятих загальнонаукових методів емпіричного й теоретичного рівнів дослідження (спостереження, опис, порівняння, аналіз і синтез наукової, методичної літератури, індукція та дедукція, абстрагування, формалізація, класифікація, узагальнення, моделювання).

Результати та обговорення. Двадцять років ХХІ століття – справжній виклик для всієї цивілізації. Пандемія COVID-19 стала рубіконом, «краш-тестом» на адаптованість та життєздатність світової спільноти і соціальних інститутів, індикатором спроможності суспільства *Homo sapiens*, каталізатором консолідованих рішень й антикризових стратегій. З 24 лютого 2022 року наша країна зазнає варварської агресії внаслідок відкритого повномасштабного військового нападу російської федерації, українці мужньо захищають і виборюють свободу й незалежність власної держави, цінності європейської цивілізації, людства. В умовах воєнного стану функціонування держави залежить від наполегливої праці та відданості ідеалам кожного громадянина. Особлива роль належить освіті, яка робить націю нацією, забезпечує якість освітнього процесу, соціоемоційну підтримку, інклюзивність та доступність через розширення онлайн-площини навчального простору.

Гармонізація національної системи освіти України, відповідно до зрушень в духовному та інформаційному просторі суспільства, спряжена з корегуванням її цілей, пріоритетів, завдань та змісту освітньої діяльності в умовах глобальних змін, викликів, запитів. Лейтмотивом масштабного реформування є широкий доступ до освітніх, наукових, культурних надбань інших країн поряд зі збереженням ідентичності та найкращих традицій національної моделі освіти. Модернізація – тренд, спрямований на фундаменталізацію, «філософію якості», пріоритети Болонського процесу, випереджувальний характер усієї освітньої системи, індивідуалізацію навчальної діяльності. Кардинальний перегляд ролі аксіологічного, методологічного, культурологічного складників орієнтує на всебічний розвиток

особистості, її інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, можливість самореалізації компетентностей з метою успішного облаштування особистого життя, забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору. Реформування є багатоспрямованим, безпосередньо торкається середньої, професійної, вищої освіти, системи управління та фінансування освіти і науки. Перебудови націлені на формування інноваційного освітнього середовища, як основи потужної та конкурентоздатної держави, подолання консерватизму, інертності, внутрішньої зацикленості, розвиток системного мислення з акцентом на баченні перспектив і вмінням самонавчатися впродовж життя, адаптуватися й ефективно і відповідально діяти в умовах конкуренції та невизначеності.

Період переходу освітньої парадигми з функціональної підготовки до компетентнісного розвитку особистісного потенціалу кожної конкретної людини фактично співпав в нашій країні з активним і стрімким запровадженням дистанційної освіти, яка в умовах надзвичайних ситуацій, тривалої вимушеної ізоляції під час карантинних обмежень, війни стала єдиною альтернативою традиційній очній формі навчання. Дистанційна форма навчання має свою специфіку, як-то: відсутність контактної комунікації вчителя та учнів; потреба використання відповідних засобів, методів, прийомів; інтерактивна взаємодія учасників освітнього процесу; велике значення дисциплінованості та мотивації до навчання здобувачів, неоднакове забезпечення якісними і сучасними персональними технічними засобами учасників освітнього процесу, наявність певних обмежень щодо ідентифікації учнів, контролю ступеню самостійності виконання контрольних і творчих завдань, формування практичних навичок і вмінь під контролем викладача; залежність процесу від роботи енергетичної мережі; зниження рівня соціальної адаптації учнів, їх здатності працювати в колективі; широкий вибір освітніх ресурсів, платформ тощо. Разом з тим, зрозуміло, що враховуючи відсутність на даний час для більшості територій нашої країни інших рішень, це оптимальний формат організації освітнього процесу в загальноосвітніх

зкладах в умовах військової небезпеки. Вочевидь, що питання дистанційної освіти актуальні, багатогранні, перспективні та вимагають подальших цілеспрямованих розробок.

Предмет «Біологія і екологія» в 10 класі профільної школи – базова складова, логічний етап континуального і системного формування природничо-наукової та екологічної компетентностей здобувачів загальної середньої профільної освіти. На наш погляд, екологічна компетентність – це здобута наявна екологічна компетенція, що реалізована в конкретних умовах практично в діяльності особистості; це інтегральна динамічна комбінація екологічних знань, вмінь, навичок, стилю мислення, досвіду, ціннісних орієнтацій, яка відбиває усвідомлене розуміння безальтернативності біосферосумісності людини та особистої причетності до екологічних проблем, втілюється у професійній і побутовій діяльності та здатності активно й ефективно діяти у проблемних ситуаціях, виявляється у персональній відповідальності за стан навколишнього середовища, якість життя.

Основні компоненти та елементи змісту навчальної програми «Біологія і екологія» (профільний рівень) в 10 класі забезпечують органічне поєднання основ наукових, практичних та аксіологічних знань, вмінь та навичок. Важливе місце належить темі «Біорізноманіття», яка актуалізує, узагальнює та доповнює елементарні наявні знання, вміння та навички учнів щодо різноманіття флори та фауни екосистем різних масштабів, методів вивчення, значення, цінності, загроз, причин і наслідків змін, потреби збереження біологічного різноманіття для сталого розвитку людської цивілізації.

Складовою ефективною реалізації нагальних освітніх завдань теми є використання різноманітних засобів наочності та принципу краєзнавства, що за комплексного характеру застосування поєднують знання з реаліями життя, сприяють удосконаленню практичних вмінь та навичок дослідницького характеру, дозволяють використовувати міжпредметні зв'язки, формують цілісні знання про природу рідного краю, різноманіття формовтілення живої речовини, стимулюють мислення екологічними категоріями та усвідомлення

особистісної причетності до вирішення локальних і регіональних екологічних проблем, спонукають до прояву активної життєвої позиції щодо збереження біорізноманіття, охорони навколишнього природного середовища, емоційно-естетичного сприйняття краси і цінності природи, пропаганди екологічних ідей та участі в розробці громадських ініціатив і проектів різних рівнів, масштабів, спрямування.

Для успішного засвоєння основних понять теми, формування предметної, екологічної, дослідницької компетентностей здобувачів профільної середньої освіти ми вважаємо доцільним і важливим використання на різних етапах уроків зображувальної наочності (схема «Ієрархічні рівні організації біологічного різноманіття»), мультимедійних презентацій, навчальних карток «Видове біорізноманіття», ментальних (інтелект) карт, складених за принципом радіантного мислення, хмар слів (тегів), технологій проектного навчання та кейс технологій, методів складання мікро-, макродіалогів і полілогів, сторітелінгу (активного та пасивного). Верифікація перелічених засобів, методів, технологій і прийомів у певних логічних комбінаціях з вербальними у процесі апробації засвідчує позитивний ефект їх застосування, що виявляється у підвищенні інтересу здобувачів освіти до вивчення теми, предмету і проблем біорізноманіття, проявам активізації аналітичного, асоціативного, критичного, дискурсивного мислення, стимулюванні самопізнання та розвитку пам'яті, уваги, креативності, мовлення, діяльнісної складової особистості, емоційної, комунікативної, соціокультурної компетентностей здобувачів профільної освіти. Використання зазначених методик і технологій, за умови знаходження оптимального балансу, потенціуює процеси навчання і надання якісних освітніх послуг, дозволяє працювати з інформацією як традиційно, так і завдяки оперуванню незліченими засобами сучасної комп'ютерної епохи, забезпечує можливість здобуття компетенцій і компетентностей як офлайн (очно), так і в онлайн форматі організації освітньої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів [2].

Освіта, як фундамент багатогранної самореалізації нації, забезпечує

якість освітнього процесу, соціоемоційну підтримку, інклюзивність та доступність через розширення онлайн-площини навчального простору. Ефективне вирішення актуальних завдань сучасної української школи, і зокрема профільної, багато в чому залежить від професіоналізму, ерудиції, культури, людяності, любові та розуміння вікових особливостей дітей, відданості вчителя праці та його прагнення до постійного самовдосконалення і підвищення якості власної професійної діяльності. Вчитель – зразок для наслідування, носій індивідуальної культури, своєрідний еталон вчинків, поведінки, емоційності та винахідливості, лідер, новатор, стратег, інсайдер на рівні емпатії, амбасадор, коуч, фасилітатор, тьютор, модератор освітньої траєкторії кожної дитини. Вчитель повинен вміти раціонально, доцільно, логічно з урахуванням специфіки предмету, цілей, завдань уроку, рівня знань, сформованості вмінь, навичок та особливостей вікового розвитку учнів використовувати традиційні та модерні методи, прийоми та засоби навчання, жорсткі та м'які (гнучкі) навички (hard-skills, soft-skills), комбінувати їх з метою підвищення якості освітнього процесу, розвитку пізнавальної, творчої, дослідницької активності підлітків, їх інтересу до навчання, прагнення здобувати знання, вміння, навички та здатності застосовувати їх в процесі подальшої успішної соціалізації в соціумі. Виконуючи свої основні функції, вчитель повинен постійно навчатися, удосконалюватися і розвиватися, вирішувати проблеми і знаходити творчі рішення в нестандартних ситуаціях і невизначених умовах, бути одночасно авторитетним і «живим», емоційним та об'єктивним, сучасним компетентним посередником між знаннями та здобувачами загальної середньої освіти.

Висновки. Сучасні тенденції модернізації освітнього середовища та оновлення технологій навчання на всіх ланках освіти, і зокрема середньої профільної, - реальність українського суспільства.

Вочевидь, що сьогодні вчитель повинен: володіти не тільки традиційними, а й дистанційними освітніми технологіями, які забезпечують інтерактивну взаємодію та надання здобувачам основного обсягу навчального

матеріалу за допомогою телекомунікаційних засобів; оперувати методами і прийомами доцільного та раціонального використання принципів навчання, засобів наочності, інструментів візуалізації, навичками підготовки методичних матеріалів до уроків різних тем, форм і типів. Наявна на теперішній час потреба багатобічного аналізу та пошуку оптимальних шляхів, методів і засобів реалізації компетентнісного потенціалу навчального предмета «Біологія і екологія» та формування міжпредметних (ключових) компетентностей здобувачів профільної освіти обумовлюють актуальність подальших багато спрямованих досліджень з деталізацією певних питань на рівні опційних складових змісту чинної навчальної програми.

Інновації не виникають самі по собі, а є результатом системних, різноспрямованих наукових пошуків, надбанням передового педагогічного досвіду педагогічних колективів і вчителів-новаторів. Працівники освіти суб'єкти соціально-захисної діяльності суспільства, які формують і реалізують гуманістичну концепцію розвитку держави, духовну, інтелектуальну, культуротворчу активність суспільства, забезпечують, через наявні підструктури, державотворення в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маленко Я. В. Основи екологічного термінознавства: передумови, актуальність, імплементація. *Екологічний вісник Криворіжжя*, 2021. Вип. 6. С. 33 - 50. URL: <https://doi.org/10.31812/eco-bulletin-krd.v6i0.4558>.

2. Якуба О. О. Методичні матеріали та наочне забезпечення вивчення практичної складової теми «Біорізноманіття» (10 клас): кваліфікаційна робота / науковий керівник – кандидат біологічних наук Я. В. Маленко. Кривий Ріг, 2022. 77 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6788>.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК БАЗОВА ЯКІСТЬ СТУДЕНТСЬКОГО ЛІДЕРА

Махновський Сергій Сергійович

кандидат педагогічних наук

Пашенко Любов Олексіївна

студентка

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Анотація. У статті представлено розгляд прикладів розвитку та використання емоційного інтелекту, як однієї із основних якостей студента-лідера. Дослідження демонструє, що студентські лідери з більш розвинутим емоційним інтелектом здатні швидше та поступально вирішувати питання, що ставиться перед ними, ніж ті, які не володіють цією якістю.

Ключові слова. емоційний інтелект, лідерство, лідерські якості, студентський лідер

Вступ. В умовах постійно зростаючої конкуренції на ринку праці та викликів зумовлених збройною агресією, суспільству край необхідні активні й ініціативні громадяни, які є лідерами свого життя, які здатні критично мислити, нестандартно підходити до розв'язання нагальних проблем, ефективно працювати в команді, брати на себе відповідальність у прийнятті рішень. Формування такої особистості – надмета сучасної системи вищої освіти, що орієнтує її на виховання лідера – творчого, ініціативного фахівця й громадянина своєї держави.

Питання лідерства у студентському середовищі залишається доволі актуальним, оскільки більшість здобувачів вищої освіти, попри наявні в них якості, не вміють ефективно їх використовувати або вектор їхньої спрямованості не збігається із загальним напрямком освітнього чи наукового процесу – здобуття необхідної кваліфікації, що є найголовнішим на етапі

остаточного формування дорослої особистості.

Матеріали і методи. Успішними студентськими лідерами стають ті, хто завчасно попідкуватися про розвиток всіх необхідних якостей. У світі, що змінюється першочерговою необхідністю є вміння ефективно адаптуватися до всього нового. Реалії сьогодення вимагають від студентів, а особливо від студентських лідерів, впевненості, обізнаності та універсальності.

Саме в студентські роки найбільш повно розкриваються організаторські здібності, формуються і розвиваються вміння, лідерські якості, необхідні для ефективного досягнення актуальних цілей в буденному житті. Це зумовлює важливість набуття майбутнім фахівцем лідерських якостей, завдяки яким він у подальшій професійній діяльності зможе ухвалювати своєчасні самостійні рішення, оволодівати навичками переконування, організовувати командну роботу, ефективно взаємодіяти з соціальним оточенням.

Лідерство починається з особистості лідера, його сутності та цінностей. Саме «сила» останніх створює підґрунтя та є імпульсом для впливу як на власне життя і успіх, так і на життя та успіх інших людей чи організацій. Зазвичай лідерство розглядають як тривалий процес, у якому поєднано окремі події, що мають початок і кінець.

Поняття лідерства висвітлено в дослідженнях багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, а саме: Р. Стогділл, М. Вебер, С. Калашнікова, Е. Холландер.

Визначення поняття «лідер» ще 1948 р. дав провідний світовий фахівець в галузі досліджень лідерства Р. М. Стогділл. Лідер – це людина, яка береться за справу сама або розподіляє завдання між членами групи так, щоб кожен з них міг виявити ініціативу. Це людина, яка бачить конкретну мету та шляхи її досягнення, а також має досить сил і можливостей це зробити. Слово лідер означає «той, хто веде за собою, очолює». Лідер (англ. leader – провідник, той, хто веде, керівник, вождь, командир) – особистість, яка користується беззастережним авторитетом і повагою з огляду на свої видатні індивідуальні людські, інтелектуальні або фахові якості. Лідерство – це вміння пробудити в

людей мрію, до якої вони наближатимуться, «вдихнути» в них потрібну для руху енергію. Під лідерством розуміється спроможність впливати на окремі особистості та соціальні групи, трудові колективи, спрямовувати їхні зусилля на досягнення мети організації, фірми, підприємства. [1]

М. Вебера прийнято вважати першим, хто поставився до питання лідерства з науковим підходом. Він вперше дав системний аналіз взаємозв'язку лідерства і суспільства, вивів типологію лідерства, що спирається на соціологічний, економічний та історичний аспекти цього явища.

Мета веберовської класифікації полягала не в конкретному описі або поясненні лідерства, а у визначенні типів влади або легітимного правління, яке може існувати в різних суспільствах. Багато з проблем, поставлених схемою Вебера як основи для аналізу лідерства, випливають з особливостей розвитку концепції харизми.

Макс Вебер вважав все конфігурації лідерства результатом з'єднання, змішування, модифікації традиційного, харизматичного і легального типів. Під лідерством Вебер розумів вид авторитетного, владного керівництва, сенс якого полягає в здатності віддавати накази і викликати покору. В якості підстави типології лідерів він використовував поняття «авторитет», ймовірність того, що накази зустрінуть покору у певної групи людей. Вебер виділяв три ідеальні конструкції лідерства за способом легітимації влади: традиційно-патримоніальної, раціонально-легальний (законно-формальний) і власне харизматичний. [2]

З погляду Е. Холландера, лідер отримує від групи "кредит довіри" (*idiosyncrasy credit*), тобто право на нестандартність поведінки в області прийняття рішень, управління та застосування санкцій. Ступінь цього кредиту визначається відповідно до ступеня довіри членів групи до лідера: чим більше послідовників впевнені в результативності його дій, тим більше стає величина кредиту довіри. При найбільшому кредиті довіри лідер отримує максимальну свободу дій, у тому числі і можливість відхилення від групових норм. Якщо лідер діє успішно, кредит довіри поповнюється. Якщо його дії виявляються

помилковими (або якщо лідер не діє, працює тільки "на себе", некомпетентний і т.п.), кредит довіри поступово розтрачується, лідер втрачає послідовників і зрештою перестає бути лідером, а його місце займає хтось інший. [3]

Джерелом лідерства є здатність підтримувати творчу напругу й енергію, що виникає тоді, коли люди говорять правду і передають іншим своє представлення майбутнього та розуміння теперішнього. К. Бланшар, розкриваючи сутність організаційного лідерства, підкреслює, що лідерство «виникає на всіх рівнях організації». М. Ке де Врі, аналізуючи характеристики організацій – лідерів, стверджує, що такі організації «дуже чутливі» до оточення. Згуртовані, з сильною культурою, спільним баченням світу та системою мислення. Є прихильниками розподіленого лідерства, заохочуючи лідерство на всіх рівнях організації. Підтримують постійні інновації, які є джерелом організаційного життя. Заохочують оптимістичний настрій співробітників. Продукують культуру навчання, реальності помилок, сприйняття різностороннього мислення та дій. Продукують наявність системної перспективи, формування синергетичного ефекту. Актуальність організаційного лідерства пояснюється потребою здійснення «трансформації організації» в умовах наявних сьогодні тенденцій і відповідно до потреб і викликів суспільного розвитку. Для визначення основних типів лідерства за основу візьмемо основні типи суспільної діяльності: політичну, державну, підприємницьку, громадську, освітню тощо. [4]

Констатуючи лідерство як фактор суспільного розвитку, деякі дослідники використовують також поняття суспільного лідерства, що, по суті, є об'єднанням політичного і державного лідерства.

Розглянемо також базові якості, які повинні бути притаманні кожному студентському лідеру:

Інтелект EQ (емоційний інтелект) – група ментальних здібностей, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій і емоцій оточуючих.

Соціальний інтелект – сукупність здібностей, що визначає успішність соціальної взаємодії. Включає в себе здатність розуміти поведінку іншої

людини, свою власну поведінку, а також здатність діяти відповідно до ситуації.

Здатність до змін – як і будь-яка інша характеристика людини є поєднанням внутрішніх(генетичних) та зовнішніх факторів.

Результативність – не робіть роботу за команду: створюйте такі умови, щоби кожен досяг потрібного результату

Інноваційність – це філософія та підхід, який комбінує різні стилі лідерства щоби впливати на підлеглих та допомагати їм розробляти креативні ідеї, продукти та послуги.

Харизма – це особливе обдарування, винятковість особистості, що викликає захоплення, повагу оточуючих та забезпечує популярність

Також існують, так звані, допоміжні якості, наявність яких лиже більше допоможе у розвитку студенту-лідеру:

Уміння надихати – Люди часто йдуть не за лідером, вони йдуть за тим, хто перший встане й піде за лідером. Розуміння цього важливо для інкорпорування змін у команду. Щоби знайти цих «амбасадорів», тих, хто «встане й піде» за лідером, довіртеся цим людям. Навчіть їх чомусь, якщо хочете, щоби вони довіряли вам і навчили чогось вас. Лиш тоді їх буде надихати ваше бачення, ваше лідерство, саме тоді вони будуть промотувати це іншим. Надихайте й надихайтесь — і ви отримаєте вірних послідовників.

Передбачення – уміння прораховувати свої кроки наперед.

Компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти

Адаптивність – це природжена та набута здатність до адаптації, тобто пристосування до всієї багатоманітності життя при будь-яких умовах. [5]

Результати та обговорення. *«Емоції – ось, що переконує людей згодом прийняти й ваші раціональні аргументи»* – Стів Джобс, американський підприємець і винахідник. [6]

Поняття «емоційний інтелект» з'явилося відносно недавно, і з кожним днем інтерес до нього зростає. І не випадково: численні дослідження, проведені теоретиками і практиками психології, показали, що рівень особистих досягнень людини у великій мірі визначається не класичним показником інтелекту IQ, а емоційними здібностями. Іншими словами, «бути розумним» - зовсім не означає «бути успішним», важливо розбиратися в своїх і чужих емоціях і вміти контролювати їх [7].

Поняття «емоційний інтелект» почали використовувати з 1990 року з подачі американських дослідників Пітера Селовея (соціальний психолог) і Джека Майера (письменник, лікар-педіатр). Вони об'єднали в цьому понятті групу ментальних здібностей, які допомагають усвідомити і зрозуміти власні емоції і емоції оточуючих. Активне дослідження цього питання, спроби зрозуміти його природу, способи та цілі розвитку почалося в 1995 році після опублікування книги Деніеля Гоулмана «Emotional Intelligence» («Емоційний інтелект»). Автор визначив емоційний інтелект як спосіб, метод і форму спілкування людини із собою і оточуючими. [8]

Емоційний інтелект - це інтелектуальна робота з тими емоціями, що є у нас та у інших людей. Це про те, щоб давати волю, вихід усім своїм почуттям, переносити свої почуття на когось. Скоріше, необхідно визнавати свої почуття, емоції, розуміти їх, враховувати, виявляти у спосіб, який не підриватиме спільну роботу. [9]

Щоб всеціло зрозуміти сутність емоційного інтелекту пропоную розглянути його складові.

➤ Емоційна самосвідомість – це вміння розуміти, що я зараз відчуваю, яка в мене зараз емоція, яка реакція тіла на ту чи іншу емоцію. Приклад: якщо до горла підступає комок – це може бути образа на когось або щось.

➤ Асертивність здатність людини відстоювати свою точку зору, не порушуючи моральних прав іншої людини. Це здатність оптимально реагувати на критику та вміння рішуче говорити собі та іншим «ні», якщо цього вимагають обставини. Асертивність дозволяє зробити свою поведінку гнучкою

та дивергентною. Це здатність у ситуації зовнішнього тиску коректно відстоювати свої інтереси та свою лінію поведінки, спокійно казати «ні» тому, що вас не влаштовує та продовжувати в соціально прийнятній формі ефективно наполягати на своїх правах

➤ Саморегуляція – це інтелектуальна робота з емоціями, усвідомлений вибір, які слова сказати, до якої поведінки вдатися, що подумати з певного приводу.

➤ Емпатія (грец. *empathia* – співпереживання) – це осягнення емоційних станів іншої людини, здатність емоційно відгукуватися на переживання інших людей. Це шанобливе розуміння, що відчувають інші люди.

➤ Самоактуалізація – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей. У деяких напрямках сучасної західної психології самоактуалізація висувається на роль головного мотиваційного фактора.

➤ Стресостійкість – це визначена сукупність особистих якостей, що дозволяють переносити стресові ситуації без неприємних наслідків для особистої діяльності індивіда і оточення.

Вважається, що розвиток емоційного інтелекту в разі підвищує ефективність студентського лідера в різних сферах і здатність відчувати себе щасливим. Думки психологів з приводу можливості розвитку емоційного інтелекту розділилися. Фахівці (включаючи Дж.Мейера) дотримуються позиції, що EQ - це відносно стійка здатність, і «виростити» його неможливо. Але навчання допоможе підвищити емоційну компетентність. Інші вчені (зокрема, Деніель Гоулман) вважають, що емоційний інтелект можна розвивати. Як аргумент вони наводять той факт, що нервові шляхи мозку розвиваються аж до середини життя людини [10]

Висновок. Емоційний інтелект – це група ментальних здібностей, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій та емоцій оточуючих. Тобто допомагають успішно діяти за будь-яких обставин. Студентські лідери з високим рівнем цього інтелекту добре розуміють почуття та ефективно керують

своєю емоційною сферою. Саме тому під час взаємодії з суспільством їхня поведінка більш адаптивна, легше знаходяться компроміси в ситуаціях, в яких і не варто конфліктувати в принципі. Як результат, комунікація з оточуючим світом вибудовується легше та краще, а цілі досягаються ефективніше й швидше. Й саме це призводить до того, що студентський лідер що володіє всіма вищезазначеними вміннями, навичками, якостями буде найефективніше співпрацювати зі студентською спільнотою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Л. М. Сергеева, В. Н. Кондратьева, М. Я Хромей Лідерство: навч. посібн. / за наук. Ред. Л. М. Сергеевої. – Івано-Франківськ. «Лілея – НВ». 2015.-296 с.
2. Теорія лідерства М. Вебера [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://um.co.ua/12/12-2/12-25028.html>
3. Умови зміни лідера в групі [Електронний ресурс] – Режим доступу https://stud.com.ua/34121/menedzhment/umovi_zmini_lidera_grupi
4. Лідер і лідерство [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://pidru4niki.com/1685030337343/psihologiya/lider_liderstvo
5. Формування лідерської позиції студентів в освітньому середовищі класичного університету. С. С. Махновський Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Дисертація – УДК 378.4.035:316.46 (477) (043.3)
6. Стратегії геніїв. П'ять найважливіших уроків від Білла Гейтса, Енді Гроува та Стіва Джобса/ ПРАТ «Харківська книжкова фабрика "Глобус"», 2017.
7. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Москва: АСТ: Астрель, 2011. 478с.
8. Дегтярев А. В. Эмоциональный интеллект: становление понятия в психологии. Психологическая наука и образование. 2012. №2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://psyedu.ru/files/articles/psyedu_ru_2012_2_2912.pdf

9. Клименкова Е. Н. Развитие способности к эмпатии в подростковом и юношеском возрастах: дис. ... канд. психол. наук:19.00.13. Москва, 2019. 216 с.

10. Кузнецов М. А., Діомідова Н. Ю. Емоційний інтелект як чинник психоемоційних станів студентів в умовах іспиту. – Харків: «Діса плюс», 2017. 189 с

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ МАГІСТРІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Олексін Юрій Петрович

доктор педагогічних наук, професор

Сокаль Валентина Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент

Якубовська Світлана Святославівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет водного
господарства та природокористування

м. Рівне

Вступ. Вирішення проблеми організації навчальної роботи здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти є першочерговим завданням сучасної гуманістичної парадигми освіти, одним із важливіших чинників навчально-пізнавальної діяльності студентів, що сприяє ефективному формуванню у них умінь шляхом виконання пошукових завдань.

Зміна пріоритетів і ціннісних орієнтацій сучасного суспільства призвела до змін у системі освіти, її гуманізації, децентралізації навчання у вищій школі. Гуманістична концепція передбачає створення у навчальному процесі нових оптимальних умов для розкриття та розвитку студента, орієнтацію педагога на його особистість.

Метою нашого дослідження є пошук сучасних методів викладання та організації освітнього процесу з психолого-педагогічних дисциплін для здобувачів вищої освіти II (магістерського) освітнього рівня технічних спеціальностей профілю

Провідними мотивами початкової діяльності магістрів технічних спеціальностей, на нашу думку, мають бути пізнавальний інтерес і бажання досконало опанувати майбутню спеціальність та фах викладача. Поєднання педагогічної та психологічної складових змісту професійно-педагогічної підготовки магістрів дозволить у процесі навчання сформулювати аналітичні,

прогностичні, проєктивні та рефлексивні вміння здобувачів вищої освіти, які відіграють надзвичайно важливу роль у становленні магістра як викладача вищої школи. Оскільки освітньо-кваліфікаційний рівень магістра дає право на викладання у ЗВО, то обов'язковим компонентом магістерської підготовки є набуття психолого-педагогічних компетентностей відповідно до стандартів освітніх програм. Психолого-педагогічні знання, практичні вміння та навички формуються під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін у закладі вищої освіти. У Національному університеті водного господарства та природокористування для здобувачів II (магістерського) освітнього рівня залежно від освітньої програми викладають такі психолого-педагогічні дисципліни: «Педагогіка і методика викладання у вищій школі», Психолого-педагогічні основи професійної діяльності», «Педагогіка і психологія вищої школи». Метою викладання даних дисциплін є пізнання закономірностей професійної діяльності та індивідуально-психологічних властивостей особистості; формування потреби в особистісному розвитку, вмінь виявляти психологічні особливості інших людей та будувати позитивні стосунки з оточенням і досягати індивідуальних цілей у процесі професійної діяльності, оволодіння системою психолого-педагогічних знань, які сприятимуть ефективності професійної діяльності та сприятимуть підвищенню психолого-педагогічної культури та професійної етики.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалами нашого дослідження слугували науково-дослідницькі, навчальні, тестові, самостійні роботи, анкети щодо якості викладання та навчання здобувачів вищої освіти II (магістерського) освітнього рівня різних спеціальностей НУВГП, зокрема: 144 Теплоенергетика, 145 Гідроенергетика, 191 Архітектура та містобудування, 192 Будівництво та цивільна інженерія, 193 Геодезія та землеустрій, 274 Автомобільний транспорт, 275 Транспортні технології, які виконувалися під час викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу. Використані методи, а саме: аналіз психолого-педагогічної літератури, щодо пошуків ефективних методів викладання педагогічних дисциплін, анкетування, тестування, педагогічне

спостереження, узагальнення результатів дослідження.

Результати та обговорення. Діяльність науково-педагогічного працівника зорієнтована на особливий об'єкт – людину, що, у свою чергу, зумовлює доцільність вироблення в магістрів людиноцентричних властивостей. З огляду на дане, суттєвими для них є знання щодо функцій викладача вищої школи, його педагогічних здібностей, компонентів його професійної компетентності, серед яких формуванню таких професійно важливих якостей, як дотримання педагогічного такту, толерантності, гуманізму має бути приділена серйозна увага. У структурі професійно важливих якостей викладача ЗВО вчені обґрунтовують необхідність такої риси як креативність, розвиток якої сприяє досягненню спеціалістом високого рівня професіоналізму, духовної вершини, самоактуалізації особистості [3, с. 81].

Серед шляхів вдосконалення підготовки майбутніх магістрів технічних спеціальностей до викладацької діяльності є використання форм організації, методів навчання, спрямованих на ефективну професійно-педагогічну підготовку, які включають відбір педагогічно доцільних форм та методів навчання студентів, створення навчально-методичної документації та навчальних програм, орієнтованих на їхню професійно-педагогічну підготовку.

Мотивуючим чинником організації навчальної роботи з дисципліни визначено орієнтацію змісту навчального матеріалу на життєві потреби здобувачів вищої освіти, їх інтереси, уподобання, використання професійно орієнтованого та практично спрямованого професійного матеріалу. Виконання навчальної роботи передбачає опрацювання не лише питань теоретичного характеру (наприклад, порівняльна характеристика систем вищої освіти зарубіжних країн, поглядів науковців до проблеми не фахової педагогічної освіти), але і виконання практичних завдань: підготовка до диспутів, дискусій, ділових та ситуаційних ігор, підготовка до проведення лекційних та семінарських занять, добір діагностичних методів для визначення інтересів та нахилів студентів; укладання тестових завдань, побудова схем, підготовка презентацій, підготовка навчально-методичного комплексу дисципліни,

використання методів АРТ-терапії при підготовці до занять, підбір допоміжних матеріалів для використання у просвітницькій роботі тощо [2, с. 296].

Одним із видів навчальної роботи з педагогічних дисциплін для здобувачів вищої освіти технічних спеціальностей в університеті є організація самостійної роботи студентів. Оволодіння уміннями та навичками самостійної діяльності є найважливішою умовою здійснення безперервної освіти. Лише ті знання, які людина набула самостійно, завдяки власному досвіду, думці й діям, які здобуті у завдяки практичному досвіду стають справді її здобутком та формують світогляд. Тому у вищих навчальних закладах останнім часом спостерігається тенденція до збільшення годин на самостійну роботу .

Формування у студентів потреб і мотивів до активної самостійної роботи відбувається, в більшості випадків, внаслідок спонукання викладача. Але, будь-яка діяльність, що не викликає у людини професійний інтерес, малопродуктивна, лише діяльність, що має у своїй основі глибокий інтерес не лише до результату, а й до її процесуальних компонентів, найпродуктивніша, адже саме від неї людина має найбільше задоволення. Студент у цьому разі сам знаходитиме час для предмета, який йому сподобався. Зрозуміло, що викликати інтерес до навчальної дисципліни, її змісту повинен викладач [1, с. 10].

Висока мотивація до навчання в цілому, природно, породжує мотив до навчання. Тривалі спостереження за впровадженням самостійної роботи з педагогічних дисциплін у вищій школі та аналіз психолого-педагогічної літератури дозволили виявити наступні групи мотивів:

1. Заохочувальні (виставлення додаткових балів з дисципліни, запрошення для участі у наукових конференціях, круглих столах, диспутах тощо) – 39,2 % респондентів.

2. Емоційно-психологічні (створення сприятливого психологічного мікроклімату у групі, емоційного задоволення від отриманого результату) 26,7% респондентів.

3. Комунікативні (виконання колективної самостійної роботи для налагодженню внутрішньо-групового спілкування) – 18,5% респондентів.

3. Інтелектуальні (зацікавлення студента новими видами пізнавальної діяльності, розвиток умінь узагальнювати, аналізувати, систематизувати отримані знання) – 15,8 % респондентів.

4. Організаційні (можливість достроково скласти підсумковий контроль з дисципліни, проста і зрозуміла система контролю за самостійною роботою)

5. Соціальні (використання отриманої інформації в організації спілкування, виховання власних дітей, надання освітніх послуг) – 11,6 % респондентів.

При організації занять з педагогічних дисциплін використовується як аудиторна робота (експерт-опитування, тестовий контроль, міні-диспути, аналіз педагогічних ситуацій, ділова гра, моделювання ситуацій та ін.) так і позааудиторна робота (підготовка рефератів, моделювання ситуацій, побудова схем, підготовка анкет та тестів з відповідних тем, заповнення таблиць, виконання індивідуальних науково-дослідних завдань). З колективних форм організації навчальної роботи використовуються підготовка до проведення дискусії, тренінгів, метод «тихої дискусії», підготовка до проведення виховного заходу зі студентами першого курсу. Індивідуальні форми навчальної роботи з дисциплін «Педагогіка та методика викладання у вищій школі», «Психолого-педагогічні основи професійної діяльності», «Педагогіка і психологія вищої школи» орієнтовані на специфіку фахової підготовки: це конспектування, цитування, підготовка наукових тез, статей, рефератів, презентацій, вікторин, здійснення педагогічного міні-дослідження (інтерв'ю, бесіди, анкетування тощо).

Важливе місце в професійно-педагогічній діяльності викладача вищої школи відводиться інформаційно-комунікаційним технологіям (ІКТ). Вони відкривають нові можливості й одночасно ставлять нові завдання перед викладачами, дозволяють вирішувати дидактичні завдання. Важливим напрямом є використання ІКТ як засобу, що доповнює традиційні педагогічні технології. Запорукою ефективного використання ІКТ є знання і навички викладачів технічних дисциплін щодо їхнього застосування і впровадження у

навчальний процес [3; с. 98]. За допомогою ІКТ і варіативності режимів роботи можуть бути реалізованими різні форми навчання: індивідуальна самостійна робота студентів; індивідуальна самостійна робота студентів під керівництвом викладача; самостійна робота студентів у парах. Мережа Інтернет відкриває широкі можливості для організації самостійної діяльності студентів. Використання різних форм діяльності сприяє посиленню мотивації до навчання, створює умови для творчої діяльності студентів, викладачів, їх співпраці, розвиває здібності до активної практичної діяльності, сприяє демократизації навчального процесу, надає можливість об'єктивно оцінювати рівень засвоєних знань студентами.

При аналізі анкет щодо методів викладання, які сприяють розвитку інтересу до педагогічної діяльності, позитивної мотивації до вивчення предмету, спонукають займатися науково-дослідницькою діяльністю, формують необхідні професійні компетентності (потрібно було обрати 3 найефективніших методи), на думку здобувачів вищої освіти, доцільно використовувати: як тренінги (45%), рольові ігри (38%), симуляційні ігри (27%), обговорення (24%), диспути (22%), презентації (21%), міні-лекції (18%), метод кейсів (43%), метод порт фоліо (38%), моделювання професійної діяльності (52%), ситуаційні дослідження (23%).

Висновки. Отже, навчальна робота студентів з педагогічних дисциплін є необхідною передумовою професійної діяльності майбутнього викладача здатного по постійної самоосвіти, самовдосконалення та самоосвіти. Для досягнення позитивної мотивації щодо вивчення психолого-педагогічних дисциплін здобувачами вищої освіти II (магістерського) освітнього рівня доцільно використовувати сучасні, інтерактивні методи викладання. Залучення послуг електронної пошти, телеконференцій, знайомство з цікавими розробками, тренінги, ігрові технології, досягненнями науки і техніки, новітніми педагогічними технологіями урізноманітнює, інтенсифікує та полегшує навчальний процес, робить його цікавим, наочним і творчим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицюк Л. К. Організація самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищого навчального закладу / Л. К. Грицюк, М. В. Сірук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2011. №17. С. 9–14.
2. Іванченко Є. А. Організаційно-методичні засади створення системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів / Є. А. Іванченко // Теоретичні основи системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів. Одеса : Поліграф, 2009. 400 с.
3. Козлакова Г. О. Взаємодія педагогічних та інформаційних технологій у підготовці студентів технічного університету / Г. О. Козлакова // Тематичний випуск «Інтеграція вищої школи України до європейського простору» // Вища освіта України №1 (додаток 1). ., 2012. С. 295–301.
4. Прокопенко, І. Ф. Педагогічні технології: навч. Посібник / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов; за заг. ред. І. Ф. Прокопенко. Х.: Колегіум, 2006. 224 с

УДК 378.1:796.0111 (043)

**ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ МАЙБУТНІХ
ПІЛОТІВ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В
НАЦІОНАЛЬНОМУ АВІАЦІЙНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

Орленко Наталія Анатоліївна,
к. пед. н, доц.,
Совгіря Тетяна Миколаївна,
Коротя Володимир Владиславович,
Ключніков Тарас Миколайович,
старший викладач
викладач,
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

Анотація. В статті розглянуто фізичну підготовку майбутніх пілотів під час навчання в НАУ як невід'ємну частину цілісного навчального процесу. Виявлено, що розвиток фізичної підготовленості тісно пов'язаний з формуванням рухових навичок, хоча формування рухові якостей відбувається нерівномірно і формується не одночасно, тобто найвищі досягнення сили, швидкості і витривалості досягаються в різних вікових групах. Доведено, що фізична підготовка, як процес удосконалення фізичної підготовленості спрямована на досягнення всебічного і гармонійного фізичного розвитку людини, що сприяє підвищенню функціональної здатності, загальної працездатності.

Ключові слова: фізична підготовка, майбутні пілоти, навчальний процес, рівень, динаміка.

Фізичне виховання у вищих навчальних закладах України є невід'ємною частиною цілісного навчального процесу і покликане дати можливість студентам підтримувати високу успішність протягом усіх років навчання, сприяючи успішному навчанню та ефективній професійній діяльності. При

цьому майбутнім фахівцям важливо бути фізично та психічно міцними, здатними свідомо нарощувати державний потенціал, успішно самореалізовувати свої вроджені та набуті фізичні та розумові здібності та можливості, активно їх розвивати.

Відповідно до навчальної програми дисципліни «Фізична та психофізична підготовка» майбутніх пілотів протягом усього періоду навчання різноманітні форми доповнюють одна одну та являють собою єдиний процес фізичного виховання, професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх пілотів, який характеризується за розвитком таких основних фізичних якостей: сили, витривалості, гнучкості, швидкості, спритності та координації.

Розвиток фізичної підготовленості тісно пов'язаний з формуванням рухових навичок, хоча формування рухові якостей відбувається нерівномірно і формується не одночасно, тобто найвищі досягнення сили, швидкості і витривалості досягаються в різних вікових групах.

Для вирішення завдань основного етапу навчального експерименту та об'єктивної оцінки впливу авторської програми «Фізична та психофізична підготовка» на зміну показників фізичної підготовленості майбутніх пілотів нами були вивчені попередні дані щодо фізичного розвитку рівень студенті 1-5 курсів.

Отже, педагогічна перевірка включала в себе комплекс методик, призначених для визначення рівня фізичної підготовленості студентів звичайної та ППФП, які оцінюються за результатами контрольованих вправ,, передбачених Державними тестами і нормативами оцінки фізичної підготовленості населення України [1].

Для вивчення фізичної підготовленості майбутніх пілотів нами використовувалися Державні тести, за допомогою яких можна визначити найважливіші рухові якості: швидкість, силу, швидко-силові якості, витривалість, спритність і гнучкість.

Педагогічні спостереження проводилися з метою визначення нових організаційних форм фізичного виховання, уточнення змісту навчального

матеріалу, методів проведення занять, відповідності об'єму й інтенсивності навантажень, інтервалів відпочинку у процесі занять фізичними вправами. Під час дослідження зверталась увага на індивідуально-типологічні особливості студентів, реакцію організму на задані фізичні навантаження, підбір оптимальних навантажень відповідно до індивідуальних можливостей студентів. Узагальнені результати педагогічних спостережень були використані при розробці методики самостійних занять фізичними вправами.

Формуючий експеримент визначав ефективність розробленої нами технології навчання. Для цього у навчальний процес з фізичного виховання студентів експериментальної групи була впроваджена розроблена авторська програма підготовки майбутніх пілотів із загальної та ППФП, нами досліджувалася динаміка змін показників фізичних якостей впродовж навчання з першого по п'ятий курси, а також порівнювалися показники в експериментальній та контрольній групах на першому та другому курсах [2, с. 170].

Крім того, нами була розроблена «Шкала оцінки рівня фізичної підготовленості студентів» [2, с. 170-171], за якою оцінювався загальний рівень фізичної підготовленості майбутніх пілотів. Результати тестування з загальної фізичної підготовки, що були переведені в бали, представлені в табл. 1 та 2.

Таблиця 1

**Зміна показників рівня фізичної підготовленості
у студентів контрольної групи у процесі навчання (n = 160)**

Семестри навчання	Статистичні характеристики						
	\bar{x}_1 (бал)	σ	$\pm m$	t (між курсами)			
				1 (n = 40)	2 (n = 40)	3 (n = 40)	4 (n = 40)
1	16,02	4,26	0,67		1,15	0,96	0,72
2	17,07	3,84	0,61			0,24	0,51
3	16,87	3,76	0,59				0,27
4	16,65	3,48	0,55				

Примітка: t гр. = 2 при P = 0,05.

Як ми бачимо, на початку експерименту показники контрольної та експериментальної груп майже не відрізняються. Але на другому курсі спостерігається покращення результатів в експериментальній групі, на основі чого можна зробити висновок, що підготовка за авторською програмою більш ефективна, ніж загальна.

Таблиця 2

**Зміна показників рівня фізичної підготовленості
у студентів експериментальної групи у процесі навчання (n = 160)**

Семестри навчання	Статистичні характеристики						
	\bar{x}_2 (бал)	σ	$\pm m$	t (між семестрами)			
				1 (n = 40)	2 (n = 40)	3 (n = 40)	4 (n = 40)
1	16,28	3,85	0,61		1,55	2,73	3,78
2	17,63	3,89	0,62			1,14	2,19
3	18,60	3,71	0,59				1,06
4	19,49	3,75	0,59				

Примітка: t гр. = 2 при P = 0,05.

Результати проведеного дослідження математичного статистичного аналізу зміни показників фізичної підготовленості контрольної та експериментальної груп представлені у табл. 3.

Таблиця 3.

**Дані математико – статистичного аналізу зміни показників фізичної
підготовленості контрольної та експериментальної груп**

Семестр	\bar{x}_1	\bar{x}_2	$S_{x_1}^2$	$S_{x_2}^2$	$F_{\text{дб}}$	F	$t_{\text{дб}}$	t
1	16,02	16,28	18,15	14,82	1,70	1,22	1,64	0,29
2	17,07	17,63	14,75	15,13	1,70	1,03	1,64	0,65
3	16,87	18,60	14,14	13,76	1,70	1,03	1,64	2,06
4	16,65	19,49	12,11	14,06	1,70	1,16	1,64	3,34

1. **Швидкість.** У I семестрі середній результат бігу на 100 м у контрольній групі складав $13,77 \pm 0,086$ с, а наприкінці експерименту $13,87 \pm 0,082$. В експериментальній групі на початку експерименту середній результат складав $13,72 \pm 0,95$ с, а в кінці четвертого семестру – $13,53 \pm 0,09$ с.

Отже, на IV курсі спостерігається покращення розвитку швидкості в експериментальній групі на 0,19 с порівняно з I курсом, а у контрольній групі лише на 0,10 с.

2. **Спритність.** Розвиток спритності оцінювався нами за тестовим нормативом «човниковий біг 4 x 9 м». В обох групах спостерігається покращення результатів, але як і у розвитку швидкості, в експериментальній групі вони більш виражені. Так, на початку навчання у контрольній групі середній результат складав $9,67 \pm 0,08$ с та у IV семестрі $9,56 \pm 0,07$ с, а в експериментальній групі $9,58 \pm 0,07$ с та у IV семестрі $9,46 \pm 0,06$ с.

3. **Витривалість.** Для оцінки рівня розвитку витривалості був використаний тест «біг на 3000 м». У другому та четвертому семестрах показники тесту мають таку ж тенденцію, що і показники 100 м. Так, середній результат експериментальної групи у другому семестрі був 14,06 с, а наприкінці четвертого семестру покращився до 13,53 с. Середній результат контрольної групи у другому семестрі склав 13,58 с, а у четвертому семестрі відбулося погіршення результату до 14,03 с.

4. **Сила.** З метою оцінки силових можливостей студентів ми застосовували тест «Підтягування на перекладині». Показники сили змінювалися повільно як в експериментальній, так і у контрольній групах. Так, в експериментальній групі показник сили збільшився з $12,68 \pm 0,66$ разів у першому семестрі до $13,73 \pm 0,64$ разів у четвертому семестрі, у контрольній групі – з $13,51 \pm 0,63$ разів у першому семестрі до $13,92 \pm 0,65$ разів у четвертому семестрі.

5. **Швидкісно-силові якості** (вибухова сила). Серед багатьох форм рухової діяльності швидкісно-силового характеру найбільш типовими є стрибкові та кидкові вправи. У нашому дослідженні ми використовували «Стрибок у довжину з місця». Динаміка змін стрибків у довжину з місця показує покращення середніх результатів як у контрольній (2,40 м – у I семестрі та 2,42 м – у IV семестрі) так і в експериментальній (2,38 м – у I семестр та 2,40 м – у IV семестрі) групах лише на 0,02 см [2, с. 174-175].

Висновки. Отже, загальна фізична підготовка, як процес удосконалення фізичної підготовленості спрямована на досягнення всебічного і гармонійного фізичного розвитку людини, що сприяє підвищенню функціональної здатності, загальної працездатності, є основою (фундаментом) для спеціальної професійно-прикладної фізичної підготовки і високих результатів в обраній сфері діяльності.

Так, аналіз результатів досліджень рівня підготовленості виявив наступну динаміку розвитку спортивних якостей: швидкості, спритності, витривалості, сили та швидкісно-силових (силових) якостей. За результатами дослідження можна визначити, що найбільш значні зміни відбуваються у розвитку швидкості та спритності, які відповідають віковим можливостям майбутніх пілотів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України /За заг. ред. Зубалія – 2-е вид., перероб. і допов. – К., 1997. – 36 с.
2. Орленко Н. А. Професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх авіаційних фахівців у вищих навчальних закладах: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Орленко Наталія Анатоліївна. – К., 20010. –191 с.

СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Форостян Ольга Іванівна,

д.п.н., професор,
завідувач кафедру
дефектології та фізичної реабілітації,

Смаль Вікторія Ігорівна,

здобувач ОС «магістр»,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Одним із важливих завдань спеціальної освіти є не лише засвоєння системи знань, але й формування практичних умінь і навичок у дитини з особливими потребами, необхідних для її подальшої соціалізації.

І. С. Кон розкриваючи детально проблеми соціалізації людини, розглядає її як сукупність всіх соціальних і психологічних процесів, за допомогою яких індивід засвоює систему знань, норм, цінностей, що дозволяють йому функціонувати як повноцінному члену суспільства. На думку вченого, соціалізація включає в себе не тільки усвідомлений, контрольований, спрямований вплив (виховання у широкому розумінні), але і стихійні, спонтанні процеси, які так чи інакше впливають на формування особистості. [1].

В Україні дітей особливими потребами з упродовж багатьох років відносили до особливої соціальної групи, яка має свої соціокультурні особливості й потребує особливих умов організації життєдіяльності й інтеграції в суспільство. Проблема соціалізації дітей з особливими потребами не дарма постає надзвичайно гостро. Адже мова не лише в тому, що дитині необхідне відчуття комфорту у соціальному середовищі, вона також повинна віднайти своє місце в ньому, з тим щоб мати можливість повністю розкрити власні можливості, а також бути корисною іншим.

Проблеми соціалізації особистості розглядалися з філософських,

психологічних, педагогічних, соціологічних, культурологічних позицій. Питання соціалізації осіб з особливими проблемами розглядалися у дослідженнях Ю. Бистрова, О. Глоби, Є. Синьова, І. Татьянчикової, О. Хохліної та ін.

Проблематиці соціалізації присвятили свої роботи С. Русова, В. Зеньковський, Г. Андрєєва, В. Сухомлинський, Б. Вульфів, Р. Овчарова, М. Лукашевич та ін. Сучасні концепції соціалізації особистості розробили: Г. Лактіонова, А. Мудрик, Н. Лавриченко, Н. Заверико, С. Савченко, Н. Голованова, І. Зверєва, С. Харченко. Визначенням соціально-психологічних аспектів соціалізації, враховуючи вікові особливості займалися Л. Божович, Л. Виготський, А. Петровський, Д. Ельконін, О. Леонтєв, Т. Рєпіна, В. Мухіна, В. Абраменкова, О. Кононко, В. Кудрявцев.

Мінливий світ вимагає відмовитися від застарілих моделей соціалізації, які були ефективними тільки за умов стабільного, традиційно спрямованого суспільства і не діють в умовах швидких динамічних соціальних змін.

У моделі соціалізації, що запропонована Ю. М. Швалбом, соціалізація розуміється як процес набуття здатності до самостійної побудови і відтворення систем соціальних зв'язків і відносин. Соціальні здатності індивідуально-особистісні можливості з вирішення задач на встановлення соціальних взаємодій і відношень. Тож головним напрямком соціалізації сьогодні стає процес набуття здатності до встановлення стабільних соціальних відношень у нестабільному світі [5, с. 509].

На думку І. В. Татьянчикової, соціалізація є необхідною умовою розвитку людини, становлення в неї особистісних якостей у процесі засвоєння суспільного досвіду і активного відтворення нею суспільних відносин. Вона передбачає проходження дитиною, в тому числі і в спеціальному освітньому закладі, певних етапів (стадій): адаптації, на якому відбувається пристосування дитини до існування в соціумі, відповідно до його норм і вимог; індивідуалізації, на якому відбувається усвідомлення дитиною своїх можливостей; інтеграції, на якому дитина намагається знайти своє місце в

суспільстві, «влитися» в нього, пропонуючи використання своїх особистісних якостей та можливостей; ранньої трудової стадії, на якій забезпечується професійне становлення дитини на основі здійснення трудової підготовки в умовах інклюзивної освіти. [4].

За визначенням А. В. Мудрика, людина стає повноправним членом суспільства, якщо засвоює соціальні норми і культурні цінності одночасно з реалізацією своєї активності, саморозвитком і самореалізацією у суспільстві. [3].

Завдання поліпшення підготовки дітей з особливими проблеми до самостійного життя не можуть бути розв'язані лише шляхом удосконалення окремих підсистем чи елементів освітнього процесу, а на основі перебудови всіх ланок спеціальної школи. Саме вона є моделлю нашого суспільства, саме в школі проходить засвоєння основних соціальних цінностей, норм, зразків поведінки і життя. Важливим для соціалізації та інтеграції є шкільне життя. Воно, безумовно має бути активним. Цю активність забезпечує участь у сучасних організаціях, самоврядуванні, колективних творчих справах, пошуковій, науковій, клубній, шефській волонтерській діяльності. В той же час, саме фактор соціалізації (успішна адаптація учня) впливає на успішність дитини в навчанні та розвитку.

Важливим кроком у підвищенні рівня соціалізації осіб з особливими освітніми потребами відіграє спрямована діяльність педагогів, батьків на досягнення системності в організації особистісно зорієнтованого освітньо-реабілітаційного процесу за рахунок створення умов для розвитку життєвої компетентності дітей. Посиленої уваги потребує пізнавальна діяльність, емоційно-вольова сфера, формування моральних, вольових якостей, наполегливості, самостійності, психологічна та практична підготовка дітей до життя. Завдяки значному спектру діагностичних, корекційних, профілактичних форм та методів в освітньому процесі забезпечується можливість удосконалення пізнавальних процесів, формування досвіду самоорганізації, рефлексій та емоціонального стану. Зростає рівень особистісних домагань

дітей, розвивається активність і наполегливість у досягненні цілей, зростає оптимізм у вирішенні навчальних проблем. Освітній процес розглядається не як «педагогічний» у вузькому розумінні, а як життєвий, як життєтворчий процес, коли особистість навчається творити саму себе і власне життя, розуміти іншого й відчувати взаємозалежність, вчиться пізнавати, працювати, жити разом, залагоджувати конфлікти.

Тісне співробітництво педагогів, батьків, фахівців та злагоджено організована корекційно-розвиткова робота допомагає кожній дитині повірити в себе, у власні можливості, відчути себе особистістю, коригувати вади пізнавальної діяльності засобами трудової та художньої творчості. Систематична та планована організація позакласної роботи позитивно впливає на формування самостійності, активності, розвиває ініціативу, створює атмосферу теплоти й уваги в колективі, виховує свідому дисципліну, повагу до дорослих, почуття відповідальності.

Процес інтеграції може вважатися повноцінним, якщо забезпечує три умови:

- навчання кожної дитини відповідно до її особливих освітніх потреб і потенційного розвитку;
- можливість дитини відвідувати навчальний заклад, живучи в сім'ї, а батькам виховувати власну дитину;
- розширення кола спілкування дитини з особливими потребами та підвищення якості її соціалізації.

Процес соціалізації триває все життя і відповідає неперервному вихованню. Соціалізація охоплює біологічний і психічний рівні людини. Надана сама собі, дитина з особливими потребами тягнеться до дитини, яка стоїть вище за своїм розвитком. Ця різниця рівнів – важлива умова колективної діяльності. Особлива дитина, яка знаходиться серед собі подібних позбавлена такого животворного джерела розвитку.

Спілкування і діяльність у колективі однолітків допомагають вирішити психологічні та особистісні проблеми дітей. Однолітки є своєю школою

життєвого досвіду, який не можуть забезпечити ні вчителі, ні батьки. Комунікація є важливим каналом молодіжної інформації, специфічної субкультури. Через спілкування і взаємодію відпрацьовуються навички соціальної взаємодії, соціальних ролей, розширюється уява про себе.

Інтеграція осіб з особливими потребами в колективи нормотипових ровесників навчає їх виявляти активність, ініціативу, свідомо робити вибір, досягати згоди у вирішенні проблем, приймати самостійні рішення.

Ставлення до такої особи, як до особистості, а не як патологічного суб'єкта передбачає визнання в ній особистості, прийняття її індивідуальних особливостей, поваги її честі та гідності. Відповідно треба адаптувати фізичне і освітнє середовище. Дитина з особливими потребами має можливість поступово рухатися вперед, педагоги не мають вимагати від не все так, як від повносправних та нормотипових дітей. Велика увага має приділятися соціально-емоційній сфері. Такій підхід сприятиме розвитку позитивної самооцінки, самостійності, незалежності. Особлива увага надається зв'язкам з громадськістю, які сприяють створенню турботливої спільноти, що піклується, представляє і захищає права та інтереси, заохочує до активної громадянської позиції, ініціативності кожного члена громади. Потрібна готовність до громадянської активності, без якої неможливий розвиток демократії у нашій державі.

Процес соціалізації проходить із значними труднощами. Варто підтримувати дитину, проводити роз'яснювальні бесіди з батьками щодо перспектив подальшого розвитку, створення загальної позитивної атмосфери в якій перебуває дитина.

Саме розвиток компетентностей стає пріоритетним напрямком соціалізації у стабільно нестабільному світі. Як підкреслював О. М. Леонтьєв: «Окружающий нас мир меняется так стремительно, что лучшее приспособление к нему – не иметь к нему фиксированного приспособления» [2, с. 496].

Забезпечення соціалізації особистості є найбільш важливою соціально-педагогічною проблемою, яка постає перед суспільством, оскільки

від її розв'язання залежить успіх включення молоді у самостійне життя і трудову діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кон И. С. В поисках себя (личность и ее самосознание). М.: Политиздат, 1984. – 335с.
2. Леонтьев А. Н. Лекции по общей психологии / А. Н. Леонтьев. М.: Смысл, 2001. – 511 с.
3. Мудрик А. В. Социализация и «смутное время». – М.:Знание,1991. 80 с.
4. Татьяначикова І. В. Сучасні підходи до проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами УДК 376.015.31:316.614 DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.2-1534>
5. Швалб Ю. М. Психологічні моделі соціалізації особистості / Ю. М. Швалб // Актуальні проблеми психології. - 2015. – Т. 7, Вип. 38. С. 503-517. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsubh> 2015.

МОДЕЛЬ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗВО

Холодний Олександр Іванович

канд. пед. наук, доцент кафедри ТМОФВіР

Колесник Сергій Володимирович

магістрант

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Дніпро - Слов'янськ, Україна

Вступ. Впровадження в освітнє середовище закладів вищої освіти сучасних педагогічних технологій має сприяти реалізації наукових, виховних, оздоровчих програм професійної підготовки студентів.

Пошук інноваційних підходів у формуванні здатності людини мислити й діяти по-новому - це необхідність для розвитку сучасної освіти, яка передбачає забезпечення пріоритетних цінностей суспільства – цінності життя, здоров'я, здорового способу життя, професійної самореалізації.

Відповідальне ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як найвищих соціальних й особистісних цінностей; формування ціннісного ставлення молоді до духовного, психічного і фізичного потенціалу здоров'я є одним з пріоритетних завдань сучасної вищої освіти.

Проблема формування здоров'я, цінностей здорового способу життя нині стає якщо не найважливішою майже всіх сучасних педагогічних технологій. Особливої актуальності дана проблема набуває в контексті теоретико-методологічної і технологічної забезпеченості навчально-виховного процесу студентів ЗВО ефективними організаційно-педагогічними умовами й інтерактивними технологіями як важливого чинника формування професійних компетентностей, мотивів до творчої діяльності, соціальної самореалізації.

Мета роботи – визначити основні соціально-педагогічні умови формування моделі здоров'язбережувального освітнього середовища закладу вищої освіти.

Методи дослідження – теоретичний аналіз психолого-педагогічної

літератури; синтез, узагальнення, систематизація, моделювання, прогнозування результатів експериментальних даних за напрямом наукового пошуку.

Результати дослідження та їх обговорення. Сучасна система освіти і виховання знаходиться у стані модернізації, трансформування й оптимізації, що, на думку вчених, становить ледь не єдиний науковий і суспільно-соціальний шлях подолання кризових явищ у всіх сферах життя людини [1, 7].

Реальний стан соціокультурної ситуації в Україні щодо розвитку духовних цінностей фізичної культури особистості свідчить, що науковий пошук вирішення цієї проблеми слід здійснювати у контексті розробки моделей освітніх технологій особистісно орієнтованого формування культури здоров'я як гносеологічних замісників педагогічних систем відкритого типу.

Педагогічне моделювання ми вважаємо досить ефективним методом пізнання, а також організаційно-методичною формою створення здоров'язбережувального середовища ЗВО, якому притаманні системні ознаки і властивості (планування, організація, оцінка, регулювання, корегування, стимулювання тощо).

Поняття “моделювання” ми розглядаємо як метод пізнання та розвитку освітньо-виховної й фізкультурно-оздоровчої практики студентів, у структурі яких педагогічна модель виконує функцію гносеологічного замісника педагогічних систем.

У зв'язку з цим, педагогічну модель необхідно уявляти:

- як педагогічну систему, що відображає атрибути, властивості, структурно-функціональні механізми розвитку, модифікації, управління процесів освітньо-виховних і фізкультурно-оздоровчих ситуацій;
- як педагогічну систему, що передбачає дієві властивості, організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування в середовищі ЗВО особистісно орієнтованого формування культури здоров'я студентів в аспекті гарантованого досягнення розвивального ефекту.

У контексті моделювання умов створення здоров'язбережувального

середовища ЗВО вважаємо за доцільне сформулювати визначення поняття “педагогічна технологія”. На нашу думку, дефініція цього поняття має базуватися на фундаментальних наукових працях учених (М. Амосов, І. Бех, В. Григоренко, В. Докучаєва та ін.) та розумітися як сукупність процесів, методів, засобів, що виконують алгоритмізуючу функцію діяльності студентів і педагога, спрямованих на формування духовних цінностей фізичної культури особистості. Тобто, має набувати системо-утворювального статусу, що в структурі педагогічної технології визначатиме рівень структурованості, надійності, ефективності педагогічної системи.

Розробка моделі технологій, а також організаційно-методичних умов їх взаємодії з іншими педагогічними системами має здійснюватися на засадах певних принципів моделювання структури здоров’язберезувального середовища ЗВО.

Так, принцип інноваційності має обумовлювати:

- функціонування педагогічних систем як “суб’єкт-суб’єктної” взаємодії учасників процесу формування духовних цінностей фізичної культури;
- педагогічні механізми таксономії цілей функціонування інтерактивних технологій;
- оптимальні механізми управління (планування, організація, оцінка, регулювання, стимулювання, вплив педагогічних технологій) в процесі формування концепції здоров’я як основи культури особистості;
- постійно діючий психолого-педагогічний супровід діяльності студентів у процесі формування цінностей здорового способу життя;
- ефективне використання педагогічного інструментарію, що включає інноваційні методи навчання і виховання (проблемне, програмоване, інтерактивне, науково-пошукове навчання, комп’ютерно-інформаційні технології тощо);
- визначення атрибутів педагогічних систем, що надають їм класифікаційні ознаки педагогічної технології (діагностичне визначені мета і завдання, регламент реалізації “суб’єкт-суб’єктних” взаємодій, педагогічний

інструментарій і психолого-педагогічний супровід діяльності, механізми управління й стимулювання).

Принцип *цілеспрямованого створення емоційно збагачених педагогічних ситуацій*, який забезпечуватиме розвиток моральної норми, поведінки не як абстракції, а як вчинку, дії, духовно-моральної оцінки.

Принцип *особистісне розвивального спілкування* сприятиме досягненню соціалізуючого ефекту учасників педагогічного процесу.

Принцип *системного аналізу* власних вчинків і вчинків інших людей, а також життєвого досвіду забезпечуватиме розвиток ціннісних орієнтацій, мотивів, інтересів, поведінки майбутнього педагога.

Принцип *синергетично-комплементарного структурування* моделі педагогічної технології визначатиме рівень гарантованої ефективності дидактичної системи відкритого типу. Узгодженість взаємно стимулюючих компонентів моделі створює ситуацію гарантованого розвитку когнітивних, аксіологічних, практиологічних, мотиваційно-потребнісних цінностей здорового способу життя. Таке структурування моделі сприятиме утворенню певної ієрархії, яка визначатиме рівень педагогічно виправданого використання технології в середовищі ЗВО.

Принцип *духовної домінантності* обумовлює регламентацію педагогічного інструментарію, характер “суб’єкт-суб’єктних” взаємодій на рівні властивостей педагогічної системи формувати ціннісні орієнтації (гуманізм, духовність, партнеродомінантність, здоровий спосіб життя тощо).

Викладені принципи відображають цільову причинність та механізми їх практичного впровадження в освітньо-виховне й фізкультурно-оздоровче середовище ЗВО. До структурних елементів моделі були віднесені індивідуальна “Я” концепція здоров’я студентів; структурно-функціональні компоненти культури здоров’я; особистісно орієнтований підхід до визначення функціональних зв’язків; соціально-педагогічні й організаційно-методичні умови, що визначають оптимальні чинники їх функціонування в аспекті гарантованого досягнення якості формування професійних компетентностей

студентів щодо духовних цінностей фізичної культури особистості (рис. 1).

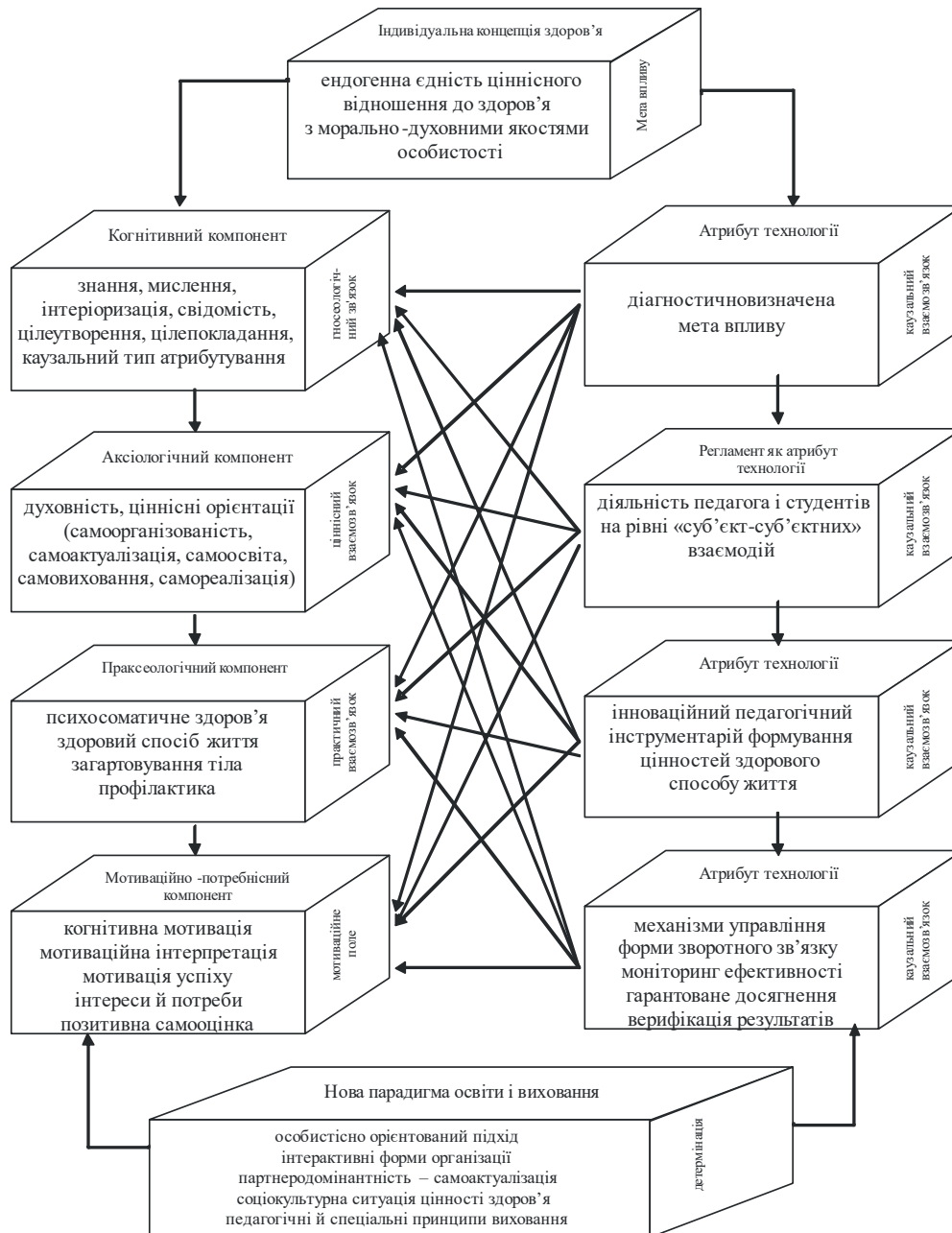

Рис. 1. Структурно-функціональна модель реалізації соціально-педагогічних умов створення здоров'язбережувального освітнього середовища закладу вищої освіти.

Висновки. Розробка моделі реалізації соціально-педагогічних умов формування здоров'язбережувального освітнього середовища закладу вищої освіти має базуватися на гносеологічному підході, що дозволяє їх розглядати, структурувати й науково обґрунтувати як перспективну прогностичну модель з власною структурою і функціями.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

POST-TRAUMATIC GROWTH OF VOLUNTEERS AS PSYCHOLOGICAL READINESS FOR INJURIES

Shevchenko Roman Vasyliovych,

PhD student of the Department of Psychology and Social Work,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Vinnitsia, Ukraine

Introductions. In the period of the global economic, political and scientific crisis, and in our country - also a military conflict and social instability, the topic of traumatization of the population is more than relevant. A few years ago, until military operations began in Ukraine, only certain specialists specializing in the psychotherapy of mental trauma knew about post-traumatic stress disorder (PTSD) and acute stress disorder (ASD). Traumatic events, stress, crises mainly provoke suffering. It is worth noting that the view of suffering as something that has positive consequences is not so innovative if we turn to philosophy and religion.

The theme of suffering as something in which meaning can be found and which makes a person stronger is a red thread running through the history of Christianity, Islam, Buddhism, Hinduism, manifested in the philosophy of A. Schopenhauer, S. Kierkegaard, F. Nietzsche, etc. Currently, disorders related to stress and trauma are well known to Ukrainian psychologists, psychiatrists, and psychotherapists, and although we still lack systematic training and selection of literature, this gap is gradually being filled at least due to the work of the Psychological Crisis Service, the Institute of Mental Health I, the Institute of Cognitive-Behavioral Therapy, the EMDR-Ukraine Association, etc.

However, by focusing on the disorders and their treatments, we run the risk of stigmatizing by automatically labeling every trauma survivor with interventions that

are either flawed or unnecessary; not to notice and not support those positive changes that occur in a person's life, such as rethinking one's place in the world, greater appreciation of life or the emergence of a feeling of gratitude to people, etc.; lose faith in the ability of the psyche to heal in the presence of social and psychological support from loved ones, the community and the state; to take on too much responsibility for the psychological well-being of another person, without having sufficient resources to withstand such a burden, and therefore to burn out emotionally. So the need to take into account the other side of the trauma experience growth – is becoming evident, and scientific research, which has been going on for years around the world, proves it.

There is a need to identify and specify the phenomenon of post-traumatic growth in the context of forming a positive experience of volunteers in the information environment.

Aim. *The topic* of the article is the substantiation of the phenomenon of post-traumatic growth of volunteers in the aspect of forming a positive experience.

Materials and methods. The results of military operations in the east of Ukraine have a negative impact on people's health and have a maladaptive effect on the optimal functioning of the body of volunteers. Events that reflect the result of purposeful, often criminal activity (terrorist acts, sabotage, torture, hostilities, mass violence, death of loved ones, getting into a "hostage situation", destruction of one's own house, etc.) are critical. Therefore, an effective system of prevention, psychological correction and rehabilitation of volunteers is extremely necessary. Among the research methods, the following are used: methods of systematic analysis of the subject and object of research, theoretical analysis of scientific literature, generalization, comparative analysis of successful educational practices and progressive psychological experience, systematization.

Results and discussion. Psychiatrist S. Mishchuk distinguishes psychotrauma as a gradual, extended process of experiencing an unnatural disruption of the established life organization, mental processes, psychoemotional and psychosomatic balance of a person, which arises due to the sudden impact of a personally significant,

stressful factor and leads to the development of qualitatively new elements of the worldview, effective ways inclusion in life processes either causes fixation on traumatic events or progresses by repeating stages (retraumatization) (Mishchuk, 2018).

The presence of constant effects of excessive stress factors (military conflict, internal displacement, post-traumatic stress disorders in the immediate environment, etc.) leads to the occurrence of psychotrauma. Psychotrauma, in turn, causes significant disruptions in the child's life organization and affects its emotional, cognitive, behavioral and physical dimensions in a special way. Such changes are observed in the general trend of physical ill-health of volunteers, and in significant communication disorders and in the loss of spontaneous adaptive creativity (inability to set a goal and independently achieve a result) and in the inability to realize one's own life scenario, etc (Vizniuk & Dolynnyi, 2022).

The following can be distinguished in the professional activities of volunteers types of extreme situations (Kokun, Agaev, Pishko & Lozinska, 2015):

- ✚ fast-moving - related to the need to act in the conditions severe shortage of time, at the fastest possible pace, at a high level of organization and with significant psychological load (participation in liquidation of the consequences of the disaster, rescue operations, apprehension of a criminal, military operation);

- ✚ long-term - psychologically stressful activity for a long time (tension in the activity of operators chemical industries, nuclear power plants, the process of disclosure and investigation of a crime);

- ✚ a situation that requires constant readiness for action, - staying in monotonous, little-changing conditions while waiting extreme changes (taking turns, staying at a roadblock ATO);

- ✚ based on the receipt of probably unreliable information - requires emergency actions in the absence of confidence in reliability of the received information (notification of possible accident, disappearance of a person, about taking precautionary measures, etc.);

- ✚ generated by subjective circumstances, i.e. by oneself by the employee

(distraction or instability of attention, unprofessional performance of actions, etc.);

✚ caused by "uncertainty" - requires acceptance decisions in the presence of alternatives are subjectively the same significant options for behavior (execution or non-execution official duties in difficult conditions, inform about official negligence or illegal behavior of a person or stay with her on good terms, family conflict etc).

We will present the model of the interdependence of psychotrauma on the temporal determinants of its development and duration, developed by psychiatrist V. Romek (Fig. 1), according to which the staged development of post-traumatic stress disorders can be seen. As can be seen from the figure, the can be seen from the figure, the has a multidimensional nature.

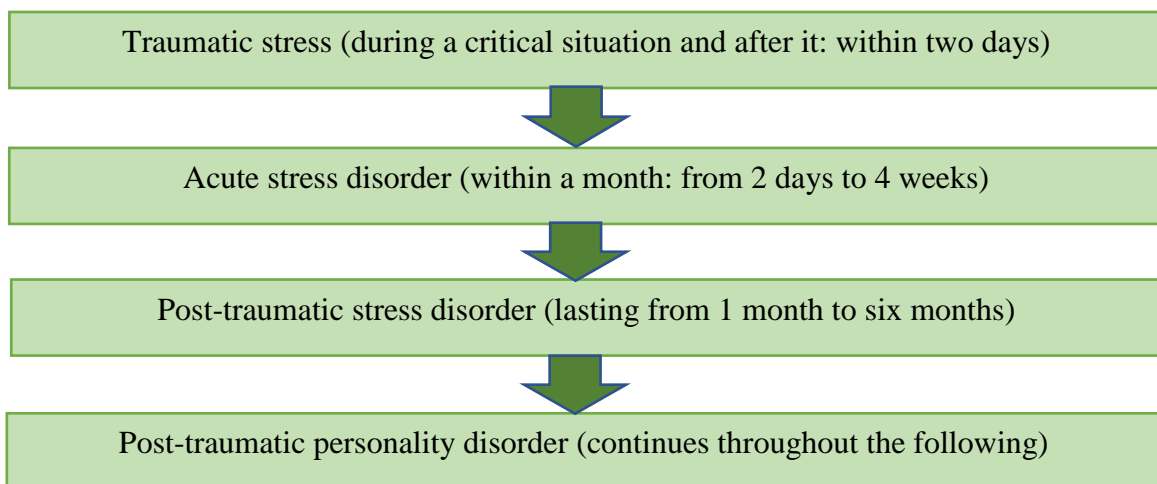

Fig. 1. Model of formation of post-traumatic stress disorders

Experienced injuries can serve as a catalyst for positive changes, strengthening and deepening of relationships, changes in life position, and identification of the strengths of one's personality.

One of the first evidential results in this regard was obtained by the British psychologist S. Joseph, studying the survivors of the Herald of Free Enterprise ferry disaster off the coast of the Belgian port of Zeebrugge (1987), when 193 passengers and crew members died. According to his data, obtained in 1990, when another survey of victims was conducted, it was found that 46% of people's outlook on life changed for the worse, while 43%, on the contrary, changed for the better. Recently, tools have been developed to measure both negative and positive post-traumatic

changes, which stimulates further scientific research in this area (Kokun, Agaev, Pishko & Lozinska, 2015).

Professional activity of volunteers is characterized high level of danger, riskiness, high level traumatization, stress, high level of responsibility; actions in uncertain situations, sometimes in limited conditions lack of space and time. Volunteering promotes increased requirements for the psychological qualities of the individual, which characterizes individual and psychological (pace, social vigor, social pace) and personal qualities (tendency to risk and stress resistance, position activity, self-confidence, positive self-esteem, high motivation to achieve, confidence and speed in decision-making) (Vizniuk & Dolyunnyi, 2022).

According to the proposed model, a volunteer should develop such a characteristic feature as psychological readiness for trauma, developed depending on the situations of successful coping, which not only contributes to increasing a person's readiness to face future tragic circumstances, but also reduces the level of potential traumatization of a person. Psychological readiness in itself can be considered as one option for post-traumatic growth. After traumatic events destroy personality structures, their redesign makes the personality more resilient to seismic external upheavals. At a cognitive level, we all know that bad things happen from time to time, but at a deeper level, we don't believe that it will happen to us. Thanks to the new traumatic experience, the person no longer thinks that the tragedy could never have happened to him. She restructures her own inner reality in such a way that in the future she does not feel the shock of new challenges.

Conclusions. Determining the volunteer's personal potential in relation to his vitality and personal qualities that would contribute to the preservation of a person's psychosomatic health, readiness for change, personal formation and self-development in volunteer activities is relevant for revealing the phenomenon of post-traumatic growth of volunteers in the aspect of forming their positive experience and building a psychocorrective model the development of individual resilience in the context of volunteering by means of ICT in perspectives.

Prospects for further research are in the development of individual and group

technologies for promoting post-traumatic growth depending on the individual experience of the person and the type of trauma experienced.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Vizniuk I., Dolynnyi S. (2022). Organization of Social and Pedagogical Work With Children and Young People in the Territorial Community. *Developmental potential of modern social work: methodology and technologies*. Kyiv: KNU named after Taras Shevchenko, 24-26.
2. Mishchuk S. (2018). Cohesion as a leading condition for overcoming psychotrauma: traditional and modern contexts. *Actual problems of psycholog.: Counseling psychology and psychotherapy*. K.: Logos, Vol. 14. Counseling psychology and psychotherapy, 64–77.
3. Kokun O. M., Agaev N. A., Pishko I. O., Lozinska N. S. (2015). Basics of psychological assistance to military personnel in the conditions of hostilities: methodical manual. K.: NDC SE ZSU, 170.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ У ПІДЛІТКІВ ІЗ РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ

Гордієнко Анна Сергіївна

магістрантка психолого-педагогічного факультету
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства, що характеризується перенасиченням різноманітною інформацією, значним збільшенням соціальних контактів, водночас гостро постає проблема самотності представників різних вікових періодів. Особливої значущості це питання набуває у підлітковому віці, адже почуття переживання самотності перешкоджає вирішенню завдань даного вікового періоду, пов'язаних із розвитком особистісної рефлексії й самосвідомості, процесом професійного становлення, реалізацією потреби у спілкуванні й встановленням глибоких емоційно насичених міжособистісних стосунків тощо.

З наукового погляду самотність – одне з найменш розроблених понять. При цьому було б невірним і несправедливим твердження про те, що самотність як феномен не досліджувався і не вивчався зовсім. Крім численної групи філософів, що висвітлювали це поняття у різних його аспектах (С. К'єркегор, Г. Торо, Ф. Ніцше, Ж. П. Сартр, М. Хайдеггер та ін.), необхідно назвати низку західних вчених – соціологів, психологів, медиків робили спроби дослідження та описи самотності з різних точок зору теоретичної та прикладної науки. Серед них А. Фрейд, В. Вунд, К. Лоренц, Вільям А. Седлер, Томас Б. Джонсон, Е. Фромм, Л. Е. Пепло, Б. Торап, К. Роджерс, Р. Вейс та ін. Теоретичний аналіз досліджень із проблеми самотності засвідчив, що цей стан вперше у найбільш загостреній формі проявляється у підлітковому віці (Р. С. Вейс, І. С. Кон, Г. С. Салліван, С. В. Малишева, Н. А. Рождественська), коли відбувається пошук власної ідентичності та зв'язків з навколишнім світом.

Нині все більшої актуальності набуває психолого-педагогічна робота з учнями, які є вразливими у спілкуванні з дорослими та однолітками, мають низький рівень комунікативного потенціалу, непристосовані до співпраці, тому набувають низького статусу в колективі і залишаються поза увагою школярів і вчителів. Ймовірно, що цей статус супроводжуватиме згодом дорослу особистість упродовж усього життя, стане перешкодою в реалізації професійного та сімейного самовизначення, провокуватиме певну ізоляцію. Запобігти одержанню низького статусу серед членів учнівського колективу є одним із основних завдань у педагогіці і важливою соціальною проблемою.

Значущість досліджуваної проблематики зростає, оскільки, певний статус учня в колективі істотно впливає на його фізичне та психічне здоров'я: низький статус породжує астенічні емоції, що призводять до зниження мотивації діяльності, виникнення конфліктних взаємин із членами колективу, з'являються невпевненість, занижена самооцінка, страх, тривожність. Підлітки з низьким статусом у колективі є найбільш вразливими до такого поширеного в шкільному середовищі явища як булінг. У цієї категорії дітей порушується процес соціалізації, а їхня поведінка стає соціально дезадаптованою.

Важливість даного дослідження також пов'язана з тим, що у підлітковому віці взаємодія з однолітками стає провідною діяльністю, а у проблемі дослідження підліткової взаємодії особливо важливим є питання впливу їх статусних позицій на характер стосунків з однолітками. Адже, статус положення в колективі, що відображає його роль у стосунках та наявні у нього права до самовираження.

У вивченні психологічних особливостей становлення особистості підлітка враховувались ідеї таких дослідників, як Л. С. Виготський, Л. І. Божович, Д. Б. Ельконін, І. С. Кон, В. Ф. Моргун, В. С. Мухіна, Ф. Райс, К. В. Седих, Д. І. Фельдштейн.

При розгляді специфіки взаємозв'язку статусу учня у колективі та його психологічних особливостей приймалися до уваги результати досліджень таких авторів як Г. М. Андрєєва, М. І. Бобнєва, Л. Г. Кайдалова, С. В. Клімін,

О. А. Ліберман, М. К. Павлова, Е. В. Цуканова.

Таким чином більшість психолого-педагогічних проблем виявляється пов'язаними з провідною діяльністю підлітка – спілкуванням, порушення якої веде до появи неадекватних форм поведінки. Вивчаючи спілкування, дослідники, в той же час, дистанціюються від його протилежної сторони самотності, хоча воно імпліцитно присутнє як переживання підлітка або результат його взаємовідносин з оточуючими.

Отже, не зважаючи на достатньо велику кількість досліджень з даної проблеми, вирішення питання детермінант виникнення почуття самотності в підлітковому віці є досі не чітко вирішеним.

Ціль. Теоретично вивчити та емпірично дослідити особливості переживання самотності у підлітків із різним соціометричним статусом.

Матеріали та методи. Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети нами використовувалися загальнонаукові методи теоретичного рівня (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних), методи емпіричного дослідження (методика дослідження відчуття самотності (за Д. Рассел, М. Фергюсоном); «Опитувальник афіліації» (за описом Р. С. Немова); методика визначення статусу в малій групі «Соціометрія» (за Дж. Морено) та методи статистичної обробки даних (критерій - Пірсона).

Емпіричною базою дослідження виступала експериментальна вибірка, до якої увійшли 100 осіб віком 13-14 років (36 хлопців та 54 дівчат), які є учнями восьмих класів.

Результати та обговорення. За результатами проведеного емпіричного дослідження можемо стверджувати, що для переважної більшості досліджуваних характерний високий рівень почуття самотності. Цей стан проявляється в таких симптомах психічних розладів як: відчуття нудьги та пригніченості, відчуття страху, тривоги, скорботи та гніву. Такі досліджувані зазвичай відчувають себе психологічно ізольованими від останніх людей; нездатними до нормального міжособистісного спілкування; нездатними до

встановлення з оточуючими інтимних міжособистісних відносин таких як дружба чи кохання.

Такі підлітки більш песимістичні, ніж не самотні, вони відчувають гіпертрофоване почуття жалю до себе, чекають від інших тільки неприємностей, а від майбутнього – лиш найгіршого. Також вони вважають своє життя та життя інших людей таким, що втратило сенс. Самотні небалакучі, поводять себе тихо, намагаються бути непомітними, найчастіше мають сумний вигляд. У них часто втомлений вигляд і спостерігається посилена сонливість.

Низький рівень почуття самотності, який притаманний меншій половині респондентів, виражається у наявності спільних інтересів з тими, хто оточує (наприклад, однолітками), наявності друзів, культивуванні свого духовного світу, адекватного ставлення до своїх соціальних контактів, задоволенні собою, рідними, знайомими, визначенні сенсу свого життя, власного призначення в житті, майбутніх орієнтирів та нинішніх життєвих років.

При цьому переважна більшість досліджуваних (59%) прагнуть встановлювати стосунки з однолітками на основі вираженого небажання бути на самоті, залишитись самотніми. При цьому 32% підлітків мають виражену на високому рівні потребу у афіліації, психологічній близькості із партнерами по спілкуванню, встановлення довірливих стосунків, вони не лише постійно прагнуть спілкуватися з іншими людьми, а й відчуває від цього емоційне задоволення, вбачають саме в людських стосунках один із важливіших смислів життя. Блокування цієї потреби викликає почуття відчуженості, самотності, породжує фрустрацію. Отже, підлітки переважно мають високий рівень почуття самотності хоча й прагнуть до міжособистісних контактів, але встановлюють їх переважно під впливом мотиву уникнення самотності, а не афіліації.

Виявлено, що у виборці наявна повна статусна структура, найменша кількість учнів знаходиться у крайніх статусних позиціях – «ізолювані» (6%) та «зірки» (15%).

Тобто, у досліджуваних класах є знехтувані діти, яких інші учні не сприймають і не прагнуть здійснювати з ними спілкування, встановлювати

міжособистісні контакти. Їх не приймають у класі, часто над ними насміхаються, не приймають у мікрогрупи. З ними не діляться своїми думками, практично не ведуть розмови. Таким підліткам, як правило, не дають проявити себе під час виконання різних завдань. Внаслідок таких стосунків з однолітками ізольовані учні відчувають виражений психологічний дискомфорт від перебування в школі, спілкування з однокласниками.

Також у даних колективах наявні «зірки», що доводить існування «ініціативних центрів» в шкільних колективах – групах учнів, які схильні ініціювати ідеї, мають виражену повагу з боку оточуючих та високі соціальні статуси. Вони ініціюють напрями активності інших школярів як у сфері відпочинку, так й у сфері виконання учнівських обов'язків, можуть приймати рішення, яким слідуватимуть інші члени колективу. Важливо те, що дані «зірки» є старостами або профоргами класів. Тобто, вони є абсолютними зірками учнівського колективу, які втілюють у собі єднання формального та неформального керівництва класом.

Визначено, що 45% підлітків у колективі мають статус «прийнятих», характеризуються позитивним ставленням до стосунків із колективом та оточуючих учнів, вони мають багато спільних тем із однолітками, їм цікаво приймати участь у діяльності колективу.

Окрім цього для 34% досліджуваних властива позиція «неприйнятих» у колективі. Такі учні часто відсторонені від справ колективу, їх не завжди приймають у мікрогрупі, з ними не завжди діляться думками. При цьому такі підлітки відчувають психологічний дискомфорт перебуваючи у колективі, оскільки в них відсутня психологічна близькість із однолітками у класі.

Проаналізовано, що підлітки з позитивним соціометричним статусом переважно мають низький рівень почуття самотності (68%). Сприятливі міжособистісні стосунки в групі, задоволення від спілкування у ній, визнання однолітками один одного виступає умовою їх соціальної активності, продуктивності в діяльності, позитивно впливає на свободу вираження почуттів підлітків, рівень саморозкриття в спілкуванні. Усвідомлення можливості бути

вислуханим, зрозумілим, прийнятим призводить до переконання у своїй потребності, цікавості. Тому таким підліткам не характерні прагнення до уникнення соціальних контактів, ізолюванням себе від інших людей, їм не властиві підвищена підозрілість, фрустрованість, імпульсивність, страх і відчуття розбитості.

Лише 18% таких учнів схильні до почуття самотності. Такі результати, ймовірно, можна пояснити варіантом переживання підлітками психологічної окремоті, власної індивідуальності, тобто такого позитивного виду самотності керованої самотності, або усамітненості, яка особистісно обумовлена оптимальним співвідношенням результатів процесів ідентифікації та відокремлення. Цю динамічну рівновагу можна розглядати як один із проявів психологічної стійкості особистості щодо впливів соціуму. Також у підлітків з позитивним соціометричним статусом можливий прояв тимчасової самотності найбільш поширеної форми прояву, що відноситься до короткочасних станів самотності. Вона може наставати внаслідок значних стресових подій у житті, таких, як смерть близької людини або розрив будь-яких стосунків (при цьому самотній індивід після короткого періоду дистресу зазвичай упокорюється зі своєю втратою та долає самотність).

Натомість підлітки з негативним соціометричним статусом переважно мають високий рівень почуття самотності (54%), що обумовлений неможливістю встановити відповідні психосоціальні зв'язки протягом тривалого часу. Наявність групових проблем пов'язаних з особистісними характеристиками підлітків, таких як здатність до сприймання іншого, до оцінки взаємин, до саморегуляції у спілкуванні призводить до втрати важливих зв'язків та контактів, інтимності, приватності у спілкуванні, здатності до єднання, що, в свою чергу, може бути джерелом різних труднощів у спілкуванні, оскільки молода людина з таким ставленням до себе заздалегідь упевнена в тому, що оточуючі погано до неї ставляться. Почуття самотності таких підлітків може виявлятися у тривожності, збудливості та демонстративності характеру, протиборстві у конфліктах, особистій

спрямованості, поєднанні високої та низької емпатії (за відсутності середнього рівня), тузі за близькою людиною, відчутті порожнечі, при цьому егоїстичності та підпорядкованості у міжособистісних відносинах, що, безумовно, є протилежними тенденціями.

При цьому у 62% досліджуваних, які користуються більшою повагою та симпатією у міжособистісних стосунках з однокласниками мають виражений мотив афіліації, тобто вони із задоволенням прагнуть надавати комусь підтримку, допомогу, приймати їх від інших, взаємодіяти з оточуючими, відчуваючи прихильність до них. Виникнення таких почуттів у підлітків пов'язане з якістю їх соціальних контактів, ступенем задоволення потреби у спілкуванні, воно є результатом потреби в інтимно-особистісному спілкуванні.

Натомість, серед респондентів з негативним соціометричним статусом лише 23% досліджуваних характеризуються наявністю мотиву такого виду. Тобто більшість таких досліджуваних не мають потреби в створенні теплих, емоційно значимих стосунків з іншими людьми.

Окрім цього визначено, що фактично однаковою мірою підліткам обох груп властивий мотив уникнення самотності, який зафіксований у 51% учнів з позитивним і негативним соціометричним статусом (46%). Такі страхи досліджуваних виражаються у прагненні встановлювати стосунки з оточуючими на основі вираженого небажання бути на самоті, залишитись самотніми.

Висновки. Отже, підлітки з різним соціометричним статусом в учнівському колективі мають відмінності у прояві почуття самотності. Підлітки, які мають несприятливу позицію в колективі переважно мають високий рівень почуття самотності, що виявляється у відсутності доступного кола соціального спілкування та втраті зв'язку з оточуючими. Натомість, підлітки із позитивним соціометричним статусом у колективі не характеризуються прагненням до уникнення соціальних контактів, ізолюванням себе від інших людей та мають прояви прихильності у стосунках.

ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ФОРМАТІ НОВИХ ОСВІТНІХ РЕАЛІЙ

Дрібас Світлана Анатоліївна

к.психол.н.

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий ріг, Україна

Грищенко Юлія Анатоліївна

вчитель початкових класів

Криворізька гімназія «Інтелект»

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Сучасні реалії розвитку українського суспільства ставлять нові серйозні виклики перед освітянами у напрямку розширення можливостей для розвитку емоційного інтелекту дітей. В умовах війни це питання стає не просто актуальним, а життєво необхідним. Розвиток емоційного інтелекту українських дітей потрібен не тільки для загального розвитку, алей для стабілізації психіки в несталому та мінливому світі.

Розвиток емоційного інтелекту – це складний процес, який вимагає систематичності та спеціальної підготовки освітян, які своїми діями мають моделювати психологічний комфорт та безпечне освітнє середовище для школярів. Важливе місце у методиці підготовки вчителів має займати питання аналізу сучасних форм і методів розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у поєднанні з дослідженням теми диференціації відповідних завдань по класам в розрізі вікового критерію [2].

Мета. Проаналізувати наявний діагностичний інструментарій у вивченні емоційного інтелекту учнів початкових класів з метою визначення рівня та технології розвитку емоційної грамотності школярів.

Матеріали та методи. Для діагностики емоційного інтелекту молодших школярів добре підходять не бланкові тести, а проєктивні методики. Вони дають школярам можливість екологічно та просто виявити свій рівень емоційного інтелекту. У якості батареї діагностичних методик можна

використати методики М. Нгуена: «Світ речей – світ людей – світ емоцій», «Три бажання», «Що – навіщо – як» [3]. Дані методики мають спрямування на визначенні емоційної спрямованості дитини. Вони були розроблені для дітей дошкільного віку, але показують гарні результати і у роботі з молодшими школярами. У цьому віці важливим є визначити емоційну орієнтацію дитини на себе та оточуючих.

Працюючи з вибіркою респондентів молодшого шкільного віку можна застосовувати методику «Емоційна ідентифікація» О. Ізотової, яка має на меті визначення рівня сформованості процесів тлумачення різних емоцій та їх подальше усвідомлення через інтерпретацію та розуміння. Ще одним вдалим прикладом діагностичної методики можна вважати розроблену М. Кузьміщевою «Емоційну піктограму». Дана методика дозволяє виявити у дітей особливості когнітивно-афективних компонентів емоційного інтелекту [1].

Результати та обговорення. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів є частиною процесу соціалізації школярів в умовах функціонування постулатів Нової української школи. Спираючись на результати емпіричних досліджень модальності та рівнів емоційного інтелекту школярів «класичної» школи та учнів, що навчаються у системі НУШ помічені суттєві відмінності у побудові когнітивно-інтерпретаційних схем розпізнання учнями емоцій та станів. Діти нової української школи швидше адаптуються до змінних умов освітнього процесу, вони мають чіткі уявлення про предмети і явища навколишньої дійсності. Школярі покоління НУШ доволі легко інтерпретують складні емоції, які виникають у знайомих для них обставинах життя [4].

Відмітимо також, що ця модель допомогла багатьом учням початкової школи швидше адаптуватися до реалій воєнного часу, з якими їм довелося зустрітися після лютого 2022 р. При цьому учні середньої ланки, які не встигли долучитися до освітньої програми Нової української школи показали набагато гірший рівень пристосованості до умов сьогодення. Однозначно, це пов'язано з

цілою низкою особистісних характеристик, але беззаперечним є й те, що емоційний інтелект зіграв у цьому процесі далеко не останню роль.

Існують цілі дослідження присвячені темі залежності психологічного благополуччя молодших школярів від рівня розвитку у них емоційного інтелекту [5]. Ця тема сьогодні займає достойне місце в переліку актуальних психологічних тем, а в умовах воєнного часу стала максимально значимою. Адже емоційний інтелект допомагає вирішувати проблеми, досягати поставлених задач, успіху в житті, що прописано в завданнях нової української школи, які продовжують активно реалізовуватися навіть в умовах вимушеного переходу на дистанційний формат вчительсько-учнівської взаємодії.

Висновки. Вивчення емоційного інтелекту молодших школярів у форматі нових освітніх реалій займає вимагає від організатора дослідження знання розгалуженого діагностичного інструментарію й тонкощів його використання. Умови воєнного часу вносять у дослідження цієї проблеми свої корективи і виводять дану проблему на новий рівень вивченості. Важливо моніторити загальний емоційний настрій учнів й рівень розвитку їх емоційного інтелекту для того, щоб у потрібний момент можна було організувати відповідну розвивально-корекційну роботу й допомогти школярам краще адаптуватися до нових реалій життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дерев'янку С., Лавренко С. Методичні засоби діагностики емоційного інтелекту у дітей. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Випуск 7. С. 23–29
2. Мельник О. О. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73. Т.1. С. 128-133
3. Найчук В. В. Психологічні особливості емоційного інтелекту молодших школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Випуск 3. Том 2. 2016. С. 76-80.

4. Прахова С. А., Макаренко Н. М. Формування емоційного інтелекту як необхідної компетенції на шляху соціалізації дитини. *Психологічний часопис*. Т.6. В. 2 (34). 2020. С. 134-142

5. Шпак М. М. Емоційний інтелект як особистісний ресурс забезпечення психологічного благополуччя молодших школярів. *Наука і освіта*. № 5. 2016. С. 266-270

СІМЕЙНО-РОЛЬОВІ ОЧІКУВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗЛУЧЕННЯ ПОДРУЖЖЯ

Кондра Юлія Юріївна

магістрантка психолого-педагогічного факультету
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

Вступ. Наразі громадська думка по-різному розцінює тенденції збільшення кількості розлучень. З одного боку, воно захищає права людини на особисту свободу, одноголосно визнавши право звільнитись від невдалого або нестерпного шлюбу. З іншого боку, засуджує його як шкоду дітям. Подібне подвійне ставлення до розлучення в суспільстві певним чином вплинуло на природу наукових досліджень з цього питання. Деякі дослідники вважають розлучення негативним, згубним явищем, формою прояву сімейного руйнування, що свідчить про те, що в масовій свідомості розлучення часто асоціюється із соромом, симптомом особистого падіння, з проявом власної слабкості, з неминучим розривом нормальних відносин з дітьми тощо.

Деякі дослідники вважають, що розлучення може відігравати позитивну роль у випадку, якщо це призводить до реального вирішення сімейної проблеми, сприяє емоційній рівновазі та «моральному відродженню» подружжя. Вони обґрунтовують подібну точку зору на розлучення так, тому що в деяких випадках не лише неможливо, але не доцільно підтримувати шлюб як союз, який приносить задоволення обом партнерам, а тим більше, руйнівні відносини між батьками можуть мати травмуючий та десоціалізуючий вплив на формування особистості їх дітей.

Погіршення атмосфери сімейного життя залежить від сучасних суспільних тенденцій, які відображаються у психологічній системі стосунків сім'ї. Дослідники визначають деякі стресові фактори, що впливають на сім'ю у наші дні і є актуальними для України. Перший вплив на сучасну сім'ю – це

зміна соціально-економічного устрою в нашій країні, інтелектуальні та соціальні «революції». Вони змушують людей сумніватися у традиційних абсолютах, нормах та цінностях. Це змінило погляди на рольові позиції української сім'ї, усталені ролі чоловіка та дружини у бік їх модернізації, що особливо явно виражається у кризових сім'ях.

Другий вплив – це кількість психологічної інформації та її якість, під дією якої люди стали переоцінювати свою позицію стосовно всіх аспектів життя, прийомів правильного виховання дітей і побудови подружніх стосунків. Такі тенденції призводять до погіршення психологічного клімату сім'ї. Але головним виступає те, що його створюють члени сім'ї, і саме від їх зусиль залежить, яким він буде. Вміння і бажання розуміти один одного, задовольняти потребу партнера в рівноправ'ї, підтримувати уявлення членів родини про сімейні ролі є складовими психологічного клімату, який часто порушується у сучасних сім'ях.

У вивченні психологічних особливостей взаємодії членів сімей враховувались ідеї таких дослідників, як В. М. Сатир, К. В. Седих, С. В. Ковальов, К. Бейкер, А. Н. Волкова, В. Н. Дружинін, Е. Г. Ейдемільер, А. І. Захаров, І. С. Кон, О. С. Кочарян, В. П. Левкович, О. Е. Зуськова, Н. О. Чайкіна.

При розгляді специфіки співвідношення сімейних ролей у сім'ях приймалися до уваги результати сучасних досліджень таких авторів, як І. В. Головнава, П. П. Горностай, К. О. Дорошенко, А. А. Денисенко, О. С. Кочарян, М. Е. Жидко, К. В. Седих, А. М. Швець, Е. Л. Могильовкін, Е. Ю. Каргаполова. Опрацювання результатів сучасних досліджень доводить, що питання психологічних проблем сучасних сімей виступає актуальним і потребує вирішення.

Ціль. Теоретично вивчити та емпірично дослідити сімейно-рольові очікування як чинник розлучення подружжя.

Матеріали та методи. Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети нами використовувалися загальнонаукові методи

теоретичного рівня (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних), методи емпіричного дослідження (опитувальник Рольові очікування і домагання у шлюбі (за А. М. Волковим), опитувальник РЕА (розуміння, емоційне тяжіння, авторитетність) (за А. М. Волковою), методика PARI (Parental Attitude Research Instrument, адаптація Т. В. Нещерет) та опитувальник задоволеності шлюбом (за В. В. Століним)) та методи статистичної обробки даних (критерій - Пірсона).

Емпіричною базою дослідження виступала експериментальна вибірка, до якої увійшли 30 сімейних пар, що знаходяться на стадії юридичного розлучення. Також сформовано контрольну вибірку, яка складалась із 30 сімейних пар без розлучень. Респонденти мали однаковий стаж спільного життя (від 5 до 7 років).

Результати та обговорення. За результатами проведеного емпіричного дослідження можемо стверджувати наступне. Подружні пари, які розлучуються, більше схильні очікувати від партнера участі у вихованні дітей та прийняття відповідальності за цю справу, порівняно з досліджуваними із сімей без розлучень. Також, досліджувані другої групи більше схильні очікувати від партнера активності у веденні домашнього побуту, порівняно із подружжям, що розлучується.

Більшість подружніх пар, що розлучується, не схильні очікувати від партнера емоційної підтримки та виконання ролі сімейного психотерапевта. Вони мають яскраво виражені домагання у сферах соціальної активності сім'ї та надають вагомому значення привабливості партнера. Тобто, для успішного сімейного життя такі досліджувані вважають за необхідне займати активну соціальну позицію та акцентувати увагу на зовнішній привабливості партнера.

Натомість, серед представників сімей без розлучень найбільш вираженими домаганнями є прагнення членів подружжя виховувати дітей, виконувати роль стабілізатора емоційних стосунків у подружньому житті та вести сімейне господарство. Тобто, їх домагання у шлюбі характеризуються відповідністю до класичних обов'язків партнерів у сімейному житті.

Так, подружні пари, що розлучуються, переважно орієнтовані на низький рівень прояву домагань у господарсько-побутовій, батьківсько-виховній та емоційно-психотерапевтичній сферах сімейного життя. Вони центровані навколо соціальної активності сім'ї та привабливості партнера, що демонструє викривлений характер рольових домагань у шлюбі серед представників кризових сімей.

Більшість жінок, що розлучуються, відчують себе залежними від сім'ї, орієтованими на самопожертву заради підтримання родини; не задоволені, коли жінка у сім'ї виконує лише роль домашньої господарки; підкреслюють відстороненість чоловіка від сімейного побуту та його психологічну віддаленість та орієтовані на надання матері домінуючої позиції у вихованні дитини. Вони характеризуються вираженими гіперсоціальними установками, надмірним альтруїзмом та перебільшеним почуттям відповідальності. Внаслідок таких рольових уявлень та індивідуально-типологічних особливостей жінки схильні приймати рішення про розлучення.

При цьому жінки без розлучень відчують себе більш вільними та здатними самореалізуватись у різних сферах, задоволені у сприйнятті себе у ролі домашньої господарки (враховуючи можливість активної самореалізації у інших сферах життя); 42% таких жінок відмітили активну позицію чоловіка у сім'ї та 63% розцінюють себе, як самостійних та автономних. Іноді вони конформні, відчують залежність від чоловіка, що відповідає класичним уявленням про роль жінки у родині і дозволяє вирішувати конфлікти.

Чоловіки, що розлучуються знаходяться під впливом авторитету батьків, підкреслюють несамостійність та залежність жінки, її неспроможність самостійно вести домашнє господарство та вважають їх подружнє життя переповненим конфліктами та протиріччями. При цьому вони орієтовані на зайняття домінуючої позиції у сім'ї, з вираженням зверхності та відстороненості при схильності до образ, критики, недовіри до оточуючих та підозрливості. Таке сприйняття сімейних ролей та стратегії поведінки чоловіків виражаються у їх конфліктності у стосунках з дружиною.

Досліджувані подружні пари, що розлучуються, також демонструють явно виражені орієнтації на не важливість розуміння партнера у сімейних стосунках та емоційну ізолюваність від нього. Вони, також не орієнтовані на прояви авторитету як зі своєї сторони, так і з боку партнера. Тобто, міжособистісні стосунки у таких сім'ях характеризуються емоційним дискомфортом, емоційною ізолюваністю партнерів, міжособистісними конфліктами та протистояннями, негативними налаштуваннями партнерів стосовно один одного.

Натомість, у іншій групі досліджувані орієнтовані на розуміння свого партнера, прагнуть встановлювати з ним нормальні та тісні міжособистісні контакти. Вони, також, прагнуть вибудувати відповідну структуру авторитету у сімейних стосунках.

Члени сімей, яка розпадається характеризуються вираженою незадоволеністю своїм шлюбом, негативно ставляться до сімейного життя, відчують негативні емоції під час стосунків з партнером та не бажають із ним взаємодіяти. Своє сімейне життя вони розцінюють як нещасливе, переповнене труднощами та конфліктами. У таких подружніх парах не вистачає взаємного розуміння та підтримки, подружні стосунки викликають у них почуття тривоги чи страждання. Також, члени таких сімей відчують розчарування у своїх очікуваннях відносно поведінки та вчинків свого партнера, тому відважились на розлучення.

Отримані результати дають підстави говорити про певне «згасання» позитивних почуттів чоловіка та жінки один до одного у таких сім'ях, їх центрування на недоліках, негативних якостях при ігноруванні переваг та сильних сторін особистості партнера. Окрім цього, ці сімейні пари схильні відчувати виражений емоційний дискомфорт і проблеми у висловленні емоційної підтримки, роздратованість та відсутність здатності контролювати події сімейного життя.

Натомість, представники сімей без розлучень характеризуються вираженою задоволеністю своїм сімейним життям. Перебуваючи у сприятливих

емоційних стосунках зі своїм партнером та маючи орієнтацію на виховання дітей і підтримку сім'ї вони задоволені своїм шлюбом, розцінюють його як ефективний та щасливий.

Висновки. Готовність подружніх пар розлучитися залежить від узгодженості рольових позицій членів сім'ї та їх схильностей до поводження у конфліктних ситуаціях. Так, сімейні пари, в яких прийнято рішення розлучитися, характеризується викривленим сприйняттям сімейних ролей членами подружжя, їх орієнтованістю на соціальну активність та зовнішню привабливість членів сім'ї, емоційним дискомфортом у стосунках та низьким ступенем задоволеності подружнім життям. Так, жінки, які розлучуються переважно конфліктують через виражену залежність від родини та відчуття самопожертвування. Вони незадоволені сприйняттям себе у ролі домогосподарки та впевнені, що їх чоловіки не приділяють достатньої уваги сімейному життю, через що відчують виражений психологічний дискомфорт. При цьому, чоловіки емоційно ізольовані від сімейного життя, впевнені у несамотійності жінок, їх неспроможності вести домашнє господарство, внаслідок чого активно конфліктують, проявляючи орієнтацію на суперництво, недовіру та схильність до критики.

Натомість, сім'ям без розлучень, властива узгодженість рольових позицій, емоційний комфорт у взаємодії та виражена задоволеність подружнім життям. При цьому, жінки більше орієнтовані на встановлення гармонійних стосунків у родині, прагнуть реалізовувати роль домашньої господарки та мати тісні емоційні стосунки з чоловіком, що виражається в їх стратегії уникнення конфліктних ситуацій, а чоловіки відмічають самотійність та автономність жінки у родині.

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ
ЗАЛЕЖНОСТІ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ**

Пріснякова Людмила Макарівна

доктор психології, професор,

Цапліна Світлана Анатоліївна

магістрант кафедри психології

Дніпровський гуманітарний університет

Україна

Вступ На сучасному етапі розвитку суспільства комп'ютерні технології активно застосовуються не тільки в якості засобів передачі, обробки та зберігання інформації, але і як засіб розваги. При взаємодії з комп'ютером ігровий процес відбувається в специфічному середовищі віртуальної реальності, яка особливо приваблива для дітей молодшого шкільного та підліткового віку. Використання комп'ютера для багатьох з них замінює традиційні форми дозвілля, ігри з однолітками, спілкування з батьками. Система «людина–людина» поступово замінюється системою «людина-машина», а «людина–ремісник» перетворюється на «людину інформаційного». Тобто відбувається зміна середовища існування сучасної людини, що супроводжується трансформацією свідомості, раціоналізацією психічної діяльності, емоційним відчуженням, десоціалізацією, деструктивними змінами психіки.

Матеріал та методики

Існують спеціальні дослідження, хоча і нечисленні, присвячені вивченню психологічних аспектів ігрової комп'ютерної активності, в тому числі проблеми формування залежності від комп'ютерних ігор в різних вікових групах (Ю. Д. Бабаєва, О. Є. Войскунський, Ю. М. Євстигнеєва, О. О. Смірнова, В. С. Собкін, Л. І. Шакірова, О. Г. Шмельов та ін.).

Якщо досліджується негативний вплив комп'ютерних технологій, тоді, як

правило, обговорюється проблема ігрової комп'ютерної залежності, яка є особливим варіантом феномена ігрової залежності.

Результати та обговорення

Особливу роль в здатності і можливості молодшого школяра протистояти ігровій комп'ютерній залежності грають психологічні особливості його особистості, внутрішні механізми реагування, взаємодії, адаптації до життєвих обставин. Однак, на сьогодні не вироблено загальної теорії, що пояснює схильність до ігрової комп'ютерної залежності, діагностичні засоби на різних вікових етапах вимагають подальшого вивчення, індивідуально – психологічні передумови ігрової комп'ютерної залежності на різних етапах онтогенезу, зокрема у молодшому шкільному віці, вивчені недостатньо. Сформована ситуація вимагає пошуку ефективних методів і засобів по виявленню та попередженню схильності до ігрової комп'ютерної залежності, які засновані на особистісно-орієнтованому підході до кожної дитини. Саме тому обрана проблематика дослідження є вельми актуальною на даний момент.

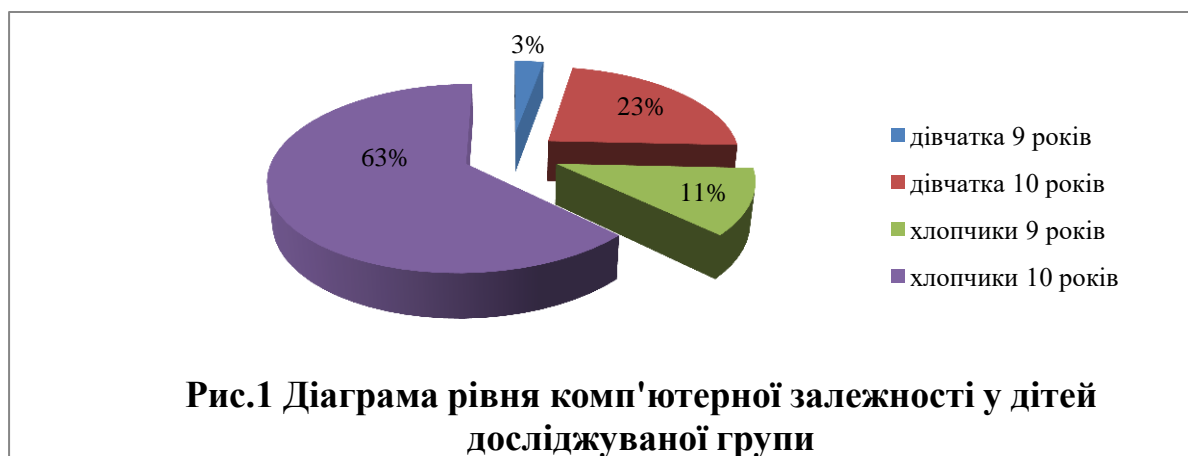
Мета дослідження: визначити та дослідити індивідуально – особистісні та соціально – психологічні фактори, які сприяють ризику виникнення ігрової комп'ютерної залежності в молодшому шкільному віці.

Діагностика рівня комп'ютерної залежності у дітей молодшого шкільного віку за методикою Г. В. Грішиної та О. М. Волкової. Відповідно до гіпотези дослідження були обрано методик, яка спрямована на діагностику індивідуально-особистісних факторів молодших школярів. Опитувальник дозволяє оцінити кількісний рівень ігрової комп'ютерної залежності у дітей і вміщує 22 питання, кожен з яких потребує вибору із відповідей за шестибальною оціночною шкалою. В результаті отримуються бали за п'ятьма оціночними шкалами: емоціонального відношення до комп'ютерних ігор (Уе), самоконтролю в комп'ютерній грі (Ус), цільової спрямованості на комп'ютерну гру (Уц), батьківського відношення до комп'ютерної гри (Ур), перевазі віртуального спілкування реальному (Уо). Для отримання кількісного показника рівня ігрової залежності в відповідності з ключем підраховується

кількість балів за кожною шкалою, потім проводяться розрахунки за допомогою рівняння множинної регресії. На підставі розробленого опитувальника, за показниками індексів рівня ігрової комп'ютерної залежності, автори виділяють I – природний рівень ігрової комп'ютерної залежності, II-компенсаторний рівень, III – залежний.

В огляді літератури було показано, що молодші школярі з підвищеним інтересом до комп'ютерних ігор відрізняються від своїх однолітків, які не мають такого інтересу за індивідуально-типологічними та соціальними характеристиками особистості.

Отримані результати діагностики рівня комп'ютерної залежності. Згідно з даними обраної методики для визначення рівня комп'ютерної залежності, в загальній кількості досліджуваної групи дітей - 102 особи, 34% школярів мають другий - компенсаторний та третій - залежний рівень залежності від комп'ютерних ігор. Переважну більшість дітей, схильних до виникнення комп'ютерної залежності та вже залежних становлять хлопчики 10 років (рис.1).

Найменші показники у дівчаток 9 років. Крім того, серед дев'ятирічних дівчат не виявлено дітей з 3-найвищим рівнем залежності. Але в даному випадку потрібно відмітити, що кількість досліджуваних дітей за віковою та статевою ознакою розподіляється непропорційно, тому, щоб зменшити ризик помилок, ми будемо проводити аналіз з урахуванням вікових та гендерних ознак.

Отримані показники рівня комп'ютерної залежності Уу перевіримо на предмет нормального розподілу, для цього використаємо описові статистики. Для нормального розподілу абсолютні значення ексцесу та асиметрії не повинні перебільшувати значення стандартних помилок. Як ми бачимо з таблиці 1 однозначної відповіді на це питання дати неможливо, тому перевіримо наші результати за допомогою одновибіркового критерія Колмогорова - Смірнова.

За результатами рівня комп'ютерної залежності всі досліджувані були розподілені за статевими та віковими ознаками на полярні групи: з природним рівнем залежності від комп'ютерних ігор та високим рівнем. У виділених групах досліджуваних аналізувались розбіжності між показниками індивідуально-особистісних та соціально-психологічних факторів на рівні статистичної значущості.

Таблиця 1.

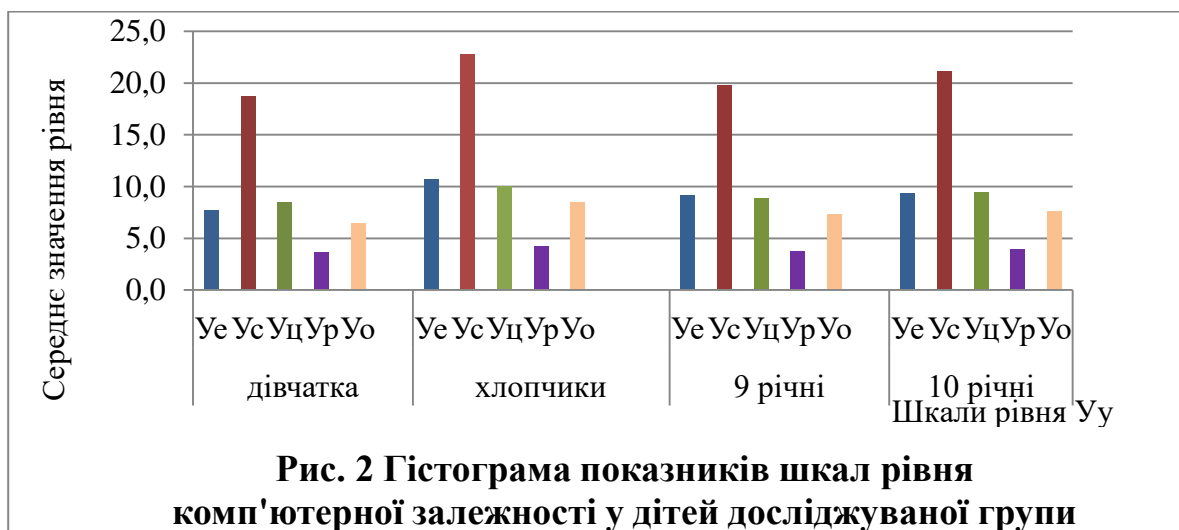
Описові статистики рівня комп'ютерної залежності групи дітей, які взяли участь в діагностиці

Стать	Вік, років	Описові статистики Уу							Критерій Колмогорова-Смирнова	
		Кількість	Середнє значення	Стд. відхилення	Асиметрія		Ексцес		Статистика	Асимпт.знач
					Статистика	Стд. помилка	Статистика	Стд. помилка		
Дівчатка	всього	48	12,69	3,98	1,51	0,34	3,56	0,67	0,98	0,29
	9	10	11,50	2,95	-0,13	0,69	-1,18	1,33	0,61	0,85
	10	38	12,82	3,69	1,11	0,38	1,99	0,75	0,85	0,46
Хлопчики	всього	54	15,56	5,62	0,91	0,32	0,34	0,64	1,30	0,07
	9	10	15,50	5,78	1,07	0,69	1,46	1,33	0,52	0,95
	10	44	15,57	5,65	0,91	0,36	0,35	0,70	1,30	0,07
Всього 9-річні		20	13,50	4,92	1,38	0,51	2,93	0,99	0,71	0,69
Всього 10-річні		82	14,29	5,01	1,18	0,27	1,33	0,53	1,34	0,06

Згідно з отриманими даними більше третини дітей досліджуваної групи мають компенсаторний та залежний рівень залежності від комп'ютерних ігор. Компенсаторний рівень ігрової залежності свідчить про те, що гра є важливою частиною життя дитини.

Згідно з методикою розрахунку залежності від комп'ютерних ігор, стверджуємо, що високі показники у всіх дітей незалежно від віку та статі

спостерігаються за шкалою самоконтролю (Ус) в процесі гри, найнижчі показники спостерігаються за шкалою батьківського відношення до гри (Ур) (рис. 2).

Висновки Увага сфокусована на певних видах комп'ютерних ігор, але при цьому вона не втрачає контроль над частотою ігрових сеансів та часовими витратами на гру. Комп'ютерна гра відіграє роль компенсаторних функцій. Залежний рівень свідчить про те, що комп'ютерна гра займає у дитини весь вільний час. Здобувач освіти думає про отримані результати в грі, намагається підвищити їх рівень.

РОЗВИТОК ПРОЦЕСІВ СПІЛКУВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Усик Дмитро Борисович

кандидат психологічних наук, доцент

Калуга Наталія Ігорівна

магістрант

Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

Вступ. / Introductions. Спілкування дітей різного віку дає змогу збагатити досвід кожної дитини через різновікову взаємодію, сприяти пізнанню дитиною себе й інших, створювати додаткові сфери саморегуляції. Значущість різновікового спілкування визначається й тим, що воно, з одного боку формує особливе середовище взаємодії, надає додаткові можливості для реалізації успішності дітей у спілкуванні, а з іншого – сприяє формуванню та прояву їх особистісної ідентифікації.

На прояви поведінки дітей впливають як біологічні, так і соціально психологічні фактори, а саме: темперамент і характер; особливості сімейного виховання; неформальність взаємовідносин з іншими дітьми та умови навчально-виховного процесу в дитячому закладі. Головною умовою розвитку дітей дошкільного віку є врахування особливостей їхніх взаємин і побудова на основі цього адекватної системи виховних впливів. Саме опираючись на комунікативні особливості, дитина входить в оточуючий світ, оволодіває цінностями, нормами і правилами, прийнятими в суспільстві.

Мета роботи. / Aim. Вивчити стан розробки проблеми спілкування в психологічній літературі. Описати процеси спілкування у становленні особистості дітей дошкільного віку.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, за допомогою яких проведені аналіз та систематизація літературних джерел, узагальнені теоретичні та практичні дані з проблеми дослідження, визначений стан її розробленості.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Процес спілкування – найважливіший засіб передавання суспільного досвіду. Його специфіка визначається тим, що в процесі процес спілкування суб'єктивний світ однієї особи розкривається для іншої, відбувається взаємний обмін діяльністю, почуттями, інтересами та ін. У спілкуванні особа формується і самовизначається, виявляючи власні індивідуальні особливості. Результат процесу спілкування – налагодження стосунків з іншими людьми.

Фахівці зверталися до поняття «спілкування» у зв'язку з проблемами формування людини як особистості, як суб'єкта діяльності, виховання індивідуальності. Особливою і головною характеристикою процесу спілкування як специфічного виду комунікативної діяльності є те, що через нього особа будує власні стосунки з іншими людьми. Розглядаючи процес спілкування як один з головних різновидів комунікативної діяльності особи, науковці трактують його як своєрідний сплав суспільного та індивідуального в соціальному житті особи.

Характерним для сучасного етапу вивчення категорії спілкування є її комплексне розроблення на стикові різних галузей психології: філософії і загальної психологічної науки (Г. Андрєєва, О. Бодальов, А. Петровський та їх учні), загальної психологічної науки і психолінгвістики (школа О. Леонт'єва), соціальної і диференціальної психологічної науки (М. Обозов), соціальної і педагогічної психологічної науки (школа С. Кондратьєвої, Т. Яценко та ін.), педагогічної психологічної науки і педагогіки (О. Мудрик та ін.).

Поняття «спілкування» вживається у науково-психологічній літературі в різних значеннях:

- як обмін думками, почуттями, переживаннями (Л. Виготський, С.Рубінштейн);
- як один із різновидів людської комунікативної діяльності (Б. Анан'єв, М. Коган, І. Кон, О. Леонт'єв);
- як специфічна, соціальна форма інформаційного зв'язку (О. Урсун, Л. Резников) та інші;

– як взаємодія, стосунки між суб'єктами, які мають діалогічний характер (Г. Андрєєва, В. Соковнін, К. Платонов).

При цьому поняття «спілкування» розмежовується з поняттям «комунікація». Останнє тлумачать як передачу інформації в межах взаємодії різних систем, яка може мати однобічний характер.

Процес спілкування визначається як взаємодія двох чи більше осіб, яка полягає в обміні між ними інформацією пізнавального чи афективно – оцінного характеру. Процес спілкування – це соціальне явище, яке виникає в процесі суспільно–трудової комунікативної діяльності як потреба «осіб сказати щось одне одному». Суспільна сутність процесу спілкування виявляється в його змісті, функціях, видах, формах, способах і мотивах.

Згідно сучасної психології, первинним у спілкуванні є матеріальне довкілля, а також світ живих осіб, умови діяльності, в які включене спілкування, ситуація і засоби спілкування. Матеріальне в спілкуванні визначає ідеальне (психічне): мету, мотиви, плани, програми, а також думки, почуття, засоби, прагнення, психічний стан учасників спілкування.

У дошкільному віці відбуваються значні зрушення у формуванні особистості дитини. Змінюються її спосіб життя, зміст і форми процес спілкування з іншими людьми, різко зростають можливості фізичного і психічного розвитку, породжуючи нові потреби, інтереси, а отже, й нові спонукання до дедалі більш різноманітних видів діяльності. У цьому віці насамперед помітно змінюється режим життя дітей, навіть тих, які були в яслах. Вже в молодшій групі менше йде часу на денний сон і більше відводиться іграм і заняттям. Дітей дошкільного віку у групі більше, вимоги до самостійності дитини дошкільного віку вищі.

Життя дітей дошкільного віку регламентується багатьма правилами, які діти знають і яким зобов'язані підкорятися. Змінюється й зміст життя дітей: з ними регулярно проводять короткі різноманітні заняття, складнішими стають доручення. Діти мають більші можливості для спільних ігор, процес спілкування одного з одним. Особливо великі зміни відбуваються у змісті,

напрямі і формах активності дітей дошкільного віку. Бути активним – означає перебувати в стані дії. Поступово під впливом природних вправ, а згодом і спеціального навчання рухи набувають організованості і цілеспрямованості, стають довільними, а згодом справді вольовими, керованими.

В дошкільному дитинстві в основному завершується довгий і складний процес оволодіння мовою. До 6 років мова стає засобом процес спілкування і мислення дитини, а також предметом свідомого вивчення, оскільки при підготовці до школи починається навчання читанню і письму. Як вважають фахівці, мова для дитини дошкільного віку стає рідною.

Розвивається звукова сторона мови. Інтенсивно росте словниковий склад мови. Як і в ранньому дитинстві, тут значні індивідуальні відмінності: у одних дітей дошкільного віку словниковий запас значно більший, у інших - менший, що залежить від умов їх життя, від того, як і скільки з ними спілкуються близькі дорослі. У дитини–дошкільника з'являється оригінальне словотворення. Те, що дитина дошкільного віку засвоює граматичні форми слова і набуває значний активний словник, дозволяє їй в кінці дошкільного віку перейти до контекстної мови. Вона може переповісти прочитану розповідь або казку, описати картину, зрозуміло для оточуючих передати власні враження про побачене. Але це не означає, що в дитини дошкільного віку повністю зникає ситуативна мова. Вона зберігається, в основному, в розмовах на побутові теми і в розповідях про події, що мають яскраве емоційне забарвлення. Щоб отримати уявлення про особливості ситуативної мови, достатньо послухати як діти розповідають один одному побачені мультики або бойовики, коли вони не закінчують фрази, пропускають слова.

До п'яти років діти загалом опановують фонетичну будову рідної мови, навчаються вільно артикулювати окремі звуки і поєднувати їх у звукосполученням. Артикуляційні рухи стають довільними й контрольованими. Артикуляційні вади, які зустрічаються у дошкільників, є наслідком або дефектів мовних органів, або відсутності коригуючої роботи.

Протягом дошкільного віку діти роблять значний крок в оволодінні

граматикою мови, структурою простих і складних речень. Спочатку вони опановують непоширені прості й неповні поширені речення, пізніше – повні поширені і складні речення, які складаються з двох, а потім з трьох і більше простих речень з сурядним і підрядним зв'язком. Одночасно збільшується й обсяг простих і складних речень за рахунок збільшення кількості членів речення і граматичного оформлення кожного члена речення.

Протягом дошкільного віку відбувається подальша диференціація функцій мовлення. Виконуючи спочатку соціальну функцію спілкування, мовлення дитини дошкільного віку поступово відокремлюється від її немовної поведінки, стає засобом планування й регуляції своєї діяльності. Засобом планування воно стає, коли пересувається з кінця дії на її початок, засобом довільної регуляції – коли дитина дошкільного віку навчається виконувати вимоги, які формулює за допомогою мовлення.

Відтворюючи словесні зв'язки, закріплені в попередніх інструкціях дорослого, а потім модифікуючи їх, словесно виділяючи кінцеву і найближчу мету поведінки, означаючи засоби її досягнення і підкоряючись цим словесне сформульованим інструкціям, дитина дошкільного віку підіймається на новий ступінь регуляції своєї поведінки.

Дитина дошкільного віку засвоює рідну мову практично в процесі процес спілкування з людьми, що оточують його. Мовлення стає досконалим засобом спілкування, який поступово звільняється від зв'язку з предметною ситуацією. Однак усвідомлення дошкільниками мовної дійсності як такої, що існує поряд з предметною дійсністю, значно відстає від практичного оволодіння мовою.

Аналізуючи за завданням речення та його елементи (слова), дитина дошкільного віку натрапляє на труднощі, вже переборені в процесі практичного вживання мови. Слово для дитини дошкільного віку ще довго залишається однією з властивостей предмета, а не його означенням. Дитина дошкільного віку користується відношенням слова до означуваних ним предметів, не осмислюючи його теоретично. Інакше кажучи, дитина дошкільного віку може вживати слово, але не помічає його, воно ніби скло, крізь яке дитина

дошкільного віку дивиться на навколишній світ, не роблячи саме слово предметом свідомості й не підозрюючи того, що воно має власне життя, власні особливості будови.

Дитина дошкільного віку володіє деякими емпіричними мовними узагальненнями, у нього розвивається чуття мови. Воно допомагає йому успішніше користуватися мовою, виправляти помилки свого мовлення і помічати такі помилки у інших. Чуття мови набуває особливого значення в двомовному середовищі, в якому дітям доводиться одночасне засвоювати дві споріднені мови, наприклад російську і українську. Проте дитина дошкільного віку ще не знає правил користування мовою, не усвідомлює граматичних категорій і навіть у перші дні навчання в школі натрапляє на труднощі розчленування речень на слова, не помічає у своєму мовленні окремих слів.

Потреба в спілкуванні з дорослими та однолітками визначає становлення особистості дитини. Процес спілкування з дорослими розгортається на основі значної самостійності дошкільника, розширення його знайомства з оточуючою дійсністю. Провідним засобом процес спілкування у дітей дошкільного віку є мова. Молодші дошкільники задають багато запитань, хочуть вияснити, куди зникає ніч, із чого зроблені зорі, чому корова мукає, собака гавкає. Вислуховуючи відповіді, дитина дошкільного віку вимагає, щоб дорослий серйозно ставився до неї, як до партнера, товариша. Таке співробітництво дитини дошкільного віку з дорослим отримало назву пізнавального спілкування. Якщо вона не зустрічає такого відношення, у дитини дошкільного віку виникає негативізм та впертість.

У дошкільному віці виникає й інша форма процес спілкування - особистісна, яка характеризується тим, що дитина дошкільного віку намагається обговорювати з дорослими поведінку і вчинки інших осіб і своїх власних з погляду моральних норм. Та для розмови на цю тему необхідний більш високий рівень інтелекту. Заради цієї форми процес спілкування дитина дошкільного віку відмовляється від партнерства і стає в позицію учня, а дорослому відводить роль вчителя.

Особистісне процес спілкування найбільш ефективно підготовлює дитину дошкільного віку до навчання в школі, де доведеться слухати дорослого, уважно вбирати в себе те, що буде говорити вчитель.

Висновки./Conclusions. Мова стає засобом спілкування і мислення дитини, а також предметом свідомого вивчення, оскільки при підготовці до школи починається навчання читання і письму. Як вважають психологи, мова для дитини стає рідною. Дошкільник засвоює рідну мову практично в процесі спілкування з людьми, що оточують його. Мовлення стає досконалим засобом спілкування, який поступово звільняється від зв'язку з предметною ситуацією.

Потреба в спілкуванні з дорослими та однолітками визначає становлення особистості дитини. Спілкування з дорослими розгортається на основі значної самостійності дошкільника, розширення його знайомства з оточуючою дійсністю. Провідним засобом спілкування у дітей дошкільного віку є мова. Вислуховуючи відповіді, дитина вимагає, щоб дорослий серйозно ставився до неї, як до партнера, товариша. Таке співробітництво дитини з дорослим отримало назву пізнавального спілкування. Якщо вона не зустрічає такого відношення, у дитини виникає негативізм та впертість.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Усик Дмитро Борисович

кандидат психологічних наук, доцент

Перепелиця Анна Юріївна

магістрант

Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

Вступ. / Introductions. Загальновідомо, що юнацький вік є відповідальним етапом формування нового рівня самосвідомості особистості, уявлень про себе, усвідомленням власної унікальності і неповторності, із формуванням самоствавлення особи до власних зовнішніх характеристик. У зв'язку з цим І. Кон відзначав, що психологічні складнощі переходу від дитячого віку до дорослості, протиріччя між рівнем домагань та образом «Я» зумовлюють те, що та емоційна напруженість, що стосується підліткового віку, зберігається і в юнацькому періоді. За концепцією Е. Еріксона, успішність проходження кризи ідентичності, що так важливо в даному віковому періоді, залежить від розвитку рефлексивних здібностей та її адекватного самоствавлення. Неадекватне самоствавлення може бути причиною становлення делінквентної та аутоагресивної поведінки та блокувати процес особистісного зростання вцілому.

Самоствавлення, орієнтоване на фізичні критерії зовнішності породжує низку психологічних проблем формування аутентичної Я-концепції, побудови нового образу тіла, самоповаги (І. Кон, Р. Моляко, Н. Шевченко). Найбільш характерними вони є у підлітковому та ранньому юнацькому віці, що обумовлюється саме фізичними змінами в період завершення статевого дозрівання.

Мета роботи. / Aim. Визначити основні концептуальні підходи до аналізу сутності, структури та механізмів формування образу фізичного Я в системі

самоствалення особистості.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, за допомогою яких проведені аналіз та систематизація літературних джерел, узагальнені теоретичні та практичні дані з проблеми дослідження, визначений стан її розробленості.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Феномен самоствалення є предметом дослідження філософів, педагогів, психологів. Вітчизняні та зарубіжні дослідники підкреслюють залежність самоствалення від конкретного соціокультурного середовища (Б. Ананьєв, Р. Бернс, Е. Еріксон, В. Століна).

Ряд авторів справедливо підкреслюють зв'язок самоствалення з розвитком особистості (І. Бех, О. Гірчук, І. Кон, А. Леонт'єв, В. Петухов). Також ряд авторів відзначають його суб'єктну природу, в основі якої лежить готовність рефлексувати свою діяльність.

Зокрема, І. Бех вважає, що саме самоствалення є визначальним у процесі формування і розвитку особистості, завдяки йому відбувається оцінювання та прийняття чи неприйняття власного «Я». За допомогою самоствалення розкривається становлення смислового зв'язку, єдності людини і світу, самого змісту цієї єдності: чи буде вона морально конструктивною чи деструктивною щодо індивіда.

Зважаючи на те, що феномен самоствалення є предметом дослідження багатьох вчених, однак аналіз сучасного стану проблеми показує термінологічну невизначеність поняття «самоствалення» та відсутність концептуальної єдності у розумінні його природи.

Вперше поняття самоствалення у вітчизняній психологічній літературі було використано Н. Сарджвеладзе. Вчений розглядав його як складну багаторівневу емоційно-оціночну систему, яка поділялась на два блоки об'єктивний («Я», як об'єкт) та суб'єктивний («Я», як суб'єкт). Обидва ці способи самоствалення реалізуються завдяки когнітивній активності, емоційним реакціям і системам дій або готовності до таких дій стосовно самого

себе.

Б. Ананьєв розглядав самоствавлення, як значущу категорію психологічної науки взагалі, та фактор, що зумовлює гармонійний розвиток особистості, і є дуже вагомою категорією для характеристики особистості. Наукові погляди вченого лягли в основу досліджень Л. Божович, В. Петренка, О. Гірчук, В. Ядова, щодо аналізу феномену ставлення особистості до самої себе та до інших.

Так, у працях психолога В. Петренка самоствавлення представлено як єдність змістовних та динамічних аспектів особистості, їх певну міру усвідомлення, емоційно-ціннісне прийняття себе як ініціатора та відповідального суб'єкту соціальної активності.

Сучасна дослідниця О. Гірчук розглядає самоствавлення особистості як складне когнітивно-ефективне утворення, зрілість якого визначається якістю взаємозв'язку його складових. Його структура складається з двох компонентів раціонального ставлення до себе як суб'єкту соціальної активності («образ-Я») та емоційно-ціннісного ставлення до себе – переживання та оцінки своєї значущості як суб'єкта соціальної активності (рефлексивне «Я»). В результаті взаємодії цих складових з мотиваційною сферою особистості, ставлення до себе залучається до процесу діяльності і особистісної саморегуляції, що стимулює розвиток пізнавальної та особистісної суб'єктності людини.

Інші ж вчені, такі як, Л. Божович, М. Боришевський, В.Горбатих пов'язують самоствавлення з емоційною сферою.

Дослідники І. Кон, Д. Майєрс джерелом самоствавлення вважають активність особистості.

Вперше проблема самоствавлення як самостійна категорія у вітчизняній психології розглядається в рамках концепції самосвідомості особистості Перші спроби трактування феномену самоствавлення у зарубіжній психології були пов'язані з категорією «глобальна самооцінка» як де-якого загального переживання, що інтегрує окремі самооцінки в єдину динамічну сукупність. На думку західних вчених, завдяки самопізнанню можна виявити причину та

смысл поведінки людини, тоді як самооцінка виражає модус сприймання індивідом себе, власних можливостей, своєї позиції серед інших людей.

Зокрема, Р. Бернс вважає, що саме самооцінка й відображає ставлення людини до себе, самоствавлення існує тому, що знання про себе не можуть сприйматися людиною байдуже і пробуджують у неї оцінки та емоції. Таким чином, на думку вченого, самоствавлення – це емоційний компонент установки на себе, афективна складова частина Я-концепції є інтегральною стійкою самооцінкою, яка характеризується різною інтенсивністю залежно від контексту змісту образу «Я».

Заслугує на увагу і інша концепція, згідно якої самоствавлення має особливу природу та виконує специфічні функції в загальній системі самосвідомості. Так, в межах згаданої концепції А. Джонс, Р. Крандал розглядають самоствавлення як своєрідну стійку особистісну рису, яка практично незалежна від ситуації та віку людини. Автори підкреслюють, що саме мотив самоповаги та потреба в стійкому образі «Я» гарантують незмінне позитивне ставлення індивіда до себе. Як засвідчує проведений нами аналіз, самоствавлення реалізується через афективну складову самосвідомості, яка нерозривно пов'язана з когнітивним компонентом, оскільки саме на основі знань про себе в людини виникає ставлення до власної особистості, яке може бути позитивним чи негативним, адекватним чи ні. І вже на основі самоствавлення будується модель вчинків та дій, яка утворює поведінковий чи регулятивний компонент самоствавлення. Саме самоствавлення є одним із важливих елементів самосвідомості. Воно має свою

Останнім часом, значно активізувалися дослідження самоствавлення особистості. Це, насамперед, пов'язано з тим, що самоствавлення є вагомими в різних аспектах формування та розвитку особистості. Більшість вітчизняних психологів схильні розглядати самоствавлення в контексті структури процесів самосвідомості особистості. Так, як в процесі самосвідомості відбувається взаємодією між самопізнанням і самоствавленням.

У процесі нашого дослідження ми зясували, що саме самоствавленню

відводяться провідну роль у системі саморегуляції особистості, завдяки його регулятивному впливу відбувається включеність у процес внутрішньоособистісної детермінації. Ставлення людини до себе проявляється у її соціальній активності, зумовлює її адекватність та диференційованість. Воно виступає мотивом саморегуляції поведінки й актуалізується на всіх етапах здійснення поведінкового акту, починаючи з його мотивуючих компонентів і закінчуючи власною оцінкою досягнутого результату поведінки, бере участь в механізмах регуляції поведінки від рівня конкретної ситуації діяльності до рівня тривалої реалізації ідейних задумів. На основі досліджень які були присвячені природі виникненню самоствавленню, виявленню особливостей цього феномену, вченими різних країн світу, у тому числі і вітчизняними психологами була спроба, розробити стурктуру самоствавлення.

Дослідники розглядають самоствавлення як складноструктуроване психологічне утворення. Так, найбільш поширеною є думка, що до структури самоствавлення входять такі компоненти: емоційний або самоприйняття та самооціночний. Із цього приводу В. Горбатих зазначає, що самоприйняття – це прийняття себе в цілому, незалежно від того, якими рисами наділена особистість, інакше кажучи – це «безумовне» прийняття себе. Самооцінка – це ставлення до себе як носія певних властивостей та чеснот.

П. Горностає вважає, що основою самоствавлення є процес самореалізації особистості. Відповідно основним структурним компонентом самоствавлення є спектр емоційних проявів особистості: самоповага, аутосимпатія, самоінтерес, які завдяки адитивності даної структури інтегруються в загальне почуття позитивного або негативного ставлення до себе. Тому, на його думку, глобальне самоствавлення є сукупністю вище названих компонентів.

Із цього приводу думка В. Століна має полярну природу. Цей автор вважає, що в кожного суб'єкта міра вираження якогось одного із трьох специфічних емоційних модальностей буде різною. Так, для однієї людини провідне місце у структурі самоствавлення може займати самоповага, для іншої глобальне почуття може переживатися у формі симпатії до себе. Таким чином,

самоствалення є не просто сумою емоційних проявів, а деякою унікальною формою (модальністю) зі специфічним семантичним забарвленням та певним емоційним тоном. І тому психологічна система самоствалення не адитивна, а побудована за принципом динамічної ієрархії, в якій ядром може виступати та чи інша модальність емоційного самоствалення. В свою чергу С. Панталеєв у структурі самоствалення виділяє дві підсистеми: оцінну та емоційно-ціннісну. До оцінної підсистеми відносять «самоповагу», «почуття компетентності», «почуття ефективності»; до емоційно-цінної – «аутосимпатію», «почуття власної гідності», «самоцінність», «самоприйняття».

Таким чином, аналіз наукових праць вітчизняних так і зарубіжних психологів свідчить про те, що в психології відсутнє загальноприйняте термінологічне трактування поняття «самоствалення», так як самоствалення розглядається з різних концептуальних позицій. Однак, можна визначити більш-менш прийнятну для більшості науковців позицію, згідно з якою самоствалення є цілісним, одновимірним та універсальним утворенням, що виражає міру позитивного ставлення індивіда до образу власного «Я»; і є інтеграцією окремих самооцінок. Також варто додати і те, що самоствалення виступає значущою категорією психологічної науки взагалі, і є дуже вагомою категорією для характеристики особистості.

Висновки./Conclusions. Таким чином, аналіз наукових праць вітчизняних так і зарубіжних психологів свідчить про те, що в психології відсутнє загальноприйняте термінологічне трактування поняття «самоствалення», так як самоствалення розглядається з різних концептуальних позицій. Однак, можна визначити більш-менш прийнятну для більшості науковців позицію, згідно з якою самоствалення є цілісним, одновимірним та універсальним утворенням, що виражає міру позитивного ставлення індивіда до образу власного «Я»; і є інтеграцією окремих самооцінок. Також варто додати і те, що самоствалення виступає значущою категорією психологічної науки взагалі, і є дуже вагомою категорією для характеристики особистості.

ВПЛИВ ТА НАСЛІДКИ ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

Хоржевська Інна Михайлівна

к.п.н., доцент

Рожова Ольга Анатоліївна

студентка III курсу

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Вступ. / Introductions. Ми живемо в час розвинених технологій. Ми швидко розвиваємося та вважаємо, що ми можемо себе захистити майже від усього. Але, не всі розуміють, що в будь-який момент все може впасти у прірву у прірву залежності. Якщо так подумати, залежністю може хвалитися зараз кожна людина: кава, телефон, комп'ютер, цигарки, безсоння. В час ХХІ століття це нормально. І ніхто тобі не скаже, що ти залежна людина. Але є речі, які також час від часу тривожать навколишнє середовище. Ми маємо на увазі залежність від алкоголю, наркотиків, лікарських засобів, про які ми зараз мовчимо. Звичайно, щоб на 100% справитись з цією проблемою 70% залежить від відношення самої людини – чи хоче вона позбавитись, чи її все влаштовує, 15% від належного лікування, 15% від кваліфікованого психолога.

Мета роботи. / Aim. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експертній перевірці впливу психоактивних речовин на психічні та поведінкові розлади. Для досягнення мети поставлені такі завдання:

- 1) описати залежний стан та проаналізувати статистичні дані щодо вживання психоактивних речовин та впливом їх на психічне здоров'я людини.
- 2) визначити особливості впливу різних психоактивних речовин на людину.
- 3) описати та узагальнити особливості надання психологічної допомоги людям із залежністю.

Важливою умовою досягнення мети полягає в узагальненні експертних даних.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Залежність — набута гостра потреба здійснювати будь-які дії або вживати речовини. У практиці, цей термін має кілька значень. У повсякденній мові термін «залежність» використовується в основному стосовно людей, які зловживають наркотиками, алкоголем та цигарками. У ширшому контексті можна послатися на багато інших видів поведінки, таких, як ігри, перегляд телевізора, комп'ютерна залежність, Інтернет тощо.

Алкоголь – речовина, яка вміщує великий відсоток етилового спирту. Д. Натта, британський психолог та нейрофармаколог, вважає, що алкоголь – це найшкідливіша речовина, яку вживає людина. На його думку, вона несе більше зла, ніж героїн, кокаїн та марихуана. На початку прийняття алкоголю в організм з'являється знижений контроль і невелике порушення критичних здібностей. При залежності можуть виникати стан тривоги, безсоння, головний біль, зміна емоційного стану, яка викликає підвищення дози, а при синдромі відміни велика вірогідність виникнення депресії, апатії, зниження емоційного фону, агресія, втрата пам'яті, проблеми з координацією. Більшість людей, зіткнувшись з проблемою, намагаються розібратися в ній, збирають інформацію по темі, дізнаються про симптоми.

Важливо знати, що не всі люди, що вживають алкогольні напої, є алкоголіками. Необхідно пам'ятати, що важливим симптомом є непереборна тяга до спиртного, коли людина не в силах позбутися від нав'язливих думок про алкоголь і від бажання випити. Виділяють три основні стадії алкоголізму. Ступінь залежить від тривалості вживання, статі пацієнта, його віку, генетики, соціалізації, психічного і фізичного стану. Опіоїди – психоактивні речовини, отримані з опіоїдного маку. Вживання даних речовин викликає залежність майже миттєво. З кожним новим споживанням доза буде збільшуватись, стан погіршуватись. Канабіноїди – група психоактивних речовин, яка міститься в різних частинах коноплі.

Дана хімічна речовина належить до особливо небезпечних наркотичних речовин, тому згідно наказу Міністерства охорони здоров'я України

використання в Україні заборонено (виключенням є тільки два препарати). Стимулятори – речовини, які збільшують активність центральної нервової системи, при їх вживанні підвищується артеріальний тиск та серцеві скорочення. Кокаїн – психоактивна речовина, екстрагована із листя коки. Є одним із найпопулярніших наркотиків на ринку нелегального збуту. Седативні та снотворні засоби – це препарати, які заспокійливо діють на нервову систему, але із додатковим вживанням інших препаратів викликають посилюють свою дію. До них відносять барбітурати, транквілізатори, валеріана.

Людина з наркотичною залежністю починає вживання наркотиків вдома, опиняючись під впливом різноманітних факторів. Основні з них: спадковість, недостатня кількість друзів, погане оточення, тяжкі прояви депресії з відсутністю відповідного лікування, мінливий психічний стан, фінансові проблеми та інші проблеми у житті, погані життєві умови, недостатня емоційна зрілість. Тобто, одним словом психоактивні речовини - це наркотики, які при симптоматичному вживанні викликають залежність. З кожним послідуєчим вживанням організм людини змінюється, людина деградує, не може контролювати себе, свою поведінку. Фізіолог і кандидат біологічних наук Геннадій Андрійович Шичко був упевнений, що психологічна допомога при алкогольної залежності полягає у знищенні соціального програмування людини на саморуйнування і формуванні установки на тверезість.

Цей метод має на увазі самодисципліну і постійну роботу над собою на шляху до зцілення. Цей курс психотерапії складається з 6 основних кроків, які потрібно проходити самостійно: фотографування, аутоанамнез, ведення щоденника, ступінь навіюваності, самонавіювання, закріплення результатів. В основі цього методу психологічного лікування лежить наполеглива, постійна робота над собою. Психологи рекомендують перед застосуванням методу Шичка призначити термін, протягом якого залежний зміг би утриматися від алкоголю. Розробити методику лікування алкоголізму Шичка допоміг приклад з власного життя. Коли він був поранений в ногу, і була необхідність в операції, майбутній відомий фізіолог знаходився в стані сп'яніння.

Через алкоголь, який розріджує кров, сталася велика крововтрата, і процедура з видалення кулі пройшла невдало. Тканини після операції погано гоїлися, і Шичка залишився інвалідом. Цей випадок підштовхнув його на розробку унікального методу, який був спрямований на позбавлення людей від алкогольної залежності. В Україні від 1 мільйона до 1,5 мільйона громадян вживають наркотики. Щорічно цей показник зростає на 8-10%. За статистикою ВООЗ за 2020 рік у світі померло від алкоголізму 3 мільйони людей. Україна знаходиться на 5 місці серед всіх країн по вживанню алкоголю та наркотиків. Згідно з опитуванням Українського інституту майбутнього за 2020 рік, кожен 10-й українець стикався з проблемою залежності у своїх родичів. Так виглядають дані: 15% - так, стикався з алкогольною залежністю, 5% - так, стикався з наркотичною залежністю, 5% - так, стикався з алкогольною та наркотичною залежностями, 75% - ні, немає таких, про кого мені відомо.

Серед регіонів України немає суттєвих розбіжностей у даних показниках. Найчастіше, залежні вживають канабіс (31%) та амфетамін (18%). Але не слід забувати про, так звані, дизайнерські наркотики або «солі» (8%), макова соломка (7%), метадон та спайси (по 6%).

Ми знаємо, що від вживання психоактивних речовин змінюється бачення світу та людина може бути небезпечною не тільки для себе, але й оточуючих. За даними соціального опитування 53% стикалися з такою проблемою, серед них: 19% - були небезпечними для самих себе, 14% - були небезпечні для оточуючих, 20% - небезпечні для себе та оточуючих. 45% відповіли, що такі випадки їм невідомі. У нашому дослідженні приймали участь 30 осіб із алкогольною та наркотичною залежністю. Базою дослідження було вибрано комунальне некомерційне підприємство Миколаївський обласний центр психічного здоров'я Миколаївської обласної ради, яке знаходиться у місті Миколаїв.

Для дослідження були вибрані три методики: шкала тривожності Тейлора, шкала депресії Бека та тест на рівень соціальної фрустрованості Бойко-Вассермана. Метою дослідження було виявити причину появи

залежності у людини. Для того, щоб опитування було більш достовірним ми намагались більш ближче познайомитись, викликати довіру та спокій зі сторони опитуваного. Кожний із піддослідних на час опитування вже приймав лікувальну та заспокоюючу терапію, тому ми можемо припускати, що завдяки терапії ознаки, які ми перевірятимемо, будуть більш достовірними.

Результати за шкалою тривожності Тейлора у відсотковому співвідношенні такі: 21% - вище середнього, 14%-середній рівень, 11%-нижче середнього, 54% - низький рівень тривожності.

За шкалою депресії Бека заключні дані такі: 15% - помірний депресивний стан, 77%-легкий депресивний стан, 8% - норма. За методикою Бойко-Вассермана висновки такі: 11% - дуже низький рівень фрустрованності, 18%-знижений рівень фрустрованності, 15%-невизначений рівень фрустрованності, 21%-помірний рівень фрустрованності, 33% - підвищений рівень фрустрованності, 2%-високий рівень фрустрованності. Ми визначили, що причиною стану залежності у процентному відношенні стало: 20%-сімейні стосунки (розлучення, смерть рідної людини, насилля у сім'ї); 30% - соціальний вплив (наполягання зі сторони друзів, знайомих, родичів, що від цього буде тільки краще, іншими словами слабохарактерність); 50% - соціальне становище (обман, крадіжки, нехватка грошей). За статистичними даними більш залежними людьми є чоловіки, ніж жінки. Але вилікувати залежність у жінки набагато тяжче, ніж у чоловіків. За даними опитування, проведеного соціологічною групою Рейтинг, 66% опитаних українців вживають алкогольні напої. 33% вживають його рідше, ніж раз на місяць, 26% - кілька разів на місяць, 7% - кілька разів на тиждень, 1% - кожного дня. Попри це 32% опитаних взагалі не вживають алкогольних напоїв.

Результати та обговорення. / Results and discussion. По всій території України кількість залежних від наркотиків налічує сотні тисяч. Людина може вживати наркотики, не виходячи з власного дому, з багатьох причин. Хвороба має декілька етапів і вимагає негайного стаціонарного лікування. Для того, щоб позбавитись від наркотичної залежності, потрібно лікуватись виключно у

кваліфікованого лікаря. Також важливо отримувати психологічну допомогу у вирішенні даного питання. Наразі лікарями-наркологами використовуються вітамінні комплекси та інші препарати, які можуть гарантувати відновлення нормального складу крові. Процес боротьби з больовим синдромом відбувається з використанням анальгетиків. З метою покращення психологічного стану при лікуванні використовуються різноманітні варіанти, які передбачають застосування препаратів для заспокоєння, а також транквілізаторів і антидепресантів. За нашими спостереженнями, залежність проявляється у кожної другої людини. Починається вона з невеликих доз, у дружніх компаніях або на самоті.

Згодом переростає у залежність при систематичному споживанні цих речовин. При чому тяга до психоактивних речовин проявляється у віці з 15-30 років. Взагалі, люди із алкогольною або наркотичною залежністю – це слабовольні люди, які, за статистикою, мали проблеми з батьками у дитячому віці, які залежать від чужої думки, які пережили сильний стрес у житті. Також є випадки, коли люди із психічними захворюваннями стають залежними, бо не можуть розуміти, в силу психічних порушень, наскільки це шкідливо і який кінець їх очікує.

Висновки. / Conclusions. Психологічна залежність – стан, що супроводжується постійно зростаючим відчуттям дискомфорту в разі припинення надходжень наркотичної речовини в організм. Задоволення і моральний підйом вимагають постійного вживання наркотику, а його відсутність призводить до депресії, почуття туги і тривоги.

Психологічна залежність настає в будь-якому випадку, якщо психоактивна речовина приймається систематично. В окремих випадках досить вжити наркотик один раз. Саме цей тип залежності заважає самотійному утриманню і тим паче повній відмові від прийому речовини. У кожної людини свій психологічний стан, своє відношення до життя і кожного своє відношення до наркотиків.

Частіше алкоголь вживають чоловіки, молодь і люди середнього віку та

більш забезпечені. У розрізі статево-вікових груп чоловіки в будь-якому віці споживають алкоголь частіше, ніж жінки, але з наркотично залежними ситуація трошки інша. Станом на 2021 рік, в Україні діють програми спрямовані на підтримку людей, які живуть із наркозалежністю. Мова йде про програму замісної підтримувальної терапії (ЗПТ) і програми зменшення шкоди (ЗШ). Ці вузькоспрямовані кроки запобігають поширенню ВІЛ і зменшують шкоду, пов'язану із вживанням психоактивних речовин, особливо ін'єкційних наркотиків. У перспективі ми б хотіли дослідити гендерні причини залежності та співзалежності.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

НЕМАТЕРІАЛЬНІ МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Клеменко Анастасія Юрїївна

студентка 4 курсу
факультету соціальної педагогіки і психології

Гладиш Марія Олександрівна

к.пед.н, доцент,
доцент кафедри
соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Стимул, заохочення, мотивація – три невід’ємні та рушійні компоненти ефективної управлінської діяльності сучасного менеджера та керівника будь-якої організації. У сучасних умовах, коли робота соціальних працівників, педагогів та волонтерів набуває неабиякої актуальності для суспільства, постає питання підвищення рівня мотивації праці та пошуку шляхів дієвого стимулювання фахівців соціальної сфери.

Мотивація особистості постає основою професійного потенціалу соціального працівника та відіграє важливу роль у його трудовій активності, кар’єрному просуванні, досягненні позитивних результатів роботи, а також впливає на ефективність та якість надання фахівцем соціальних послуг. Однак, зважаючи на сучасне скрутне фінансове положення більшості організацій та усієї країни, зокрема, що зумовлене військовими діями на території нашої держави, більшої актуальності набуває впровадження керівниками соціальних служб нематеріального заохочення соціальних працівників.

Дослідженню питання мотивації та шляхів заохочення працівників присвячені праці відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як:

Д. Мак-Грегор, А. Маслоу, Л. Портер, Ф. Тейлор, а також В. Н. Гриньова, О. А. Грішнова, Л. А. Колбіна, А. М. Колот, Г. В. Іванченко, О. В. Тужилкіна, В. А. Рульєв та ін. Практичні аспекти мотивування та їх ефективні методи сформовані у роботах А. О. Азарової, О. І. Андруся, В. І. Захарченко. Однак, недостатньо дослідженим залишається використання методів нематеріального стимулювання праці, без яких, на нашу думку, систему мотивації соціальних працівників не можна вважати цілісною.

Мета публікації: розкрити сутність мотивації соціальних працівників та визначити ефективні методи нематеріального стимулювання.

За визначенням В. Н. Гриньової, мотивація – це цілісна система взаємопов'язаних між собою заходів, які активізують та стимулюють працівника на досягнення індивідуальних і спільних цілей організації [2]. Інші вчені також розглядають мотивацію працівників як «процес спонукання співробітників шляхом створення системи стимулів, які впливатимуть на поведінку людей...» [1,4]. Також мотивація досліджується не як процес, а як складова системи менеджменту. За Л. Колбіною, процес мотивації соціальних працівників – невід'ємний елемент менеджменту соціальної роботи, який тісно взаємопов'язаний із застосуванням керівником позитивно-спонукаючих стимулів як матеріального, так і нематеріального (морального) характеру [3]. Однак, одним з найефективніших та перспективних методів підвищення саме внутрішньої вмотивованості працівників соціальної сфери можна вважати нематеріальну мотивацію, на яку керівникам варто звертати особливу увагу.

Процес нематеріального стимулювання являє собою формування цілого комплексу зовнішніх, заохочуючих факторів, які б підвищили зацікавленість працівника у роботі, сформувавши внутрішній стимул добре працювати, а також активізували б його особистісний потенціал. Саме внутрішньо, немонетарно, вмотивований працівник здатен досягнути великих успіхів та працювати від щирого серця, що є важливим у соціальній роботі. Тому, перспективними шляхами нематеріального стимулювання соціальних працівників мають стати:

- *психологічна мотивація:* формування позитивної, теплої, довірчої

атмосфера у колективі, сприятливого психологічного мікроклімату та відкритого спілкування через:

а. організацію раз на кілька тижнів корпоративних заходів для відпочинку і неформального спілкування у спокійній, доброзичливій обстановці;

б. особистий приклад керівника та особистісна передача ним досвіду, аби працівники бачили внесок керівника у загальну справу, його залученість;

– *моральна мотивація*: визнання досягнень, цінування якісно виконаної роботи працівників шляхом індивідуальних відзнак, почесних грамот та подяк, вираження усної похвали як індивідуально, так і перед усіма співробітниками, створення дошки пошани, висловлення подяки цілому колективу за гарну та наполегливу працю;

– *організаційна мотивація*: виділення спеціальних приміщень для відпочинку та їх обладнання усім необхідним (міні-відпочинки, кавабрейки...), організація професійних тематичних семінарів, конференцій, практик, а також додаткових спільних рекреаційних заходів, такі як корпоратив, зустрічі соціальних працівників різних служб, відвідування виставок, галерей, театрів та ін;

– *соціальна мотивація*: надання можливості професійного та кар'єрного росту шляхом доручення важливих завдань та прийняття відповідальних рішень, організація діючої корпоративної культури, де внесок кожного працівника важливий, цінний та незамінний, а також надання можливості навчатися і підвищувати кваліфікацію. На додаток – заохочення соцпакетами – оплата лікарняних листів, медичне страхування тощо.

Висновки. Отже, будь-яка система мотивації має базуватися і відображати структуру мотивів працівників та враховувати їх індивідуальні потреби. Визначені нами нематеріальні методи заохочення стануть ефективними чинниками підвищення зацікавленості фахівців у роботі, якості і продуктивності їх діяльності, а також сприятимуть розкриттю потенціалу соціальних працівників. Однак, варто не забувати, що найкращих результатів

діяльності працівників та грандіозний ефект від системи мотивації можливо досягти лише при грамотному поєднанні як матеріальних методів мотивування, так і нематеріального стимулювання працівників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрусь О. І. Мотивація як фактор управління діяльності персоналу. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 2 (153). С. 119-123.
2. Гриньова В. Н., Грузіна І. А. Проблеми мотивації праці персоналу підприємства: монографія. Харків: "ІНЖЕК", 2007. 184 с.
3. Колбіна Л. А. Менеджмент соціальної роботи : навч. посіб. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 406 с.
4. Рульєв В. А. Управління персоналом : навч. посіб. / упоряд.: В. А. Рульєв, С. О. Гуткевич, Т. Л. Мостенська. Київ: Кондор, 2012. 310 с.

JOURNALISM

ВПЛИВ КІНЕМАТОГРАФУ НА СПРИЙНЯТТЯ ІДЕНТИФІКАЦІЙНОГО КОДУ УКРАЇНИ У СВІТІ

Дубів Вікторія Юрївна

магістрантка

ОП «Міжнародна журналістика»

Яковець Анатолій Володимирович

доцент кафедри

міжнародних медіакомунікацій і комунікативних технологій

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, PhD

Київ, Україна

Анотація Дане дослідження присвячене ролі кінематографу як засобу комунікації в формуванні сприйняття ідентифікаційного коду, культури, іміджу нації на міжнародній арені, на прикладі українського народу.

Кінематограф відносно молодий вид мистецтва. Проте він вже зарекомендував себе, як один з найвпливовіших засобів впливу на свідомість людини завдяки акценту на емоціях, яскравим візуалізаціям, грі образами. Коли концепт «м'якої сили» став широко відомий та застосований в сфері міжнародних відносин, кінематограф став одним із інструментів soft power в створенні державою образу власного народу, традицій та культури та поширення їх серед міжнародної спільноти для отримання певної вигоди.

Важливо зрозуміти, як закордонний та національний кінематограф впливає на сприйняття українцями самих себе як нації, та на сприйняття України міжнародною спільнотою.

Ключові слова: національна ідентичність, культура, «м'яка сила», кінематограф, образ, імідж, російський кінематограф.

Вступ Нації, які грамотно користуються привабливістю своєї ідентичності та культури отримують, крім іншого, ще й економічний зиск. Популярність культури, знання про соціально-політичний устрій, традиції народу серед міжнародної спільноти сприяє суб'єктивізації держави, встановленню потенційних партнерств з іншими міжнародними акторами, спрямовує туристичні потоки і, разом з тим, наповнює казну прибутками від туризму, промоції внутрішньої культури, тощо. Сьогодні, вміння вигідно «продати» власну культуру на міжнародній арені, є елементом «м'якої сили» держави, яка в довготривалій перспективі може принести економічну, політичну, військову вигоду тощо.

Одним з найпопулярніших та найприбутковіших засобів здійснення м'якої сили є кінематограф. Кожна економічно розвинена держава, яка займається розвитком власної культури, підтримує становлення національного кінематографу. Завдяки власній кінопродукції держави формують самопізнання народу, й впливають на порядок денний міжнародної спільноти, поширюючи свій імідж, культуру та цінності.

Мета дослідження полягає у вивченні ролі, яку відіграє такий засіб комунікації, як кінематограф у формуванні образу нації, сприйнятті ідентифікаційного коду народу у світі на прикладі української нації.

Поставлена мета спонукала до вирішення таких завдань:

- Аналіз дискурсу іміджу держави в міжнародних відносинах.
- Дослідження кінематографу різних країн на предмет використання його як засобу «м'якої сили».
- Дослідження впливу російського кінематографу на самоідентифікацію українців.
- Встановлення закономірності між створенням національного кінематографу як засобу комунікації з аудиторією та поширенням іміджу країни та культурного коду нації.

Актуальність дослідження полягає в тому, що українська нація довгий час була під впливом культурних дискурсів Росії, яка формувала наративи.

Разом з процесами декомунізації та дерусифікації виникла потреба в переосмисленні самосприйняття українців, яке довгий час формувалося у світлі ворожих та хибних нарративів.

Об'єкт дослідження – світовий кінематограф, як засіб медіа комунікації (американський, європейський, турецький, російський та український)

Предмет дослідження – засоби формування та поширення ідентифікаційного коду нації завдяки кінематографічному мистецтву, як інструменту впливу.

Під час дослідження було застосовано загальнонаукові та спеціальнонаукові **методи**. З-поміж загальнонаукових було використано аналіз, синтез та порівняння. За спеціальнонауковим методом було обрано дискурсивний аналіз.

Виклад основного матеріалу:

Ідентичність нації - це ірраціональні відчуття психологічного зв'язку, яке відчувають представники одного народу, яких об'єднують спільні цінності, минуле, традиції. тощо. Тісний зв'язок, встановлений між кожною особистістю та колективним «я», а саме нацією, є почуттям «приналежності», яке зокрема також впливає на самосприйняття народу та формування національної ідентичності. Спільна територія, міфи та історичні спогади, громадська культура, історичні та культурні постаті, які відігравали значну роль в становленні нації, норми моралі, етики та поведінки в суспільстві, традиції сімейних, родинних відносин, правила ведення господарства та багато інших факторів формують уявлення про національну ідентичність.

Американські теоретики С. Альберт та Д. Уеттен пояснювали національну ідентичність як колективне розуміння людьми ознак, які вважаються центральними та відносно постійними та відрізняють націю від інших націй. [1]

Розуміння власної національної ідентичності, її особливостей, рис та переваг - ключовий інструмент для розвитку сучасних держав. Національна ідентичність сприяє ефективно управлінню державно, встановленню

міжнародних зв'язків, розвитку культури та її впливу на сприйняття народу та держави іншими суб'єктами міжнародних відносин.

Одним з найпопулярніших, найприбутковіших, найвпливовіших засобів поширення м'якої сили через комунікативні канали є кінематограф. Великою мірою причина полягає в тому, що кінематограф поєднує в собі два найважливіші канали сприйняття інформації людиною – візуальний та аудіальний. Візуали – люди, які більшу частину інформації засвоюють, якщо отримують її завдяки зору. За останніми дослідженнями візуалів більшість 60%. Вчені довели, що люди в більшості сприймають інформацію, якщо бачать її візуалізовано. Наприклад, якщо в медичній інструкції до лікарського засобу немає малюнків, то людина сприйме 70% інформації, якщо ж буде присутня візуалізація – то людина запам'ятає вже 96% тих самих даних. [2] Згідно з дослідженням BBC, зображення дуже сильно впливають на когнітивну функцію мозку людини. За словами представників служби, візуальні дані викликають довіру, ніби люди бачили все на власні очі. Люди пам'ятають візуальну складову довше, ніж контекст, у якому її бачили. Тому, навіть якщо зображення хибне, воно все одно може вплинути на те, як ми пам'ятаємо інформацію. [3] Оскільки кінематограф – це в першу чергу візуальний вид мистецтва – він стає ідеальним

Сьогодні, після двох світових воєн, спалахів насильства, тероризму тощо гравці на міжнародній арені намагаються здійснювати свій вплив в тому числі через кінематограф.

США, наприклад, як один із інструментів своєї м'якої сили використовує національну поп-культуру та голлівудську індустрію. Кіноіндустрія США зосереджується на створенні сюжетів фільмів, які опосередковано повинні впливати на широкі маси в Європі, Азії та інших країнах. Популяризуючи свою культуру та традиції через фільми, США бажає залишатися в уяві решти світу наддержавою, оплотом демократії, свободи, рівності, поваги до прав та свободи слова тощо. Концепція американізму відома в усьому світі. Завдяки кіноіндустрії США намагаються зробити свої цінності значущими і для решти

світу. Голлівуд існує як дуже потужний прояв американської м'якої сили. Голлівуд – це бренд, «фірма», фабрика зірок. Голлівуд – це окрема держава в державі, яка працює на благо іміджу США та американського народу.

Наприклад, Голлівуд чітко комунікує «американську мрію» - концепцію, яка є однією з визначальних для американської національної ідентичності. Це концепція, що передбачає досягнення людиною будь-якого походження, статків та статусу величезного успіху в особистому житті, навчанні, кар'єрі завдяки важкій та тривалій праці. Наприклад, у фільмі «Соціальна мережа», який розповідає про те, як простий студент змінив історію Інтернету, Марк Цукерберг, засновник Facebook, безупинно працює над власною ідеєю, і навіть залишає Гарвард, щоб продовжити свою роботу. В решті, шляхом тяжкої праці, бізнес-ідеї, зрад та поворотів долі Цукерберг досягає своєї мети і будує найуспішнішу соціальну мережу, яка приносить йому небувалі прибутки.

Також Голлівуд успішно створює образ непереможної американської армії, що бореться за свободу та демократію не тільки в США, а й у всьому світі. Таким чином американці створюють наратив про те, що американські солдати піклуватимуться про кожну людину в світі, яка вболіває за цінності демократії, свободи, рівності, толерантності та інших цінностей США. Допомагають Голлівуду створювати такий образ спецслужби – ФБР, ЦРУ і Пентагон. Пентагон і ЦРУ – обидві структури надають підтримку Голлівуду в розробці кінострічок: надають спеціальні дозволи на зйомки в певних локаціях, техніку і консультації з певних питань тощо. Але як Пентагон, так і ЦРУ використовують потенціал Голлівуду і на свою користь, щоб підтримувати позитивний імідж відомств як всередині США, так і на міжнародній арені. Коли іноземці дивляться американське кіно, де ЦРУ, чи армійці, чи ФБР чи будь-які інші силовики зображуються як віддані, мужні, розумні, хитрі особи, у глядачів не виникає сумнівів про силу американської оборони, про кмітливість спецслужб, які «знають все про всіх», і які вбережуть країну від будь-яких прихованих загроз. Саме позитивний імідж спецслужб великою мірою формує імідж Америки за кордоном як «наддержави. [4]

Сполучене Королівство також турбується про образ власного народу в очах міжнародної спільноти. І, як виявилось, підтримувати цей образ допомагає Королівська сім'я. Онлайн-опитування Ipsos від 2021 року, однієї з найбільших маркетингових дослідницьких компаній, що працює на 90 ринках, показує, що британці думають про Великобританію як про традиційну та потужну країну завдяки образу Королівської родини. 59% респондентів в Британії кажуть, що вони більше асоціюють традиційність Великої Британії з монархією.

Конфіденційність, відокремленість, чесність, уважність, старанність – усе те, що британці сприймають як свої культурні риси, все асоціюється з характерними рисами королівської родини. Таким чином монархія діє як центр національної ідентичності, єдності та гордості;.

British Council у 2016 році провели дослідження серед іноземних громадян і визначили, що серед 5000 людей з п'яти країн 39% сказали, що жителі Великобританії найбільше пишаються королівською родиною. Дане дослідження British Council показує, що респонденти сприймають британців як носіїв культури королівської сім'ї. Зрозуміло, що іноземці дізналися про життя і культуру королівської сім'ї, зі ЗМІ та кінематографу. Приміром, один з останніх серіалів про королівську родину, який призвів до різкого росту популярності британської монархії та зацікавленості нею – це «Корона», який розповідає про монархію від приходу до влади королеви Єлизавети II до початку 21 століття. [5]

Творці серіалу «Корона» добре розуміють вплив свого продукту на сприйняття британської культури в світі. Так, в останньому сезоні серіалу, що вийшов на екрани восени 2022 року персонаж Мухамед Аль-Фаед вивчає британську культуру від персонального слуги принца Едварда, Сідні Джонсона, і каже: «Британське суспільство найкраще у світі. Британські манери та звичаї правлять світом. З вашою допомогою я стану рідкісною річчю - британським джентльменом». [6]

Україну та її народ міжнародне суспільство почало сприймати відносно нещодавно, і причиною цього стали, на жаль, трагічні події – революції, війна,

терор тощо. Тому дуже часто Україну та її народ сприймали через призму погляду росіян на українців в кіно. Так закріпився стереотип про недорозвинену націю, яка помилково вирішила від'єднатись від Росії під впливом прозахідних течій. Український народ сприймали як неосвічений, бандитський, жадібний, корупційний, хитрий. Росіяни створювали саме такий образ українців, бо прагнули поселити в думках українців комплекс меншовартості, недостойності, неважливості для того, щоб не дозволяти зростати про-європейським, про-західним течіям розвитку держави, які б неодмінно вирвали Україну зі сфери впливу Росії. Російське кіно принесло власне бачення того, якими є українці, як вони повинні поводитися, говорити, жартувати, тощо. Кінематограф став зручним способом для Росії змушувати українців цуратись власної культури, в той час як споглядати і милуватись «перлинами» російської культури.

Який же образ української ідентичності поширювали росіяни?

Найчастіше українська жінка зображувалась як легковажна, недалека, сексуально збочена полювачка за грошима, дурненька простачка, якій хочеться легко облаштувати своє життя завдяки власній красі. Чоловіки зазвичай зображувались як смішні незграбні селюки, га-каючі, розмовляють суржилом, люблять сало і горілку, ледачі, злодії, алкоголіки, дуже хочуть переїхати до Росії, зневажають та соромляться своєї мови, культури. Інший образ українського чоловіка в російських фільмах - некультурний, грубий, злодій без моральних цінностей, боягуз, мафіозі, бандит, колаборант, зрадник тощо.

Збірний образ українців зазвичай показує неосвічених, смішних, недолугих потішних простаків. Українці - це зазвичай сільські жителі (через російські фільми загально складається враження, що вся Україна – це сільська місцевість). Українці постійно потрапляють в карколомні ситуації та заважають головним героям, мають дуже націоналістичні погляди, часто є зрадниками, бандитами, або мафією, жадібні до чужих грошей, хитрі, бажають поїхати шукати кращого життя до Москви чи інших російських міст.

Прикладами фільмів та серіалів, де чітко проглядаються вищезазначені

характеристики є:

- Фільми «Брат», «Брат 2». Показано образ українців-бандитів, без моральних принципів.
- Мюзикли початку 2000-х років «Сорочинська ярмарка», «За двома зайцями», «Вечори на хуторі». Українці показані як хитрі, примітивні та жадібні люди.
- Серіал «Ліквідація». Тут зображені українці-колаборанти та зрадники.
- Серіал «Моя прекрасна няня». Головна героїня-українка, що переїхала з Маріуполя до Москви працювати та влаштовувати своє життя. Вона показана як неосвічена, провінційна, смішна, хитра жінка. Не дуже розумна, але гарна, має проблеми з працевлаштуванням, погано розмовляє. При будь якій можливості героїня згадувала як важко їй було жити в Україні. Українське місто Маріуполь показане як неблагополучне, занедбане.
- Фільм «Адмірал». Загін українських солдатів виявляється зрадниками.

Українські фільми зараз відіграють дуже важливу роль в поширенні українського культурного коду серед міжнародної спільноти. Саме вони мають змогу конструювати та популяризувати наративи, висвітлювати події, формувати образ українців та України, який буде вигідно вирізняти народ, культуру та державу серед решти міжнародних акторів. Великою мірою цьому посприяла Революція Гідності та початок українсько-російської війни в 2014 році на сході України та анексія Криму. Українські кінематографісти отримали багато тем для висвітлення. Отримала успіх українська документалістика, більшою мірою сфокусована на подіях війни. Українські документальні стрічки вже здобули багато нагород на світових найвідоміших кінофестивалях класу А.

Важливо, що нове українське кіно працює не тільки на міжнародну аудиторію, а й на внутрішню. Важливо формувати образ українців і для них самих, адже Україна досі знаходиться на шляху до утвердження власної ідентичності. Важливо, щоб українське кіно віднайшло ті постулати, на які

опиратиметься в зображенні цієї ідентичності - етнічна самосвідомість, власна мова, територія, етнічний склад, релігія, культура, побут, гумор тощо.

Висновки

Формувати і поширювати інформацію про національну ідентичність можуть не тільки традиційні канали комунікації. Це може здійснювати і цілком модерна галузь мистецтва – кінематограф. Тільки нещодавно людство зрозуміло його роль, як нового каналу комунікації, який можна використовувати для здійснення «м'якої сили», впливу, навіювання та переконання тощо.

Від початку процесів декомунізації, дерусифікації, почав ставати на ноги український кінематограф, через який українці намагаються показати світу власну ідентичність, культурний код та традиції. Україна намагається стати цікавою для світу, стати повноцінним актором міжнародних відносин. І саме в цьому може допомогти нове українське кіно, яке вже завойовує увагу світу і презентує іноземцям хоробрих українських воїнів, жінок та чоловіків, які боронять власну державу, молодих людей, які шукають своє місце в світі, як це робить і сама Україна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Albert, S. and Whetten, D. A. 1985. Organisation identity, in Cummings L. L. and Staw, B. M. (eds). Research in Organisational behaviour, Vol 7, 263-269, JAI Press, Greenwich, CT Anonymous, 2007 “What is Britishness?” Daily Telegraph 18/11/07
2. Dowse R., Ehlers M. Medicine labels incorporating pictograms: do they influence understanding and adherence? [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15950838/>
3. BBC. How fake images change our memory and behaviour. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.bbc.com/future/article/20121213-fake-pictures-make-real-memories>
4. Почепцов Г. Голлівуд формує світ. [Електронний ресурс] - Режим

доступу: <https://www.psyoffice.ru/9350-17-503.html>

5. Schou N. How the CIA Hoodwinked Hollywood. [Электронный ресурс] - Режим доступа:

<https://www.theatlantic.com/entertainment/archive/2016/07/operation-tinseltown-how-the-cia-manipulates-hollywood/491138/>

6. Buck J. Culture and the British Royal Family. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://sites.psu.edu/global/2020/04/20/culture-and-the-british-royal-family/>

ART

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ШРИФТІВ НА КАМ'ЯНИХ НАДГРОБКАХ С. ЛАПШИН ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ХІХ–ХХ СТОРІЧ

Сулима Юлія Олегівна,

Студентка

Національний університет

Львівська політехніка

Мер'є Ольга Валеріївна,

Кандидат архітектури, доцент кафедри

дизайну та основ архітектури

Галишич Руслан Ярославович,

Кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри дизайну та основ архітектури

Національний університет Львівська політехніка

м. Львів, Україна

Вступ. Попри велику кількість наукових праць з типографіки, українські науковці досі не здійснили обґрунтованих наукових досліджень щодо шрифтів на кам'яних надгробках Галиччини ХІХ–ХХ сторіч. Значна частина шрифтів того часу – є вагомим внеском у розвиток типографіки в українському графічному дизайні. Це дослідження є дуже цінним із точки зору ідентифікації культури українського письма, становлення головних засад та тенденцій типографіки у ХІХ–ХХ сторіччях на Галичині. Західна частина України є багатим осередком української культури. У Галичині є багато старих могильних склепів та цвинтарів, на яких можна віднайти велику кількість прикладів скульптурного та типографічного мистецтва. Особливо важливим осередком дослідження шрифтів ХІХ–ХХ сторіч є с. Лапшин Тернопільської області.

Мета роботи. Дослідити історію виготовлення надгробних пам'ятників,

композиційні та стилістичні особливості шрифтів на кам'яних надгробках XIX–XX сторіч у с. Лапшин Тернопільської області, порівняти шрифти та їх графічне формотворення на могилах двох різних сторіч.

Матеріали та методи. Із загальнонаукових традиційних методів у дослідженні використані: натурні дослідження, які проводились на емпіричному рівні, на якому відбувався процес накопичення фактів, що складались із з'ясування кількості, локалізації об'єктів, обмірів, фотофіксації, інтерв'ювання старожилів; камеральні дослідження, які включали вивчення бібліографії за тематикою дослідження з її аналізом та систематизацією, проводились на теоретичному рівні.

Гіпотези дослідження.

1. Ймовірно, всі надгробки в с. Лапшин були виконані одним майстром.
2. Припускаємо, що шрифти на надгробках у с. Лапшин є лише друкованими.
3. Ймовірно, що надгробки та різьблення шрифтів виконували не лише професійні майстри, але й звичайні грамотні селяни.
4. Припускаємо, що шрифтовий блок на кам'яних надгробках у с. Лапшин Тернопільської області XIX–XX сторіч композиційно розміщували в центрі плити.

Результати та обговорення. Об'єкт №Л1 (рис. 1). Надгробна плита розташована у південній частині старого лапшинського кладовища. На ній вмонтований кам'яний хрест із вирізьбленою датою смерті померлої – це 1813 р., також в цей рік виконана надгробна плита, що розміщена горизонтально на землі. Довжина плити 1210 мм, ширина у верхній частині та нижній однакова 470 мм, товщина 110 мм. Висота хреста 670 мм, товщина 170 мм, ширина рамен 590 мм. Даний хрест в народі називають «пелюстковим»; такий вид найбільше поширений на Галичині. Матеріал надгробка – камінь із домішками вапняку. Об'єкт добре збережений, камінь не зруйнований, немає тріщин та нашарувань, в лівому куті плити одинично

порослий мохом. На плиті в центрі горизонтально написаний текст: «Тут спочиває Р. Б. (тобто раба Божа) Марта Васишин Чикота» (написаний грамотною старослов'янською мовою). На даному етапі дослідження майстер невідомий. Він виконав роботу якісно, досить глибоко вирізьбив в камені літери, тому читабельні навіть через 2 сторіччя. Шрифт – напівписаний, простежується незначний нахил. Текстовий блок складається з п'яти рядків. Літери досить пропорційні, здебільшого, усі заввишки 50 мм (наприклад, літери Р, Б та Т). Це свідчить про те, що вже в ті часи, люди намагались створювати естетично-цілісну загальну картину, вимірювали приблизно однакові відстані між буквами, рядками та словами; формували чіткий текстовий блок у центрі надгробної плити.

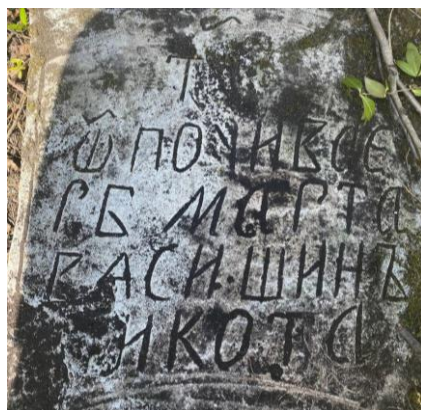

Рис. 1. Об'єкт №Л1 – кам'яний надгробок з села Лапшин Тернопільської області, 1813 р. Фото виконала Сулима Ю. О., 2022 р.

Об'єкт №Л2 (рис. 2). Надгробок розміщений у центральній частині старого лапшинського кладовища біля основної стежки. Автор не встановлений. Надгробна плита розміщена горизонтально на землі. Замість типового вертикального хреста, він є у формі малого «пелюсткового» хреста у вигляді барельєфу.

Довжина об'єкта – 2000 мм, ширина плити вгорі – 680 мм, донизу ширина звужується і становить 630 мм. Товщина сторін є різною, так як внизу плита більше осілась в землю. Вгорі вона становить 170 мм, а внизу 160 мм. Надгробна плита без пошкоджень та нашарувань, з лівого краю поросла мохом. Майстер розмістив хрест у верхній центральній частині плити.

Довжина хреста – 550 мм, товщина при основі 40 мм, ширина рамен-240 мм, товщина барельєфу рамен хреста – 25 мм. Хрест порослий мохом, але гарно збережений. Нижче хреста, в центрі плити, вирізьблена текстова частина. Навколо неї по периметру знаходиться контррельєфна рамка; зі всіх сторін відступ від краю – 100 мм.

На надгробку текст грамотною старослов'янською мовою: «Василий Гутор, упокоилса Р.Б. 1880, вчная иму память». Гарне чітке різьблення літер, рамки, засвідчують, що майстер був професійним каменярем. Текстовий блок налічує 5 рядків, незначно зміщених вліво. Слова вирізьблені без переносів. Шрифт імітує друкований, без нахилів. Висота літер 40 мм, між деякими буквами є похибка в пів міліметра.

Спостерігається великий відступ між Р. Б. та роком 1880. Досліджуючи даний об'єкт, бачимо, що різьбярство у с. Лапшин з кожним роком стає вишуканішим. Чим ближче до ХХ сторіччя, тим меншими стають літери. Ймовірно, це залежить від інструментів та техніки різьблення. Відомо, що основними інструментами для різьби по каменю були: кувадла, долото, кирка, стамески тощо. Вони потрібні для надання форми породі. Щодо «ювелірних» робіт по каменю, то використовували скампель для гравіювання, рисувалки для створення прямих ліній та інше.

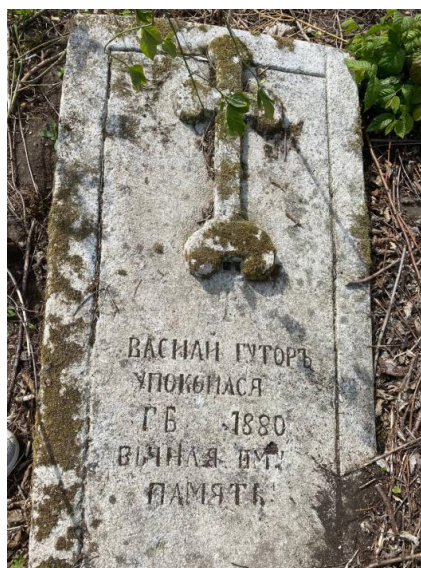

Рис. 2. Об'єкт №Л2 – кам'яний надгробок з села Лапшин Тернопільської області, 1880 р. Фото виконала Сулима Ю. О., 2022 р.

Об'єкт №ЛЗ (рис. 3). Надгробок розміщений у західній частині старого лапшинського кладовища. Майстер невідомий. Плита розташована горизонтально на землі. Її довжина 1850 мм, ширина вгорі 500 мм, донизу звужується до 460 мм. Ліва сторона плити просіла в землю. Її товщина 140 мм, а з правого боку 180 мм.

До надгробку входить «пелюстковий» хрест та ще одна невелика плита, на якій він прикріплений. Висота хреста 850 мм, ширина основи хреста 270 мм, товщина основи хреста 240 мм, ширина рамен 640 мм, товщина рамен 200 мм. Довжина плити, на якій прикріплений хрест, 550 мм, ширина 510 мм, товщина 40 мм.

Матеріал надгробної плити – м'яка порода каменю з вкрапленням вапняку. Об'єкт гарно збережений; верхня частина де-не-де поросла мохом. Шрифт на ньому імітує писаний, що робить цей об'єкт унікальним на лапшинському кладовищі. На надгробку текст: «Зде упочиває Евдокья, Ксеньки Клима Кузива, упокоиласи р 1885».

Отже, надгробок створений у 1885 році. Можемо припустити, що пишучи «Ксеньки Клима», автор мав на увазі чиєю донькою або жінкою була померла. Шрифтова композиція розміщена у центрі плити; текст викладений у дев'яти рядках. Слово «упокоиласи» є з переносом складів «ласи». Висота літер коливається від 40 до 70-ти мм.

Припускаю, що автор надгробка не був професійним різьбярем, це проявляється у неакуратно вирізьблених літерах. Проте, сам почерк написання є індивідуальним. На даному етапі наукового дослідження, на старому лапшинському кладовищі не виявлено могил із схожим написанням. Текст вирізьблений старослов'янською мовою. Радше, майстер навчився старослов'янському письму при церкві або дякові.

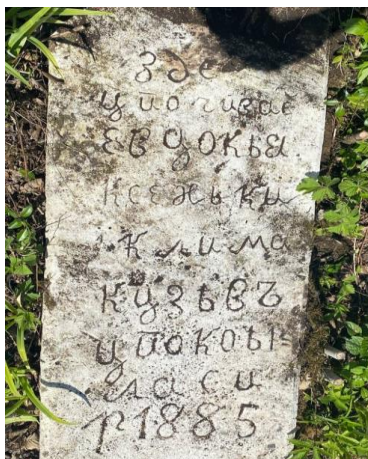

Рис. 3. Об'єкт №Л3 – кам'яний надгробок з села Лапшин Тернопільської області, 1885 р. Фото виконала Сулима Ю. О., 2022 р.

Об'єкт №Л4 (рис. 4). Об'єкт розташований біля стежки у центральній частині старого лапшинського кладовища. Автор пам'ятника – Василь Бідула. Дослідивши біографію скульптора, вбачаємо сформований особистий стиль ліпнини архітектурного фризу з листками та віньєтою над написом. Надгробок вважається однією з кращих кам'яних робіт майстра. Пам'ятник створений у 1902 р. Висота надгробка 3000 мм. Об'єкт вертикально розташований на двох плитах. Довжина нижньої 1010 мм, ширина 920 мм.

Плита в нижній частині осілась в землю, тому її товщина 140 мм, в у верхній – 170 мм. Верхня плита має довжину 640 мм, ширину 610 мм, товщину зі всіх сторін 150 мм. На пам'ятнику вмонтована скульптура розп'ятого Ісуса Христа із матір'ю Марією та жінкою, яка його оплакувала – Веронікою. Її висота 1030 мм. Вгорі вертикальної пам'ятної плити розташований текст, написаний грамотною старослов'янською мовою. Навколо написання професійно виліплена рамка, оздоблена вгорі трьома квітками з листочками.

Вище рамки виліплений листковий фриз. Текст на пам'ятнику: «Катерина Закорневских, Канафовска, упокоилася року 1902 В 25 році жита, вчная память». Василь Бідула вказав з якого роду походить жінка та яке її прізвище після одруження. Шрифтова композиція витримана, літери вирізьблені рівно. Висота великих букв 40 мм, малих 30 мм. Кількість рядків – 7.

Переноси слів відсутні. Шрифт імітує друкований. Спостерігаємо, що на

початку ХХ сторіччя формуються певні критерії для виконання надгробних пам'ятників. Робота різьбярів вдосконалюється, літери мають приблизно однакову висоту на усіх пам'ятниках того часу. Ймовірно, це пов'язано із розвитком різьбярських технологій.

Рис. 4. Об'єкт №14– кам'яний надгробок з села Лапшин Тернопільської області, 1902 р. Автор надгробка Василь Бідула. Фото виконала Сулима

Висновки: Уперше введено в науковий обіг дослідження шрифтів на могильних надгробках Галичини ХІХ – ХХ сторіч. Авторський внесок співвавторів: Сулима Ю. О. – 50%, Галишич Р. Я. – 15%, Мер'є О. В. – 35%. Встановлено, що: 1) надгробки ХІХ – ХХ сторіч на старому лапшинському кладовищі виконані різними майстрами (не підтверджено першу гіпотезу); 2) шрифти на надгробках є не лише друкованими, але й писаними (не підтверджено другу гіпотезу); 3) надгробки та різьблення шрифтів виконували не лише професійні майстри, але й звичайні грамотні селяни (підтверджено третю гіпотезу); 4) шрифтовий блок на кам'яних надгробках у с. Лапшин Тернопільської області ХІХ–ХХ сторіччя композиційно розміщували у центрі плити (підтверджено четверту гіпотезу).

Результати дослідження є цінними для історії та культурології Галичини і можуть бути використані у регіональних туристичних путівниках. Згідно із результатами даного дослідження, встановлено, що с. Лапшин було багатим на талановитих людей, зокрема – каменярів та скульпторів. Навіть звичайні

селяни, які знали грамоту написання, мали певні знання композиції. Кожен писав, як умів, в результаті чого ми спостерігаємо через 2 сторіччя унікальні шрифти. Варіабельність довжини плити надгробків – від 1010 мм до 2000 мм, ширини – від 430 до 920 мм, товщини – від 100 до 170 мм, варіабельність висоти хрестів від 550 до 850 мм, товщини – від 40 до 240 мм, ширини рамен від 240 до 640 мм; варіабельність висоти літер – від 30 мм до 80 мм.

СКЕТЧІНГ У ПРОЄКТУВАННІ. ОСОБЛИВОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ

Шевченко Кирило Сергійович

асистент

Путілова Владислава Русланівна

студент

Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Ескізування, або роботу у техніці скетчінгу можна назвати ледь не одним із найбільш ефективних методів візуалізації ідеї проєкту чи навіть його кінцевого результату. Використовуючи скетчінг, дизайнер може презентувати концепцію у наочному та зрозумілому для сприйняття вигляді, не випускаючи із поля зору функціональні можливості продукту, а також його відповідність технічному завданню. Якщо розглядати скетчінг як інструмент для роботи дизайнера, то ця техніка відіграє суттєву роль у процесі проєктування, та напряду впливає на кінцеві параметри продукту, його стилістику, хід робочого процесу команди, а також на враження клієнта від побаченого. Роль ескізів у цифровому мистецтві варіюється залежно від того, чи створюєте ви веб-сайти, айдентику, ілюстрації, концепції персонажів тощо.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є аналіз скетчінгу як техніки, його потенціалу у різних галузях проєктування та дизайну, а також тих переваг, які він надає при застосуванні у роботі над проєктом.

Матеріали та методи./Materials and methods. Тема скетчінгу в літературі представлена у достатньо великій кількості, завдяки чому дозволяє оглядати питання не тільки у загальному сенсі, а й аналізувати особливості даної техніки як у загальному сенсі самодостатнього жанру [1], так і в більш спеціалізованих сферах дизайну та образотворчого мистецтва, таких як архітектура [2] [3] та перспектива [4], анатомія та зображення людини [5] [6], технічний малюнок [7] тощо. Кожна із таких галузей має певні особливості, сформовані вимогами до кінцевого продукту – так, технічний малюнок

більшою мірою орієнтований на створення зображень у контексті їх подальшої адаптації до виробництва, а перспективний малюнок зазвичай базується саме на вивченні законів перспективи, інколи навіть з певним нехтуванням художніми якостями.

Результати та обговорення./Results and discussion. Незважаючи на те, що при обговоренні скетчінгу як техніки у деяких випадках мається на увазі спеціалізована академічна дисципліна (адже малювання начерків та скетчів вважається обов'язковою частиною навчання студентів мистецьких напрямків), термін існує і поза цим контекстом, як окрема техніка образотворчого мистецтва та дизайну. У першому випадку частіше за все мається на увазі створення швидких малюнків з природи. Такий ескіз зазвичай характеризується намаганням ухопити найбільш характерні риси природи, певною мірою ігноруючи конструктивні, композиційні елементи та інші складові традиційного малюнку. У дизайні визначення скетчінгу є більш багатограним, адже під цим словом може матись на увазі як концептуальний ескіз, так і цілком пророблене зображення, що фактично може виступати у ролі фінальної візуалізації.

Історія розвитку скетчінгу як явища може починати рахуватись із перших технічних або дослідницьких малюнків, а отже, має досить давню історію. Більшість художників так чи інакше використовували нариси як метод запису чи «нотаткування» ідей, причому не обов'язково суто художніх – так, технічні малюнки та ескізи зображення машин та механізмів у виконанні Леонардо да Вінчі стали ледь не класичним втіленням визначення «скетч». Загалом же зараз у дизайн-середовищі скетчінг фактично виокремився в окрему галузь із своїми стандартами, вимогами та можливостями.

Також ескіз може виступати як своєрідна форма спілкування у таких галузях дизайну, як промисловий дизайн, дизайн інтер'єрів, game-дизайн тощо. Незважаючи на те, що на перший погляд такі зображення характеризуються певною простотою, насправді вони вимагають розвинених художніх навичок, знань з рисунку, композиції, анатомії тощо. Окрім цього, якщо говорити про

проведення підготовчих робіт, то створювати начерки у скетчбуку чи блокноті набагато зручніше, ніж працювати з полотном, особливо якщо мова йде про роботу з натури. Ескізи дозволяють швидко та наочно показати та описати у загальних рисах майбутню роботу.

Ще однією важливою особливістю скетчінгу є те, що ця техніка певною мірою дозволяє абстрагуватись, і це одна з найважливіших його функцій. Швидкість і зручність замальовок допоможуть візуально зафіксувати ідею на папері або в пам'яті пристрою, щоб можна було повернутися до неї пізніше. Це особливо може бути корисно у випадку одночасної роботи над кількома проектами, або над багатьма етапами роботи у одному проекті.

Розглядаючи презентаційну функцію скетчінгу, можна виокремити такі можливості цієї техніки у проектуванні, як демонстрація загального формоутворення та функціональних можливостей продукту під різними кутами, наочна демонстрація та пояснення конструкції деталей, а також певні суто естетичні елементи – матеріали, декоративні фрагменти тощо. Що не менш важливо, скетчі допомагають створювати перші візуалізації та запобігти помилкам у дизайні виробу до того, як проєкт буде перенесено у сервіси для тривимірного будівництва та подальшої роботи з ним. А оскільки процес роботи промислового дизайну включає в себе не тільки дослідження проєктної ситуації, створення прототипів і тестування зручності використання, щоб переконатися, що продукт ідеально підходить для виробництва, а й передбачає пошук певного візуального та образного рішення об'єкту, то саме за допомогою скетчів доцільним буде ведення пошуків форми об'єкту та його складових із подальшим опрацюванням цих форм. Фактично ж, після проведення всіх дослідницьких робіт, аналізу проєктної ситуації та остаточного формування технічного завдання, саме ескізування - це найбільш доступний спосіб почати робочий процес. Для створення ескізів не потрібно купувати якесь спеціальне обладнання, а достатньо лише паперу та олівців/маркерів/фарб у випадку роботи в техніці ручної графіки, або планшету із стилусом та відповідним ПЗ для комп'ютерного скетчінгу. Свою роботу дизайнери зазвичай розпочинають з

базових геометричних об'ємів та форм, поступово проробляючи їх та доповнюючи функціональними та декоративними елементами. Характерним є те, що колір та передача матеріалів у процесі роботи можуть відбуватись як паралельно із побудовою об'ємів предмету, так і після завершення роботи над конструкцією та остаточного її затвердження.

Усі описані вище етапи роботи в загальному сенсі відносяться до усіх галузей дизайну, де так чи інакше може застосовуватись скетчінг. Звісно, що в залежності від того, які конкретно завдання ставляться перед автором, такі етапи можуть корегуватись або доповнюватись іншими елементами. Так, у випадку розробки дизайну інтер'єрів у техніці скетчінгу актуальним буде питання є усвідомлення масштабів та об'ємно-просторового рішення приміщення у плані. Під час роботи з комп'ютерними програмами це може бути простим завданням, оскільки розміри зумовлені стандартами і типовими блоками. Однак при створенні ескізів інтер'єрів або планів приміщень «від руки» дотримання масштабу може становити більш складну задачу. У цьому випадку для роботи можуть застосовуватись допоміжні засоби, які можуть допомогти дизайнерам краще зрозуміти розмір об'єкта в приміщенні наприклад, масштабні лінійки або папір із сіткою. Взагалі характерною рисою скетчінгу є більш лояльне відношення до використання допоміжних інструментів порівняно з тим же академічним рисунком – так, якщо при малюванні оголеної постаті в академічній традиції навіть використання лінійки вважається «забороненим прийомом», то при малюванні скетчів можуть вільно застосовуватись лінійки, циркулі, рейсшини, лекала тощо.

Ще однією важливою особливістю скетчу є певна «толерантність» до помилок. Це пов'язано із тим, що власне вартість такої помилки у еквіваленті витраченого на роботу часу є відносно невеликою (що, в свою чергу, обумовлено гнучкістю методу та можливістю швидкої переорієнтації на інший із запропонованих варіантів). У деяких випадках дизайнери навіть можуть використовувати кальку, накладену на базовий план, щоб можна було багаторазово малювати ділянки, не розпочинаючи креслення з самого початку.

Від початку роботи над планом приміщення, стає більш-менш розуміємо, що і де буде знаходитися в просторі, але не завжди зрозуміло, як саме ці речі будуть виглядати при візуалізації в об'ємі. Проектування деталі, наприклад, предмета меблів або настінного елемента, зазвичай складається із свого роду експериментальних пошуків, в основу яких покладено оригінальну ідею. Об'єкт має бути розглянутий у трьох вимірах і на місці, щоб повністю зрозуміти, як розмір і форма предмета вплинуть на простір і відчуття користувача в ньому.

Матеріальність також є важливим фактором під час розроблення дизайну; матеріали, які ми обрали для використання, впливають на те, як виріб буде виготовлений і як він функціонуватиме. Матеріал, наприклад, деревина або тканина, часто є відправною точкою дизайну і може диктувати образ об'єкту. Відображення цих матеріалів у техніці скетчингу також є більш зручним, адже дозволяє не витрачати багато годин на налаштування світла та матеріалів у спеціальних програмах, а дозволяє фактично одразу зрозуміти зовнішність майбутнього об'єкту включно із його фактурою. Так, на етапі концептуального пошуку та початково проектування, може здатися, що обрана ідея є вдалою, але коли в справу вступають елементи матеріалознавства та технологій виробництва, ідея обов'язково адаптується з урахуванням можливостей та вимог подальшого процесу розробки.

Серед графічних дизайнерів скетчі та ескізи використовують для того, щоб побачити, який насправді вигляд мають їхні ідеї у більш конкретному візуальному втіленні (яке подекуди може суттєво відрізнитись від початкового авторського задуму), і за потреби скоригувати їх. Ескіз у даному випадку - це початок усього, основа першого проєкту або, принаймні, одного з його варіантів. Ескізи графічного дизайну - це перший крок до остаточного затвердження фінального варіанту проєкту. Саме образні та формотворчі характеристики цього початкового елемента дають змогу визначити, чи в правильному напрямі рухається команда або автор. Також початкові ескізи дозволяють сформулювати перший зворотний зв'язок, що є надзвичайно важливим для подальшого розвитку ідеї. Ескізи стають певним засобом комунікації між

клієнтом та дизайнером, а комплексне звітування зафіксує кожен крок, зроблений вами та вашим замовником від самого початку проєкту.

Начерки ідеї макета найбільш корисні при розробці об'єкту, що ще не має встановленої візуальної ідентичності. Наприклад, якщо йде робота над створенням реклами в журналі для добре відомого бренду, то він, скоріш за все, вже має певний візуальний та формовий стиль, якого хоче дотримуватися. Тут графічний дизайнер обмежений тим, наскільки творчо він може підійти до трактування власного задуму в заданих фірмовим стилем межах.

У сфері гейм-дизайну скетчінг також має велику популярність завдяки перерахованим вище перевагам. Характерним є те, що скетчі як пошукова форма можуть використовуватись і концепт-художниками, і аніматорами, і 3D-моделлерами, і художниками по текстурам. Кожен із цих етапів роботи має свої можливості для застосування скетчінгу та оптимізації робочого процесу з його допомогою. І хоча, скажімо, концепт-художник здебільшого грає важливу роль на етапі підготовки до виробництва, коли він розробляє первісний вигляд гри (зазвичай у вигляді тих самих двомірних скетчів), його можна залучити до роботи пізніше в процесі розроблення гри, якщо додаються нові елементи або якісь візуальні компоненти гри змінюють свій вигляд. 3D концепт-художник (варто відзначити, що в залежності від студії подекуди один автор може поєднувати у собі ці функції) використовує програми цифрового скульптурування, як-от ZBrush, Maya для створення 3D реквізиту, об'єктів і оточення.

Пізніше до вже створених об'єктів додають текстури та деталі. Концепт-художники розробляють початкові візуальні концепції (персонажі, реквізит, транспортні засоби, оточення) на основі сценарію або брифу. Вони задають тон і стиль твору, даючи життя абстрактній ідеї. Концепт-арт використовується як орієнтир протягом усього розвитку проєкту. Як бачимо, виробничий цикл у цьому середовищі є досить складним, а отже, питання його оптимізації за допомогою використання скетчінгу в тому числі дозволяє зробити роботу студії більш ефективною.

Висновки./Conclusions. З огляду на специфічність задач, що вирішуються за допомогою техніки, можна відзначити скетчінг як ефективний засіб роботи на етапі проектування, коли необхідне створення великої кількості проектних пропозицій, які в подальшому відбиратимуться за ознаками відповідності критеріям, встановленим у технічному завданні проєкту. Це, однак, не виключає потенційної ефективності скетчінгу на етапі проробки деталей проєкту (причому робота може вестись як за таким самим принципом, шляхом відбору найоптимальнішого варіанту серед певної кількості запропонованих, так і шляхом розвитку певної обраної ідеї у заздалегідь позначених рамках). Незважаючи на різницю у фінальних результатах та галузях використання, алгоритм роботи у цій техніці є єдиним і дозволяє досягати значних результатів при мінімальних витратах ресурсів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Steur R., Eissen K. Sketching: Product Design Presentation. Amsterdam, Bis Publishers, 2019. 256 p.
2. Travers-Jones J. The Architectural drawing. London, The Bartlett School of Architecture, 2018. 96 p.
3. Roberts H. W. Architectural sketching and drawing in perspective. London , B. T. Batsford, 1906. 50 p.
4. G. A. Storey «The Theory and Practice of Perspective» Benjamin Blom Inc 1972. 226 p.
5. Charles H. Weigall «The Art of Figure Drawing»; London, Forgotten Books, 2018. 84 p.
6. G. E. Hicks «A Guide to Figure Drawing» Sagwan Press, 2018. 76 p.
7. C. H. Simmons, D. E. Maguire «Manual of Engineering Drawing». Oxford - Butterworth-Heinemann, 2004. 308 p.

CULTUROLOGY

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕТНОГРАФІЧНИХ ГРУП В УКРАЇНІ

Вербицька Антонія Ігорівна,
здобувач вищої освіти 2 курсу
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Науковий керівник:
Ядловська Ольга Степанівна,
доцентка кафедри
міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін
к. іст. н., доцентка,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація. У дослідженні приведено визначення поняття «етнографічна група» та розглянуто її характерні ознаки. Проаналізовано правове забезпечення етнографічних груп в Україні.

Ключові слова: етнографічна група, етнос, спільність, правове регулювання.

Україна є поліетнічною державою, розвиток якої передбачає формування поміркованої державної політики та формування відповідного законодавства.

У вітчизняній науковій думці проблематика етнічного та національного репрезентована досить широко. Проте питанню правового забезпечення та діяльністю етнографічних груп в Україні приділено досить мало уваги, що зумовлює актуальність обраної для дослідження теми та виводить її у центр наукового дискурсу.

Окремі аспекти державної етнополітики у своїх працях розглядали

В. Андріяш, І. Бойко, В. Євтух, Н. Макаренко, О. Кривницька тощо.

Метою даного дослідження є теоретико-правовий аналіз правового забезпечення та діяльності етнографічних груп в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняне законодавство не містить легального визначення категорії етнографічної групи. Доктрина ж визначає етнографічну групу як внутрішньо-етнічну історико-етнографічну (традиційно-культурну) спільність, один з підрозділів етносу [1, с. 32]. У інших джерелах етнографічна група розглядається як локальна частина етносу, якій властиві окремі специфічні елементи культури, побуту, звичаї, що великою мірою визначаються особливостями його розміщення, передусім, пов'язаними з природо-географічними умовами [2, с. 70].

Як зазначає В. Андріяш, етнографічні групи ще нерідко ототожнюються з субетносами [3]. Виникнення та існування субетносів зумовлювалося особливостями господарської системи, тривалим проживанням на локальній території, сімейними міграціями на нові терени тощо. В українському етносі до субетносів можна віднести, наприклад, бойків, гуцулів, лемків, поліщуків, подолян, литвинів, русинів та інші етнографічні групи [3].

Дослідники відмічають, що характерною особливістю етнографічної групи є те, що її члени не володіють етнічною самосвідомістю, піддаються зовнішнім впливам, котрі значною мірою визначають перспективи їх існування аж до зникнення [2, с. 70].

Етнос та етнографічну групу не варто ототожнювати з національною меншиною, яка являє собою групу громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою. В Україні прийнято Закон Про національні меншини в Україні: Закон України від 25 червня 1992 р. Згідно з цим законом, Верховна Рада України виходячи із життєвих інтересів української нації та всіх національностей в справі розбудови незалежної демократичної держави, визнаючи нерозривність прав людини і прав національностей, прагнучи реалізувати Декларацію прав національностей України, дотримуючись

міжнародних зобов'язань щодо національних меншин, приймає цей Закон з метою гарантування національним меншинам права на вільний розвиток [4]. Слід зазначити, що проблематика етнографічних груп та розвитку окремо не розглядається, адже субетноси входять в етнічне поле українців.

Розглядаючи правове забезпечення та діяльність етнографічних груп в Україні, варто відмітити що Основний Закон – Конституція України закріплює, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [5].

Окрім того принцип етнокультурного розвитку, який передбачає відродження етнічної самосвідомості та збереження духовної і матеріальної культури етносів, сприяння розвитку їхньої етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності, закріплено як одну з основних засад державної регіональної політики в Україні. Після подій 2014 р. та анексії українських територій було прийнято Закон України Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05 лютого 2015 р. Цей Закон визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України, встановлює особливості відновлення регіонів та територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України [6]. Тобто з-посеред інших питань розглядається й вирішення проблем культурного розвитку регіонів, однак про етнографічні групи окремо не йдеться.

Таким чином, законодавець не приділяє особливої уваги правовому статусу етнографічних груп, віддаючи перевагу регулюванню саме статусу національних меншин в Україні.

Висновки. Сьогодні Україні, як поліетнічній державі, вкрай важливо сформулювати ефективне законодавство, що регулювало б правовий статус етносів, які населяють нашу державу, у тому числі і етнографічних груп. Формування такого законодавства має ґрунтуватися на здобутках світової

правової думки з одночасним врахуванням вітчизняних реалій.

На жаль, вітчизняний законодавець приділяє вкрай мало уваги регулюванню правового статусу етнографічних груп, що обумовлює значні перспективи подальшого наукового дослідження обраної теми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бойко І. Діякі аспекти етнографічного районування українців південних схилів Карпат. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2008/27/articles/3.pdf> (дата звернення 09.11.2022).

2. Свтух В. Б. Етнічність : енциклопедичний довідник. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. Київ : Фенікс, 2012. 396 с.

3. Андріяш В. І. Особливості національного розвитку України на державному та глобальному рівнях. *Електронний журнал: «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2013. № 11. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=652> (дата звернення 09.11.2022).

4. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text> (дата звернення 09.11.2022).

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Згідно з Конституцією України, а саме – 11 статті I розділу «Загальні засади». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.11.2022).

6. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення 09.11.2022).

ФЕНОМЕН ПОПУЛЯРНОСТІ ГІТАРИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Фабрика-Процька Ольга Романівна

Доктор мистецтвознавства, професор

Бурлаченко Богдан Андрійович

аспірант

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. У багатьох країнах світу, зокрема й в Україні, провідне місце за поширеністю серед низки інших музичних інструментів займає гітара. На сьогодні гітара використовується у чималій кількості музичних жанрів (джаз, блюз, рок-н-рол, класична музика тощо) з використанням різних прийомів гри, та різноманітних видів інструменту (класична гітара, електрогітара, укулеле та ін.), що сприяло створенню великої кількості музичних творів написаних як для соло, так і для ансамблевого виконання. Варто зазначити, що чимало рис гітарне виконавство України запозичило від сформованих значно раніше виконавських шкіл країн Західної Європи.

Мета роботи полягає у комплексному розкритті феномену популярності гітари у соціокультурному просторі України.

Матеріали та методи. Матеріальна база нашого дослідження представлена низкою розвідок провідних науковців, а саме: С. Гриненко, А. Коваленко, А. Ольховського, М. Тущенко. Серед методів дослідження було використано історико-культурологічний, що дозволив простежити становлення гітарного ансамблевого музикування; порівняльно-історичний – для порівняння рівня розвитку історичних форм та сучасної культури ансамблевого виконання; джерелознавчий метод – для узагальнення джерел дослідження та ін.

Результати та обговорення. Важливу роль у музичному мистецтві України посідає гітарне ансамблеве музикування, камерні форми якого представлені в наш час багатьма професійними та аматорськими колективами.

Слід додати, що гітара як універсальний музичний інструмент, завдяки особливому тембральному звучанню, функціонує як у сольному виконавстві, так і в якості акомпанементу.

Безперечно, гітарне мистецтво здобуло популярність серед широкого суспільного загалу завдяки стрімкому розвитку музичної освіти на території України, створенню національних гітарних виконавських шкіл, появі вітчизняних композиторів, які у своїх творчих доробках мають твори для гітари тощо. Детально історичні передумови, що вплинули на розвиток гітарної музичної освіти, виокремлені на три періоди розглядає у своїй розвідці дослідник А. Коваленко [3]. Зокрема, перший період (сер. ХІХ- поч. ХХ ст.) характерний згадками про виконавську діяльність музикантів; значним внеском у розвиток гітарного мистецтва священика та композитора Михайла Вербицького. Його перу належить підручник під назвою «Поученіє Хітари» з методичними рекомендаціями щодо навчання гри на гітарі, а також опублікована збірка творів для гітари «Guitarre № 16», що набула широкої популярності серед музикантів Галичини [1].

Другий період розвитку гітарної музичної освіти (за А. Коваленко) припадає від 1913-1938 рр., період, коли професійні музиканти почали цікавитись грою на гітарі [3]. Яскравою постаттю періоду є З. Кіпченко, який співпрацював з багатьма музикантами, очолював гітарні курси, керував гуртком народних інструментів, а також викладав гру на гітарі для дорослих у музичній школі. Принагідно, варто додати, що саме в цей період митцями було створено один з перших класів гри на гітарі при Київському музично-театральному технікумі.

Третій період (1939-1961 рр.) характеризується появою гітарного класу при Київській консерваторії та першими перемогами гітаристів на конкурсах.

Етапи розвитку гітарних шкіл в Україні та їх яскравих представників (4 гітарні школи: київська, харківська, одеська та львівська) детально висвітлює розвідка М. Тущенко [5]. Зокрема, серед перших випускників київської гітарної школи варто назвати К. Смагу та Я. Пухальського.

Харківську виконавську школу представляють Харківське музичне училище, Харківська державна академія культури, Харківське музичне училище ім. Б. Лятошинського та Харківський державний інститут мистецтв, при яких було також започатковано класи гітари.

Одеську виконавську школу пов'язують з іменем гітариста А. Шевченка, який один з перших, хто познайомив українців з фламенко, зробив значний внесок у формування української гітарної школи. [5]. За висловом С. Гриненко, «Саме твори А. Шевченка нині виконують гітаристи багатьох країн. «Славнозвісна «Карпатська рапсодія», що пронизана українським мелосом, є одним з обов'язкових творів на міжнародних конкурсах гітаристів. Шевченко також є автором багатьох теоретичних робіт з мистецтва фламенко» [2, с. 134].

Львівська гітарна школа посідає важливе місце, так як вона має зв'язок із новітніми тенденціями Європейської гітарної школи. Із матеріалів досліджень Блажевича В. стає відомо, що «своїм заснуванням львівська гітарна школа зобов'язана професору Г. Казакову (клас М. Геліса), який очолив, створений у 1946 році, відділ народних інструментів при консерваторії. Серед його випускників (понад 100 осіб) окремої уваги заслуговує викладач гітари та автор багатьох наукових досліджень, у тому числі й методичної літератури для гітари (перекладів, транскрипцій) В. Сидоренко» [1].

На думку Світлани Гриненко, ще одним із вагомих чинників, що сприяли популяризації гітарного мистецтва в Україні є розвиток конкурсного та фестивального руху, впровадження різноманітних мистецьких проєктів та ін. У своїй дисертації авторка описала цінність та вплив на розвиток гітарного музикування мистецько-проєктної діяльності. Наприклад, Міжнародний фестиваль гітарного мистецтва «Vivat Guitara!» та Всеукраїнський освітньо-мистецький проєкт «Guitar Corporation», що був організований В. Сологуб та С. Гриненко, мали на меті розвиток музичного мистецтва, підвищення художнього рівня, зростання виконавської майстерності, збагачення репертуару виконавців, обмін досвідом творчої діяльності, популяризація сучасного українського гітарного мистецтва та впровадження новітніх форм

інструментальної музики [2].

Висновки. Таким чином, підсумовуючи, варто зазначити, що феномен популярності гітари в Україні зумовлений декількома чинниками, а саме: розвитком національних гітарних шкіл, фестивального руху, великою кількістю конкурсів гітарного мистецтва, впровадженням різноманітних культурно-мистецьких проєктів, появою чималої кількості професійних українських композиторів та виконавців, що дало шалений поштовх для популяризації гітарного мистецтва не лише на теренах нашої держави, а й далеко за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Блажевич В. Еволюція розвитку виконавських традицій гітарного мистецтва у вітчизняному культурноосвітньому просторі // *Естетика і етика педагогічної дії*. 2017. №15. С. 107-115.
2. Гриненко С. М. Гітарне мистецтво Миколаївщини в культурному просторі України кінця ХХ – початку ХХІ століття: дис. доктора філософії за спец. 025 – Музичне мистецтво; Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2021. 223с.
3. Коваленко А. С. Історичні передумови становлення вітчизняної інструментальної гітарної освіти в контексті розвитку музичної освіти. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2017. № 2. С. 86-91.
4. Ольховський А. Нарис історії української музики. Київ : Муз. Україна, 2003. 512 с.
5. Тущенко М. М. Вітчизняна гітарна школа: історична спадковість виконавських традицій та перспективи розвитку. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 3. С. 214–219.

LITERATURE

КУЛЬТУРА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Бутенко Світлана Василівна,

студентка I курсу

Факультету української філології та літературної творчості

імені Андрія Малишка

Бикова Тетяна Валеріївна,

професор

Кафедри української літератури

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасне суспільство перебуває на етапі радикального перетворення і найбільше, що підвищує увагу – роль сім'ї. Саме родина з першого дня життя є природним осередком та середовищем для її соціалізації, засобом навчання та усвідомлення найважливіших соціальних та сімейних цінностей.

Спираючись на це у провідних нормативних документах (Конституція України (1996), „Сімейний кодекс України” (2002), Закон України „Про охорону дитинства” (2001) тощо) зазначається, що кожна дитина має право на належне сімейне виховання. Слід зауважити, що і в Конституції України питання культури сімейного виховання займає вагоме місце, адже продумана і злагоджено сформована родина є ґрунтовною базою для всебічного розвитку дитини.

Система сімейного виховання в Україні формується вже багато років, але актуальність даного питання є й на даний час. У сучасному світі питання розкриття сімейного виховання в літературі зміни своє аплуа та значення, адже

сформувалося чимала кількість суперечностей щодо наявних та діючих сучасних теорій та практик сімейного виховання, зокрема:

- зростання вимог сучасного суспільства до якості сімейного виховання;
- змінення обгрутування та осмислення сімейного виховання в літературі;
- відмінність усвідомлення реального традиційного сімейного виховання та науково-методичного осмислення;
- впровадження традиційного сімейного виховання в українській родині.

Отже, актуальність запропонованої проблеми, необхідність розв'язання виявлених суперечностей займає питома місце у сучасному суспільстві. А особливо має потребу у розкритті даного питання в контексті української літератури.

Мета роботи. / Aim. Дана робота має на меті розкрити проблему сімейного виховання, шляхом аналізу української літератури та показати вагомість опису даних стосунків для сучасного покоління.

Матеріали та методи./Materials and methods. Культуру сімейного виховання наше суспільство розпочало ще багато років тому. Його ми можемо прослідкувати через прислів'я, приказки, народні мудрості. Адже в них добре зображено важливе поєднання сімейного виховання та благополуччя. Повага до релігії, батьків, неньки України прищеплюють дітям змалечку з давніх давен. Але суспільство та час змінні і щороку процес розвиток культури сімейного виховання набирає чималих нових характеристик.

Варто зазначити про інтенсивний розвиток вітчизняної педагогіки, що розпочався ще 2-гій половині XIX ст. Саме в цей період розпочалося розширення мереж шкіл, що дало змогу навчатися дітям різних верств населення. Це сприяло розширення вагомості сімейного виховання , адже розвиток та поширення освіти не аби як спирався на процес родинного виховання дитини і формував різні підходи, методи та засоби роботи з дітьми.

Поступове зростання рівня грамотності і піднесення суспільно-політичного руху супроводжувалися постійним прагненням народу до освіти, знань, культури, що мало позитивний вплив на виховання дітей у

сім'ї. З того часу прослідковується і зміни в описі родинного виховання в літературі.

Найбільш художньо та велично родину змальовував Т. Г. Шевченко, який у своїх працях окреслював сімейне виховання асоціативними національно-забарвленими мовними одиницями: родина, сім'я, рід, родинне вогнище, вода, хата, мати, син, ненька, пан, кобзар, господар, оберіг, молоді, весілля. Мабуть, навряд чи хто із письменників, на даний час, зможе звеличити та піднести родину та такий високий щабель.

Проблемою родинного виховання займалися чимала кількість українських педагогів. Серед них і А. С. Макаренко, і В. А. Сухомлинський, і К. Д. Ушинський, а також Г. Стельмахович. У своїх працях вони окреслювали та розкривали важливість народних традицій та обрядовості в сімейному вихованні. Найбільше, що привертає увагу риторичне питання – абсолютної правоти батьків завжди та в усьому. Але ж не секрет, що дане питання виникає саме за рахунок не вміння аналізувати ситуації та приймати думки інших членів родини. Тому дуже слухним є висловлювання К. Д. Ушинського: «діти здебільшого карають за те, що слід було б карти їхніх батьків та вихователів». Адже ми часто не замислюємося над тим, як же важливо спочатку осмислити самостійно дану ситуацію та шляхи її вирішення, а потім донести це дитині.

Розглядаючи художню літературу, де розкривається сімейне виховання, то можна описати поезії І. Калинця, який уособлював у своїх творах уособлював традиційне виховання. Письменник у своїх працях підносить важливість матері, яка розвиває естетичні смаки дитини, через дивовижні розмальовки «воскові взори». За рахунок «філігранних сплетінь ліній» дитина вчиться розгледіти незрівняні квіти, сади, орнамент, природу. Саме за рахунок естетики в сімейному вихованні автор вбачає розвиток в дитини прекрасного, прагнення до раси, любові до Землі та природи.

Також автор розкриває ще одну змістову лінію сімейного виховання розвиток безмірної доброти, милосердя та поваги до людських стосунків та спілкування, через мрійливі розповіді казочок та оповідань.

О. Довженко, український діяч який також описував неймовірну постать матері та її важливість у сімейному вихованні. У кіноповісті «Зачарована Десна» письменник змальовував матір як берегиню сімейного вогнища, яка щоденно прищеплює своїй дитині любов і пошану до праці. Також саме в даному творі неабияк позитивно автор змальовує батька, який є чудовим наставником, радником та прикладом для свого сина. Розкривається повчання дитини людяності, поваги, щирості та доброти до народу й своєї родини.

Варто не також окреслити й іншу лінію сімейного виховання, яку описують в українській літературі. Наприклад оповідання «Федько-халамидник» В. Винниченка. Саме в даному оповіданні ми можемо спостерігати відмінне виховання дітей від попередній, адже саме тут батьки відійшли від традицій сімейного виховання. Відсутність позитивного прикладу у ставлення до оточення, любові до праці та Землі, поваги до суспільства, а також присутність фізичного насильства над головним героєм Федько став боягузом, брехунок та зневіреним.

Таку картину ми можемо побачити і в оповіданні С. Васильченка «Бусерман», де мати постійно наказує та зневажає свого сина, сердито та з використанням ненормативної лексики принижує гідність Семена. Це пригнічує всю культуру сімейного виховання та зневажає працю більшості батьків українського народу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Культура сімейного виховання базується на ставленні до дитини, показу власного прикладу та розкритті любові до батьків, рідних, до культури та народу; поваги до людей; піклування про старших та молодших; шанобливе ставлення до звичаїв, традицій, а також співчуття та милосердя.

Ефективність сімейного виховання завжди базувалося на відносинах та культурі спілкуванні. Вивчення праць Т. Г. Швченка, П. Куліша, В. Антоновича, М. Драгоманова, Б. Грінченка, О. Русова, П. Житецького, О. Кониського, М. Костомарова, І. Нечуй-Левицького, дає змогу стверджувати,

що вони активно розкривали українську педагогічну думку, де розглядали питання значущості сімейного виховання. В їхніх працях знайшли своє відображення глибокі зміни в українській сім'ї, що позначились на її потребах, характері взаємодії із зовнішнім світом. Одним із провідних напрямів просвітницької діяльності суспільства також були різногалузеві дослідження. Саме вони збирали й документували пісні, прислів'я, приказки, звичаї та обряди українського народу, чим зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної етнографії та етнопедагогіки. Розкриття в літературі різних особливостей сімейного виховання дало нам змогу розвинути ставлення української сім'ї й зануритися в контекст важливих елементів виховання майбутніх поколінь у нашій країні.

Висновки./Conclusions. Культура сімейного виховання - система, яка складалася історично протягом багатьох віків. Головним об'єктом де виступала дитина, а суб'єктом родина, батьки та суспільство. Історично суспільство формувало власну думку щодо питання сімейного виховання і все прагнула удосконалити і описати у власних народних літературних доробках.

Варто зауважити, що в українській літературі все ж таки домінує позитивне сімейне виховання, де формується справжня людина, наділена найкращими добрими якостями людини. В якій завжди присутнє поняття та розуміння поваги та щирості, людяності та відкритості, любові до традицій і навколишнього середовища. Сімейне вихованні, що охарактеризується в літературі розвиває турботу та обов'язки, відповідальність та працьовитість в дитини. Українська література змальовує красу шану рідного дому та батьків, але демонструє негативну сторону та її наслідки в розвитку дитини, її ставлення до оточення та подальшого життєвого шляху. Приклади, що описані в українській літературі мають вагомий виховний та педагогічний потенціал і вплив. Саме його не варто забувати, але й активно використовувати в сучасному сімейному вихованні. Виховуючи дитину ми виховуємо себе, тому не варто породжувати те, чого б не хотів би отримати у відповідь.

**ГЕНЕРАЦІЯ АНТИСТРАШИЛОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ**

Цалапова Оксана Миколаївна

к.філол.наук, доцент

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

Анотація: у статті проаналізовано проблему страшного в дитячій літературі й ті фактори, що впливають на розвиток і модифікації цього жанру в сучасному культурному середовищі. Крім того, осмислено необхідність присутності смішного початку в дитячій субкультурі, а отже, закономірність появи і розвитку жанру антистрашилки. З'ясовано основні жанрові особливості антистрашилки в сучасній українській літературі для дітей.

Ключові слова: антистрашилка, дитяча література, сміх, страх, жанрові особливості.

Сучасний літературний процес – яскраве, строкате та почасти епатажне явище із жанровою багатовекторністю і тематичною різноманітністю. Загальні суспільні настрої підхоплюються мистецтвом і просочуються в літературну творчість, віддзеркалюючи багатство проблем сучасного соціуму, однією з яких є культ страшного, який захопив майже всі види мистецтва наразі: кіно, телебачення, белетристику, живопис, музику тощо.

Рухаючись в унісон із літературою для дорослого читача, дитячі тексти проймаються елементами насилля, віктимності, булінгу (С. Гридін «Не такий», Г. Малик «Злочинці із паралельного світу», В. Бердт «Мій друг Юрко Циркуль», О. Луцевська «Наша велика вигадана родина», М. Кіяновська «Ягоди», Т. Малярчук «Час дітей» тощо). Легкими такі твори назвати дуже важко, оскільки вони пов'язані з низкою соціальних, моральних, політичних

проблем.

Якщо врахувати, що дитина, згідно з психологічними дослідженнями, має всього чотири головні емоції – злість, страх, печаль, радість, кожна з яких виконує життєво важливі, маркерні, функції. Злість і страх прийнято сприймати як так звані «негативні емоції», проте вони є вагомими мотиваторами людських вчинків і своєрідними механізмами психологічного захисту з тією тільки різницею, що стан страху уповільнює процес сприйняття візуальної інформації. Страх – це симптом невирішеного конфлікту [4].

У теорії диференціальних емоцій К. Ізарда страх – базова емоція, що є «вродженим емоційним процесом» [2]. Дитячі ж страхи певною мірою обумовлені віковими особливостями й мають здебільшого тимчасовий характер [1].

Проблему дитячих страхів у різних аспектах розглянуто В. Гарбузовим, О. Кононко, О. Захаровим, М. Лісіною, М. Денисовою, О. Смірноюю та ін. Розкриття соціально-філософського аспекту проблематики страхів стало предметом дослідження В. Андрусенко, А. Прохорова, С. Сизова та ін. Вивченню проблеми страхів присвячено велику кількість досліджень зарубіжних психологів (Д. Бретт, О. Кондаш, Д. Лейн, Р. Мей, Е. Міллер, Б. Філіпс, Л. Херсов та ін.). Аналіз художніх текстів для дітей, де творчо осмислено проблему страшного, жахливого в літературі, здійснювали В. Вздутьська, Т. Качак, В. Кизилова та ін.

Культурне середовище сьогодення висуває як тренд жорстокість, оскільки теле- та Інтернет-просторовий візуальний ряд пропонує дитині низку жанрів, пов'язаних із насильницькими діями. Молоде покоління будь-якого суспільства є тою соціальною групою, яка активно відгукується на найбільш передові технології. Саме тому захоплення сучасною молоддю Інтернет-павутиною провокує появу нових субкультурних жанрів, а тому числі таких, що покликані десакралізувати тематику народження і смерті. Увага до жахливого, страшного виявляється більше в культурному середовищі дітей, аніж дорослих. Страшне, жахливе для дитини почасти є не стільки негативним фактором,

скільки стимулятором розвитку, тобто викликає бажання і певною мірою сміливість вийти за межі важливого, зрозумілого, комфортного, тобто «знайти себе нового» й у той же час унебезпечити себе, тобто «залишити себе колишнього». Тож, потяг дитини до страшного й бажання творити таке страшне самостійно зумовило культивування жанрів страшилки, хорору, крипипасти в сучасному просторі дитячої субкультури.

Маємо також визнати, що увага до страшного провокує процес його вербалізації, народжуючи дитяче субкультурне явище – страшилку. Це специфічний жанр, який передбачає ретердаційність оповіді, образну моноколоративність, умовність хронотопу, специфіку композиційного вирішення, де почасти наявне співпадіння кульмінації й розв'язки як моделі творення особливої форми страху – радісного переляку. Тобто основна функція страшилки – не налякати, а розважити. Наразі маємо модифікації даного жанру в бік збільшення частини жахливого, жорстокого, смертельно небезпечного.

Незважаючи на формальну протилежність, сміх і страх тісно пов'язані навіть на ритуальному рівні. Так само ці дві емоції тісно переплетені в повсякденні дитячих переживань, адже переборювання страхів породжує у дитини сміх. До того ж при цьому сам страх стає «не справжнім», тобто частиною нового ігрового контексту й перетворюється на джерело задоволення. Найяскравіше такий зв'язок відстежується в царині дитячої субкультури, а саме в особливих жанрах – страшилці та її антиподі антистрашилці (смішинці).

Антистрашилка – це пародійний жанр, який імітує основні жанроутворювальні елементи традиційної страшилки, але з неочікувано комічним фіналом, що наближує оповідь до анекдоту.

Ідея антистрашної літератури втілена в збірці «Жахлива книжка», куди ввійшли твори для дітей Наталі Козар, Мії Марченко, Володимира Аренева, Йожі Коцуна, Іванки Кравцової, Слави Світової та ін. Тональність вміщеного в збірку художнього матеріалу заявлена у передмові до книги: «Історії в цій книжці, на перший погляд, страшні-престрашні. Але саме вони допоможуть зменшити страхи та зроблять їх такими, що не заступатимуть увесь світ. Знаєте,

насправді страхи можуть бути дуже корисними» [3, с. 3].

Дійсно, кожна окрема історія збірки покликана перетворити страх у сміх, або принаймні створити із страшного звичайне, побутове, таке, що підлягає цілковито прагматичному поясненню. Так, у тексті «Мага папа. Карликова відьма» Слави Славіної розвінчання міфу про містичне, потустороннє, переформатовує емоційну атмосферу тексту, адже сміх, радість розкриття таємниці спонукає героя співчувати, боліти серцем за абсолютно незнайому людину. На початку тексту дев'ятирічний Дем'ян переконаний, що в місті він зіштовхнувся зі справжнісіньким злом у образі старої потворної відьми: «Ма, а ти знала, що в нас на Подолі є карликова відьма... Вона така маленька – аж страшно, з горбатим носом і дуже дивною посмішкою на обличчі. Наче от-от на тебе кинеться!» [3, с. 62]. Історія із просто субкультурної страшилки перемарковується у міську легенду, де згідно жанрових особливостей, не менше жахливого й маргінального. Події подано з побутовими подробицями, з жанровими ретердаційними уповільненнями оповіді, але з окремими детективними ремарками. Хлопчик слідкує за відьмою, аби виявити її й знешкодити. Фінал тексту несподіваний, навіть щемлячий. Дем'ян переконується, що карликовою відьмою виявляється звичайна маленька бабуся, чия поведінка здалася йому дивною, тому й містичною. У старій закинутій будівлі, в якій, на думку хлопчика, відьма мала справляти шабаші, вона годує вісьмох маленьких кошенят, яких кинула кицька. А найголовніший відьомський аксесуар – старі великі шкарбуни – Емілія Августівна носить через бідність, адже пенсія колишньої вчительки невелика. Своєрідним соціальним катарсисом є рішення Дем'янка подарувати бабусі нове взуття: «Вона дуже добра. Можна, я подарую їй якісь із твоїх черевичків, мамо? Щоб вона не шкурбала більше в тих, перев'язаних скотчем» [3, с. 72]. Тож, історія виходить за межі звичайних страшних-антистрашних тестів, набуваючи соціальної гостроти й життєвою правдивості. Страшилки й антистрашилки – особливі жанри сучасного мистецтва, мета яких налякати по-справжньому або ненавмисно. Ці розповіді відповідають двом потребам дитини під час дотику до

страшного – в зануренні й відторгненні. Таким чином страшне й комічне спрацьовують як паралельні форми майже однієї історії.

Сучасні письменники підтримують дискурс традиційної страшилки, де героями історії є звичайні діти, які зіштовхуються з містичною річчю шкідником. Це може бути річ, яка традиційно має зв'язок зі смертю або потойбіччям, свідченням чого є зазвичай моноколоратив (все чорне, або все червоне): наприклад, чорні тюльпани (Мія Марченко «Чорні тюльпани»), домовинка з коліщатками (В. Арєнєв «Домовинка з коліщатками»), потвори з під дитячого ліжка (Л. Андрієвська «Потвори з-під дитячого ліжка»). Класика жанру також вимагає, щоб герой був неодноразово попереджений про небезпеку й обов'язково знехтував попередженням і така поведінка призвела до трагічного фіналу. Проте антистрашилка (або смішилка), рухаючись за канонами до певного моменту, раптово знижує тональність жахаючого й перетворює історію на веселий смішний побутовізм: «хлопчику-хлопчику, сказали чорні-чорнісінькі чоловічки, що сиділи в білих капцях і тиснули на педалі, – ми крихітні курдуплики, живемо на горищі цього будинку. Зазвичай ми піднімаємося до себе на гвинтокрильці, проте хтось у нас його вкрав. А чи знаєш ти, хлопчику, як важко цілих п'ять поверхів котити сходами нагору велику домовину з коліщатками» [3, с. 24].

Треба також констатувати, що сучасна літературна антистрашилка (на відміну від фольклорної) може створювати нові сюжети, нові мотиви, вводити нетрадиційних персонажів, але незмінним залишається сама манера подачі матеріалу, сам ритуал оповіді: затримання зав'язки, ретердаційно виражений перипетійний ряд, стрімка кульмінація, що співпадає з несподіваною розв'язкою. Неочікуваним і незвичним може виявитись фінал, що викликає сміх, посмішку, або серйозні роздуми, спрямовані на перспективу: «Коли маленький хлопчик виріс, став відомим механіком та інженером. І винайшов ліфт» (В. Арєнєв «Домовинка з коліщатками») [3, с. 24]; «На бруківці перед входом була велика червона пляма. А на дверях висіла записка. Від Куку... «Доброго дня, я випадково розлив червону фарбу біля вашого порога. Вибачте,

мені страшенно прикро. Микола Іванович Куку» (І. Кравцова «Куку»))» [3, с. 34]. Відмітимо також, що для сучасної масової культури в цілому характерна тенденція до знецінення страшного, нівелювання його як категорії, або звуження жахливого до асоціативного ряду за допомогою символіки, цитат, алюзій, ремінісценцій. Така «стерилізація» літератури для дітей редукує емоційність сприйняття тексту дитиною. Відповідно вона не переживає страху перед жахливим і не має можливості здолати страх сміхом на ритуальному рівні. Тож, сучасна дитяча страшилка поступово втрачає можливості відтворювати радісний переляк і такий же радісний сміх.

Отже, дослідження генерації сучасних антистрашилок для дітей дозволяє говорити про синтетичну природу цього жанру в контексті масової культури, адже первинно автори керуються класичними зразками жанру лякалок, експлуатують загальновідомі маркерні образи даного жанру, але при цьому вдаються до значних модифікацій щодо образної системи, жанрових композиційних домінант, мовної специфіки оформлення таких історій. Незмінною залишається лише манера оповіді, що створює ефект жанрової наступності антистрашилки як одного зі складних явищ дитячої субкультури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Захаров А. И. Дневные и ночные страхи у детей. СПб. : Союз. 200. 448 с
2. Изард К. Психология эмоций. URL : http://www.many-books.org/auth/3949/book/11496/izard_kerrol_e/psihologiya (дата звернення 06.11.2020).
3. Жахлива книжка: збірник страшних історій. Харків: Вид-во «Ранок», 2020. 104 с.
4. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: [монографія]. URL : <http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/monografii/%D0%9C%D0%BE%D0%BD0%BE%D0%BC%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf> (дата звернення 06.11.2022).

POLITICAL SCIENCES

EXTRADITION IS ONE OF THE EXPONENTS OF ACHIEVING FOREIGN POLITICAL GOALS

Tornike Gvenetadze

PhD Student of International Relations
Faculty of Law and International Relations
Georgian Technical University

Abstract Determining the peculiarities of politicization of extradition, let's enter sports, namely football. I believe that with football, the extradition policy is even more indeterminate, because the goal of the actors here is not the same as scoring a goal. Diplomacy is involved in the issue of extradition, the rules of the political game are not correct, they do not pay attention to the bilateral treaty on extradition and violate all the players, they see other benefits in it. There is no referee and extradition court decisions are on paper, the parties courts basically interfere in the decision of extradition issues. It takes the form of another competition, a similar competition appears to us as a "fight without rules", that's why it's extra, we should consider society in a natural state.

Keywords: Politics, extradition, political extradition, diplomatic involvement.

Introduction: The most important place in relations between states is political and legal interest. At the modern stage, the issue of extradition has become a challenge for the whole world, which today is no longer the problem of only one specific country. In the early period, special attention was not paid to this issue, but it became necessary to bring it to the fore after the international organizations in the field of human rights protection became interested in the protection of human rights during extradition. It should be noted that with the development of the integration

process, the states come to the need to strictly observe the norms established by them during extradition. However, far from these rules, the imperative grounds for the transfer of the accused or convicted person in international relations, which are contained in the current norms, are important.

Main text: Problems related to political extradition in the context of cooperation between states - due to many reasons, the issue of extradition goes beyond the narrow field of law and in a number of cases, in the background of its negative manifestations, influences court decisions. This is done because the extradition often does not fit within the limits of the law and the weakness of the law and the problem of justice are revealed. Therefore, in order to overcome negative manifestations, politics starts to take an interest in the issue of extradition with its approaches and values. Political extradition is a phenomenon of recent history that clearly presents the problems of international law in relations between countries. Political extradition, in its essence, is a legal problem that cannot be solved by international law, which is why it moves to the dimension of politics and international relations.

And, here already, both tools and values are changing - if international law appeals to the principles of rule of law and justice, the starting value in politics is state interests. We should focus on the requesting state, in case it goes beyond the framework of the request and makes the person responsible for other actions that were not mentioned in the request and to which the executing country will not allow, it may lead to the violation of such a fundamental principle of extradition, such as the prohibition of political persecution. If the requesting state does not comply with the rule of specialization, we will get a situation where it would also be able to hold a person responsible for an action that is not a crime in the performing state. It would also be possible to charge him for political opinion. Therefore, if this happens, it will be impossible to transfer persons from one country to another, because states can "always" refuse to transfer a person. Also, the main function of specialization lies in the protection of the individual, who has to answer only for what the executing state handed over to the requesting state.

It should not be overlooked that consulates occupy quite a large place in the issue of extradition. It is also important to remember that extradition is a legal process. However, unlike other legal processes, it has a high degree of political involvement. At the time of the initial request, it is the state that addresses the other state through normal diplomatic channels. The trial begins when the requesting state determines that the case is extraditable. A clear example of this is the case of the extradition of Edward Snowden, where the whole process turned into a political rather than a trial.

There is also no common approach among the member states of the Council of Europe regarding the determination of the national authority that should make a decision on the transfer of a person to a foreign state. Both the organizational and institutional arrangements for the consideration of extradition requests are entrusted to the contracting states of the European Convention on Extradition. The national legislation has the freedom to choose whether the decision-making process on the mentioned issue is political or legal. The extradition decision-making process is political when a political entity (an official or a collegial body) participates in the decision-making process together with the court, regardless of whether it makes the final decision to extradite the person or not. The process is legal, when the issue of extradition is decided by the court itself, and the administrative bodies and political entities have only technical functions in the extradition procedures.

As for the principle of separation of powers, power in sovereign states is distributed among the branches of government on a horizontal level: legislative, executive and judicial authorities, by virtue of this principle they possess constitutional competences in the areas exclusively entrusted to them. Conducting foreign policy in states, cooperation with other countries and international organizations, generally exercising sovereignty beyond the country's territory is the authority of the executive power. Although extradition is a process of international legal cooperation, it involves the prosecution together with the executive (usually represented by the Minister of Justice) And the judiciary is involved. Moreover, in the quasi-European system of extradition, the judicial body is the only competent

institution to decide on extradition.

Conclusion -In summary, it should be said that in relation to the issue of extradition, the same problem is solved in two directions with different methods and tools. But it should be noted here that if political extradition raises many questions, especially in terms of justice and the rule of law, the events discussed in the article brought international law to a dead end, and politics dealt with them much more effectively and convincingly. As we have seen, extradition is a rather complex issue, which even Anglo-Saxon countries themselves do not implement without written treaties (except for exceptions). We should not forget the fact that often the states do not want to spoil relations with each other, which puts the consideration of the extradition issue in the background from a legal point of view, and involves politics, diplomacy, and quite actively, in such a case, the decision-making is of course based on the interests of the states and their values. I think that in a number of cases, as mentioned in relation to the non-extradition of a person, based on the analysis of the decision made, it can be said that we are dealing not only with a violation of the convention, but also with tense political and diplomatic relations between the states, because it is unjustified to have an agreement between two countries, including a good-neighborly attitude and one party refuses to extradite a person from another state (except in exceptional cases).

REFERENCES

1. Gvaramia M., "Extradition of a person accused of an international crime" Tb, 2002, 5
2. Janashia J., - International and domestic legal mechanisms and regulations of combating human trafficking, Tbilisi 2015.
3. Judgment of the European Court of Justice of 27 May 2019 in the case: PF [C-509/18]. Decision of the European Court of Justice of November 10, 2016 in the case: Kovalkovas, [C-477 16].
4. Mamatsashvili M., Matiashvili M., Loria A., "International cooperation in the field of criminal law: extradition of accused and convicted persons (legal acts

and regulations)"; "Meridian" publishing house, Tbilisi – 2016

5. Zezulova, J.: Status, Organization, Role, and Function of the Public Prosecutor's Office (Public Prosecutors) in the Czech Republic, Judicial Reform: The Prosecution Office and Investigation Authorities in the Context of EU Membership, Sofia, 2005. 2018

6) Conflicting standards of human rights protection within the framework of the European Council and the European Union in the field of extradition, see in consideration.

https://www.tsu.ge/assets/media/files/48/disertaciebi4/Giorgi_Mirianashvili.pdf

7) Conflicting standards of human rights protection within the framework of the European Council and the European Union in the field of extradition, see

https://www.tsu.ge/assets/media/files/48/disertaciebi4/Giorgi_Mirianashvili.pdf

8) Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms see: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1208370?publication=0>

9) European Convention on Extradition. See the Convention and its additional protocols

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008db7f>

10) The Status and Role of Prosecutors, A United Nations Office on Drugs and Crime and International Association of Prosecutors Guide, 2014, New York, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/14-07304_ebook.pdf

11) Борисенко Евгения Викторовича „ЭКСТРАДИЦИЯ КАК МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ КАТЕГОРИЯ“ БЕЛГОРОД 2018 http://dspace.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/32769/1/Borisenko_Ekstraditsiya_18.pdf

ДОСВІД КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ (V4) У ГАЛУЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Андрейко Віталій Іванович,

к.і.н., доцент

Пацкан Олександр Михайлович,

магістр 2-го року навчання

студенти

ДВНЗ Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. Сьогодні, коли ми говоримо про забезпечення національної безпеки нашої держави, то пріоритетного значення набуває зменшення та мінімізація вразливості державних інформаційних ресурсів, а також мережевої інфраструктури органів державної влади та місцевого самоврядування. Аналізуючи підходи до забезпечення інформаційної безпеки, прийняті у державах Європи і країн Вишераду, зокрема, слід дійти висновку, що на сьогодні не існує уніфікованої моделі побудови національної системи безпеки в цій сфері. Потрібно відзначити, що реалізація ефективних заходів із протидії сучасним загрозам інформаційній безпеці, насамперед – кіберзагрозам, зумовлює потребу у вдосконаленні форм і методів захисту інформації, критичної інформаційної інфраструктури та інформаційно-психологічної безпеки громадян усіма без винятку європейськими країнами.

Метою роботи є аналіз основних проблемних питань у напрямку захисту інформації в інформаційних ресурсах у кіберпросторі країн Вишеградської четвірки та дослідження специфіки політики та систем забезпечення безпеки інформації в країнах Центральної Європи, а також оцінка досвіду співробітництва країн V4 у сфері забезпечення інформаційної безпеки для України в контексті її євроінтеграційних спрямувань.

Матеріали та методи. Аналіз джерел, оцінка та використання позитивних здобутків європейських країн відіграють важливу роль під час розбудови системи забезпечення інформаційної безпеки в Україні, оскільки, як

відзначають дослідники В. Шатун та О. Гладун [1, с. 179], події останніх років у нашій державі показали, наскільки влада є неготовою протистояти великому потоку дезінформації, фейкам, інформаційним загрозам, оскільки питання інформаційної політики досі не вирішені на належному рівні. Питання щодо інформаційної безпеки та вирішенні проблем у кібербезпеці досліджували такі вчені-правознавці як В. Онуфрійчук, М. Присяжнюк, І. Пономаренко, А. Турчак [18] та інші. Окремі аспекти захисту інформаційного простору вивчали В. Брижко, О. Гальченко, Г. Шорохова.

Дослідження з питань інформаційної безпеки в зарубіжних країнах, у тому числі у країнах Центральної Європи, здійснювали К. Андерсон, Р. Дорф, Т. Ламбо, М. Прайс, П. Сігел та інші науковці. Проблематику забезпечення інформаційної кібербезпеки в країнах Європи досліджували у своїх роботах О. Климчук, В. Ліпкан [19], В. Петров, Н. Ткачук, Дослідженням інформаційної безпеки України в контексті світового досвіду займалися І. Беззуб, Л. Задорожня, О. Костенко, Е. Макаренко, В. Політанський, В. Роговець [20] та інші науковці.

Але потрібно відзначити, що зважаючи на стрімке впровадження новітніх інформаційних технологій, окремі напрямки інформатизації та кібербезпеки залишаються не до кінця врегульованими, що вимагає проведення ґрунтовного дослідження і питання забезпечення інформаційної безпеки в країнах Центральної Європи, в тому числі з точки зору євроінтеграційних спрямувань України, поки що недостатньо висвітлені в науковій літературі.

Результати та обговорення. Активну політику у сфері забезпечення інформаційної та кібербезпеки проводять не лише потужні міжнародні організації, такі як, НАТО і ЄС, але й регіональні структури, на кшталт V4-Вишеградської четвірки, яка сьогодні об'єднує колишні постсоціалістичні країни, що справляють відчутний вплив на міжнародні відносини, встановлюючи норми і стандарти поведінки держав у політичній, економічній, соціальній, інформаційній та інших сферах у регіоні Центральної та Східної Європи.

Ще у 1991 році країнами Європи було розроблено «Європейські критерії безпеки інформаційних технологій» [2], якими, зокрема, визначені завдання забезпечення інформаційної безпеки: захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу з метою забезпечення конфіденційності; забезпечення цілісності інформаційних ресурсів шляхом їх захисту від несанкціонованої модифікації або знищення; забезпечення працездатності систем за допомогою протидії загрозам відмови в обслуговуванні. У 1996 р. стандарти європейської інформаційної безпеки було втілено в «Єдиних критеріях безпеки інформаційних технологій» [3], згідно з якими для характеристики основних критеріїв інформаційної безпеки застосовується модель тріади CIA (CIA Triad), яка передбачає три основні характеристики інформаційної безпеки: конфіденційність, цілісність та доступність [4].

Основоположною тезою для європейських країн у сфері інформаційної відкритості органів державної влади є така: «загальновизнано, що демократична система може функціонувати найбільш ефективно лише у випадку, коли громадськість повністю поінформована» [5, с. 110]. Водночас у рекомендації Ради Європи № R(81)19 «Про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні державних органів» зазначено, що для забезпечення адекватної участі всіх у суспільному житті необхідно забезпечити, з урахуванням неминучих винятків й обмежень, доступ громадськості до інформації, що знаходиться в розпорядженні державних органів усіх рівнів [6].

Таким чином, європейські стандарти інформаційної діяльності органів державної влади передбачають їх максимальну інформаційну відкритість за винятком обмежень, пов'язаних із дотриманням конфіденційності інформації з обмеженим доступом. Передусім це стосується забезпечення безпеки персональних даних.

Національна інформаційна політика Республіки Польщі зорієнтована на побудову вільного відкритого суспільства, забезпечення прав людини, впровадження концепції вільного транскордонного обігу інформації, створення

незалежних і плюралістичних мас-медіа. Її правовим підґрунтям є прийняті 90-х роках минулого століття «Закон про пошту і телекомунікації», «Закон про телебачення і радіомовлення», «Закон про державні відносини з римською католицькою церквою в Республіці Польща», в яких визначаються напрями інформаційної політики, встановлюються технологічні стандарти інформаційного зв'язку, форми залучення іноземних інвестицій, ліцензування інформаційної діяльності. Ключову роль у забезпеченні кібернетичної безпеки Польщі відіграє Агентство внутрішньої безпеки (ABW). У 2013 році ABW розробило Стратегію кібербезпеки Польщі та ініціювало створення Центру криптології при Міністерстві національної оборони, на який покладено завдання із захисту інформації, кібероборони та проведення наступальних кібероперацій [7].

У зв'язку з ескалацією гібридних загроз інформаційного характеру, як наприклад, пропаганда, дезінформація чи психологічне залякування з боку інших країн і недержавних виконавців (терористичних та інших організацій) Бюро національної безпеки Польщі (BBN) у 2015 році розпочало роботу над польською Доктриною інформаційної безпеки. Серед загроз інформаційній безпеці в Доктрині названі, зокрема, ескалація напруження в міжнародних відносинах, дискредитація польської міжнародної політики і формування негативного іміджу Польщі на міжнародній арені. Для боротьби з негативними тенденціями пропонувалося «розпізнавати інформаційне середовище, в тому числі визначати дружні, нейтральні і ворожі суб'єкти». Доктрина інформаційної безпеки Польщі розглядалася як виконавчий документ до Стратегії національної безпеки [8].

Якщо вести мову про захист інформації з обмеженим доступом, слід зауважити, що при вступі до НАТО Польща, так само, як Чехія і Словаччина, розробила нове законодавство щодо захисту класифікованої інформації на підставі нових принципів. Так, у січні 1999 року набув чинності Закон «Про захист конфіденційної інформації», прийняття якого було умовою вступу Польщі до НАТО. Закон поширюється на засекречену інформацію й дані,

зібрані державними структурами, «розголошення яких може завдати шкоди державним або суспільним інтересам, або захищеним за законом інтересам громадян або організації» [9, с. 53].

На відміну від Польщі, Угорщина адаптувала до вимог НАТО раніше існуюче законодавство про захист державних та офіційних секретів. Зокрема, в 1995 році Угорщина прийняла закон про державні та офіційні секрети, який у 2001 році був доповнений і виправлений виходячи з практики Альянсу [10, с. 155]. У цілому ж угорська політика у сфері забезпечення інформаційної безпеки налаштована переважно на впровадження обмежень. Так, закон про засоби масової інформації, прийнятий у 2010 році, викликав критику з боку світових ЗМІ та ЄС – Угорщину звинуватили в запровадженні тотального контролю за ЗМІ, включно з Інтернетом, у ліквідації свободи слова й навіть у прагненні встановити тоталітарний режим. Європейський парламент прийняв резолюцію [11] (вперше стосовно країни – члена ЄС) із засудженням того, як угорський уряд ставиться до демократії, свободи слова, прав людини. Згодом парламент Угорщини прийняв деякі поправки до закону, які не торкнулися ключових питань (структури управління угорськими ЗМІ), але були сприйняті ЄС позитивно [12, с.11].

Угорщина стала першою з постсоціалістичних країн, де був прийнятий правовий акт про захист персональних даних – «Закон про захист інформації про особу та доступ до інформації, що становить суспільний інтерес» 1992 року, який впровадив інститут Парламентського комісара із захисту інформації та свободи інформації [13]. Відповідно до цього Закону будь-яка інформація, обробку якої здійснюють органи, що виконують суспільні обов'язки, становить суспільний інтерес, за винятком інформації про особу. Проте доступ і поширення інформації про діяльність політичних діячів і державних посадових осіб не можуть обмежуватися на підставі захисту інформації про особу.

Питанням забезпечення інформаційної безпеки Угорщини, в т.ч. кібербезпеки, присвячений також Закон «Про електронну інформаційну

безпеку державних та муніципальних органів» 2013 року [14] та п. 31 Стратегії національної безпеки Угорщини, затвердженої у 2012 році [15]. Стратегія національної безпеки, зокрема, передбачає, що Угорщина повинна бути готова управляти ризиками й загрозами, пов'язаними з національною безпекою, обороною, боротьбою проти злочинності, а також запобігати нештатним ситуаціям у кіберпросторі, а також гарантувати адекватний рівень кібербезпеки й виконувати інші завдання, пов'язані із забезпеченням кібербезпеки. При цьому основним завданням визначається систематичне визначення пріоритетів у сфері потенційних загроз і ризиків у кіберпросторі, а також підвищення поінформованості суспільства щодо них. Відповідні положення дістали свого подальшого розвитку у Національній стратегії кібербезпеки Угорщини, затвердженій у 2013 році [16].

Що стосується Чеської республіки, то Національна стратегія інформаційної безпеки Чехії, затверджена в 2005 р., була першою спробою держави щодо регулювання кіберпростору. У 2011 р., Стратегія національної безпеки проголосила кібербезпеку одним із пріоритетів уряду, а кіберзагрози були віднесені за важливістю до рівня регіональних конфліктів, тероризму і зброї масового знищення [21]. Також у 2011 р. було затверджено стратегію кібербезпеки і план дій на 2011—2015 рр. Ця стратегія направлена, перш за все, на захист систем ІКТ та мінімізацію збитків, завданих кібератаками [22].

У 2015 р. уряд Чехії затвердив оновлену стратегію національної кібербезпеки на 2015-2020 рр.

Ця стратегія на другу половину десятиліття містила більш широкий комплекс заходів, спрямованих на досягнення якнайвищого рівня кібербезпеки [22]. Відповідальними за реалізацію стратегії кібербезпеки в Чеській Республіці є цивільні відомства. Загальна відповідальність за національну кібербезпеку покладається на Бюро національної безпеки (англ. National Security Authority). Національний центр з питань кібербезпеки у складі Бюро національної безпеки є частиною державної і міжнародної системи раннього попередження. Додатково Міністерство внутрішніх справ просуває питання кібербезпеки на

політичному рівні, тоді як Міністерство оборони займається питаннями кібербезпеки лише спільно з НАТО.

Коли ми говоримо про сусідку Чехії, то Словаччина розробила правову основу для кібербезпеки, прийнявши в 2008 р. Національну стратегію інформаційної безпеки Словацької Республіки (англ. National Strategy for Information Security of the Slovak Republic, NSIS) на 2009—2013 рр. [23]. Проект стратегії був створений Міністерством фінансів — відомством, відповідальним за безпеку незасекреченої інформації державної адміністрації.

У 2012 р. Словаччина розпочала реалізацію Стратегії національної кібербезпеки. До стратегії додавались план дій та звіт з завдань Національної стратегії інформаційної безпеки. Управління національної безпеки Словаччини (англ. National Security Authority) займається засекреченою інформацією, рештою питань займається Міністерство фінансів. Взаємну комунікацію забезпечує Комітет з питань інформаційної безпеки при Міністерстві фінансів: комітет виконує дорадчу та координаційну функції, готує стратегічні й технічні матеріали щодо інформаційної безпеки. Деякі питання вирішують Рада безпеки, Міністерство внутрішніх справ та Міністерство оборони. Таким чином, Міністерство оборони безпосередньо не займається управлінням національною кібербезпекою.

Усі чотири держави визнають зв'язок між секторами кібербезпеки та національної безпеки та те, що питання кібербезпеки такі, як руйнування систем ІКТ або критичної інфраструктури може зашкодити національній безпеці, вплинути на життя громадян і поставити під загрозу активи та функціонування національної економіки та державних служб. Тому у стратегічних документах усіх цих країн домінує дискурс колективної безпеки.

Висновки. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки особи, суспільства, держави, їх захисту від різного виду загроз, як зовнішніх, так і внутрішніх, наразі посідають одне з чільних місць у пріоритетах державної політики та стратегіях забезпечення національної безпеки країн Вишеградської четвірки, які в цьому питанні орієнтуються передусім на стандарти ЄС та

НАТО. Відповідні стандарти мають становити орієнтир і для України на шляху нашої держави до реалізації своїх євроінтеграційних спрямувань.

Компаративний аналіз стратегій кіберзагроз чотирьох країн Вишеградської групи демонструє, що кожна з них має власні стратегії кібербезпеки і відповідне законодавство для вирішення проблем кібербезпеки. Усі проаналізовані документи посилаються на стратегії національної безпеки та оборони високого рівня та представляють законодавче середовище, незважаючи на значні відмінності у їхній глибині. У документах також розглядаються різні суб'єкти кіберпростору та потенційні загрози, що походять від цих суб'єктів. У більшості національних стратегій кібербезпеки загрози для критичної інфраструктури та кіберзлочинність відіграють важливу роль і вказують на зростання шкоди для економіки, завданої кібератаками. У формальному сенсі, сфера кіберпростору вже включена до порядку денного з питань безпеки всіх держав і може бути названа «захищеною».

Для України, як держави, що зіштовхнулося із проблемою втягнення в гібридну війну та тимчасово окупованих територій, не зайвим буде досвід країн Центральної Європи в забезпеченні інформаційної безпеки. Тож наразі нам слід брати на озброєння передові методи протидії російській інформаційній агресії, треба постійно представляти якісний інформаційний продукт на тимчасово окупованих територіях. Доцільним буде також наслідувати досвід європейських країн у переході до принципу «активної оборони» в забезпеченні інформаційної безпеки, адже інформаційна безпека держави становить постійний процес діяльності компетентних органів, направлений на попередження, протидію загрозам в інформаційній сфері, а також застосування активних заходів інформаційного впливу та сукупність умов такої діяльності, які реалізуються й здатні контролюватися тривалий час.

Крім того, Україна має приєднатися до інших європейських країн у розбудові системи міжнародної інформаційної безпеки з метою протидії загрозам стратегічній стабільності, таким як кібертероризм та кіберзлочинність. Співробітництво з країнами Центральної Європи у сфері формування системи

міжнародної інформаційної безпеки відповідає національним інтересам України і сприяє зміцненню її національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шатун В., Гладун О. Інформаційна безпека – невід'ємна складова національної безпеки України / В. Шатун, О. Гладун // Наукові праці. Державне управління. – Випуск 255, Том 267. – 2016. – С. 174 –180.
2. Information Technology Security Evaluation Criteria: [Online tool]. Available at : https://www.bsi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/BSI/Zertifizierung/ITSicherheitskriterien/itsec-en_pdf.pdf.
3. Common Criteria for Information Technology Security Evaluation: [Online tool]. – Available at : <https://www.commoncriteriaportal.org/files/ccfiles/CCPART2V3.1R4.pdf>.
4. Нестеряк Ю. В. Міжнародні критерії інформаційної безпеки держави: теоретико-методологічний аналіз / Ю. В. Нестеряк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2014/02/2013-3-8.pdf>.
5. Костенко О. В. Європейські стандарти правового регулювання обігу інформації з обмеженим доступом у роботі органів прокуратури / О.В. Костенко// Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія «Право». – Випуск 34, том 3. – 2015. – С. 109.
6. Про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні державних органів : Рекомендації Ради Європи № R(81)19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medialaw.org.ua/library/rekomendatsiya-r-81-19-pro-dostup-do-informatsiyi-syno-znanodytsya-u-rozporjadzhenni-derzhavnun-organiv>.
7. В Евросоюзе приняли новый закон о защите данных [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://threatpost.ru/v-evrosoyuze-prinyali-novuj-zakon-o-zashnite-dannun/15749/>.
8. Laura Snappell, Palgrave Macmillan. Germany, Poland and the

201139_2013%20on%20the%20National%20Cyber%20Security%20Strategy%20of%20Hungary.docx.

18. Турчак А. В. Механізми забезпечення інформаційної безпеки як складової державної безпеки України: дис. канд. юрид. наук: 25.00.02. К.: 2020. 229 с.

19. Лікан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: навчальний посібник. К.: КНТ, 2006. 280 с.

20. Галамба М. Інформаційна безпека України: поняття, сутність та загрози / Юридичний журнал: [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2463>

21. Cyber Security Strategy of the Czech Republic for the 2011-2015 Period. Ministry of Interior, Prague, Czech Republic. URL: http://www.enisa.europa.eu/media/news/items/CZ_Cyber_Security_Strategy_?20112015.PDF

22. Newmeyer K. P. (2015), Elements of national cybersecurity strategy for developing nations. National Cybersecurity Institute Journal, 1 (3), 9—19. Excelsior College, Albany.

23. European Union Agency for Network and Information Security (ENISA). Cyber Europe 2012, key findings report, European Union Agency for Network and Information Security. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/cyber?europe?2012?key=findingsreport>

ПРОПАГАНДА В НОВИХ МЕДІА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНУ РЕАЛЬНІСТЬ

Бучацька Юлія Юріївна

магістрантка

ОП «Міжнародна журналістика»

Яковець Анатолій Володимирович

доцент кафедри

міжнародних медіакомунікацій і комунікативних технологій

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, PhD

Київ, Україна

Анотація Дане дослідження присвячене такій важливій і актуальній проблемі, як цензура та пропаганда російських медіа та їхній вплив на соціальну реальність.

Протягом століть цензура кремля, хоч і трансформовується, присутня завжди на досить високому рівні, а протягом останнього десятиліття, у зв'язку з російсько-українською війною, стає все більшою та більшою. Через заборону певних медіа та обмеження в свободі слова пропагандистські посили з телебачення, радіостанцій, друкованих видань та нових ЗМІ лунають постійно. Вони і навіюють іншу, викривлену соціальну реальність.

Ключові слова: Мас-медіа, пропаганда, фейки, цензура, свобода слова, соціальна реальність, росія, нові медіа, російські медіа.

Вступ Цензура – це контроль влади за змістом інформації та заборона поширення невігідної для держави інформації.

В кремлі дуже добре простежується цензура, особливо з часів повномасштабного вторгнення. Владі росії, звісно, вигідно збільшувати цензуру та обмежувати свободу слова, оскільки чим менше незручних, ЗМІ, які висвітлюють правду, тим більша можливість пропаганди відкривається.

А коли це зводиться до одних і тих же ж медіа, які належать або державі, або окремим олігархам, які поділяють одну думку з владою, то можемо уявити, яке мізерне різноманіття інформації та який спотворений інформаційний потік виходять.

Пропаганда, на відміну від фейків, постає завжди з боку влади. Вона настільки вже призвичаїлась у ЗМІ, що її постійною наявністю вже нікого не здивуєш, особливо з боку кремля, тому Україна і загалом світ вже давно готовий боротися з російською дезінформацією, фейками та пропагандою.

Мета дослідження – висвітлити російську цензуру та показати як її збільшення впливає на пропаганду.

Поставлена мета спонукала до вирішення таких завдань:

- Визначити особливості формування російської цензури;
- Прослідкувати, як російські ЗМІ висвітлюють пропаганду;
- Проаналізувати, як подають та контрпропагують російську пропаганду українські та закордонні медіа;
- З'ясувати, як московська пропаганда вплинула на соціальну реальність.

Пропаганда – те, з чим працюють практично всі ЗМІ, але така пропаганда як в росії вибудовується десятиліттями, тож має значний вплив на соціальну реальність. Крім цього, актуальність дослідження продиктована ще й російсько-українською війною та впливом російської пропаганди на хід подій.

Об'єктом дослідження є сила та обсяги російської пропаганди.

Предмет аналізу – вплив цензури на формування пропаганди.

Під час дослідження було застосовано загальнонаукові та спеціальнонаукові **методи**. З-поміж загальнонаукових було використано аналіз, синтез та порівняння. За спеціальнонауковим методом було обрано контент-аналіз для об'єктивного огляду та аналізу публікацій в мас-медіа.

Виклад основного матеріалу: Згідно з закордонними та українськими джерелами, Москва часто розповсюджує пропаганду та фейки, зокрема з часів повномасштабного вторгнення, а свобода слова там значно утискається.

Цензура почала існувати в росії майже на початку її існування, і це було не десятиліття, і навіть не століття тому. У XVI ст. російська православна церква вже контролювала всі книги в країні. А вже з XVII-XVIII століть застосовувались цензурні репресії – російська влада стирала з лиця землі всіх «непідхожих» людей, в основному представників культури, а також знищувала книги та рукописи.

Всі правителі московії, починаючи з Петра I, не «скупилися» на цензуру. Наприклад, Петро I відібрав монополію у церкви, замінив її на світську і сам став основним цензором, видавши перший документ воєнної цензури.

За правління Катерини II цензура набула офіційного статусу та була інституціалізована. Саме вона створила «своє медіа» - «Всяка всячина», в якому поширювала потрібну їй інформацію та відкидала важливі, проте незручні владі теми.

І хоч на початку XX ст. цензуру в росії заборонили, вони вже нікуди не зникала, як виникла, так і дотепер існує. Протягом останнього століття змінювалися лише правителі та засоби пропаганди, але цензура, як була, так і залишається (штрафи, ув'язнення, закриття певних медіа, репресії).

Минулого століття соціальна реальність СРСР була такою, що більшість населення сліпо довіряли владі, усій тій пропаганді, яку на них поширювали. Однією з причин є те, що влада зробила все, щоб населення її держави було наче ізольованим – без вільного перетину кордону, без доступу до інших, невігідних владі, джерел інформації.

Як бачимо в історії, цензуру росіяни застосовували не лише до власного населення, а й до інших народів, зокрема до українців. Пам'ятаємо, скільки було спроб знищити все українське: народ, традиції, культуру (спалювали книги, забороняли показ українських фільмів, зупиняли роботу українських театрів і т.і.) і протягом, особливо, останнього століття намагалися нав'язати як росіянам, так і всім державам, які колись були у складі СРСР, і західним партнерам, в основному через медіавплив, зовсім іншу соціальну реальність.

Аж після розпаду СРСР, з одночасною появою і поширенням в домівках інтернету, частина людей наче прозріла, але, звісно, це в країнах, які від'єдналися і стали незалежними, а велика частина росії ще досі живе за тезами СРСР та вірить, що нібито вони «велика країна», а всі інші їм вороги.

Як бачимо, і зараз, попри всі пережитки минулого, велика кількість росіян довіряють національному телебаченню та російській владі. Фундамент цьому заклав В. Сурков, який і створив «путінізм» як ідеологію [3].

Не зважаючи на це, станом на жовтень 2022, за даними соціологічного центру Левада, відсоток довіри до російської влади все ж впав: 79% росіян схвалюють дії путіна як російського президента, що, в порівнянні з серпнем 2022 р, зменшився на 4%, а позитивно оцінюють стан справ в країні 64% опитаних, у липні ж цей показник був 68%. Соціологи пов'язують зниження в статистиці окупантів у зв'язку з кремлівською мобілізацією.

Щодо маніпуляцій, фейків та пропаганди, після повномасштабного вторгнення, влада ще більше використовує їх по відношенню як до самих росіян, так і до всього світу. І якщо світ ставить їхню пропаганду під сумніви і часто перекидає це контрпропагандою, то в самій росії влада легко управляє «головами» людей, викривлюючи їхню соціальну реальність.

Проте, звісно, що спотворене сприйняття соціальної реальності росіянами завдяки пропаганді в інфпросторі формувалось далеко не рік і не два, оскільки для того, щоб «ввести» країну в зовсім іншу соціальну реальність – потрібні роки.

Тож і надалі медіа, зокрема і нові, відіграють значну роль у формуванні світогляду росіян, хоч і телевізор для значної кількості окупантів все ще чи не найкраще джерело інформації.

Протягом десятиліть із кремлівських ЗМК лунали різні пропагандистські заклики, такі як «росія — велика і могутня». І якщо виникають в країні-агресора якісь проблеми, винні, звісно, усі, крім них.

Для визначення впливу московської цензури на заклики російської пропаганди було проаналізовано українські й закордонні публікації та, власне, як джерела пропаганди, основні російські медіа.

Серед найпопулярніших закликів російської пропаганди останнього періоду такі:

- **«українці самі бомбили Донбас»:** ми то розуміємо, наскільки це твердження є абсурдним, але як у це можуть вірити росіяни – це все сила кремлівської пропаганди протягом дуже тривалого часу.

Якщо проаналізувати коментарі росіян в соціальних мережах під публікаціями, то бачимо, що в них ще досі одним з основних аргументів є «а де ж ви були ці 8 років». По цьому можна побачити, наскільки всі вони зомбовані, навіть молодь, яка сидить і в соціальних мережах, читає закордонні ЗМІ і бачить всі жахи і всю правду, все одно вірить московській пропаганді;

- **«росія - великий народ», «попереду планети всієї»:** цей другий міф пішов ще з часів СРСР, його влада просували скрізь, де лише могла, в новинах, літературі, кінематографі, публічному просторі. А от реальність (інформацію про тотальний дефіцит товарів, постійні спостереження й переслідування «інакодумців») замовчувалась. [2];

- **«у всіх бідах винен Захід, а США — зачинатель зла», «усі інші – вороги»** - із приходом Сталіна культ вождя досяг апогею та відтоді ця пропаганда закріпилася у реальності росіян [2]. І ця лінія пропаганди лунає ще досі;

- **«російська армія - сила»** – ще одна суцільна пропаганда та неправда.

Росіяни ще досі живуть минулим, намагаються привласнити собі всі лаври переможців у Другій світовій війні. Та вважають, що вони друга армія світу. Але яка з них друга армія – ми всі бачимо;

- **«є путін – є росія»** - це головний заклик путінської пропаганди, який використовувався протягом його трьох виборчих кампаній. Цей

пропагандистський постулат вже настільки закріпився в головах росіян, що змінити цю установку неможливо [4];

- **«росія завжди права»** – в кремлівських медіа кожна новина виходить з цього меседжу, який за допомогою системи пропаганди змінює свідомість росіян та їхнє бачення соціальної реальності [4].

За правління в. путіна основою російських медійних корпорацій стала внутрішня та зовнішня пропаганда.

Зовнішню політику кремль почав активно використовувати з початку російсько-української війни, тобто використовує її під час ведення воєнних дій, вона спрямована на громадян інших країн, в той час як внутрішня - направлена на громадян власної держави [6].

В Україні, звісно, активно діє контрпропаганда. І українські медіа борються з російськими фейками, дезінформацією. Спростувати кремлівські фейки можуть, як офіційні представники влади, так і журналісти, які, власне, з цим стикаються щодня.

До прикладу, в інтернет-проекті StopFake нещодавно опублікували статтю з посиланням на російське медіа – Комсомольська правда. В кремлівському медіа фантазували, що через вимкнення світла в Україні нібито посилюється мародерство, і на вулицях можуть вбити. «Мародери потрошать покинуті квартири, що раніше були під сигналізацією. На темних вулицях грабують і вбивають перехожих», «В українських пабліках вже обговорюють, що насамперед потрібно хапати при пограбуванні супермаркетів у Києві та Львові», - вигадує кремлівське медіа.

Комсомольська правда посилається на анонімні коментарі та свою фантазію. Своєю чергою міністр внутрішніх справ України Денис Монастирський наголосив, що криміногенна ситуація у країні не погіршилася, а в умовах відключення електроенергії було утричі збільшена присутність Національної поліції, автомобільних та піших патрулів. Окрім цього, допомагають і добровольчі формування територіальних громад.

Тож бачимо, що кремлівські медіа часто працюють за допомогою власних вигадок, спотворюючи цим соціальну реальність росіян. І прикладів такого типу новин в московських ЗМІ щодня безліч.

Кожного дня російська машина пропаганди генерує нові та нові фейкові потоки інформації. Проте для того, щоб вся ця пропаганда діяла, росія активно застосовує цензуру.

Для прикладу, до повномасштабного вторгнення кількість російських каналів була більшою. Після повномасштабного вторгнення чимало медіа, наприклад, CNN та Bloomberg вийшли з російського ринку. Також з боку кремлівської влади з'явилася ще більша цензура та заборона певних медіа в межах самої росії, зокрема соціальних мереж – Інстаграму та Фейсбуку. Кремль обмежив трансляцію на телеканалах висловлювань окремих депутатів. Як бачимо, росії не вигідно, щоб суспільство знало правду, тож вони активно працюють над подачею своєї, пропагандистської, зручної їм, інформації, а чимало правди вони - приховують.

Висновки: Проаналізувавши рівень цензури в історії росії та основні заклики пропаганди, можна виділити основні моменти, які вплинули на викривлене формування соціальної реальності росіян:

1. Пропаганда в росії існує з давніх-давен. кремль активно продовжує над нею працювати, тож викоринити з «голів» окупантів, вкоринені вже, неправдиві тези практично неможливо;

2. Згідно з статистикою, росіяни сліпо довіряють владі та не хочуть аналізувати, де правда;

3. Відповідно до згаданого вище соціопитування, більшості росіян підходить рівень життя в кремлі. На основі цього можна зробити висновок, що і їхня викривлена соціальна реальність їм підходить. І змінювати окупанти нічого не хочуть;

4. Цензура в кремлі на високому рівні, тож вся інформація, яку вона пропагує, мало між собою різниця і вся диктується москвою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://ukrainer.net/propaganda-rosii-zmi/>
2. <https://suspilne.media/amp/224927-ak-rozvivalasa-rosijska-propaganda/>
3. Георгій Почепцов «Токсичний інфопростір. Як зберегти ясність мислення і свободу дії», 2021
4. <https://blogs.pravda.com.ua/authors/bogush/62ed05e27f4a6/>
5. <https://www.levada.ru/2022/09/28/odobrenie-institutov-rejtingi-partij-i-politikov-6/>
6. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12900/Таркін%20В%20П.%20Пропаганда%20як%20метод%20інформаційно-психологічної%20війни%20політичний%20контекст.pdf?sequence=1&isAllowed>
=
7. <https://www.kp.ru/daily/27476.5/4683068/>
8. <https://amp.abc.net.au/article/101522066>
9. <https://www.euronews.com/amp/2022/10/07/ukraine-war-how-russian-propaganda-has-found-a-way-of-avoiding-detection-online>

PHILOLOGICAL SCIENCES

ГЕНДЕРНО-НЕЙТРАЛЬНА МОВА НА ПРИКЛАДАХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ НІМЕЦЬКИХ ПОЛІТИКІВ

Єрмоленко Світлана Василівна,

старший викладач кафедри германської філології

Шамрай Надія Сергіївна,

студентка

Сумський державний університет

м. Суми, Україна

Вступ. / Introductions. Інклюзивна чи гендерно-нейтральна мова зараз стає надзвичайно актуальною, бо люди з усіх сфер життя почали звертати увагу на те, що в їх мовах присутні три роди і все більше уваги приділяють її розгляду. Нині гендерно нейтральна мова є також питанням політичної коректності.

Відтак, тема нашого дослідження «Інклюзивна чи гендерно-нейтральна мова на прикладах висловлювань німецьких політиків» присвячена вивченню інклюзивної чи гендерно-нейтральної лексики на матеріалі німецькомовного політичного дискурсу.

Все частіше в лінгвістичних роботах ті чи інші мовні явища розглядаються у зв'язку з гендерним чинником. Гендерні дослідження мови займають особливе місце та підвищений інтерес дослідників, що зумовлює актуальність цієї роботи.

Мета роботи. / Aim. Мета полягає в спробі проведення комплексного аналізу лінгвістичних особливостей інклюзивної чи гендерно-нейтральної мови на прикладах висловлювань німецьких політиків.

Матеріали та методи./Materials and methods. Матеріалом дослідження послуговували німецькомовні текстові фрагменти з публіцистичного/політичного

дискурсу які містять гендерно-нейтральні висловлювання німецьких політиків.

Для досягнення поставленої мети були використані наступні методи дослідження:

- зіставний метод, що полягає у співвіднесенні словотвірних та семантичних можливостей гендерно-нейтральної лексики німецької мови;
- контекстуально-інтерпретаційний, що полягає у з'ясуванні специфіки значення слів та словосполучень у політичному тексті;
- описовий, за допомогою якого було обґрунтовано використання певного слова або словосполучення.

Результати та обговорення./Results and discussion. Сьогодні проблема гендерно нейтральної мови є однією з найважливіших для результативного спілкування у будь-якій із її актуальних форм. Вона безпосередньо торкається електронних повідомлень, чатів, коментарів, телефонного зв'язку, відеоконференцій тощо. Скажімо, некоректне використання форм звертання, невідповідних ситуації, виникає досить часто під час спілкування представників як однієї, так і різних культур. Проте необхідно брати до уваги той факт, що різні мови неоднаково пристосовані лексично, граматично, та, в першу чергу, соціально і культурно до нових вимог гендерної коректності [2, с. 48].

З одного боку, при розгляді соціальних стереотипів слід брати до уваги, що мовна свідомість залежить від соціальних стереотипів, які функціонують у суспільстві. З іншого боку, кожен мовленнєвий акт, зроблений комунікантами, підтримує існуючий порядок чи змінює реальність [4, с. 22]. Це може означати, що, якщо в суспільстві людина залежно від расової, гендерної, національної, вікової приналежності, віросповідання і т. д. займає підлегле становище, це, по-перше, фіксується мовою, а, по-друге, формується в процесі структурування дискурсу.

В основі гендерного підходу лежить ідея про першорядність не біологічних чи фізичних відмінностей між чоловіками та жінками, а культурно-соціального значення, яке їм надає суспільство. Гендерно-марковану

лексику можна розділити на три підгрупи: фемінінна, маскулінна та гендерно-нейтральна. Лінгвістична абстракція використовується для подання жінок менш сприятливо і, відтак, для здійснення гендерної дискримінації, не маючи на увазі дискримінувати або навіть усвідомлювати, що ця лінгвістична поведінка може мати негативні результати. Відомо, що у 2008 р. Європейський парламент став першою міжнародною організацією, яка прийняла директивні положення про використання гендерно нейтральної лексики в різних мовах для застосування на міжнародному й національних рівнях ООН, Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Міжнародною організацією праці, Європейським парламентом та Європейською комісією, а також професійними асоціаціями, університетами, науковими інститутами й медіацентрами [1, с. 20]. Разом з тим, гендерно нейтральна мова є не лише питанням політичної коректності. Подібна лексика сприяє уникненню непорозумінь і точнішому викладу інформації в текстах, спрямованих на широкі кола населення, що представлені жінками і чоловіками.

У німецькій мові гендерної нейтральності можна досягти кількома способами. Головним чином, варто уникати використання без нагальної потреби чоловічого роду. Це стосується слів і словосполучень з лексемою *Mann* в німецькомовних текстах, її замінюють зазвичай нейтральними.

У зв'язку з вищезазначеним, варто визначитися з поняттям «фемінізація», під яким розуміють використання фемінінних відповідників або фемінітивів до маскулінних назв осіб. Фемінітиви утворюються шляхом додавання до основи слова фемінінних суфіксів. Інші засоби досягнення інклюзивності, наприклад, додавання слова *Frau* до маскулінних форм або синтаксична фемінізація, що досягається засобами синтаксису, а не лексики, наприклад: *жінка-президент*, *жінка-політик*, *Frau Präsident* [1, с. 21].

Саме у контексті гендерної лінгвістики часто згадується феномен лінгвістичного сексизму як одна з основних причин прагнення до гендерної політкоректності та фемінізації мови. Лінгвістичний сексизм за допомогою певних мовних структур відображає гендерну дискримінацію та виставляє

образ жінки у мовній системі у негативному значенні. Це є характерним для всіх мов, носії яких є представниками суспільства зі сформованими патріархальними підвалинами. Цей феномен встановлює систему, в якій образ жінки зводиться до корінних вад жіночого роду і безпосередньо до гнобленого становища жінки в патріархальному суспільстві [3, с. 126]. Таким чином, можна дійти висновку, що лінгвістичний сексизм є тенденцією у мовному просторі, що породжує нові напрями в лінгвістиці.

З метою усунення будь-якого виду прояву статевої дискримінації феміністки стали піддавати європейські мови соціальному тиску. При цьому, вони акцентували увагу на необхідності формування гендерно-нейтральної мови, спрямованої на мінімізацію використання андроцентричної та маскулінної лексики у мовленні та письмі [5, с. 67].

Наслідками цих подій стали поява нових понять та зміна вже існуючих значень і форм. Одним із таких понять є термін «гендерна нейтральність». Цей термін у його сучасному значенні був запропонований дослідниками як «феномен, при якому привілеї не віддаються тій чи іншій статевій чи гендерній групі у виконанні соціальних ролей як у сфері державної політики та соціальних інститутів, так і у лінгвістичній сфері» [6, с. 126].

Необхідно підкреслити, що слова *-man/Mann-* згенерували багато похідних гендерно маркованих слів. Тому задля уникнення статевої дискримінації у політичному дискурсі та, як наслідок, у текстах почали з'являтися слова-замінники. Гендерно-марковані *Mann, Männer* витісняються тепер нейтральними *Person, Mensch(en), Individuum, Herren und Frauen/Damen*

Висновки./Conclusions. Питання гендерної нейтральності мови є широкопоширеним сьогодні, проте не всі мови пристосовані до цього. Не менш важливим є питання гендеру та фемінізації, які сприяли створенню гендерної лінгвістики. Гендерний підхід у текстах чи висловлюваннях можна помітити на різних рівнях соціального життя. Уникання гендерно маркованої лексики пов'язане з нейтральністю викладу як ключовою стилістичною рисою політичних текстів. Небажане гендерне забарвлення може викликати асоціації

дискримінації та зашкодити інклюзивності тексту. Оскільки фемінізація як спосіб досягнення гендерної інклюзивності викладу може заважати розумінню тексту, а уникнення гендерно маркованої лексики не завжди є можливим, то ми торкаємося не лише проблеми забезпечення гендерної нейтральності, але й питання забезпечення балансу в збереженні гендерного забарвлення тексту.

Термін «сексизм» є ще одним популярним предметом досліджень, бо нерівність між чоловіками та жінками ще досі чітко відображається в мові багатьох народів. Саме лінгвістичний сексизм є спонукав людство прийти до гендерної коректності та фемінізації. Прибічники сексизму впевнені, що мова не показує адекватно присутність жінок у суспільстві. Вони тиснули на більшість мов світу та досягли створення нових понять та скоригували старі. Так зявилося поняття «Гендерної нейтральності».

Загалом, у цьому відношенні досягнення борців за гендерну рівність можна назвати суттєвими. Проте ще не всі проблеми вирішені, а спроби введення в мову фемінітивів не завжди зустрічають позитивний відгук у суспільстві. На наш погляд, реформувати мову можливо, але для цього знадобиться час. При цьому, це не означає знищення існуючих систем. Скоріше за все, мова йде про створення простору для більш інклюзивної варіативності. Замість того, щоб дозволяти мові визначати світогляд людини, можна було б рухатися в іншому напрямку і приділяти увагу тому, як за допомогою мови відображається реальність.

Загалом проведений теоретичний огляд дозволив виявити відсутність єдиного розуміння поняття «гендер», що іноді призводить до термінологічної плутанини. Для одних авторів це суто граматичне явище, для інших—біологічне та/або соціальне. В результаті, роботи, в назвах яких присутній цей корінь, вражають різноплановістю. Отже, на наш погляд, гендерний чинник у лінгвістиці правомірно вважати багатостороннім явищем.

Нейтральна лексика, тобто слова й словосполучення, що не мають стилістично емоційного, експресивного забарвлення, сприяє інклюзивності викладу. Гендерно марковані слова, тобто слова, які через свій граматичний рід

або етимологію, що викликає гендерно специфічні асоціації, акцентують увагу реципієнта на гендерному аспекті викладу, роблять певні твердження орієнтованими на чоловічу або жіночу стать.

Високий рівень гендерного забарвлення політичного тексту може зашкодити його інклюзивності, мати дискримінаційний характер відносно реципієнта тексту залежно від його статі. З метою уникнення небажаного забарвлення політичних текстів, необхідно використовувати гендерно нейтральну лексику, яка може вживатися представниками обох статей.

Як бачимо, гендерно нейтральна мова становить рівноправну, інклюзивну та гендерно справедливу мову. Її використання спрямоване на уникнення упереджень, дискримінації та гендерних стереотипів під час досягнення соціальних змін і гендерної рівності.

Ми також дійшли висновку про те, що гендерно-нейтральна лексика поступово стає нормою в сучасній німецькій мові.

Оскільки практики, що становлять переважаючу маскулінність, змінюються в залежності від часу та соціального контексту, а те, що потрібно для набуття статусу загальної (заснованої на закономірностях) моделі також змінюється, стають мінливими і форми вираження чоловічого образу. Така зміна сфер у німецькомовних країнах призводить до часткової відмови від традиційних уявлень та формування нових цінностей. Це, у свою чергу, супроводжується мовними змінами, що переважно зачіпають категорію роду та номінативну систему.

Зараз є типовим уникати лексики, що концентрується на чоловічій статі та часто потребує займенників чоловічого роду. Саме тому набула популярності гендерно нейтральна мова, бо вона не заперечує факту існування відмінності між статями, при цьому відноситься до них рівноправно. Вона не притримується хибних стереотипів щодо природи і ролі жінок та чоловіків у суспільстві.

Оскільки німецька мова є однією з найпоширеніших мов світу, в ній все менше проявляється гендерна асиметрія. Тепер замість гендерно-маркованих

слів *Mann, Männer* можна почути їх нейтральні варіанти *Person, Mensch(en), Individuum, Herren und Frauen/Damen*. Зосереджуючись на політичній сфері, можна дійти висновку, що політики особливо стежать за своєю мовою, бо їм важлива аудиторія. Для уникнення невдоволень вони часто вживають дві форми *er/sie* та *sein/ihr*, а для зближення з народом часто використовують *du/Sie* та *wir*.

Також простежується відхід від гендерно маркованих суфіксів жіночого роду та слова *Frau*, але такі словотворення ще досі є частиною класичної німецької мови. Це є ознакою того, що гендерно нейтральна лексика перебуває на стадії розвитку. Проте вона вже доволі чітко виражена. Висловлювання політиків демонструють зміни у мовних нормах, адже їх виступи спрямовані на широку аудиторію, а від грамотності викладу інформації в них певним чином залежить їх особистий успіх.

Німецька мова має природну категорію роду, тобто в ній більшість іменників є гендерно нейтральними, займенники — гендерно-специфічними, а гендер можна словесно зобразити тільки щодо статі у гендерно-специфічних термінах та назвах. Це дозволяє досягнути нейтральності німецької мови простіше ніж української.

Підбиваючи підсумок, можемо з впевненістю стверджувати, що стратегія нейтралізації у німецькомовному політичному дискурсі є однією із найпоширеніших методів актуалізації, оскільки вона повністю виключає гендерну специфікацію лексем та сприяє усуненню гендерної асиметрії в мові.

Для вирішення питання лінгвістичного сексизму мови необхідно пройти дві стадії. Першою є політика гендерної інклюзивності (фемінізація), а другою стадія гендерної нейтральності. Німецька мова, зокрема у галузі політики, пройшла епоху фемінізації і на даний момент вступає до стадії гендерної нейтральності. Уникнення гендерної асиметрії в німецькомовному політичному дискурсі можливе при фемінізації мови та дотриманні принципів гендерної нейтральності. Перспективою подальшого дослідження є аналіз гендерно-нейтральних мовних структур в інтернет-просторі та за його межами,

аналіз перспективи їх закріплення в мовній нормі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кушнірова Т. В., Капко М. М., Ступка І. М. Збереження гендерної нейтральності тексту під час перекладу нормативно-правових актів. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Том 31 (70). № 3. Ч. 3. С. 18-22.

2. Коккіна Л. Гендерно нейтральна мова в сучасному суспільстві як перекладознавча проблема. Проблеми гуманітарних наук. Серія: Філологія. 2021. № 46. С. 47-56.

3. Borker and Maltz. Antropological perspectives on gender and Language. Washington, DC: American Anthropology Association, 2017. 437 p

4. Kenneth L. Everson. Men and Women are different. English language and culture. 2015. № 38. P. 22–23.

5. Tollefson I. W. Planning language, planning inequality: Language policy in the Community. New York: Longman. 156 p.

6. Weinstein B. Language strategists: Redefining political frontiers on the basis of linguistic choices. World Politics. 2017. 364 p.

УДК: 81'25.811.111.161.2(045)

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Шингур Альона Олександрівна

здобувач вищої освіти
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національний авіаційний університет
науковий керівник

Пилипчук Марина Леонідівна

старший викладач кафедри
англійської філології і перекладу
Національний Авіаційний університет
м. Київ, Україна

Інтернет зробив розповсюдження мемів дуже популярним завдяки їх видимості, лаконічності та запам'ятовуваності, і цей термін увійшов у словниковий запас активних користувачів. Вчені дослідили сутність інтернет-мему як складової цифрової культури та провели мемоорієнтований аналіз цифрового контенту. У той же час інтернет-меми та цифрові медіатексти вважалися вірусними та спільно реміксувалися, модифікувалися чи трансформувалися.

Українські вчені О. І. Дзюбіна, Т. А. Пода, І. К. Вітюк досліджували інтернет-меми як феномен сучасної цифрової культури та наголошували, що до основних характеристик мемів можна віднести інформаційну насиченість (наявність стислої та короткої фрази, питання, афоризму тощо), емоційне забарвлення (зазвичай жартівливий характер тексту), незвичайність і легкість сприйняття думки (наповнення думки новим нетиповим змістом через гру слів, метафорику, переносне значення слів, тощо).

Деякі з мемів можна перекласти. К. В. Соколова [4] називає мем «апофеозом нісенітниць», однак, на нашу думку, переклад мемів можна сміливо назвати «апофеозом креативності та майстерності». Меми не завжди можна перекладати дослівно, калькувати, деякі з них взагалі втрачають вихідну форму

при перекладі. Наприклад, “TL; DR” перекладається: «надто довго, не читав» “bro” – «братюня», “Be like Bill” – «будь як (власне ім'я)», “lol” – «сміятися голосно» або «сміятися вголос». Іноді використовується транслітерація, наприклад, “longread” – «лонгрід», “also” – «алсо», “selfie” – «селфі», “true”-«тру». Досить часто утворюються кальки, наприклад, “Captain Obvious”-«капітан Очевидність».

Перекладачі часто стикаються з проблемами під час перекладу вибраних слів з однієї мови на іншу, слів, які не мають еквівалентів в інших мовах, але вони старанно намагаються подолати ці труднощі та знайти спосіб передати своє повідомлення за допомогою методів компенсації.

За Д. Кетфордом [7], існує два типи неперекладності: лінгвістична та екстралінгвістична (культурна). Лінгвістична неперекладність — це коли в цільовій мові немає лексичної чи синтаксичної заміни для елемента вихідної мови, це відбувається, коли дві мови не мають однакових мовних виразів, наприклад, при перекладі привітань і метафор.

Труднощі перекладу текстових мемів пов'язані з лінгвокультурним аспектом, тому що головне відтворити емоції, ситуацію та асоціації, які він викликає.

Існують методи перекладу: транскодування (транслітерація, транскрибування, змішане транскодування, адаптоване транскодування), калькування, еквівалентний переклад та описовий переклад.

“*Coming in the classroom late be like*” – «Саме так виглядає запізнення до класу», тут була використана граматична трансформація, через відсутність у мові оригіналу словосполучення «*coming late*», яке відтворюється українською мовою іменником «запізнення».

Загальний зміст повідомлення залишився незмінним, переклад було відредаговано так, щоб він став зрозумілим для україномовних користувачів інтернету.

У даному перекладі можна побачити додавання

“*Alarm set for 6:30 am, my mom at 5:47 am*” – «Той випадок, коли

будильник заведений на 6:30 ранку, а моя мама в 5:47 ранку...», через неможливість повністю відтворити абрєвіатуру у цьому прикладі. [2]

Деякі меми не перекладаються взагалі, їх можна назвати локальними, тобто вони мають сенс лише на конкретній території. Як правило, це політичні меми, наприклад, «візитка Яроша», «у мене є мрія», “I will make America great again”. Чимало з локальних мемів ігнорують всі закони правопису і граматики, деякі з них нерозривно пов’язані з фотожабами, наприклад, «горизонт завалений», «Почекун», який сміливо завойовує місце у рейтингу найпопулярніших мемів, а деякі дотепники вже навіть примудрилися «домалювати» його на відомих картинах. Медіадискурс розуміється як будь-який вид дискурсу, реалізований у сфері масової комунікації, виробленої ЗМІ. Професор Т. Г. Добросклонська розглядає медіадискурс як сукупність процесів і продуктів мовної діяльності у сфері масової комунікації в усьому розмаїтті та складності їх взаємодії [1, с. 21]. Як особливий вид масової комунікації медіа-дискурс є соціальним феноменом, основною функцією якого є вплив на масову аудиторію через змістову інформацію та оціночні дані, що передаються медіаканалами [3].

Меми можна розглядати як елементи перекладу через рух форми та постійне кодування та перекодування семіотичних повідомлень як у їхніх текстах, так і в їхніх візуальних аспектах, включаючи зображення, а також розміщення тексту та естетику. Ця інтертекстуальність є ще одним способом зв’язати мем із теоретичним світом перекладознавства. Перекладені тексти, як і меми, за своєю суттю є інтертекстуальними. Вони впливають із своїх безпосередніх текстів-джерел, відповідаючи їм з точки зору змісту, норми та ідеології, якщо назвати лише декілька факторів. Однак інтертекстуальні зв’язки як перекладів, так і інтернет-мемів не обмежуються генеалогічним впливом. Зміст, норми та ідеологія вихідного та цільового текстів завжди мають бути контекстуалізовані в рамках більшої культури. Меми, як і переклади, спілкуються між собою різними категоріями, переходять у нові простори інтерпретації та впливають на ширші культурні сфери [10].

Однією з найцікавіших особливостей мемів є їх здатність збагачувати мову через переклад. Наприклад, такі текстові меми, як «зробити чийсь день», «те відчуття, коли», насправді є кальками англійських “to make somebody`s day”, “that feeling when”. Власне кажучи, їх граматична структура не є типовою для української мови, але на сьогодні вони вже увійшли у лексикон пересічного інтернет-користувача, збагачуючи його мову.

Таким чином, меми, як явище, що набуло популярності в останні роки, є культурними символами або соціальними ідеями, які швидко поширюються від людини до людини з метою викликати сміх чи глузування один над одним. Кожен інтернет-мем відноситься до набору знаків, об'єднаних спільною темою. Таким чином, інтернет-меми набувають форми бази даних. Тому окремі інтернет-меми складаються з багатьох варіацій на тему. На рівні значення першого порядку інтернет-меми позначають різні речі (наприклад, форму гумору чи анекдоту), зміст яких визначається середніми умовностями, такими як реконтекстуалізація. Спосіб транслітерації або транскрипції варто використовувати якнайобережніше під час перекладу, адже саме він призводить як до втрати цінності слова в мові перекладу, так і до наявності в мові декількох перекладів того самого слова, що є небажаним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Добросклонская Т. Г. Медиатекст: теория и методы изучения // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 10. Журналистика. – 2005. – No2. – С. 28-34.
2. Мала Г. Комуникативно-прагматичні особливості інтернет-мемів в українському медіапросторі». Магістерські студії. Альманах. Випуск ХХ, Херсон. ХДУ, 2020. С.120-124.
3. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации [Електронний ресурс] // Г. Г. Почепцов. – Режим доступу: <http://www.nir.ru/socio/articles/poch.htm>
4. Соколова К. В. Меми як засіб комунікації в Інтернет-середовищі / К. В. Соколова // Гуманітарний часопис: Збірник наукових праць. – Харків : ХАІ, 2012. – No 1. – с. 118-123.

5. Чернікова О. І. Вербальний мем: лінгвістичний аспект / О. І. Чернікова // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – Острог: Видавництво Нац.університету “Острозькаакадемія”, 2015. – Випуск 51. – с. 354-356
6. Щурина Ю. В. Інтернет-мемы как феномен интернет-коммуникации / Ю. В. Щурина // Филология. – 2012. – Вып. 3. – с. 160-171
7. Catford J.C. A Linguistic Theory of Translation / John Cunnison Catford. – London: Oxford University Press, 1967, P. 20 – 42
8. Dennett D. The Evolution of Culture [Electronic recourse] / D. Dennett.
9. Access mode: <https://www.edge.org/conversation/the-evolution-of-culture>
10. Godard, Barbara. “Theorizing Feminist Discourse—Translation.” in Bassnett, Susan, and André Lefevere. Translation, History, and Culture. London: Pinter Publishers, 1990.
11. Urban Dictionary [Internet recourse]. – Access mode: <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=Arrow%20in%20the%20knee>

ECONOMIC SCIENCES

PROBLEMS OF TRANSITION OF RUSSIAN UNIVERSITIES FROM DIGITALIZATION TO DIGITAL TRANSFORMATION

Blyakher Mikhail

Ph.D., MASA Project, Ariel University, Israel

Kochetkova Daria Vadimovna

student

Annotation: The theses presented contain an attempt by the authors to summarize the experience of the digital transformation of universities by employees of 8 higher educational institutions in Russia. Thirty-two in-depth interviews were collected and analyzed. The conclusion of the study is the establishment of a strong correlation between the perception of the need for digital transformation and the effectiveness of re-engineering internal processes within the university.

Introduction: With the COVID-19 pandemic, digital transformation along with digitalization has become a global trend in the strategic development of most industries and markets (Schallmo 2018, Baiyere 2020). Universities are no exception (Rodríguez-Abitia 2021). We can argue, on the example of large companies that have made this transition, that the digital transformation allows to increase the efficiency of business processes, to improve the quality of services, to reduce costs. Universities, despite their efforts, have not gained similar benefits from the implementation of this process (Baiyere 2020).

Our main research focus is focused on trying to answer the question of whether the internal attitudes of higher education management participants influence the result of digital transformation. To do this, we identified a number of factors that also influence the final result. Such factors were identified as: the financial position of the university, the position of the university in international rankings, participation of the university in the internal Russian systems of distribution of additional funding.

Materials and methodology: For the internal participant of the educational field, whether it is a student or a teacher, it seems that the minimum sufficient step is the implementation of the educational process in a distance format. From the point of view of business process re-engineering, this approach cannot be called exhaustive. While working on the research question, we found that one of the main problems relevant to the digital transformation of Russian universities is the quality of the digitalization process itself (Bliakher 2015, Nissen 2018).

We identified 4 groups of universities, according to each factor tested. Within the groups, 2 universities, or university branches (in the case of high autonomy) were randomly selected to be interviewed in depth. University employees were divided into 2 groups, faculty and administration. In 3 of the 8 universities it was possible to interview additionally the person involved in the management of the digital transformation process. Four series of interviews were conducted, and the total number of informants was 48 people.

Results and discussion: The data collected as part of this study suggest that in Russia, digitalization of a higher education institution is often carried out to achieve formal indicators (fulfilling the orders of the ministry, achieving certain percentages, etc.), rather than aimed at improving the quality of basic business processes. Thus, the university bears all the costs of digital transformation, but does not have the opportunity to get the maximum of the benefits that it could provide.

As part of the work on this study, statistics from all-Russian statistical compilations were used, the main approaches to this problem were analyzed by fellow researchers.

As a result of the study it was found that employees in an administrative position are expecting noticeable benefits from the result of digital transformation, while at the same time they are not at all interested in the re-engineering of business processes. Their routine practices rather block further transformation than promote it. Moreover, we found this phenomenon in one form or another in all four groups of universities. In the case of provincial universities, this phenomenon was more pronounced; even top managers saw no value in the process of digital transformation,

and the result seemed distant and unattainable to them.

Since all the universities studied have different status, financial position, and a very different position in international rankings, we can argue that these factors matter less than the attitude of the participants in the process. The presence of one or the other advantage mitigates the consequence of a failed transition rather than accelerating the process.

Conclusion: A limitation of this study is that access to internal university data is uneven and incomplete, making it difficult to verify data collected through interviews. It is also important to understand that universities and their structure are largely driven by their history and not by a niche, which makes them unique in some ways and it is quite difficult to make serious generalizations in this field.

In the future, when working on the collected material, we plan to compile a theoretical model describing the digital transformation of Russian universities, in order to assess the influence of one or another factor on the final result.

REFERENCES

1. Baiyere, A., Salmela, H., & Tapanainen, T. (2020). Digital transformation and the new logics of business process management. *European Journal of Information Systems*, 29(3), 238-259.
2. Benavides, L. M. C., Tamayo Arias, J. A., Arango Serna, M. D., Branch Bedoya, J. W., & Burgos, D. (2020). Digital transformation in higher education institutions: A systematic literature review. *Sensors*, 20(11), 3291.
3. Hakan, K. Ö. (2020). Digital transformation in higher education: a case study on strategic plans. *Высшее образование в России*, (3), 9-23.
4. Henriette, E., Feki, M., & Boughzala, I. (2016, September). Digital Transformation Challenges. In *MCIS* (p. 33).
5. Ipatov, O., Barinova, D., Odinkaya, M., Rubtsova, A., Pyatnitsky, A., & Katalinic, B. (2020, October). The impact of digital transformation process of the Russian university. In *Proceedings of the 31st DAAAM International Symposium* (Vol. 31, No. 1, pp. 0271-0275). Vienna, Austria: DAAAM International.

6. Mikheev, A., Serkina, Y., & Vasyaev, A. (2021). Current trends in the digital transformation of higher education institutions in Russia. *Education and Information Technologies*, 26(4), 4537-4551.
7. Nissen, V., Lezina, T., & Saltan, A. (2018). The role of IT-management in the digital transformation of Russian companies. *ФОРСАЙМ*, 12(3 (eng)), 53-61.
8. Rodríguez-Abitia, G., & Bribiesca-Correa, G. (2021). Assessing digital transformation in universities. *Future Internet*, 13(2), 52.
9. Safiullin, M. R., & Akhmetshin, E. M. (2019). Digital transformation of a university as a factor of ensuring its competitiveness. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, 9(1), 7387-7390.
10. Schallmo, D. R., & Williams, C. A. (2018). History of digital transformation. In *Digital Transformation Now!* (pp. 3-8). Springer, Cham.
11. Stjepić, A. M., Ivančić, L., & Vugec, D. S. (2020). Mastering digital transformation through business process management: Investigating alignments, goals, orchestration, and roles. *Journal of entrepreneurship, management and innovation*, 16(1), 41-74.
12. Voronin, D. M., Saienko, V. G., & Tolchieva, H. V. (2020, May). Digital transformation of pedagogical education at the university. In *International Scientific Conference "Digitalization of Education: History, Trends and Prospects" (DETP 2020)* (pp. 757-763). Atlantis Press.

BUSINESS MODERNIZATION OF OIL AND GAS COMPANIES IN THE DECARBONIZATION AGENDA

Filatova Irina,
Ph.D., MASA Project, Ariel University, Israel
Nigamatullina Karina,
Student

Introduction:

Today, many countries produce energy from non-renewable sources, but the environmental challenge is now pushing the world to consider a more sustainable energy future through the use of renewable energy sources, reducing the carbon footprint on a global scale.

Aim:

To analyse decarbonisation solutions for oil and gas companies, in particular, of oilfield services and equipment companies (OFSE).

Materials and methods:

The main method of work is the analysis of the literature and the synthesis and grouping of the material studied. The algorithm and strategies of oil and gas industry transition in decarbonization conditions were studied. The analysis of “clean” fuel types was carried out in order to identify the most environmentally friendly option. As part of the study, a thesis is put forward about the possibility of modernizing the activities of OFSE through financing the development of renewable energy sources.

Results and discussion:

The first stage: to consider the possibilities of companies engaged in oilfield services and equipment (OFSE) to remain on the market in the conditions of energy transition to environmentally friendly renewable energy sources. Firstly, companies need to pay attention to several directions: a) to upgrade corporate activities; b) to upgrade structure, and c) to choose further development strategy (see Table 1):

Table1**The Development Strategy of OFSE companies**

	Stay in oilfield market	Finance new direction	Completely transform the company's business
Strategy formulation	<ul style="list-style-type: none"> - existence of promising segments; - the possibility of long-term demand for the products of the industry; - minimal investment in new fields. 	<ul style="list-style-type: none"> - production ramp-down; - renovate outdated segments; - release of funds for new market segments. 	<ul style="list-style-type: none"> - absence of demand for hydrocarbons; - business process re-engineering to new energy segments; - huge amount of investment in new segments.
Requirements for the companies	<ul style="list-style-type: none"> - ensuring operational readiness for a new stage of development; - direct funding to improve the sustainability and efficiency of the company. 	<ul style="list-style-type: none"> - identify promising segments of the energy transition; - readiness to change the internal structure. 	<ul style="list-style-type: none"> - particular direction of capital expenditure; - selection on new perspective business segments; - developing innovations and then sharing them with other companies.

The second stage involves preparation for determining the market segments for the company's development and evaluating its investment opportunities.

To achieve this goal, it is necessary to analyze potential markets, evaluate acceptability of the select segments for the development strategy, analyze the enterprise activities, assess the possibility of the development to understand potential investment volume.

It is important to note than the transition to new types of fuels and energy does not always have only positive factors, this energy notification should be considered critically (Fig. 1):

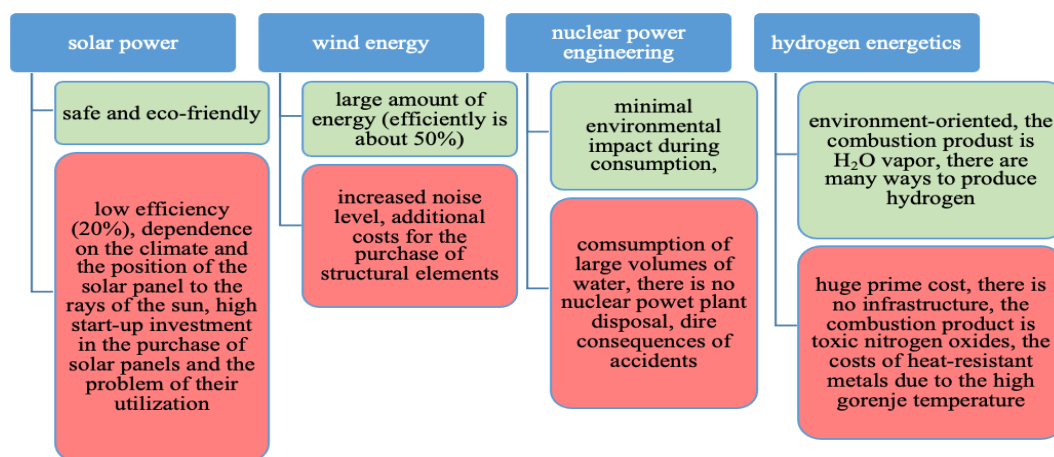

Fig. 1. Comparative characteristics of renewable power sources

The third stage includes the implementation of the chosen strategy, which consists of the creation on internal business units, enterprise integration for further cooperation, sharing experiences or Spin-off Company.

Conclusions: Today there is no saying which direction is more profitable for investment because of the lack of a large demand for renewable energy. However, in the context of the current “green” direction, OFSE’s investment in the development of new industries seems to be a key tool that allows them to remain on the market.

REFERENCES

1. Nikhil Ati, Dimitar Kostadinov, Diederik Nelissen, Spandan. Strategies for OFSE companies confronting the energy transition. McKinsey & Company. November 24, 2021 – URL: <https://www.mckinsey.com/industries/oil-and-gas/our-insights/strategies-for-ofse-companies-confronting-the-energy-transition> (Accessed: 02/27/2022);
2. Decarbonization of the oil and gas industry: international experience and priorities of Russia. Skolkovo. Moscow School of Management. - March 2021–URL: https://energy.skolkovo.ru/downloads/documents/SEneC/Research/SKOLKOVO_En eC_Decarbonization_of_oil_and_gas_RU_22032021.pdf (Accessed: 02/26/2022);
3. Tychkov A.Yu., Katkova K.A. Technologies of designing systems for providing alternative energy // Bulletin of the Penza State University. 2021. No. 2. pp. 93 - 101.

FINANCIAL STATEMENT INFORMATION AND REASONS FOR ITS DISCLOSURE IN UKRAINE AND ABROAD

Khomoyi Sergey Myhaijlovych

Ph. D. in Economics, head of Department accounting and taxation
Bila Tserkva National Agrarian University
Bila Tserkva, Ukraine

Khomoyi Mykhailo Mykolajiovych

Ph. D. in Agricultural, head of Laboratory «Botanic Garden»
Podillia State University
Kamyaenets-Podilskyi, Ukraine

Lytvynenko Volodymyr Serhiiovych

Ph. D. in Economics, associate Professor of accounting and taxation
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kiev, Ukraine

Gavrik Olesia Yuriivna

Ph. D. in Economics, associate Professor of accounting and taxation
Bila Tserkva National Agrarian University
Bila Tserkva, Ukraine

Paziruk Olena Serhiivna

Master student
Bila Tserkva National Agrarian University
Bila Tserkva, Ukraine

Introductions. Detecting fraudulent activities in financial statements has always been an important, but difficult and time-consuming task for users of financial statements. The main regulatory and legal documents on which they are usually oriented are the National accounting regulation (standard) № 1 «General requirements for financial reporting» [1] for Ukraine and the IFRS 1 «Financial reporting presentation» [2] in the world. That's why quality control of accounting data in organizations is becoming more and more necessary. For the purpose of effective, competent and timely detection of fraudulent actions, in our opinion, it is necessary to distinguish their nature.

Aim. Show the importance of the formation of financial information, the reasons for its distortion and the negative effects of the formation of public opinion

about the enterprise in such cases.

Materials and methods. The historical features of the development and formation of accounting standards, national concepts, paradigms of world accounting schools and recognized auditing organizations specializing in the verification of financial statements became the basis of this research.

Results and discussion. For this purpose, the literature on this subject was studied and the following classification of fraud types with financial swelling was found: According to Chenash V. [3] Financial reporting fraud can include the following schemes:

- falsification, alteration or manipulation of financial statements, with changes to documents or operations carried out;

- intentional distortion, failure to reflect the facts of economic life on accounting accounts or other data, on the basis of which financial statements were prepared;

- intentional and incorrect interpretation and illegal implementation of accounting standards, principles and methods used to measure, recognize and reflect the facts of economic life in accounting;

- use of aggressive accounting methods based on illegal management methods;

- manipulation of the possible methods of accounting in accordance with the existing rules and requirements of normative documents, which allow companies to hide the real indicators of their financial and economic activity.

Plikus I. [4] identifies the following main types of violations:

- insider trading in the securities market (including fraud schemes using information technologies and databases);

- prosecuting audit firms and consultants who confirmed unreliable financial statements;

- illegal activity of investment companies and consultants;

- fraud using complex financial instruments;

- corruption schemes.

According to the financial magazine «Talking of money», there are five main types of fraud in financial reporting: fictitious sales; improper recognition of costs; incorrect assessment of assets; hidden liabilities; and inappropriate disclosures [5].

After analyzing the foreign and domestic market, we singled out the most «high-profile» court cases on falsification of accounting statements regarding types of financial fraud, court cases and their consequences:

1) Type of financial fraud: „Insider trading in the securities market”. The court case that erupted in Ukraine in 2011 surrounding the «Boyk tower block» case. A month before the company entered into an agreement with the British company Highway Investments Processing, insiders artificially inflated the share price and raised it by 24 %, and only after that did information about the merger appear in the media. As a result of the fraud, according to experts' estimates, insiders earned more than 60 million dollars this month.

2) The next type of financial fraud is «Prosecution of audit firms and consultants who have confirmed unreliable financial statements». The Enron case became the biggest scandal of the 21st century. The main charge against Enron was falsification of financial statements that misled investors. As a result of an independent financial investigation, the use of various financial and offshore schemes was discovered. The facts of participation in the falsification of reporting by experts of the audit company «Arthur Andersen», which gave positive conclusions about the company's reporting, turned out to be significant for the Enron case. One of the verdicts of «Enron» was the adoption by American legislators of the Sarbeys-Oxley Act, which strengthened the requirements for financial reporting, as well as the collapse of the auditing company «Arthur Andersen», which was one of the Big Five auditing companies in the world.

3) Another type of financial fraud is «Corruption Schemes». The court case of the US Department of Justice, which announced the disclosure of a large-scale international corruption scheme, in which the French company «Alstom» was involved, which for more than ten years paid bribes to government officials in a number of countries. According to official information, the French transport and

energy company «Alstom» pleaded guilty to violating the American Foreign Corrupt Practices Act. The company participated in a corruption scheme between 2000 and 2011. In total, «Alstom» paid tens of millions of dollars in bribes, thanks to which contracts totaling 4 billion \$ were awarded. The company's profit was approximately 300 million \$. As a result of the fraud, «Alstom» was charged and the organization agreed to plead guilty to violating anti-corruption laws and pay a fine of more than 772 million \$. This fine was approved by a federal court, and became the largest fine in the history of the United States for committing such crimes.

4) Another type of financial fraud is «Fraud using financial instruments». A scandalous example was the court case of «PrivatBank». In the activities of this bank, there were signs of dishonest behavior of the management and owners, which were expressed in the withdrawal of assets to the detriment of the interests of creditors and depositors, as well as in the preparation of unreliable financial statements. «PrivatBank» used a standard scheme – issuing loans to self-created legal entities. As a result of the fraud, on December 18, 2016, the National Bank of Ukraine nationalized this bank.

Conclusions. So, based on the studied material, it can be noted that all types of fraudulent actions with financial reporting lead to a number of consequences affecting the organization's activities. The main ones are: a decrease in the quality and unity of the process of preparing financial statements; decrease in investors' confidence in the credibility and reliability of financial information; decrease in capital market efficiency; increase in economic losses of the organization; decrease in the functionality of the organization.

REFERENCES

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 7 лютого 2013 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

2. Подання фінансової звітності. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1. [Електронний ресурс]. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text

3. Chenash, V., Rusyn, O. The role of audit in detecting fraudulent actions with financial reporting. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. no. 7. 2016. P. 50-53.

4. Plikus, I. Investigation of methods of counteracting corporate fraudulence: accounting-legal approaches to the identification of abusonment. Technology audit and production reserves. 2017. no. 4/4(36). P. 22-28.

5. Analysing the use of IFRS Standards. April, 2018. URL: <http://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrsstandards-by-jurisdiction/#analysis>

ОБЪЕМЫ ЭКСПОРТА ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ПРОДУКЦИИ В ОБЩЕМ ЭКСПОРТЕ РА

Акопян Евгения Арташесовна

к.э.н.,

ученый секретарь института Экономики НАН РА

Горнодобывающий сектор РА имеет довольно давнюю историю. Он отмечен добычей меди в Алаверди в 1770-х годах, затем на Капанском руднике в 1840-х годах и добычей металлических и нерудных полезных ископаемых на медно-молибденовом руднике Каджаран с 1950-х годов. Однако в те годы не существовало четкой и полной законодательной базы, регулирующей отрасль. Существенные реформы в этом направлении были инициированы лишь в 2000-е годы, в связи с процессом приватизации крупных горнодобывающих компаний и либерализацией договорных механизмов.

Доля продукции горнодобывающей промышленности в объеме экспорта товаров в Республике Армения на сегодняшний день достаточно велика, о чем свидетельствуют представленные данные. В Республике Армения, среди прочих полезных ископаемых, добываются и экспортируются ресурсы меди и связанных с ней молибденов.

Ведущим производителем медного и молибденового концентратов в Армении является Зангезурский медно-молибденовый комбинат (ЗМПК), который управляет крупным Каджаранским рудником и обеспечивает 60 процентов годового оборота горнодобывающего сектора.

Следует отметить, что в списке 1000 крупных налогоплательщиков Республики Армения по состоянию на 30 сентября 2022 года «ЗАНГЕЗУРСКИЙ МЕДНО-МОЛИБДЕНОВЫЙ КОМБИНАТ» занял 1 место со следующими показателями:

Таблица 1

"По состоянию на 30.09.2022 г. общая сумма налогов и сборов, уплаченных налогоплательщиками в государственный бюджет РА

(тыс. драм)"

ЗАНГЕЗУРСКИЙ МЕДНО-МОЛИБДЕНОВЫЙ КОМБИНАТ						
Всего входы	Доходы государственного бюджета по данным налогового органа	Доходы государственного бюджета, таможня	налог на прибыль	Подоходный налог	НДС	Акцизы
129,163,071	127,693,891	1,469,180	32,322,916	6,909,678	2,373,007	27,374

Важно отметить, что в 2021 году «Промышленная компания», являющаяся полноправным дочерним предприятием «Геопромайнинг Армения», приобрела 60 процентов ЗПМК. Затем компания отдала 25 процентов своих акций правительству Армении.

Теперь проанализируем, каков был выпуск товаров и услуг по классификации ОКВЭД 2 в результате горнодобывающей промышленности и работы открытым способом за последние десять лет. Числовые показатели представлены в ценах текущего года, выраженных в млн. драмах (таблица 2).

Таблица 2

Выпуск товаров и услуг по классификации ОКВЭД 2 по 2013-2021 гг., млн драмов

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
общая сумма выпуска, из них	6,380,782	6,754,006	7,069,111	7,148,940	7,782,851	8,391,362	9,037,520	8,620,993	9,683,193
Горнодобывающая промышленность и эксплуатация карьеров	203,221	202,362	234,102	276,184	373,845	309,371	358,649	407,514	594,256

Как видно из данных таблицы, за последние 10 лет показатели, зафиксированные в результате горнодобывающей промышленности и эксплуатации карьеров, росли значительными темпами и в 2021 г. по сравнению с 2019 г. увеличились на 235 604 млн драм. А теперь посмотрим, какие изменения наблюдались в экспорте товаров РА в течение 2013-2021 гг.

Таким образом, начиная с 2015 г., после некоторого снижения по сравнению с предыдущим годом, экспорт товаров РА в 2016-2021 гг. в основном фиксировал рост, за исключением 2020 г., что было связано с пандемией коронавируса. Увеличение произошло в основном за счет изменения объемов товарной группы «Руда, шлак и зола» и особенно товарных позиций «Медная руда, концентрат» и особенно «Молибденовая руда, концентрат» в 2020-2021 гг., в результате чего доля группы в структуре экспорта - около 31% (медная руда, 25,5% в случае концентрата).

Как видно из данных таблицы 3, в 2021 году по сравнению с 2020 годом уменьшился только объем экспорта необработанного или полуобработанного золота.

Таблица 3

Экспорт товаров по основным товарным позициям в 2013-2021 гг. (млн долларов США)

Товары	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
	1,478.7	1,547.3	1,485.3	1,791.7	2,237.7	2,412.8	2,647.2	2,537.0	3,016.0
<i>В том числе`</i>									
Медная руда, концентрат	279.9	235.9	316.6	356.7	571.5	525.5	626.7	604.4	769.3
Необработанное или полуобработанное золото,	73.6	81.9	96.9	131.2	147.6	176.9	224.0	255.8	133.8
Молибденовая руда, концентрат	6.7	8.7	5.8	0.9	8.6	7.6	17.9	103.7	122.3

Рост наблюдался и по другим показателям. в частности, резко увеличился объем экспорта молибденовых руд и концентратов. В 2020 году по сравнению с 2019 годом он увеличился на 85,8 млн долларов США, а в 2021 году по сравнению с 2020 годом на 18,6 млн долларов США. А объем экспорта медной руды в 2020 году по сравнению с 2019 годом снизился примерно на 22,3 млн долларов США, а в 2021 году по сравнению с 2020 годом резко увеличился на 164,9 млн долларов США. Таким образом, в структуре экспорта товаров РА довольно большую долю занимают продукты горнодобывающей

промышленности, в частности медно-молибденовые концентраты, объемы экспорта которых имеют тенденцию к увеличению из года в год.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. <https://www.armstat.am/am/?nid=148>
2. <https://www.petekamutner.am/Content.aspx?itn=tsTILists>
3. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/armenia-mining-and-minerals>

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Білецька Ірина Мирославівна,
д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародної економіки,
маркетингу і менеджменту,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету,
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introduction. Конкурентоспроможність національного господарства у світогосподарській системі, а також і на внутрішньому ринку вже давно не визначається сировинними факторами виробництва, а – рівнем проникнення технологічних інновацій і сучасних передових прогресивних технологій у виробничі процеси та кінцеві продукти суб'єктів реального сектора економіки. Відтак, стан, рівень і ефективність інноваційно-технологічної діяльності справедливо вважаються провідною умовою і чинником технологічної конкурентоспроможності та здатності країни, суб'єктів її економіки перемагати ключових конкурентів на внутрішньому і зовнішньому ринках збуту продукції, товарів, робіт, послуг. В сучасних умовах характерним став ще один тренд, який стосується цифрової трансформації економічних систем та суспільних відносин. Саме він обумовив актуалізацію переваг не тільки передових технологій, а саме інформаційно-комунікаційних технологій.

Ціль роботи./Aim. Метою роботи є ідентифікація проблемних аспектів інноваційно-технологічного розвитку економіки України, зокрема у сенсі створення та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій і поширення процесів цифровізації економіки та суспільства; обґрунтування на цій основі висновків для державної політики, орієнтованої на покращення макроекономічних параметрів інноваційно-технологічного зростання національного господарства.

Матеріали та методи./Materials and methods. У процесі роботи

використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: статистично-економічного та компаративного аналізу для характеристики передумов, обсягів, середовища та чинників інноваційно-технологічного розвитку і цифрової трансформації національної економіки України; групувань, логічного аналізу, стратегічного менеджменту для узагальнення висновків і надання характеристики державної політики інноваційно-технологічного зростання.

Результати та обговорення./Results and discussion. До війни позиції України у рейтингу цифрової конкурентоспроможності національної економіки не були високими і це свідчило про все ще недостатню роль інформаційно комунікаційних технологій в системі технологічної модернізації національного господарства нашої держави (табл. 1).

Таблиця 1

**Місця України в рейтингах цифрової конкурентоспроможності, місця
(складено за [1])**

Показники	Роки								Абсолютні відхилення, ±	
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 / 2014	2021 / 2020
	Кількість країн у рейтингу									
	60	61	61	63	63	63	63	64		
Індекс цифрової конкурентоспроможності	50	59	59	60	58	60	58	54	-4	+4
Субіндекс «Знання»	29	40	44	45	39	40	38	37	-8	+1
– талант	46	55	58	57	55	57	52	46	-	+6
– навчання та освіта	4	15	20	26	22	21	19	18	-14	+1
– науково-дослідна робота	42	39	45	45	40	49	50	55	-13	-5
Субіндекс «Технології»	58	60	60	62	61	61	59	58	-	+1
– капітал	56	60	60	62	61	62	59	55	+1	+4
– нормативно-правова база	47	55	55	56	54	54	54	46	+1	+8
– технологічна інфраструктура	58	60	58	60	57	60	58	57	+1	+1
Субіндекс «Готовність до майбутнього»	58	61	61	61	61	62	61	58	-	+3
– адаптивне ставлення	58	60	60	58	53	59	56	56	+2	-
– ділова активність	42	58	59	56	53	45	51	45	-3	+6
– ІТ-інтеграція	58	61	60	60	61	61	62	61	-3	+1

Так, за індексом цифрової конкурентоспроможності Україна практично не змінила своїх позицій. Якщо на 2014 р. 10 країн у рейтингу мали гірші позиції, ніж в Україні, то у 2021 р. таких країн також налічувалося 10, однак, загальна кількість економік, що розглядалися, була вже не 60, а 64. До невисоких позицій нашої держави у рейтингу призвели низькі значення субіндексів «Технології» (58-ме місце у рейтингу у 2021 р.) та «Готовність до майбутнього» (також 58-ме місце). При тому, попри все ще високі значення субіндексу «Знання», Україна також погіршила власні місця в рейтингу.

Відтак, слабкими місцями подальшої цифрової трансформації та активізації (відновлення) інноваційно-технологічного розвитку економіки України залишаються: нерозвиненість технологічної інфраструктури, слабкість інформаційно-технологічної інтеграції суб'єктів бізнесу, низький рівень інформаційно-технологічної адаптивності підприємств, обмеженість інвестицій та капіталу для фінансування інноваційно-технологічної і дослідницької діяльності, так і тотальної цифровізації бізнес-процесів. Однак, перешкодою на шляху інноваційно-технологічної модернізації вітчизняної економіки постає також і низька цифрова готовність української держави, а точніше не стільки бажання, бо воно є, а здатність, спроможність і т. п. Так, за індексом розвитку електронного урядування у 2020 р. Україна посідала 69-ту позицію, опустившись в порівнянні з 2012 р. на 1 рейтингове місце (табл. 2).

Таблиця 2

Місця України в рейтингу розвитку електронного урядування

(складено за [2])

Показники	Роки					Абсолютні відхилення, ±	
	2012	2014	2016	2018	2020	2020 / 2012	2020 / 2018
Індекс розвитку електронного урядування	68	87	62	82	69	-1	+13
	0,5653	0,5032	0,6076	0,6165	0,7119	0,1466	0,0954
Субіндекс «Онлайн-сервіс»	0,4248	0,2677	0,5870	0,5694	0,6824	0,2576	0,113
Субіндекс «Телекомунікаційна інфраструктура»	0,3535	0,3802	0,3968	0,4364	0,5942	0,2407	0,1578
– кількість фіксованих телефонних ліній на 100 жителів	28,47	26,76	24,64	20,14	...	-	-
– кількість абонентів мобільного зв'язку на 100 жителів	118,66	130,34	144,08	135,20	120,00	1,34	-15,20

– кількість Інтернет-користувачів на 100 жителів	23,00	33,70	43,40	52,48	62,55	39,55	10,07
– кількість абонентів фіксованого широкого доступу на 100 жителів	8,06	8,00	8,42	12,22	12,80	4,74	0,58
– кількість бездротових широких підключень на 100 жителів	5,80	5,43	6,70	23,01	47,16	41,36	24,15
Субіндекс «Людський капітал»	0,9176	0,8616	0,8390	0,8436	0,8591	-0,0585	0,0155
– валовий комбінований коефіцієнт охоплення початковою, середньою та вищою освітою, %	91,62	99,72	99,76	99,80	99,80	8,18	-
– рівень грамотності дорослого населення, %	99,69	92,46	94,68	96,11	93,95	-5,74	-2,16
– середня кількість років навчання, років	...	14,79	15,14	15,31	15,10	-	0,21
– очікувана тривалість шкільного навчання, років	...	11,30	11,30	11,30	11,30	-	-

Це відбулося з причин погіршення значень субіндексу «Людський капітал», зокрема рівень цифрової грамотності дорослого населення. Однак, окрім того, низькими позиціями все ще характеризувалися й субіндекси «Онлайн-сервіси» та «Телекомунікаційна інфраструктура».

Позаяк, такі висновки суперечать даним іншого рейтингу, а саме ООН щодо розвитку електронної участі (табл. 3).

Таблиця 3

Місця України у рейтингу ООН електронної участі (складено за [2])

Показники	Роки				Абсолютні відхилення, ±	
	2014	2016	2018	2020	2020 / 2014	2020 / 2018
Індекс розвитку електронної участі*	77	32	75	46	+31	+29
	0,4314	0,7458	0,6854	0,8095	0,3781	0,1241
Субіндекси (складові)						
– електронна комунікація	0,6296	0,7650	0,6333	0,7963	0,1667	0,1630
– електронна консультація	0,2727	0,8420	0,6522	0,8095	0,5368	0,1573
– електронне прийняття рішень	0,0000	0,4290	0,8182	0,9010	0,9010	0,0828

За 2014-2020 рр. Україна тут покращила як свої рейтингові позиції (на 31-ну сходинку – з 77-го місця до 46-го місця). У 1,5 – 2 рази зросли

значення ключових субіндексів цього рейтингу, а саме – електронної комунікації, електронних консультацій та електронного прийняття рішень.

За умови активізації процесів цифрової трансформації національного господарства Україна може значно швидше долати розриви у технологічному розвитку в порівнянні з більш високотехнологічними економіками. Реалізація цього пріоритету вимагає ретельного планування і втілення в життя комплексу заходів за напрямками: (1) інтелектуалізація економіки (смарт-спеціалізація, креативізація, нові знання); (2) цифровізація економіки та суспільства (цифрове суспільство, цифрова держава, цифровий бізнес і ринок); (3) технологічна модернізація виробництва (інноваційні технології) [3,с.91-92].

Однак, на сьогодні ключовими проблемними аспектами та перешкодами інноваційно-технологічного зростання економіки України залишаються: низький рівень розвитку ринку інтелектуальної власності та системи трансферу сучасних прогресивних технологій, недосконалість середовища технологізації вітчизняної економіки, слабкість діяльності та низька спроможність таких базисних інституцій, як інноваційні агентства, R&D-центри, спінінгові організації, наукові кластери, центри інтелектуальної власності, центри трансферу технологій, мостові організації, обмеженість практик та потенціалу промислової і науково-технологічної співпраці, посередництва відносно трансферу технологій і засобів їх взаємодії, комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Висновки./Conclusions. Активізація та зростання ефективності державної макроекономічної політики щодо інноваційно-технологічного розвитку економіки України потребує зміни свого принципового підходу, який головно дозволить розширити завдання, функції і можливості суб'єктів управління у сфері управління розвитком процесів зміцнення технологічної конкурентоспроможності національного господарства. Базовим інструментом такої політики слугує інституціалізація колективно-договірної організаційно-інституційної системи за участі держави, громадського сектора, бізнес-асоціацій, організацій освіти, науки та досліджень. Ініціативи та

співпраця у цій сфері дозволять активізувати процеси створення інформаційно-комунікаційних майданчиків, формування системи інституційно-ресурсного забезпечення, створення банку інституцій науково-технічної та дослідно-технологічної інфраструктури, розвитку посередницької цифрової та науково-технологічної інфраструктури, інкубування високотехнологічних стартапів і т. п.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. International Institute for Management Development : official web-site. URL: <https://worldcompetitiveness.imd.org/rankings/digital>.
2. The United Nations E-Government : official web-site. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us>.
3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Юрків Н. Я. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 90-101.

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бужимська Катерина Олександрівна,

к.е.н., доцент

Ковпака Сергій Олександрович,

студент

Державний університет «Житомирська політехніка»

м. Житомир, Україна

Вступ / Introductions. На ринку в умовах нестабільності і швидко мінливої ситуації будь-якому підприємству необхідно враховувати всі можливі наслідки від дій конкурентів і зміни кон'юнктури ринку, тобто від наявних та потенційних ризиків та загроз. Аналіз ризику дозволяє учасникам ринку вжити заходів щодо захисту від можливих втрат.

Метою роботи / Aim є розкриття сутності та виділення складових системи управління ризиками підприємницької діяльності.

Матеріали та методи / Materials and methods. Матеріалами для дослідження є наукові фахові, навчальні та методичні публікації провідних вітчизняних та зарубіжних вчених щодо управління ризиками підприємницької діяльності. Для обґрунтування результатів роботи використано методи узагальнення, аналізу та синтезу.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Управління ризиками – це прийняття рішень в процесі управління підприємством з урахуванням ризиків, що впливають на його діяльність. Суб'єктом управління ризиками виступає управлінський персонал підприємства, який шляхом використання адекватних засобів та прийомів намагається зменшити негативний вплив ризиків на функціонування підприємства. Об'єктом управління виступають ризики, що виникають в процесі діяльності підприємства, його взаємовідносин з партнерами та внаслідок впливу факторів нестабільного зовнішнього середовища, що несуть можливість втрати

існуючого та потенційного майна, капіталу, потоку грошових коштів, погіршення відносин з контрагентами.

В той же час, слід зазначити, що "управління ризиками підприємства" є доволі складним та багатогранним, але, при цьому, системним та комплексним поняттям (рис. 1), внаслідок чого відсутнє певне універсальне визначення даного поняття.

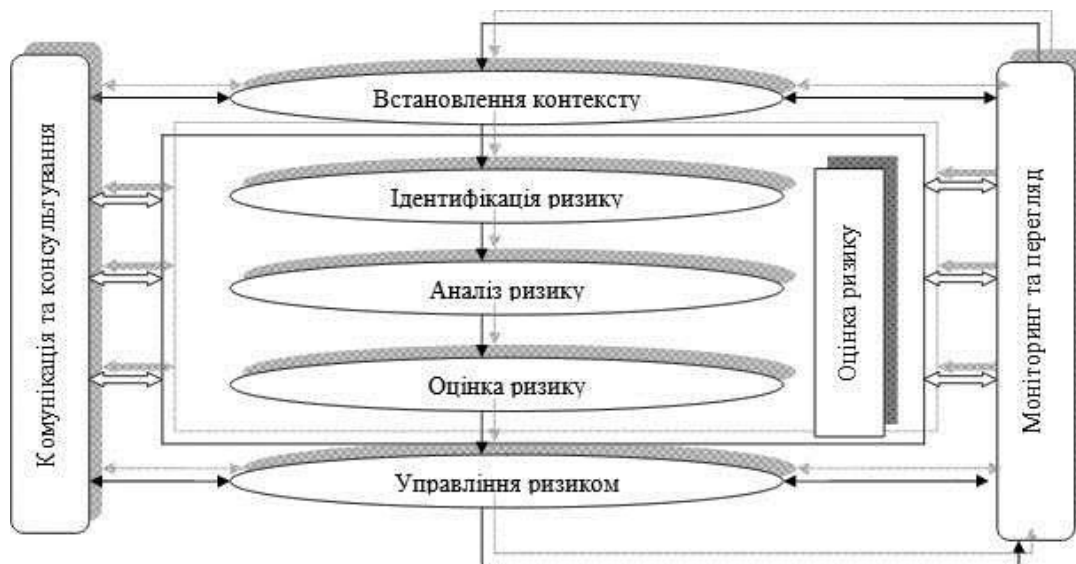

Рис. 1. Процес управління ризиками згідно ISO 31010:2009

Так, Л. Донець стверджує, що «кожне підприємство має свої переваги і на основі цього виявляє ризики, яким може бути піддатне. Вирішує, який рівень ризику для нього прийнятний, і шукає способи уникнення небажаних ризиків. Подібні дії в економічній науці називаються системою управління ризиками. Це особливий вид діяльності, спрямований на пом'якшення впливу ризиків на кінцеві результати діяльності підприємства».

На думку Т. Мостенської та Н. Скопенко поняття «управління ризиком» це процес впливу на об'єкт, при якому забезпечується охоплення максимально широкого діапазону можливих ризиків, застосування всіх методів дії на них, а також зведення рівня виявлених ризиків до мінімальних або прийнятних меж. У результаті здійснення цих заходів розробляється стратегія поведінки відповідного об'єкта у випадку настання ризикових подій.

Таким чином, управління ризиками – це системний підхід до виявлення,

аналізу, мінімізації та моніторингу ризиків. Таким чином, підсумовуючи усе вищенаведене, пропонуємо таку схему системи управління ризиками на підприємстві (рис. 2).

Рис. 2. Система управління ризиками на підприємстві

За проаналізованими визначеннями можна виділити такі основні особливості процесу управління ризиками підприємства, які виділяються і за якими здійснюється його тлумачення більшістю вітчизняних та зарубіжних науковців:

- управління ризиками підприємства як особливий напрям управлінської сфери підприємства;
- управління ризиками підприємства як наукова дисципліна;
- управління ризиками підприємства як система оцінки;
- управління ризиками підприємства як система відносин, яка спрямована на зниження невизначеності в ситуації конкретного вибору;
- управління ризиками підприємства як складний, багатоетапний процес або вид діяльності, що включає в себе наступні послідовні заходи та дії: розробку загальної філософії управління ризиками підприємства, їх виявлення, аналіз, оцінку, мета якого зменшення та нейтралізація негативних наслідків;
- управління ризиками підприємства як процес розробки та реалізації різноманітних методів, рекомендацій, заходів, що дозволяють спрогнозувати появу ризику та зменшити його ступінь;

– управління ризиками підприємства як мистецтво та наука про забезпечення умов успішного функціонування будь-якої виробничо-господарської одиниці в умовах ризику (у широкому розумінні); процес розробки та впровадження програми зменшення будь-яких випадкових втрат (програми управління ризиками на рівні підприємства), що охоплює дві стадії: попередню (вивчення всієї, необхідної для складання програми управління ризиками, інформації та прийняття певних рішень) й основну (розробка визначеної програми управління певними видами ризиків);

– управління ризиками підприємства як зміни діяльності підприємства, зміни його середовища та цілей таким чином, щоб змінити загальну схильність підприємства до ризику – від ризиків-негативів до ризиків-позитивів.

Для підприємств формування системи ризик-менеджменту – один із найважливіших елементів забезпечення ефективності цієї діяльності та конкурентоспроможного розвитку підприємства. У той же час далеко не завжди власники і керівники підприємств глибоко розуміють всю тяжкість негативних наслідків, пов'язаних з відсутністю такої системи, і готові нести необхідні витрати по її створенню і впровадженню на своєму підприємстві. Рішення задач виявлення механізмів генерації ризиків і оцінки тяжкості їх наслідків є істотним елементом зміни існуючого стереотипу недооцінки важливості формування системи ризик-менеджменту як чинника підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Окрім цього, під час управління ризиками підприємства, слід взяти до уваги той факт, що підприємства перебувають під впливом макроекономічних ризиків (валютний ризик, інфляційний, політичний), так і специфічних ризиків певної галузі. Крім галузевих ризиків для кожного підприємства існують також і індивідуальні ризикові чинники. Тому розглядаючи області впливу ризикових факторів, можна сказати, що зовнішні ризики підприємства являють собою набір галузевих і загальнодержавних ризиків, тоді як внутрішні ризики найчастіше індивідуальні для кожного підприємства.

На сьогоднішній момент розроблено ряд еталонних моделей управління

ризиками підприємств, серед яких найбільшого поширення набули такі: ISO 31000: 2009 «Менеджмент ризику: принципи і рекомендації»; ISO 31010: 2009 «Менеджмент ризику: техніки оцінки ризику»; ISO / IEC 73: 2009 «Менеджмент ризику: термінологія»; AS / NZS 4360: 2004: Risk Management і т.д.

Дані стандарти спрямовані на надання допомоги підприємствам в розробці власних підходів до управління ризиками, проте вони не відображають особливості ризик-менеджменту в галузі забезпечення якості продукції, що випускається і не є обов'язковими до сертифікації.

Вітчизняними науковцями В. Вітлінським та Г. Великоіваненком виділено сім загальних та доволі широких етапів процесу управління ризиками: 1) інформаційно-аналітичний етап, що дає можливість оцінити виникнення всієї сукупності ризиків незалежно від того, чи зможе підприємство вливати на них у випадку їх реалізації; 2) ідентифікаційний етап, протягом якого встановлюються можливі параметри всіх імовірних ризиків; 3) етап комплексного (кількісного і якісного) аналізу ризиків з розрахунком ступеня їх можливого впливу на функціонування об'єкта управління; 4) етап планування дій щодо зниження ступеня ризику; 5) етап контролювання можливої чи наявної ситуації; 6) етап реалізації програми дій у разі виникнення ризику; 7) етап аналізу і пропозицій на майбутнє.

Виходячи ж з позиції своєчасного вживання заходів щодо нейтралізації та зниження можливих втрат можна виділити три основні підходи до управління ризиками:

- активне управління ризиками, що означає максимальне використання наявної інформації та засобів для мінімізації ризиків. При такому підході управлінський вплив має випереджувати ризикові фактори та події, які можуть вплинути на реалізацію виконуваної операції. Такий підхід передбачає витрати на прогнозування та оцінку ризиків, а також організацію їх безперервного контролю та моніторингу;

- адаптивний підхід до управління ризиком, що базується на принципі

адаптації до ситуації, що склалася. За такого підходу управлінський вплив здійснюється у ході проведення господарської ситуації як реагування на зміну середовища. У цьому випадку є можливість уникнути лише частини втрат;

- консервативний підхід до управління ризиками, за яким управлінський вплив затримується, що робить його найменш ефективним. Його сутність полягає в тому, що якщо ризикова подія настала, шкода від неї поглинається усіма учасниками операції. У такому випадку управління спрямовано на локалізацію шкоди, нейтралізацію її впливу на наступні події. Найчастіше витрати на управління ризиком за такого підходу мінімальні, однак можливі втрати можуть бути дуже високими.

Питання визначення принципів управління ризиками підприємств також знайшли відображення в працях багатьох науковців. За результатами здійснення дослідження позицій різних науковців вважаємо за необхідне виділити наступні основні принципи, за яким повинно здійснюватися управління ризиками підприємств:

- інтеграція - має на увазі можливість гнучкого реагування і пристосування всієї системи управління ризиками до появи нових видів і факторів ризику, загроз;

- безперервність функціонування - передбачає, що процес управління ризиками збігається за часом з діяльністю підприємства;

- своєчасність - передбачає виконання процедур управління ризиками в належний для цього час;

- інформаційна достатність - передбачає інформування менеджера про ризик тільки в разі потреби дій;

- безперервне вдосконалення організації системи - має на увазі постійний саморозвиток підрозділів підприємства;

- моделювання - передбачає поділ діяльності підприємства на окремі процеси і моделювання різних ситуацій;

- ухвалення співробітниками найменш ризикованих рішень - передбачає, що кожен співробітник підприємства може виступати в ролі ризик-менеджера і

повинен бути зацікавлений в ухваленні менш ризикованих рішень.

Комплексно усю систему управління ризиками діяльності підприємства відобразимо на рис. 3.

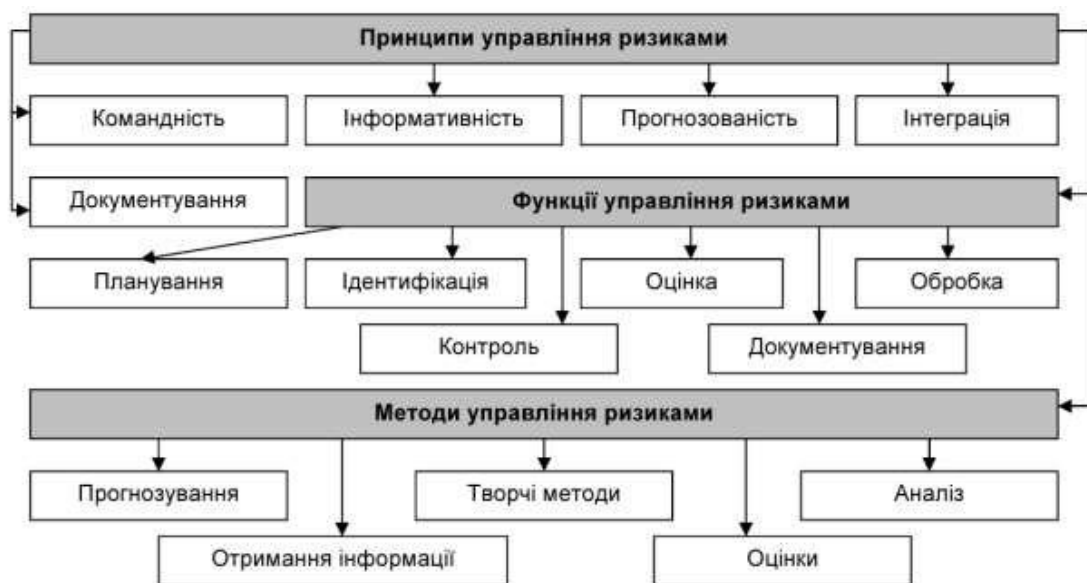

Рис. 3. Компоненти системи управління ризиками

Висновки. / Conclusions. Зважаючи на вищевикладене, можна стверджувати, що від ефективності процесу управління ризиками підприємства значною мірою залежать не лише його майбутні перспективи, потенціал, можливості та спроможність, а й можливість функціонування підприємства як повноправного конкурентоспроможного суб'єкта ринку у відповідний період часу за конкретної ринкової ситуації. Управління ризиками дасть змогу підприємству не лише мінімізувати можливі втрати від конкретної угоди чи операції, а й за професійного їх здійснення можливість прийняти оптимальне рішення щодо вибору напрямів діяльності підприємства й одержати максимально можливий прибуток за конкретної ринкової ситуації.

СУЧАСНЕ ТОВАРОЗНАВСТВО: ІННОВАЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ

Васюта Вікторія Борисівна,

к.т.н., доцент

Оріхівський Іван Олегович,

студент

Національний університет «Полтавська політехніка

імені Юрія Кондратюка»

м. Полтава, Україна

Вступ. /Introduction. На сучасному етапі економічного розвитку України все більш набуває актуальності питання безперервного забезпечення та ефективного зростання ринку споживчих товарів. Зростання кількості торгових підприємств і розвиток промислових виробництв призводить до позитивних тенденцій покращення їхньої комерційної діяльності та збільшення обсягу продажу різних груп товарів. В умовах економічного розвитку ринок продовольчих і непродовольчих товарів постійно розширюється, що в свою чергу вимагає постійного та ефективного державного контролю якості продукції та безпеки всіх видів продукції для забезпечення інтересів населення.

Мета роботи. /Aim. Метою роботи є розкриття сутності сучасного товарознавства, інновацій та проблем якості та безпеки.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Для досягнення поставленої мети у роботі використані такі методи, як: теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу.

Результати та обговорення. /Results and discussion. У сучасних умовах під товарознавством переважно розуміють прикладну економічну дисципліну, що вивчає особливості споживачів товару. Метою товарознавства є ідентифікація та аналіз характерних цінностей продукту.

Об'єктом аналізу товарознавства є переважно корисні властивості товарів. Крім того, в товарознавстві значна увага приділяється факторам, що визначають якість продукції. Товарознавство має свої методи: моніторинг,

експериментування, аналіз, синтез, порівняння, вимірювання, реєстрування. Застосування того чи іншого методу залежить від досягнення конкретної практичної мети (ідентифікація інформації про товар, отримання практичних даних про характеристики товару), або від необхідності підготовки теоретичної бази в певній галузі. Багато використовуваних методів є високотехнологічними. Сьогодні в обов'язки товарознавця входять не тільки забезпечення руху товару, але й виконання послуг, що стосуються закупівлі, збуту, зберігання, пакування товарів, а також інших послуг як роздрібною, так і оптовою торгівлі.

Ключовими характеристиками товарів вважаються асортимент, якість, кількість і ціна. Саме їх і аналізують на експертизі. Перевірка продукції в основному спрямована на перевірку споживчих товарів [1].

У сучасних умовах товарознавча експертиза все ширше використовується в ході її використання в комерційній діяльності. Можна виділити дві важливі причини. По-перше, завдяки перевірці продукції знижується ризик масового продажу, виробництва та закупівлі бракованої продукції. Друга причина полягає в тому, що огляд новинок допомагає вчасно виявити їх сильні та слабкі сторони. Виявлені недоліки потім своєчасно усуваються, щоб уникнути зниження попиту та конкурентоспроможності. Важливість експертизи для підприємницьких організацій полягає в тому, що експертиза є ефективним засобом підвищення якості вироблених товарів і розширення асортименту.

Наступна проблема, яку вирішує товарознавство, – якість. Тому контроль якості продукції підприємства поділяється на три види: закупівлю, експлуатацію та відвантаження (приймання), які здійснюються відділом технічного контролю [2].

Одним із завдань контролю є виявлення дефектів продукції, що включає відповідність кожного окремого виробу вимогам, зазначеним у документації. Дефекти продукції можуть бути виявлені під час сенсорного та вимірювального контролю, а деякі дефекти – лише під час експлуатації.

Завдяки безперервному або вибіркового контролю якості продукції можна виявити відповідні дефекти. Придатна продукція (товар) – той, що

відповідає всім заявленим вимогам. Недосконалим вважається товар, який не дозволений до передачі споживачеві через недоліки, не дозвалені нормативними документами. Для деяких груп і видів продукції передбачено поділ за сортом, групою складності, маркою, кількістю тощо.

Однак, незалежно від того, наскільки якісним був контроль якості на етапі виробництва чи в точці продажу, існує не менш важлива проблема підробка. Об'єктом підробки є саме візуально приваблива упаковка, що імітує якісну продукцію, вміст якої найчастіше фальсифікується [3].

За останні роки наука створила матеріали для виробництва спеціальних захисних етикеток, унікальних для кожного виду товару.

Продукція, що випускається на території України, й та, що імпортується, здебільшого переміщається від виробника до споживача в упакованому виді. Відповідно до чинних стандартів упаковка визначається як засіб або комплекс засобів, що забезпечують захист продукції від ушкоджень і втрат, довкілля від забруднень, а також тих, що полегшують процеси ефективної доставки, транспортування, розподілу, інформування, реалізації та споживання продукції.

Загалом усі функції, які виконує тара, можна розділити на такі три групи: призначені для споживача, для виробника та для посередника. Покупці оцінюють упаковку товару щодо відповідності її естетичним вимогам, зручності та безпеці, можливості транспортування, відкривання, закривання, знищення, відповідності величини упаковки потребам, наявності важливої для покупця інформації.

Виробник під час аналізу упаковки визначає її привабливість для покупця; наявність передбаченої законодавством інформації.

Різноманітність технології виробництва тари та пакувальних матеріалів пов'язана з існуванням великої кількості різноманітних типів тари за критеріями класифікації за декількома умовами, а саме за функцією, різноманітністю використання, приналежністю, призначенням, способом виготовлення, конструктивні характеристики, міцність і стійкість до сили зовнішніх дій залежно від матеріалу виготовлення та ін. Тару традиційно

виготовляли з дерева, кераміки, скла, картону та текстилю, але ємності з полімерних матеріалів набирають популярність завдяки своїм властивостям.

Окремі види плівок, які використовуються для пакування продукції, за певних умов збільшують термін її придатності та продажі. Недоліком такого типу тари є несприятливий вплив на організм людини через взаємодію деяких полімерних матеріалів з харчовими продуктами. Все частіше використовуються контейнери з композитних матеріалів.

Різновидом гнучкої упаковки, що використовується для рідких та сипких продуктів, є пакети дой-пак. Дой-пак (фр. «Doypack») – особливий вид гнучкої вакуумної упаковки, що є пластиковим пакетом з денцем, який дає змогу упаковці в наповненому виді стояти вертикально. Принциповою особливістю дой-паку є багатошовна (від 1 до 5) конструкція з гнучким дном.

Пакети дой-пак служать для ручної або автоматизованої упаковки найрізноманітніших харчових продуктів (кави, чаю, приправ, сухофруктів, соків, майонезу, цукерок тощо), а також будь-яких інших неагресивних субстанцій (насіння, хімічних засобів тощо).

Однією з головних переваг гнучкої упаковки над жорсткою є можливість організації вводити додаткові бар'єри. Тому багато продуктів (вино, сік і молоко) вимагають більш складного захисту від зовнішніх впливів навколишнього середовища і є захисним бар'єром від таких впливів, як волога або зовнішні запахи. Ємності з гнучкої поліетиленової плівки можна зробити практично будь-якої форми. При розробці упаковки на упаковці з'явилися ручки для перенесення, а механізм відкриття упаковки спрощує її використання.

Ринок гнучкої упаковки зростає з розвитком технологій, і звичайні картонні коробки або пакети, які використовуються для зберігання сухих сніданків, швидко перетворюються на гнучкі пакети з високоякісною графікою та функціями, які можна закривати.

Ще одним трендом у світі пакувальних матеріалів є рециклінг, або відновлення упаковки та тари, їх повторне використання. Доля рециклінгу в

країнах з розвинутою економікою дуже висока [2].

Висновки. /Conclusions. Сучасне товарознавство виконує важливі функції. Особливу увагу приділяється питанням інновацій, якості та безпеки товарів. Можна стверджувати, що майбутнє на ринку тари за новими, сучасними й технологічними пакувальними матеріалами, які поступово витісняють звичні для нас картон і скло. Виробники прагнуть знизити вагу тари й одночасно добитися її більшої місткості за рахунок нових форм і матеріалів. Також чимале значення має екологічність майбутньої упаковки, оскільки суспільство з кожним роком все гостріше й гостріше стикається з проблемою екології та нестачею місць для звалищ, особливо у великих містах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Назаренко В. О. Формування якості товарів. Навчальний посібник. [Електронний ресурс]. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/594-formuvannya-yakost-tovariv-nazarenko-vo.html>

2. Васюта В. Б., Зельов Р. Я., Омеляненко К. С. Безпека товарів народного споживання як головна проблема сучасного товарознавства. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2022. №1. С. 178-184. URL: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2022-302-1-30>

3. Дубініна А. А., Овчиннікова І. Ф., Дубініна С. О. та ін. Методи визначення фальсифікації товарів. Підручник. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2010. 272 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/24-Metodi%20viznachennya%20falsif%20tovariv-Dubinina.pdf

ІТ-БІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Васюта Вікторія Борисівна

к.т.н., доцент

Васюта Василь Васильович

к.т.н., доцент

Путря Анастасія Максимівна

студентка

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, Україна

Вступ. /Introduction. Наразі фахівці української ІТ-галузі користуються попитом на світовому ринку. Пояснення цьому дуже просте – це їх працьовитість, відповідальне відношення до своїх обов’язків та сумлінність, гарна фахова підготовка. Крім того вітчизняні фахівці мають не завищені зарплатні очікування у порівнянні із західними спеціалістами, США та Великої Британії. Війна в Україні внесла свої корективи у розвиток ІТ-галузі.

Мета роботи. /Aim. Метою роботи є визначення впливу війни в Україні на розвиток ІТ-галузі.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Для досягнення поставленої мети у роботі використані такі методи, як: теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Розвиток українського ІТ-бізнесу характеризується наразі як швидкий, якісний та продуктивний [1]. Україна входить у топ-30 країн з найкращими спеціалістами ІТ-бізнесу світу. Вітчизняні програмісти успішно заповнили ніші світового ринку та є бажаними кандидатами у багатьох успішних світових компаніях. Однак, війна, розв’язана росією, країною-агресоркою, змусила вносити суттєві корективи у процеси ведення ІТ-бізнесу. Перед керівниками постало питання щодо пере налаштування бізнес-процесів, перенесення офісів у більш безпечні райони, переведення працівників у режим онлайн. У перші місяці війни в

Україні кількість вакансій у ІТ-сфері суттєво впала. Ситуація покращилась лише у червні 2022 року. Багато світових компаній, таких як Modular Automation та WarDucks (Ірландія), Sportradar (Швейцарія) та Drive System Design (Велика Британія), розмістили вакансії на технічні посади на веб-сайті Remote Ukraine – ресурсі для найму саме українців [1].

Щоб не втратити своїх іноземних клієнтів українські компанії відкривали офіси за кордоном. Але наразі все частіше у суспільстві піднімається питання щодо дозволу виїзду за кордон фахівців ІТ-сфери. Справа в тому, що іноді фізична присутність програміста просто необхідна за кордоном у випадку виконання замовлення для іноземного клієнта. В Україні ж 75% ІТ-спеціалістів це чоловіки, середній вік яких становить 30-35 років. Саме на них розповсюджується заборона на виїзд за кордон під час воєнного стану.

Після початку війни в Україні ІТ-бізнес показав свою життєздатність, мобільність. Близько 85% компаній повністю, або майже повністю відновили свою роботу бізнес-активність. Найбільш постраждали від війни компанії, які працювали виключно на українському ринку [1].

Якими ж можуть стати наслідки війни для української ІТ-сфери? Небажаним сценарієм для України є ІТ-міграція. В Україні наразі працює і живе близько 230 тисяч ІТ-спеціалістів [2]. За результатами опитування великий відсоток фахівців готові виїхати за кордон одразу після відкриття кордонів. Прогнозний ріст ІТ-експорту в Україні за підсумками 2022 року до \$8,5 млрд у порівнянні із минулорічним показником (\$6,9 млрд) може справдитись лише за умови не допущення відтоку ІТ-фахівців протягом найближчих декілька років та підтримки з боку Європи. ІТ-міграція може спричинити суттєві проблеми для розвитку економіки України.

Як цього можна запобігти? Необхідно пропрацювати питання на рівні держави щодо можливості виїзду ІТ-фахівців у відрядження за кордон, але з обов'язком повернення у встановлені строки (встановлення матеріальної компенсації, кримінальної відповідальності тощо у разі не повернення). Вирішити питання щодо валютних обмежень, так як різниця між офіційним

курсом та ринковим занадто різняться, що негативно впливає на потенціал всієї експортної галузі України, в тому числі й ІТ-сфери [2].

Висновки. /Conclusions. Щороку в державний бюджет України ІТ-індустрія приносить близько \$8 млрд. Проте воєнний стан та пов'язані з цим мобілізація, релокація ІТ-бізнесу, внутрішня та зовнішня міграція фахівців, позиція «очікування» клієнтів справили свій вплив на розвиток галузі [3]. Наразі ІТ-галузь допомагає нашій країні вистояти у цій жорстокій війні, забезпечуючи навіть зараз стабільні валютні надходження до держбюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Що відбувається в українському ІТ під час війни: нові вакансії, замовлення та ризики відкритих кордонів [Електронний ресурс]. URL: <https://psm7.com/uk/technology/uspixi-i-bil-it-galuzi-ukra%D1%97ni-pid-chas-vijni-yak-z-vakansiyami-i-zamovlenniyami-i-shho-robotimut-programisti-koli-vidkriyut-kordoni.html>
2. Українська ІТ-індустрія: робота в умовах війни та подальші перспективи [Електронний ресурс]. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/17/688262/>
3. Які удари переживає ІТ-ринок і що потрібно зробити, аби витримати [Електронний ресурс]. URL: <https://vctr.media/ua/yaki-udari-perezhivaye-it-rinok-i-yak-vstoyati-148235/>
4. Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 1 (53). С. 44–52.
5. Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 1 (53). С. 44–52.
6. Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 1 (53). С. 44–52.
7. Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 1 (53). С. 44–52.

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Гайнюк Н. М.

«Фінанси, банківська справа та страхування», 6 курс
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри фінансів

Котіна Г. М.

Основними причинами появи негативних показників боргової безпеки є: покриття щорічного дефіциту державного бюджету та платіжного балансу, перевищення експорту над імпортом, високий ступінь залежності України від імпортованих енергоносіїв, відсутність чіткої державної стратегії щодо управління державним боргом, малоефективний контроль за цільовим призначенням і використанням запозичень. Наразі це питання додатково загострюється повномасштабною війною. Однак боргова безпека повинна залишатись на порядку денному, щоб вберегти державу від економічного дефолту.

З метою оптимізації боргової безпеки держави, можна запропонувати здійснити низку заходів, які зможуть покращити систему управління державним боргом:

– врегулювати порядок видатків державного бюджету, які необхідні для управління державним боргом та повноваження органів державної влади, які беруть участь у процесі, з обслуговування, погашення та управління державним боргом;

– використовувати наявні фінансові можливості держави для ефективної реалізації програм інституційно-інвестиційного розвитку, а не спрямовувати на статті споживчого їх розвитку;

– дотримуватись економічно обґрунтованого обсягу дефіциту державного бюджету та визначати основні напрями підвищення доходів бюджету, за рахунок власних інвестицій в економіку [1].

Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2021-2024 роки - це інструмент, розроблений Міністерством фінансів України для оцінки поточного стану та динаміки державного боргу України та визначення цілей, завдань й заходів у середньостроковій перспективі з метою оптимізації структури державного боргу з точки зору співвідношення вартості обслуговування та ризиків при збереженні прийняттого рівня боргового навантаження.

Стратегія реалізується в контексті макроекономічної стабілізації. Українська економіка стала на шлях стійкого економічного зростання. Економічне відновлення країни супроводжується підтримкою з боку міжнародних організацій, в т.ч. у формі надання кредитів на пільгових умовах.

У середньостроковій перспективі основною метою України в управлінні державним боргом є залучення необхідного фінансування за найнижчої можливої вартості з урахуванням ризиків. У зв'язку з цим визначено 4 основні цілі управління державним боргом:

- Збільшення частки державного боргу у національній валюті.
- Продовження середнього строку до погашення і забезпечення рівномірного графіка погашення державного боргу.
- Залучення довгострокового пільгового фінансування.
- Продовження розвитку міцних взаємовідносин з інвесторами та подальше удосконалення політики управління державним боргом [2].

З метою збільшення частки державного боргу в національній валюті випуск облігацій у національній валюті для іноземних інвесторів є одним із завдань управління державним боргом.

Для збільшення участі іноземних інвесторів на внутрішньому ринку державних цінних паперів необхідним є як спрощення доступу, так і стимулювання їх зацікавленості через розширення доступу до інформації та шляхом випуску ОЗДП, номінованих в національній валюті. Також важливими є заходи зі стимулювання ліквідності на вторинному ринку державних цінних паперів, в тому числі шляхом побудови еталонної кривої дохідності ОВДП

через випуск ліквідного об'єму еталонних інструментів ліквідним обсягом, використання інструментів активного управління таких, як обмін та викуп. Реалізація таких заходів дозволить залучити на внутрішній ринок «якірних» інвесторів, що в свою чергу створить передумови для здійснення більших за обсягом випусків ОВДП з довшим строком до погашення та зменшення вартості запозичення [2].

З метою гарантування виконання Україною наявних боргових зобов'язань необхідним є забезпечення надійного доступу до ринків капіталу в наступних роках та постійний контроль ризику рефінансування. Тому з метою розподілу ризику рефінансування протягом наступних років за можливості надаватиметься перевага випуску боргових інструментів з довшим строком обігу та амортизаційним графіком погашення. В такий спосіб планується збільшити середній строк до погашення державного боргу України. При цьому, доступ до міжнародного ринку капіталу в середньостроковій перспективі передбачає необхідність продовження співпраці України з МВФ [2].

Україна отримує значну підтримку з боку міжнародних організацій та має на меті подальше розширення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями й встановлення двосторонніх партнерств, подібних до партнерств з Японією, Канадою, Німеччиною та США.

Поглиблення співпраці з МВФ, МБРР та Європейським союзом в програмі імплементації структурних реформ у сферах, які є найбільш вразливими для української економіки, важливе як для залучення фінансування на пільгових умовах, в т. ч. від МБРР та ЄС, так і для зміцнення довіри іноземних інвесторів і зниження надалі вартості залучення комерційних кредитів (позик) [2].

Незважаючи на те, що Україна зараз знаходиться в кризовому стані ми не можемо говорити про те, що все втрачено. Кризовий період відкриває великі можливості для росту та розвитку. Тут головне визначитись з цілями та побудувати стратегію їх досягнення, враховуючи сьогочасну ситуацію з планом дій, якщо усе піде не за планом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шило Ж. С. Аналіз та оцінка показників боргової безпеки держави в контексті управління фінансово-економічною безпекою / Ж. С. Шило. // Вісник НУВГП. – 2020. – №1. – С. 219–229.

2. Міністерство фінансів України: Стратегія та програма управління державним боргом [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%91%202021-2024.pdf>

УДК 657.2

**ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ВИТРАТ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА
ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИЗНАЧЕННЯ РЕЗЕРВІВ ЗНИЖЕННЯ
СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ**

Герасимчук Руслан Володимирович,

Головне управління Національної поліції Хмельницької області
м. Хмельницький, Україна

Савченко Марина Василівна,

д.е.н., професор
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Кулявець Вєга Габдрахимівна

к.е.н., доцент
Департамент міжнародного співробітництва та регіонального розвитку
Вінницької обласної державної адміністрації
м. Вінниця, Україна

Анотація: В дослідженні проведено факторний аналіз загальних витрат на виробництва продукції промислового підприємства. За методом ланцюгової підстановки здійснено факторний аналіз собівартості основних видів продукції підприємства за 2019-2021 рр.

Ключові слова: витрати, собівартість, факторний аналіз, постійні витрати, змінні витрати.

Досягнення оптимального рівня витрат на виробництво продукції сприяє підвищенню її конкурентоздатності та стає важливою умовою успішної підприємницької діяльності, що в результаті забезпечує довгострокове економічне зростання підприємства. Це зумовлює особливу актуальність даної проблеми, яку найбільш раціонально можна вирішити на основі факторного аналізу.

Загальна сума витрат може змінитися через:

- обсяг випуску продукції в цілому по підприємству;

- її структуру;
- рівень змінних витрат на одиницю продукції;
- суму постійних витрат на весь випуск продукції.

При зміні обсягу виробництва продукції зростають тільки змінні витрати (відрядна зарплата виробничих робітників, прямі матеріальні витрати, послуги), постійні витрати (амортизація, орендна плата, погодинна зарплата робітників і адміністративно-управлінського персоналу) залишаються незмінними в короткостроковому періоді (за умови збереження колишньої виробничої потужності підприємства). Залежність загальної суми витрат від обсягу виробництва, показано на рис. 1.

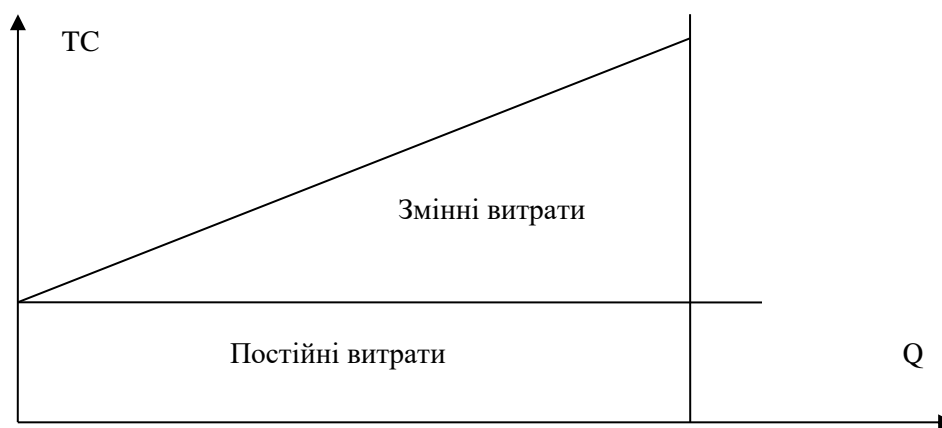

Рис. 1. Залежність загальної суми витрат від обсягу виробництва

На осі абсцис відкладається об'єм виробництва продукції, а на осі ординат сума постійних і змінних витрат. З рисунка 2.4 видно, що зі збільшенням обсягу виробництва зростає сума змінних витрат, а при спаді виробництва відповідно зменшується, поступово наближаючись до лінії постійних витрат.

Лінія витрат за наявності постійних і змінних витрат являє собою рівняння першого ступеня:

$$TC = FC + \sum Q \times AVC, \quad (1)$$

де TC – загальна сума витрат на виробництво продукції;

FC – абсолютна сума постійних витрат на весь випуск продукції;

AVC – рівень змінних витрат на одиницю продукції (послуг);

Q – обсяг виробництва продукції (послуг).

Дані для факторного аналізу загальної суми витрат з розподілом витрат на постійні та змінні наведено в табл. 1.

З таблиці 1 видно, що у зв'язку зі зниженням виробництва продукції сума витрат зменшилася на 43659 тис. грн. (245518 – 289177).

Таблиця 1

Вихідні дані для факторного аналізу загальної суми витрат на виробництво продукції ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» за 2019- 2021 рр.

Витрати	Сума, тис. грн	Фактори зміни витрат			
		Q	$ПВі$	AVC	FC
За 2019 р. на випуск продукції 2019 р.: $FC_{2019} + \sum Q_{2019} \times AVC_{2019}$	289177	2019	2019	2019	2019
За 2019 р., перерахованому на обсяг виробництва продукції 2021 р. при збереженні структури 2019 р.: $FC_{2019} + \sum Q_{2019} \times AVC_{2019} \times I_Q$	245518	2021	2019	2019	2019
За рівнем 2019 р. на випуск продукції 2021 р.: $FC_{2019} + \sum Q_{2021} \times AVC_{2019}$	563980	2021	2021	2019	2019
2021 р. при рівні постійних витрат 2019 р.: $FC_{2019} + \sum Q_{2021} \times AVC_{2021}$	245518	2021	2021	2021	2019
2021 р.: $FC_{2021} + \sum Q_{2021} \times AVC_{2021}$	174872	2021	2021	2021	2021

Джерело: складено та розраховано за даними підприємства

За рахунок зміни структури продукції сума витрат зросла на 318346 тис. грн. (563980 – 245518). Це свідчить про те, що в загальному обсязі виробництва зросла частка затратомісткої продукції.

Через зменшення рівня питомих змінних витрат перевитрати склали 318462 тис. грн. (245518 – 563980). Постійні витрати зменшились в порівнянні з 2019 р. на 70646 тис. грн (174872 – 245518), що також стало однією з причин зменшення загальної суми витрат.

Таким чином, сума витрат 2021 р. нижче 2019 р. на 114305 тис. грн (174872 – 289177), або на 15,24%, у тому числі за рахунок зменшення обсягів

виробництва на 39,5 % та зниження постійних витрат на 30124 тис. грн (загальні витрати зменшилися на 432767 тис. грн), а за рахунок зміни структури продукції та зростання рівня питомих змінних витрат загальні витрати збільшилися на 318462 тис. грн. Аналізуючи структуру операційних витрат ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» можна зробити висновки про високу матеріаломісткість продукції підприємства, тому навіть незначне заощадження сировини, матеріалів, палива і енергії при виробництві кожної одиниці продукції в цілому по підприємству дає великий ефект [2].

Для глибшого вивчення причин зміни собівартості аналізують звітні калькуляції окремих виробів, порівнюють фактичний рівень витрат на одиницю продукції з плановим і даними минулих періодів, інших підприємств у цілому і за статтями витрат.

Вплив факторів першого порядку на зміну рівня собівартості одиниці продукції вивчають за допомогою факторної моделі:

$$C = \frac{FC}{Q} + AVC, \quad (2)$$

де C – собівартість одиниці i -го виду продукції;

FC – сума постійних витрат, віднесена на i -й вид продукції;

Q – обсяг випуску i -го виду продукції у фізичних одиницях;

AVC – сума змінних витрат на одиницю i -го виду продукції.

Залежність собівартості одиниці продукції від цих факторів зображено на рис. 2.

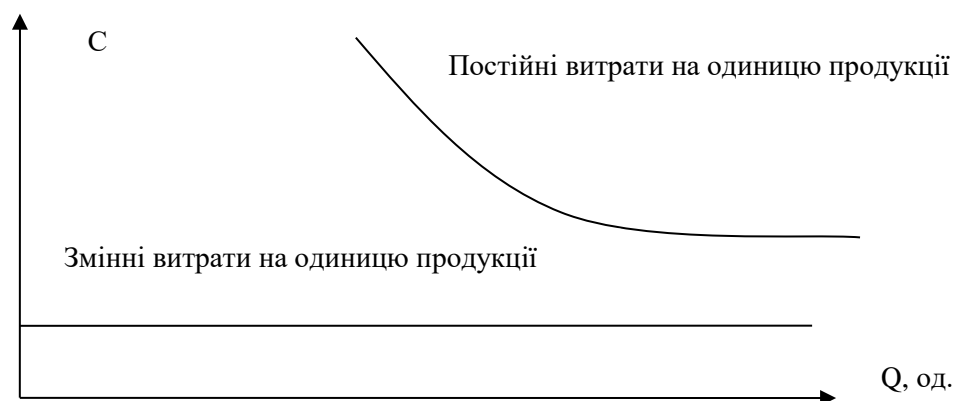

Рис. 2. Залежність собівартості одиниці продукції від обсягу її виробництва

Використовуючи цю модель здійснено факторний аналіз собівартості автомобілерозвантажувача та обладнання для перероблення молока, як основних видів продукції ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» за 2019-2021 рр. за методом ланцюгової підстановки. Результати факторного аналізу наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Фактори, що вплинули на собівартість продукції ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» за 2019-2021 рр., тис. грн

Фактори впливу	Автомобілерозвантажувач	Обладнання для перероблення молока
Обсяг виробництва продукції ($\Delta C^{\Delta Q}$), тис. грн	1347	-6978
Постійні витрати ($\Delta C^{\Delta FC}$), тис. грн	-1230	803
Сума змінних витрат на 1 одиниці продукції ($\Delta C^{\Delta AVC}$), тис. грн	220	-28150
Загальна зміна витрат	336	-34326

Джерело: складено та розраховано за даними підприємства

З даних таблиці 2 видно, що найбільше вплинули на собівартість продукції ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» за 2019-2021 рр. обсяг виробництва обладнання для перероблення молока (зменшив собівартість продукції на 6978 тис. грн.) та сума питомих змінних витрат (знизила собівартість на 28150 тис. грн.). Щодо автомобілерозвантажувача, то собівартість зменшилася за рахунок зменшення постійних витрат на 1230 тис. грн через збільшення обсягів виробництва.

ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНІ ОПЕРАЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гудзь Марина Вікторівна
проф., д.екон.н.
Галушка Юлія Романівна
магістр
Національний університет
«Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Повномасштабне воєнне російське вторгнення 24-го лютого 2022-го року на територію України нанесло свій відбиток не лише на ситуацію всередині країни, а й на здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Зовнішня торгівля є одним з вирішальних факторів, який впливає на розвиток міжнародних відносин, світової торгівлі та національного господарства. Зовнішня торгівля, будучи однією з найстарших форм зовнішньоекономічної діяльності, все ще не втрачає своїх позицій, а лише підкріплює їх, більше впливаючи на економічний розвиток окремих національних господарств. Щорічно зовнішня торгівля агропромисловими товарами змінюється як якісно, так і кількісно, при цьому даний сектор економіки залишається одним із найдинамічніших, розширюючи міжнародні торговельні потоки.

Мета роботи. Визначити стан експортно-імпортних операцій агропромислового комплексу в умовах воєнного стану.

Матеріали і методи. Інформаційну базу становлять матеріали: Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», Державної митної служби України та Державної служби статистики України. Для досягнення мети роботи використовуються загальнонаукові методи дослідження: узагальнення, спостереження, абстрагування, аналіз і синтез.

Результати та обговорення. Дослідження зміни зовнішньої торгівлі в агропромисловому комплексі в умовах воєнного стану є важливим ключем до

визначення стану експортно-імпортних операцій аграрного сектору. Російська збройна агресія ускладнила проведення звичної зовнішньоекономічної діяльності для держави та підприємців. Було окуповано області важливі для ведення сільського господарства, діяльність на неокупованих територіях ускладнилась через постійні ракетні атаки, масовані обстріли критичної інфраструктури, часткове або повне знищення об'єктів аграрної промисловості, блокування українських портів для вивезення товарів за кордон тощо.

Таким чином, дослідження експортно-імпортних операцій агропромислового комплексу України є надзвичайно важливим і актуальним в сучасних умовах, з урахуванням значення даного сектору для народного господарства.

Виходячи з теми дослідження, виникає необхідність надати визначення поняття «воєнного стану» для конкретизації сучасного стану українського народного господарства, таке визначення надає Закон України «Про правовий режим воєнного стану»: «воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [1].

Указом Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» [2] було встановлено нові строки дії воєнного стану, який було продовжено до 19 лютого 2023-го року. Що ще більше підкреслює актуальність обраної теми дослідження.

Динаміка щомісячних обсягів загального і агропромислового експорту

України в 2022-му році (рис. 1) показала певне зниження ще в лютому, але найбільше зниження демонструвала у березні.

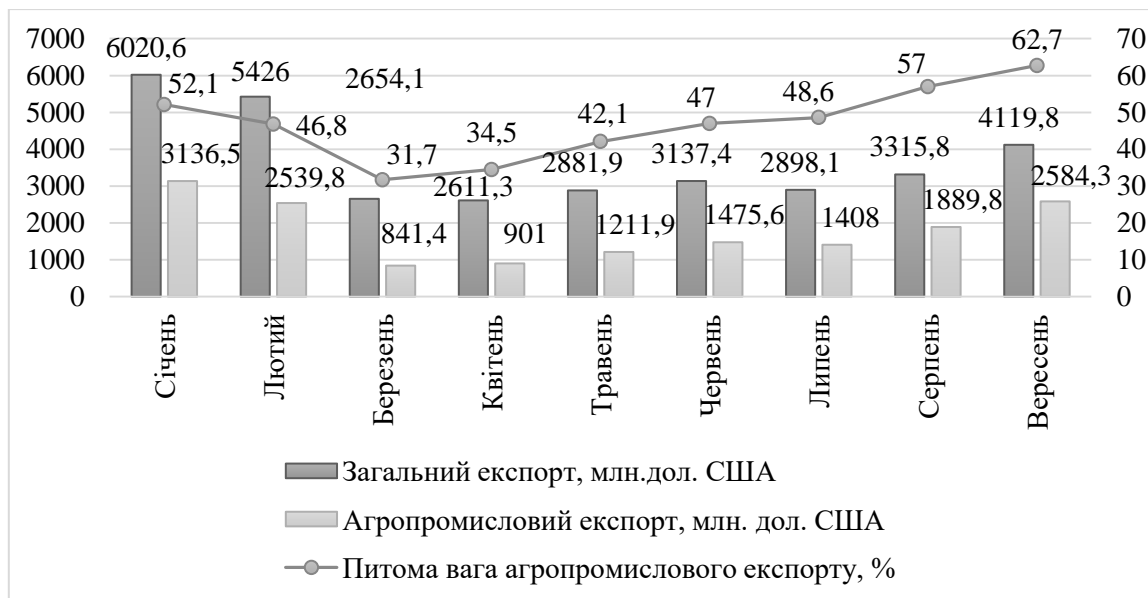

Рис. 1 – Динаміка щомісячних обсягів загального і агропромислового експорту України в 2022-му році

Джерело: складено і розраховано на основі [3-4]

За результатами дослідження можна виділити наступні особливості стану показників зовнішньої торгівлі після російського вторгнення:

1) зниження показників в березні відносно січня складало: загальний експорт – 44,1%, аграрний експорт – 73,2%, а питома вага агропромислового експорту – 60,9%;

2) з початку року аграрний сектор займав провідну позицію в структурі українського експорту, його питома вага в січні складала 52,1%. Найбільшого значення після початку воєнних дій частка сягнула у вересні 62,7%. Таким чином, агропромисловий експорт не лише закріпив свої позиції після запровадження воєнного стану, а переріс довоєнні показники на 20,3%;

3) аналогічну тенденцію до зростання, як у випадку з питомою вагою агропромислового експорту, даний сектор економіки показав і у доходах від експортної діяльності. Найбільше значення показник демонстрував у вересні 2584,3 млн. дол. США. Таким чином, доходи від аграрного експорту зросли на

207,1% у порівнянні з березнем і зменшилися на 17,6% відносно значення січня 2022-го року;

4) загальний експорт помірно зростає, деколи знижуючись, але різко підвищився в вересні на 804 млн. дол. США в порівнянні з серпнем, тобто на 24,2%. Відсоткове збільшення показника відносно березня склало 55,2%, а зменшення відповідно до січня – 31,6%. Таким чином, агропромисловий експорт більш швидкими темпами відновлює довоєнні значення.

Динаміка щомісячних обсягів загального і агропромислового імпорту України в 2022-му році (рис. 2), на відміну від експортної почала демонструвати спад не з лютого, а березня, коли показники мали найбільш критичні значення.

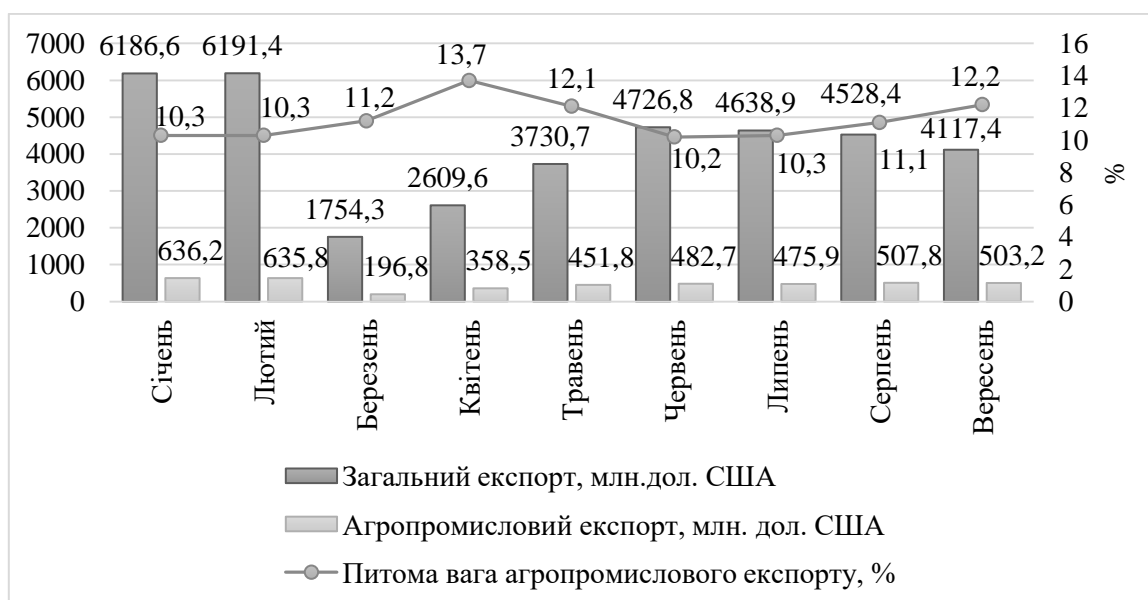

Рис. 2 – Динаміка щомісячних обсягів загального і агропромислового імпорту України в 2022-му році

Джерело: складено і розраховано на основі [Держстат]

Аналіз динаміки дозволив виявити такі основні особливості імпортової діяльності в умовах воєнного стану:

1) найбільше скорочення як і у випадку з експортом припадає саме на березень. Дослідженні показники зменшились відповідно до січня таким чином: загальний імпорт – 71,6%, агропромисловий імпорт – 30,9%, а питома вага

аграрного сектору, навпаки, зросла з 10,3% до 11,2%;

2) іншою відмінністю імпоротної динаміки від експортної виступає не різке підвищення показників у вересні, а навпаки, їх зменшення, як у випадку з загальним імпортом на 9,1% у порівнянні з серпнем або ж збереження минуломісячних значень, чим відзначились агропромисловий імпорт і його питома вага;

3) сільськогосподарський імпорт демонстрував динаміку зростання упродовж березня-серпня. Його збільшення в вересні у порівнянні з кризовим березнем склало 155,7%. Витрати на аграрний імпорт поступово збільшувались щомісяця, прямуючи до значень довоєнних місяців 2022-го року, так, станом на вересень аграрний імпорт складає 79,1% від розміру січневого значення;

4) певну стабільність продемонструвала питома вага агропромислового імпорту. Найбільшого значення у досліджуваній період вона сягнула у квітні, коли її значення склало 13,7%, таким чином, перевищуючи довоєнні показники лише на 3,4%. Після цього на декілька місяців показник повернув свої довоєнні значення, але згодом вони знову дещо зросли;

5) після різкого падіння у березні витрати на загальний імпорт почали інтенсивно зростати упродовж березня-червня, після чого розпочалась рецесія в червні-вересні. Вересневий показник зменшився на 12,9% відносно найбільш вартісного імпортного місяця після початку воєнних дій і на 33,4% у порівнянні з січнем.

Висновки.

Напад російських військ наклав свій відбиток на динаміку загальних та агропромислових експортно-імпорتنих операцій. Минулорічні рекордні показники зовнішньої торгівлі змінилися різким зменшенням у березні 2022-го року, але це не стало початком рецесивної динаміки, а, навпаки, щомісячно показники збільшувались, все більше наближуючись до довоєнних значень. Особливої уваги заслуговує те, що агропромисловий експорт набув ще більшого значення в питомій вазі загального експорту, підвищуючи таким чином своє значення для всеукраїнської зовнішньоекономічної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 30.11.2022).
2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 07.11.2022 № 757/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/757/2022> (дата звернення: 30.11.2022).
3. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 30.11.2022).
4. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 30.11.2022).

ПРОЄКТ-ІНСТРУМЕНТ STEAM-ОСВІТИ «ЕКОКЛІМАТИЧНА СТАНЦІЯ З ВИРОЩУВАННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ «INDOOR FOREST»»

Джур Ольга Євгенівна

к.техн.н., доцент

Єрофєєва Єлизавета Віталіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти

Дніпровський національний університет ім Олесья Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Стрімкий розвиток світової спільноти в інформаційно-технологічних галузях, що спричинений глобальними соціально-економічними змінами та виявленням застою можливостей людей у таких питаннях як: нові джерела енергії, нанотехнології, робототехніки та біотехнології, — ставить перед академічною спільнотою питання суперечності освіти. Тобто глобалізація та орієнтація на діяльнісну і ціннісну парадигму суспільства потребує не просто знань із таких освітніх галузей, як природничі науки, математика, інженерія, програмування та технології, а й висококваліфікованих та винахідливих фахівців, які можуть відповідати соціальним запитам та можуть сприяти прогресу і розвитку науки та технологій. Для цього висококваліфікований спеціаліст повинен вміти нестандартно мислити, аналізувати дані, обґрунтовувати отримані результати зводячи їх до висновків, самостійно втілювати теоретичні знання в життєвих ситуаціях та мати навички у організації експерименту.

Оскільки ми розуміємо, що затребувані особистості мають формувати свої навички у шкільному віці, тоді формуються нові вимоги до шкільних закладів, їх завдань та цілей, як невіддільної ланки в утворенні майбутніх спеціалістів. І тут постає питання щодо унеможливлення і надалі здобувати нові знання старими методами та засобами, тобто потрібен інноваційний процес: оновлення матеріально-технічної бази навчальних закладів, зміна підходу до освітнього процесу шляхом використання інноваційних

STEAM-методів, а також демонстрації нових розробок на перехресті наук.

Отже, переорієнтація освіти на таку, що відповідає запитам майбутнього, ґрунтується на міжпредметних знаннях та вміннях, передбачає застосування компетентностей у високотехнологічному, швидкозмінному та полікультурному суспільстві, є головним вектором цілого ряду освітніх систем [1]. І тут у гру вступає новий інтеграційний підхід - STEAM-освіта, як один із головних трендів у світовій освіті.

Питання впровадження та реалізації окремих аспектів STEM-освіти в освітній процес досліджували І. Чернецький, В. Гайда, І. Савченко, Н. Поліхун, В. Сіпій, М. Бойченко, І. Данильченко, О. Андрєєв, О. Воронкін, І. Пархоменко, Н. Джелалія, С. Дембіцька, І. Стеценко, О. Янковська, О. Барна та інші [2].

Перспективи та суперечності STEAM-освіти у своїх працях розглядають Н. Морзе, О. Коршунова, С. Галата, О. Стрижак, О. Патрикєєва, І. Сліпухіна та інші.

Мета роботи./Aim. Метою статті є обґрунтування необхідності запровадження навчально-діючого STEAM-стенда для використання на уроках фізики, біології, хімії та екології для залучення здобувачів освіти до дослідницько-експериментальної, конструкторської діяльності, винахідництва, навчаючи самостійному пошуку нових знань та створюючи умови творчого розвитку і самореалізації.

Матеріали й методи./Materials and methods. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Були застосовані методи спостереження, синтезу та аналізу, завдяки яким було досліджено теоретичну основу, було проведено аналіз вітчизняних наукових джерел, законодавчої та інформаційних джерел із проблемами дослідження. Протягом дослідження використані методи інформаційного пошуку, систематизації та узагальнення матеріалу.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Оскільки, наразі, існують проблеми застарілого підходу до навчання та неналежної матеріально-технічної бази та, як наслідок, відсутність необхідної

кількості молодих фахівців з гнучким та креативним мисленням, завдання яких створювати нові технології та ідеї на основі міцної наукової бази, підкріплену творчим поглядом на речі – упровадження STEAM-освіти може стати доречною відповіддю на сучасні пріоритети та тренди сучасної інноваційної освіти. Надалі більш детально розглянемо, чому важливим є необхідність запровадження саме STEAM-освіти, а не STEM.

Акронім STREAM (від англ. Science – наука, Technology – технології, Reading – читання, Engineering – інженерія, Arts – мистецтво, Mathematics-математика) було введено науковими адміністраторами в Національно-науковому фонді США (NSF) у 2001 році, роль компонентів у сучасній науково-освітній системі через трансдисциплінарний підхід можна визначити наступним принципом:

- Science, Technology, Engineering, Mathematics – забезпечують формування цілісного наукового підходу до розуміння світу.
- Reading + Writing — розвиток мислення, в тому числі критичного; вміння опрацьовувати інформацію за допомогою аналізу, систематизації, класифікування, синтезу, конкретизації та формулювати висновки підбиваючи дослідницьке запитання; розвиток комунікативних навичок і мовлення.
- Arts дає здатність перейти від милування об'єктом до його пізнання, допомагає відчувати гармонію взаємозв'язків, мотивує дитину до самостійного пізнання світу, шляхом задіяння її емоцій, розвиток творчості та когнітивної гнучкості.

Імплементація STEAM-освіти в навчальний процес відбувається відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про позашкільну освіту». Також було представлено план заходів стосовно реалізації STEM-освіти в Україні протягом 2016-2018 років, затверджений МОН України 05 травня 2016 року. Згідно з протоколом №7 від 16.05.2017 було створено робочу групу з питань поширення STEM-освіти. Згодом, відповідно до наказу МОН України від 17.05.2017 року (№ 708), ухвалено дозвіл «Щодо

проведення дослідно-експериментальної роботи на всій території України за темою «Науково-методичні засади створення та функціонування Всеукраїнського науково-методичного віртуального STEM-центру» на 2017-2021 роки». Концепція модернізації середньої освіти «Нова українська школа», котра схвалена розпорядженням КМ України 14.12.2016 року (№ 988), теж передбачає забезпечення міждисциплінарного інтегрованого підходу і підвищення мотивації учнів до засвоєння природничих предметів коштом STEM [3, 4].

На цей час, чинна кількість концепцій, методологій та розробок, що стосуються STEAM-освіти зводяться до того, що навчальні заклади потребують нового матеріально-технічного забезпечення, на основі якого можна будувати навчальну діяльність використовуючи усі можливості технологічної глобалізації.

Для розвитку STEAM-освіти в Україні команда Indoor Forest вирішила взяти на себе роль STEAM-розробників в Україні, а також ознайомити потенційну цільову аудиторію із новими підходами навчання та обладнанням. В рамках грантової програми від інжинірингової школи Noosphere у якій перемогла наша команда - Indoor Forest наразі розробляється екокліматична станція з вирощування біорізноманіття.

Навчально-діюча STEAM-установка "Екокліматична станція для вирощування біорізноманіття" має вигляд дерева (стенда) з 5-ма полицями, на кожній з яких знаходиться по 2 рослини, які знаходяться у ґрунті або водневому субстраті та підживлюються живильним розчином. До кожної з них підведено трубку для водопостачання, а також над кожною з полиць є фітолампа. Сулія з водою розташовується унизу стенда на спеціальних вагах, що дозволяють стежити за кількістю води у ній.

Для спостереження за потребами рослин на стенді розташовані датчики. Вони отримують всі необхідні дані про стан рослин та навколишнього середовища, зокрема дозволяють визначати вологість ґрунту, рівень освітлення, температуру, тиск та вологість повітря.

Головним компонентом системи є Raspberry Pi - мікрокомп'ютер, що приймає дані з датчиків, керує елементами поливу та освітлена, а також є посередником між стендом та мобільним додатком.

Кожна полиця також має свій "маленький комп'ютер" - мікросхему з процесором STM8. До нього під'єднуються всі елементи однієї полиці: два датчики вологості ґрунту, один датчик освітлення та реле для керування фітолампюю та помпою. Всього на стенді 5 STM8. Всі вони під'єднані до Raspberry Pi й передають йому дані у реальному часі. Raspberry Pi ці дані перевіряє і як тільки якийсь зі значень є незадовільним, він посилає відповідну команду керування — ввімкнення або вимкнення поливу, збільшення або зменшення рівня освітлення.

Додатково Raspberry стежить за кількістю води у сулії, а також отримує дані про температуру, тиск та вологість повітря із ще одного датчика, підключеного безпосередньо до нього.

Іншою важливою функцією Raspberry є створення мережі стенду, до якої користувач може під'єднатися зі спеціального мобільного додатку та перевірити показники датчиків або виконати налаштування стенда.

Система може працювати у двох режимах: живлення від мережі, або живлення від сонячних панелей, тобто установка може бути мобільною, автономною та незалежною від енерго- та водопостачання, оскільки енергію виробляють сонячні батареї, а воду заливають в 19-літрову баклажку, і вона здатна працювати протягом 2-х неділей, без додавання додаткової води.

Нами було створено схему та дизайн каркаса майбутньої STEAM-установки за якими було виготовлено STEAM-стенд з полицями, кроною та логотипом на ній. Установка є круговою, тобто – можна дивитись з будь-якої сторони й бачити весь процес росту та розвитку рослин.

На рис.1. можна ознайомитися зі схемою та зовнішнім виглядом STEAM-стенда відповідно.

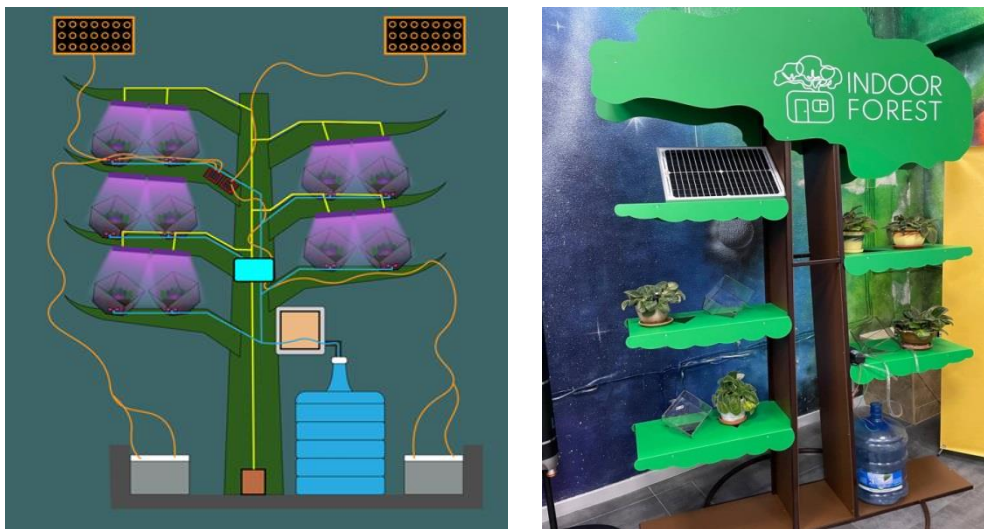

Рис.1. Схематичне представлення екокліматичної станції з вирощування біорізноманіття

Зважаючи на те що STEAM-освіта – це напрям креативного пізнання, який окрім природничо-математичних, інженерних, технічних дисциплін, включає творчі та художні дисципліни, то поєднання в установці мистецтва з природничими науками й було головним завданням, яке ми ставили перед собою при розробці такого дизайну, щоб школярі мали змогу сприймати світ з різних точок зору через призму багатогранності.

Також, нами було знайдено сторонню допомогу від вчителів навчальних закладів, разом з якими ми розробили лекційно-методологічну програму для таких предметів, як: хімія, фізика, біологія та екологія, вони адаптовані під сучасну освітню програму у розрахунку, що на 1 предмет передбачено 1 лекцію на місяць, тобто приблизно 9 лекцій на рік. Таким чином, відбувається залучення учнів до практичної діяльності, що дозволяє їм засвоювати матеріал під час лабораторних робіт, які були адаптовані навіть на домашнє виконання. Обов'язковою складовою програми є опанування учнями методами пізнання природи (спостереження, практична робота, дослід) та вміння розв'язувати пізнавально-практичні задачі природничого змісту. Завершується курс створенням проєктних робіт та їх захистом.

Невіддільною частиною нашого проєкту є використання саме інноваційних підходів, тому до лекційно-практичного матеріалу додається візуалізація за допомогою доповненої реальності, яка буде інтегрована у

вигляді спеціальної програми для демонстрації на планшеті, а також її мобільна версія для самостійного опрацювання вдома, що дозволяє органічно інтегрувати знання підвищуючи, а іноді навіть стимулюючи зацікавленість учнів у навчальному процесі, також, цифровізація освітнього процесу дозволяє учням самостійно вивчати фізичні, біологічні та хімічні процеси та отримувати разом з новими знаннями ще і досвід роботи із сучасною технікою, а у нашому випадку з датчиками та мікрокомп'ютером.

Висновки./Conclusions. Отже, вищенаведений проєкт - це засіб реалізації STEAM-освіти в навчальних закладах, що має на меті інтегрувати знання учнів шляхом встановлення міжпредметних зв'язків генеруючи при цьому нові ідеї, а не сприймаючи готові факти, також учні використовуючи доповнену реальність можуть виходити за межі власного розуміння явищ. При цьому відбувається заміна ролі викладача із носія готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної діяльності учнів. Проєкт передбачає інтеграцію трьох і більше STEM-дисциплін та надає можливість здобути та узагальнити знання на основі дослідницького пошуку в освітньому процесі, також є можливість роботи у групах, що готує учнів до співпраці та толерантності до чужих думок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Морзе Н. STEM: проблеми та перспективи [текст] / Н. Морзе // STEM в освіті: проблеми і перспективи [Презентація] : Київський Університет імені Б. Грінченка. 19.08.2016.

2. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти): розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 серп. 2020 р. No 960-р // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2020.

3. Матвійчук, Ю. Ю. "Stem-освіта як інструмент реалізації інтегрованого вивчення природничо-математичних дисциплін." Теорія та методика навчання та виховання 50 (2021): 123-135.

4. Апальков С. С. та інші. Глобальна економіка: актуальні проблеми та вектори розвитку: монографія. - Дніпро: ПП «Ліра ЛТД». 2021. – 426 с.

УДК: 336.71

УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЗЕД

Дяченко Тетяна Олексіївна

к.е.н., доцент

ORCID : 0000-0002-3774-2396

Левченко Валерія Сергіївна

студентка

Національний транспортний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Інтенсивні зміни на ринку банківських послуг України, що відбувалися протягом останнього десятиліття, зокрема підвищення рівня конкуренції, поширення банків з іноземним капіталом, перенасиченість ринку шаблонними послугами тощо, призвели до зростання рівня пропозиції на цьому ринку, що схиляє банки до активізації зусиль щодо закріплення своїх конкурентних позицій, залучення нових та збереження існуючих клієнтів. Водночас із зростанням пропозиції на ринку банківських послуг попит на них зменшився через загальну нестабільність в економіці в цілому та на ринку праці зокрема, зниження рентабельності підприємств реального сектору економіки, платоспроможності населення та довіри клієнтів до банків внаслідок світової фінансової кризи.

За таких умов більшість банків зосереджують зусилля на пошуку дієвих інструментів просування своїх послуг, стимулювання збуту, покращення іміджу, проведенні рекламних акцій та налагодженні зв'язків з громадськістю тощо, що стає умовою до необхідності розробки та застосування комплексу заходів щодо управління маркетинговими комунікаціями банку.

Банківський сектор характеризується жорсткою конкуренцією на ринку послуг. Будь-який банк націлений бути кращим за своїх конкурентів на ринку. У наш час недостатньо володіти необхідними ресурсами та забезпечувати їхнє раціональне використання. Для вдалого функціонування банку варто вдатися до

формування та забезпечення стійкої конкурентної позиції на ринку. При виході на зовнішні ринки для вітчизняних підприємств суттєвим є забезпечення таких переваг, які б уможливили їх закріплення та розвиток в міжнародному конкурентному середовищі. В умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства активізація структурованого управління маркетингом є вагомим умовою для того, щоб підприємство могло вдало конкурувати та досягати власних цілей на зовнішньому ринку.

Все це можна досягнути шляхом створення ефективного маркетингу та позитивної ділової репутації.

Мета роботи - теоретично-прикладне дослідження завдань маркетингу в банківській сфері та практика впровадження маркетингу в діяльність вітчизняних комерційних банків при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Враховуючи велику кількість наукових праць, у представленій галузі відсутній чіткий механізм вдосконалення маркетинг-менеджменту на підприємстві, не існує конкретних рекомендацій з раціонального застосування та вирішення нагальних потреб маркетинг-менеджменту в зовнішньоекономічній діяльності підприємства. Актуальність врегулювання наявних питань та недостатній рівень їх науково-методичного обґрунтування обумовлюють вибір теми, мети та завдань дослідження, підкреслюють його практичну значущість.

Матеріали та методи. Методологічну основу наукового дослідження складають загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук.

В процесі дослідження було використано монографічні, структурно-економічні методи, а також методи спостереження і збору даних, угруповання, прогнозування.

Результати та обговорення. Маркетингова стратегія банку призначена забезпечити подальший розвиток банківської системи в ринковому напрямі.

Через складні обставини й ризики, пов'язані з нестабільністю фінансово-кредитної системи України, проблема впровадження й ефективного застосування потенціалу маркетингової стратегії банку стає нагальною і важливою можливістю забезпечити надійність комерційного банку.

Водночас можна впевнено сказати, що банківський ринок в Україні став більше орієнтованим на клієнта. Зараз населення не оцінює банківські послуги як привілею. Тому банки, в свою чергу, роблять все можливе для того, щоб привертати уваги клієнтів. Зі зростаючою конкуренцією з боку іноземних інвесторів і небанківських установ, банки будуть більш жорстко воювати за клієнта, як це роблять європейські банки.

Система міжнародних розрахунків є надзвичайно динамічною і постійно розвивається, тому українські комерційні банки повинні ретельно досліджувати новітні тенденції у даній сфері та намагатися виробляти заходи, які активізують залучення клієнтів, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Для повного аналізу маркетингової системи при здійсненні ЗЕД в банківській сфері України було взято за приклад АТ КБ «ПриватБанк». Банк є успішним і перспективним банком, який постійно розширює сферу своєї діяльності, покращує умови для корпоративних клієнтів і надає послуги міжнародного рівня.

Варто зазначити, що безперечно АТ КБ «Приватбанк» також зіштовхується з певними перешкодами на шляху до подальшого успішного розвитку системи міжнародних платежів у сфері ЗЕД. Серед яких можна виділити наступне:

1. Нестабільність програмних систем і «Приват24 для бізнесу», що, в свою чергу, перешкоджає безперервному укладенню зовнішньоекономічних договорів, проведенню валютних операцій;

2. Нестабільність функціонування лінії підтримки клієнтів (відсутність зв'язку з лінією підтримки клієнтів через технічний збій, тривале очікування зв'язку з оператором).

Можливе рішення: збільшити кількість висококваліфікованих

працівників у сфері інформаційних технологій з метою вдосконалення програмного забезпечення та кращої маршрутизації дзвінків клієнтів.

3. Велика кількість стоп-факторів, через які деякі фінансові операції можуть бути скасовані або ж вимагати додаткових документів для підтвердження платежів, що, у свою чергу, уповільнює процес оплати.

Можливе рішення: спрощення процедур здійснення зовнішньоекономічної діяльності корпоративними клієнтами за рахунок вдосконалення законодавства у питаннях регулювання зовнішньоекономічної діяльності банку.

4. Відтік корпоративних клієнтів до інших банків після націоналізації АТ КБ «ПриватБанк» у 2016 році через втрату довіри до банку.

Можливе рішення: розробити більш виправдану маркетингову кампанію для підвищення довіри клієнтів, встановити нові сприятливі тарифи на послуги у сфері ЗЕД для корпоративних клієнтів у порівнянні з іншими банками.

Ще однією пропозицією є реорганізація системи інтегрованих маркетингових комунікацій.

Система інтегрованих маркетингових комунікацій є цілісним комплексом інформаційних маркетингових засобів, пов'язаних з формуванням попиту і просуванням товарів. Система ІМК утворюється шляхом об'єднання окремих комунікаційних засобів та інструментів з метою забезпечення максимального впливу на цільову аудиторію. Через механізми ІМК відбувається маркетингова взаємодія фірми з елементами маркетингового мікро- та макро- середовища в процесі просування різноманітних товарів і послуг на ринку. На рисунку 1. представлено вплив системи ІМК на маркетингову стратегію АТ КБ «ПриватБанк».

Гармонічна імплементація запропонованої системи ІМК в маркетингову стратегію АТ КБ «ПриватБанк» сприятиме її удосконаленню через проведення певних заходів та отримання відповідних результатів.

Банк щороку розширює спектр своїх продуктів (банківських послуг) тим самим розвиваючи існуючий ринок та утримуючи позиції на новому ринку, але

зовсім не приділяє уваги інформованості клієнтів про це. Основну увагу для прощтовхування банківських послуг АТ КБ «ПриватБанк» необхідно приділити рекламі та зв'язкам із громадськістю. Тому необхідно для кожного нового банківського продукту (овердрафт, факторинг, Privat24, продаж дорогоцінних металів) створювати окрему рекламну кампанію у вигляді рекламних роликів на ТВ, коротких звернень на радіо та публікацій у журналах.

Найголовніше в цих заходах – це подальше відстеження «чи зрозуміла цільова аудиторія рекламне звернення щодо продукту, його сутність та переваги?».

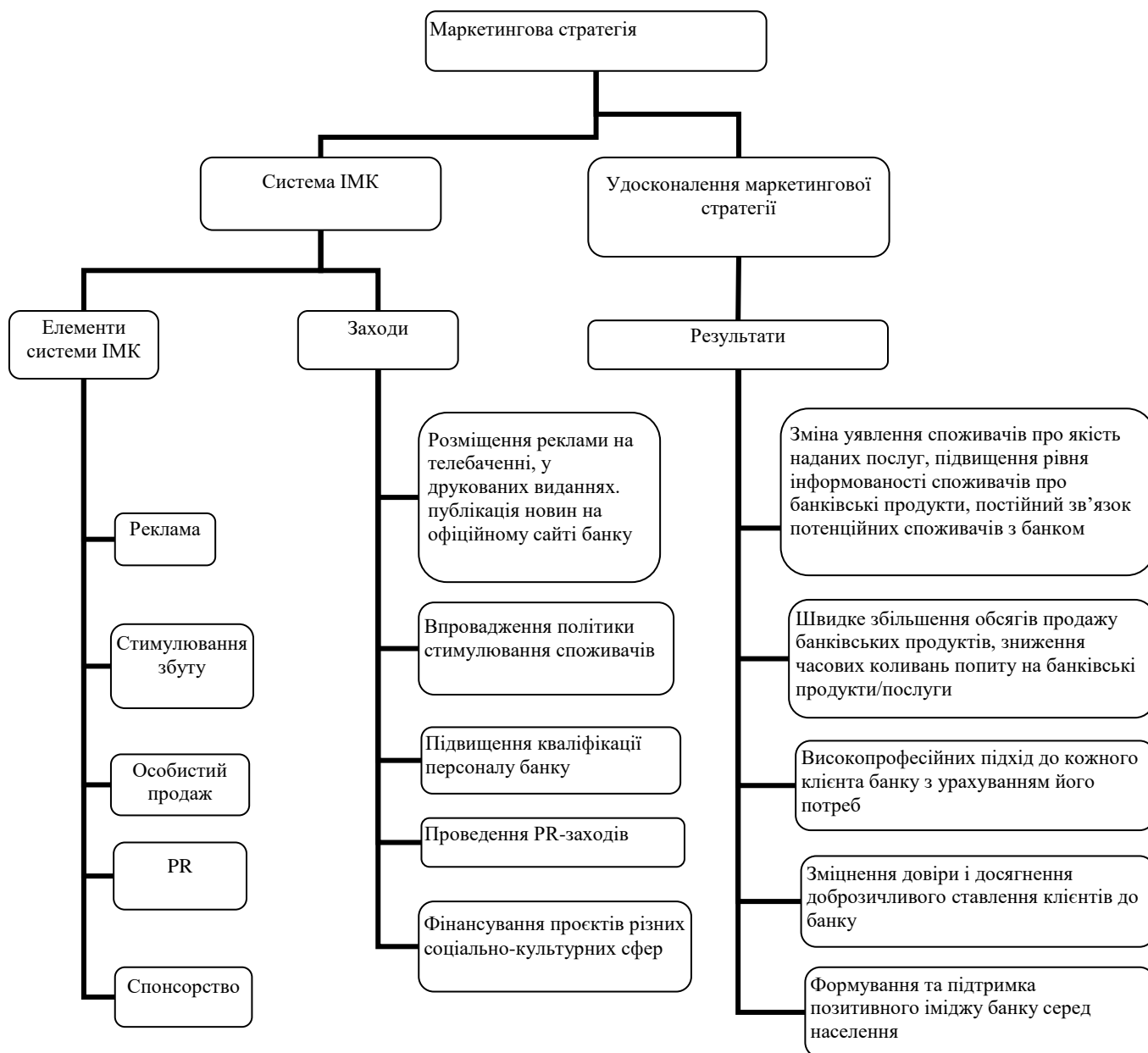

Рис. 1. Вплив системи ІМК на маркетингову стратегію АТ КБ «ПриватБанк»

Серед різноманітних способів дослідження процесу сприйняття рекламного звернення цільовою аудиторією та оцінки його впливу найбільш часто використовується опитування представників цільової аудиторії.

Виходячи з сучасних тенденцій розвитку, підприємствам рекомендовано оптимізувати веб-сайти з урахування потреб зовнішнього споживача, активізувати діяльність в соціальних мережах та розвивати відео-маркетинг, покращити пропагандистку кампанію, реорганізувати середовище надання банківських послуг.

Висновки. Отже, сьогодні маркетинг у банку набирає все більших обертів, перетворюючи класичний банк в універсальну фінансову установу з бездоганим сервісом та надійним майбутнім. Все це свідчить про важливість маркетингу, як окремої бізнес-функції в банку. Пропоновано ефективність маркетингових комунікацій банку в зовнішньо-економічній діяльності визначити як спроможність усіх складових маркетингових комунікацій через їх взаємозв'язок та оптимальне співвідношення встановлювати необхідні параметри поведінки споживачів банківських продуктів та формувати їх відношення до банківської установи. Управління маркетинговою діяльністю в умовах ЗЕД є масштабним та складним процесом, але його здійснення дозволяє підприємству підвищити ефективність продукту, збільшити конкурентну перевагу на внутрішньому ринку та здобути економію на масштабі. Процес маркетингового управління має здійснюватися комплексно та систематично, включаючи правильний вибір експортного ринку, проведення глибокого маркетингового дослідження, адаптацію продукту та маркетингових програм, розробку маркетингової стратегії та контроль за її впровадженням. Виходячи з сучасних тенденцій розвитку, підприємствам рекомендовано оптимізувати веб-сайти з урахування потреб зовнішнього споживача, активізувати діяльність в соціальних мережах та розвивати відео-маркетинг, покращити пропагандистку кампанію, реорганізувати середовище надання банківських послуг.

На основі запропонованої системи ІМК АТ КБ «ПриватБанк», що складається з таких складових як реклама, стимулювання збуту, особистий

продаж, PR, спонсорство, визначено ефективні заходи по кожному з елементів, які дозволять удосконалити маркетингову стратегію банку і отримати відповідні результати.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітика / Офіційний сайт Асоціації українських банків. – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=87&menu=104&Itemid=96
2. Балабанова Л. В. Маркетинг: підручник / Л. В. Балабанова. - Вид. 3-тє, перероб. та доп. - К.:КНЕУ, 2011. - 543 с.
3. Батусов В. О. Маркетинг як окрема бізнес функція в банку / В. О. Батусов // Соціально-гуманітарний вісник, 2019, Вип. 25. - С. 200-202. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2019_25_89
4. Біловодська О. А. Маркетинговий менеджмент / О. А. Біловодська. - Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/37655-rozdl-1-rozumnnya-marketingovogo-menedjmentu.html>
5. Бовкун О. А. Концептуальні основи стратегічного планування маркетингової діяльності суб'єктів господарювання / О. А. Бовкун // Бізнес-навігатор, 2019, Вип. 1. - С. 54-58.
6. Болотна О. В., Бушля Д. І. Управління маркетинговою діяльністю в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка і суспільство», 2018, Вип. 14 – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/37.pdf
7. Бунін А. О. Концепція банківського маркетингу [Електронний ресурс] / А.О. Бунін // Бізнес-навігатор, 2017, № 1. - С. 38-41. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2017_1_10
8. Васильєва Т. А. Маркетинг у банку: Навчальний посібник. ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», 2014. – С. 35

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Кисільова Інна Юріївна,

к.ф.-м.н, доцент,

Назіна Анастасія Анатоліївна,

Бичкова Софія Юріївна,

студентки

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Кожна компанія має слідкувати за поточним станом своїх справ, а саме за обсягом власних, залучених ресурсів та зобов'язань. Відповідно, чим менше буде зобов'язань та чим більше власних ресурсів, тим краще для компанії. І страхові компанії – не виключення з цього правила. Оцінювання та забезпечення такого показника, як платоспроможність страхової компанії, є дуже суттєвим та актуальним в умовах сьогодення, оскільки таким компаніям потрібно забезпечити страховий захист своїм клієнтам, надати їм фінансову допомогу у разі настання страхового випадку, а на це має бути достатньо власного ресурсу.

Мета роботи. Мета роботи – це обґрунтувати важливість оцінки платоспроможності страхової компанії та визначити рівень цього показника. За приклад взяте приватне акціонерне товариство «Страхова компанія «Місто».

Матеріали та методи. В процесі дослідження було використано методи логічного узагальнення, дедуктивний, аналітичний, наукового порівняння, зведення та описовий.

Результати та обговорення. Платоспроможність страхової компанії є одним з показників, які характеризують її фінансову надійність. Вчені виділяють різні особливості поняття «платоспроможність», проте головний зміст співпадає, що каже про деяку єдність наукового визначення.

Наприклад, Приходько В. С. визначає платоспроможність страховика як здатність своєчасно та в повному обсязі виконати свої фінансові зобов'язання [1]. Олійник І. А. трактує дане поняття як вартість активів страхової компанії,

що перевищує вартість її зобов'язань або дорівнює їй [2]. Борисова В. А. вважає, що платоспроможність страховика – це його здатність своєчасно в повному обсязі виконати свої фінансові зобов'язання, передусім страхові, за рахунок наявності достатньої суми ліквідних активів і засобів платежу [3].

Підсумовуючи, ми хочемо надати таке визначення: платоспроможність страхової компанії – це об'єктивний показник поточного фінансового стану страхової компанії, за допомогою якого можна об'єктивно спрогнозувати майбутнє.

Оцінка платоспроможності страхових компаній здійснюється з урахуванням всіх зобов'язань як зовнішніх, так і внутрішніх. Зовнішні зобов'язання - це зобов'язання перед страхувальниками, фінансовими установами, перестраховиками, бюджетом і т. ін.

Внутрішні зобов'язання - це зобов'язання перед засновниками, представництвами та філіями, співробітниками. За обсягом перевагу мають зовнішні зобов'язання, які можна поділити на страхові та інші. Обсяг зовнішніх зобов'язань – основний показник для визначення платоспроможності. Контролювання платоспроможності страховиків України відбувається відповідно до Закону України «Про страхування», який передбачає [4]:

1) наявність сплаченого статутного фонду та наявність гарантійного фонду страховика, тобто за чинним законодавством це спеціальні та резервні фонди, а також сума нерозподіленого прибутку страхової компанії;

2) створення страхових резервів, яких вистачить задля виплат страхових сум і страхових відшкодувань у майбутньому;

3) перевищення фактичного запасу платоспроможності порівняно з розрахунковим нормативним запасом платоспроможності.

Фактичний запас платоспроможності (нетто-активи) страхової компанії визначається вирахуванням із вартості майна (загальної суми активів) компанії суми нематеріальних активів і загальної суми зобов'язань, у тому числі страхових. Страхові зобов'язання приймаються рівними обсягам страхових резервів, які страховик зобов'язаний формувати у порядку, передбаченому

Законом України «Про страхування» розділом III «Забезпечення платоспроможності страховиків» [4]. Показник фактичного запасу платоспроможності відображає обсяг чистих активів страховика, тобто активів вільних від зобов'язань.

А отже, фактичний запас платоспроможності визначається за допомогою формули:

$$\text{ФЗП} = \sum A - \sum \text{НА} - \sum Z, \text{ де}$$

де ФЗП – фактичний запас платоспроможності,

$\sum A$ – загальна сума активів,

$\sum \text{НА}$ – загальна сума нематеріальних активів,

$\sum Z$ – загальна сума зобов'язань

Розрахуємо фактичний показник на прикладі ПАТ «Страхова компанія «Місто»:

$$2019 \text{ рік } \text{ФЗП} = 75949 - 48117 - 11566 - 2407 = 13859 \text{ (тис. грн.)}$$

$$2020 \text{ рік } \text{ФЗП} = 99507 - 64107 - 13334 - 2747 = 19319 \text{ (тис. грн.)}$$

Нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює всі види страхування non-life, на будь-яку дату дорівнює більшій з визначених величин, а саме: Першу потрібно розраховувати шляхом множення суми страхових премій за попередні 12 місяців на 0,18 (останній місяць буде складатися із кількості днів на дату розрахунку). При цьому сума страхових премій зменшується на 50 відсотків страхових премій, належних перестраховикам [1]. Нормативний запас платоспроможності (НЗП) за показником страхових премій розраховується завдяки формулі:

$$\text{НЗП} = 0,18 \cdot (\text{СП} - 0,5 \cdot \text{СПп}), \text{ де}$$

де НЗП – нормативний запас платоспроможності;

СП – премії за попередні 12 календарних місяців;

СПп – премії, що перераховані перестраховикам;

0,18 – понижуючий коефіцієнт, взятий на рівні стандартів директив ЄС.

Розрахуємо нормативний показник за страховими преміями на прикладі ПАТ «Страхова компанія «Місто»:

$$2019 \text{ рік НЗП} = (31541 - 1244 \times 0,5) \times 0,18 = 2726,7 \text{ (тис. грн.)}$$

$$2020 \text{ рік НЗП} = (30915 - 1474 \times 0,5) \times 0,18 = 2649,7 \text{ (тис. грн.)}$$

Другу потрібно розраховувати шляхом множення суми страхових виплат за попередні 12 місяців на 0,26 (останній місяць буде складатися із кількості днів на дату розрахунку). При цьому сума страхових виплат зменшується на 50 відсотків виплат, що компенсуються перестраховиками згідно з укладеними договорами перестраховування.

Нормативний запас платоспроможності (НЗП) за показником страхових виплат розраховується таким чином:

$$\text{НЗП} = 0,26 \cdot (\text{СВ} - 0,5 \cdot \text{СВПн}), \text{ де}$$

СВ – страхові виплати за попередні 12 календарних місяців;

СВ – виплати, сплачені перестраховиками;

0,26 – понижуючий коефіцієнт.

Розрахуємо нормативний показник за страховими виплатами на прикладі ПАТ «Страхова компанія «Місто»:

$$2019 \text{ рік НЗП} = (23735 - 3567 \times 0,5) \times 0,26 = 2621,8 \text{ (тис. грн.)}$$

$$2020 \text{ рік НЗП} = (21315 - 2985 \times 0,5) \times 0,26 = 2382,9 \text{ (тис. грн.)}$$

Зміст визначення платоспроможності страховика полягає в порівнянні обсягу зобов'язань страховика перед страхувальниками з обсягом власних коштів, які можуть бути використані на покриття зобов'язань. Порівняння фактичного запасу платоспроможності над нормативним запасом відображає частку власних коштів страховика в загальних зобов'язаннях. Тобто на будь-яку дату фактичний запас платоспроможності страховика повинен перевищувати розрахунковий нормативний запас платоспроможності:

$$\text{ФЗП} > \text{НЗП}, \text{ де}$$

ФЗП – фактичний запас платоспроможності,

НЗП – нормативний запас платоспроможності.

Поведемо порівняння на прикладі ПАТ «Страхова компанія «Місто»:

При понижуючому коефіцієнті 0,18:

$$2019 \text{ рік } 13859 > 2726,7$$

2020 рік 19319 > 2649,7

При понижуючому коефіцієнті 0,26:

2019 рік 13859 > 2621,8

2020 рік 19319 > 2382,9

Згідно чинного законодавства страховики повинні відповідно до обсягів страхової діяльності підтримувати належний рівень фактичного запасу платоспроможності. Порівнюючи ФЗП та НЗП 2019 та 2020 років, можемо зробити висновок, що і в 2019, і в 2020 році фактичний запас платоспроможності перевищував нормативний, але якщо б фактичний показник був менший ніж нормативний, це свідчило б про проблеми в страхової компанії. Основними недоліками нормативного методу, через які страхова компанія може стати банкрутом, є те, що резерви формуються не в залежності від тих зобов'язань, що має страхова компанія згідно з укладеними договорами, а від суми страхових внесків, що вона отримала за звітний період. Тобто страхова компанія може вивести прибуток і виплатити дивіденди своїм акціонерам, а потім не в змозі зробити навіть мінімальну страхову виплату. Крім того, при нормативному методі виникає й інший парадокс. За умови збільшення рівня виплат, коли темп росту страхових виплат більше, аніж темпи росту страхових внесків, що надходять, унаслідок чого рівень виплат стає більше, ніж частка нетто-ставки в брутто, резерви по нормативному методі зменшуються, а не збільшуються. Щоб забезпечити належний рівень платоспроможності страхова компанія повинна прагнути до: створення стабільного страхового портфеля шляхом укладання якомога більшої кількості договорів; дотримання нормативних співвідношень між активами та прийнятими страховими зобов'язаннями; розміщення страхових резервів на умовах достатності, диверсифікованості та якості [3].

Страховій компанії потрібно завжди враховувати багато чинників впливу на свою діяльність, внутрішніх та зовнішніх, аби підтримувати платоспроможність на належному рівні. Правильна та своєчасна оцінка своєї платоспроможності допоможе ефективно управляти власними фінансовими

ресурсами, знаходитись на належному рівні поміж конкурентів, погашати зобов'язання у повному обсязі та функціонувати в звичному режимі довго навіть за умови різкої появи великих збитків.

Висновки. Отже, щоб провести оцінку платоспроможності страхової компанії використовують різні системи аналітичних показників, а саме фактичного та нормативного запасу платоспроможності, важливе значення мають зовнішні та внутрішні зобов'язання, бо саме вони впливають на оцінку платоспроможності страховика. Необхідність та значення оцінки платоспроможності страховика зумовлені потребою систематичного аналізу та вдосконалення роботи за ринкових відносин, потребою в поліпшенні використання фінансових ресурсів, а також пошуком резервів зміцнення фінансової стабільності. Таким чином необхідність своєчасної оцінки платоспроможності є очевидною, тому, що успішне функціонування страхової організації може здійснюватись лише з допомогою своєчасної та об'єктивної оцінки фінансової надійності.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Приходько В. С. Бухгалтерський облік страхової діяльності: навч. посіб. / В. С. Приходько. [2-ге вид., доп. і перероб.]. Київ: Лібра, 2002.
2. Олійник І. А. Платоспроможність страхової компанії: сутність та значення / І. А. Олійник // Вісник Хмельницького національного університету. 2008. Т. 3. № 4. с. 18-21.
3. Борисова В. А. Організаційно-економічний механізм страхування / В. А. Борисова, О. В. Огаренко / Суми: Довкілля, 2004. – 194 с.
4. Закон України «Про страхування» від 7.03.1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.11.2022).
5. Бухгалтерська звітність ПАТ «Страхова компанія «Місто» URL:https://zvitnist.com/33295475_PRYVATNE_AKCONERNE_TOVARYSTVO_STRANOVA_KOMPANIYA_ (дата звернення: 28.11.2022).

**УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ЯК ОСНОВА СТВОРЕННЯ
АРХІТЕКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА**

Майстренко Юлія Володимирівна

к.е.н., доцент

Зубаль Валентин

магістр

Європейський університет

м. Київ, Україна

Анотація: У сучасних умовах глобалізації інтеграція та автоматизація бізнес-процесів стали головними пріоритетами для досягнення ефективності та результативності діяльності підприємств. Враховуючи мінливість внутрішнього та зовнішнього середовища, підприємства мають швидко адаптуватися до таких змін. У статті проаналізовано теоретичні підходи до різних аспектів управління бізнес-процесами суб'єктів підприємництва. Визначено та проаналізовано структуру системи управління бізнес-процесами та обґрунтовано процес послідовності розробки і впровадження ефективної системи управління бізнес-процесами виробництва, який сприятиме зростанню конкурентоздатності підприємства.

Ключові слова: управління; бізнес-процеси; підприємство.

В умовах ринкової економіки, коли активізувались питання виживання підприємств у конкурентній боротьбі та забезпечення їх платоспроможності, підвищується роль управління діяльністю підприємств в прийнятті оптимальних рішень, в основі яких зосереджена техніко-економічна інформація щодо випуску продукції, бізнес-процесів на її виробництво і рівня цін по її реалізації. Тобто однією з найважливіших і найскладніших проблем для підприємницьких структур є потреба вибору найкращого варіанту управління бізнес-процесами. Саме вибір варіанту управління бізнес-процесами є

важливою умовою успішної діяльності підприємств, що дає змогу досягти оптимального рівня бізнес-процесів виробництва, внаслідок чого зростає конкурентоздатність продукції.

Дослідження різних аспектів управління бізнес-процесами суб'єктів підприємництва знайшли відображення у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема, Ільченко Н. Б. досліджував механізм управління бізнес-процесами на підприємстві оптової торгівлі й запропонував підхід до розкладання бізнес-процесів з використанням програмних продуктів [1]; Клепікова О. А. – сучасні технології моделювання бізнес-процесів підприємства [2]; Корецька О. В. – особливості управління бізнес-процесами підприємств [3]; Морщенок Т. С. – теоретичні аспекти управління бізнес-процесами в контексті реалізації стратегії розвитку підприємств [4]; Смоляр Л. Г. і Здрілюк Л. А. – проаналізували управління бізнес-процесами у сфері технологічних інновацій на підприємстві [5]; Денисенко Л. О. і Шацька С. Є., Чернобай Л. І. і Дума О. І. – класифікацію бізнес-процесів підприємства [6-7].

Система управління бізнес-процесами характеризується її структурою. Категорія “структура” означає внутрішню ієрархію системи (рис. 1.).

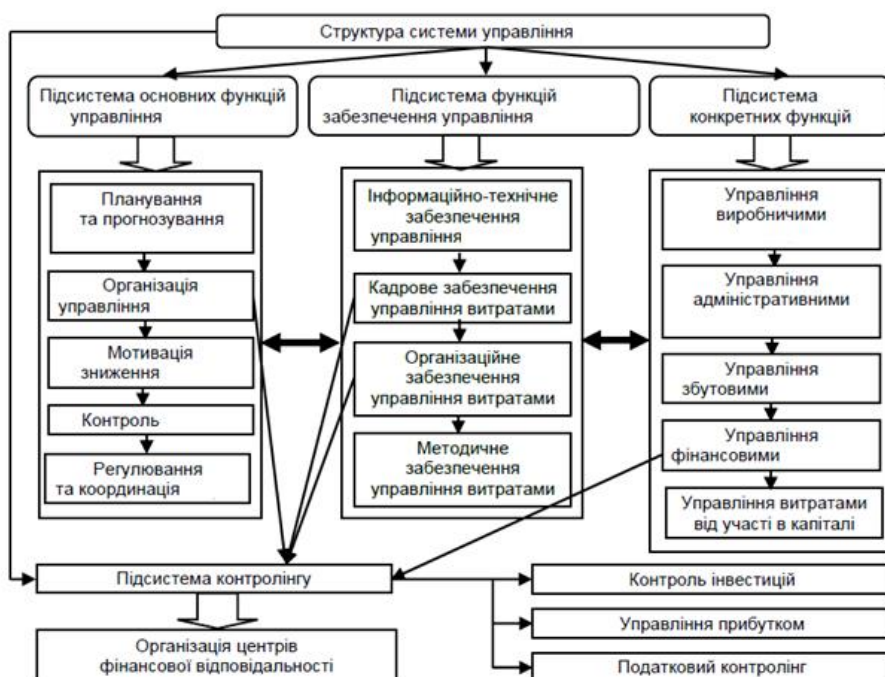

Рис.1.6. Структура системи управління бізнес-процесами [45, с. 29]

Послідовність розробки і впровадження ефективної системи управління бізнес-процесами виробництва складається з трьох етапів.

Етап перший – здійснення перед проектного дослідження і визначення основної мети підприємства в сфері управління бізнес-процесами виробництва. На цьому етапі необхідно проаналізувати реальний стан здійснення бізнес-процесів виробництва на основних ділянках і підрозділах виробничих процесів, оцінити ефективність їх формування і обґрунтувати напрями підвищення ефективності управління ними. Реальний стан здійснення бізнес-процесів доцільно визначити на базі інформації, яка надходить з центрів відповідальності за бізнес-процесами виробництва.

На основі здійснення досліджень другого етапу на підприємстві повинна сформуватись повна інформація щодо реалізації напрямів удосконалення системи управління бізнес-процесами виробництва, підвищення ефективності управління ними. Кінцевими матеріалами цього етапу мають бути визначення основних функцій управління бізнес-процесами та їх завдань у підвищенні ефективності діючої системи управління бізнес-процесами або забезпечення ефективності функціонування нової, спроектованої системи. В останньому випадку розробляється проект такої системи і подається до розгляду керівництву та власникам підприємства.

Третій етап – заключний, пов'язаний із впровадженням нової або удосконаленої системи управління бізнес-процесами виробництва. На цьому етапі має розроблятись план впровадження системи, в якому визначаються строки виконання основних заходів і відповідальні особи. Також доцільно створити робочу групу менеджерів, яка б відслідковувала процес впровадження системи управління бізнес-процесами виробництва, оцінювала ефективність їх функціонування на етапі впровадження нових або модернізованих функціональних підсистем системи управління бізнес-процесами виробництва.

Таким чином, в умовах ринкової системи господарювання особливої актуальності в управлінні бізнес-процесами набуває вирішення таких завдань, як: врахування інтересів всіх учасників бізнесу, розширення горизонтів та

глибини аналізу, можливість оцінки та моделювання операційних ризиків тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ільченко Н. Б. Механізм управління бізнес-процесами на підприємстві оптової торгівлі. Бізнес Інформ. 2018. № 6. С. 224-230.
2. Клепікова О. А. Сучасні технології моделювання бізнес-процесів підприємства. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер. : Економічна. 2014. № 4. С. 257-263.
3. Корецька О. В. Особливості процесу управління бізнес-процесами підприємств портової діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 14(1). С. 155-158.
4. Морщенок Т. С. Теоретические аспекты управления бизнес-процессами в контексте реализации стратегии развития предприятия. Бизнес Информ. 2014. № 11. С. 38-41.
5. Смоляр Л. Г., Здрілюк Л. А. Управління бізнес-процесами у сфері технологічних інновацій на підприємстві. Ефективна економіка № 12, 2013. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2599> (дата звернення : 22.09.2022 р.)
6. Денисенко Л. О., Шацька С. Є. Концептуальні засади класифікації бізнес-процесів, як основи формування бізнес- системи організації. Ефективна економіка. № 11, 2012. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1558> (дата звернення : 17.11.2022 р.)
7. Чернобай Л. І., Дума О. І. Бізнес-процеси підприємства: класифікація та структурно-ієрархічна модель [Текст]. Економічний аналіз : зб. наук. Праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. Том 22. № 2. С. 171-182.

ЗМІНИ СУСПІЛЬСТВА І ЦІННОСТЕЙ ЯК ЕКОНОМІЧНИХ КАТЕГОРІЙ

Нестеренко Володимир Іванович,

PhD student,

Сумський Державний Університет

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007 Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-1792-9823>

Вступ.

Питанням дослідження суспільства та суспільних цінностей, їх взаємного впливу, еволюційних змін у них, навіть у сучасній теорії присвячено чимало робіт. Майже всі вчені приймають аксіому, що основним багатством будь-якої держави, як і раніше, залишаються люди.

Людина, як носій інформації, формує інтелектуальний потенціал країни, забезпечує її конкурентні переваги на міжнародному ринку. Саме тому будь-яка втрата людських ресурсів незалежно від характеру і конкретних причин як в кількісному, так і в якісному аспектах, стає не лише внутрішньополітичною, але і геополітичною проблемою. Ці втрати дестабілізують і ослабляють країну, стаючи загрозою національній безпеці.

Дослідженню якості людських ресурсів присвячено роботи Г. Беккера, М. Блоуг, а пізніше - Л. Туроу, Э. Джиненсона, праці яких тісно пов'язані з розвитком теорії людського капіталу.

Зниження народжуваності: Дж. Галлахера, Мазура Н. О., Кабилочної О. О. Неодмінною частиною суспільства є суспільні цінності. Об'єктом дослідження є насамперед населення. Дані статистичних спостережень свідчать, що населення Землі стабільно збільшується (рис. 1).

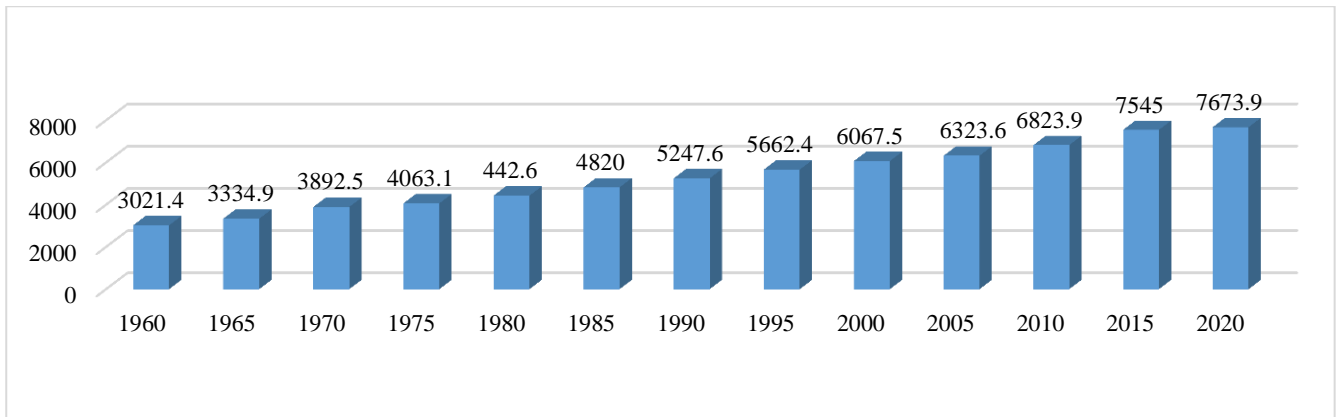

Рис. 1. – Чисельність населення Землі, млн. осіб [6]

Темпи збільшення населення не відрізняються стабільною динамікою. За період аналізу найбільше зростання населення відзначалося період 1965-1970 рр., коли чисельність населення Землі зросла на 16,7%. Найменший приріст чисельності населення був у період 2015-2020 рр., коли чисельність населення зросла на 1,7%.

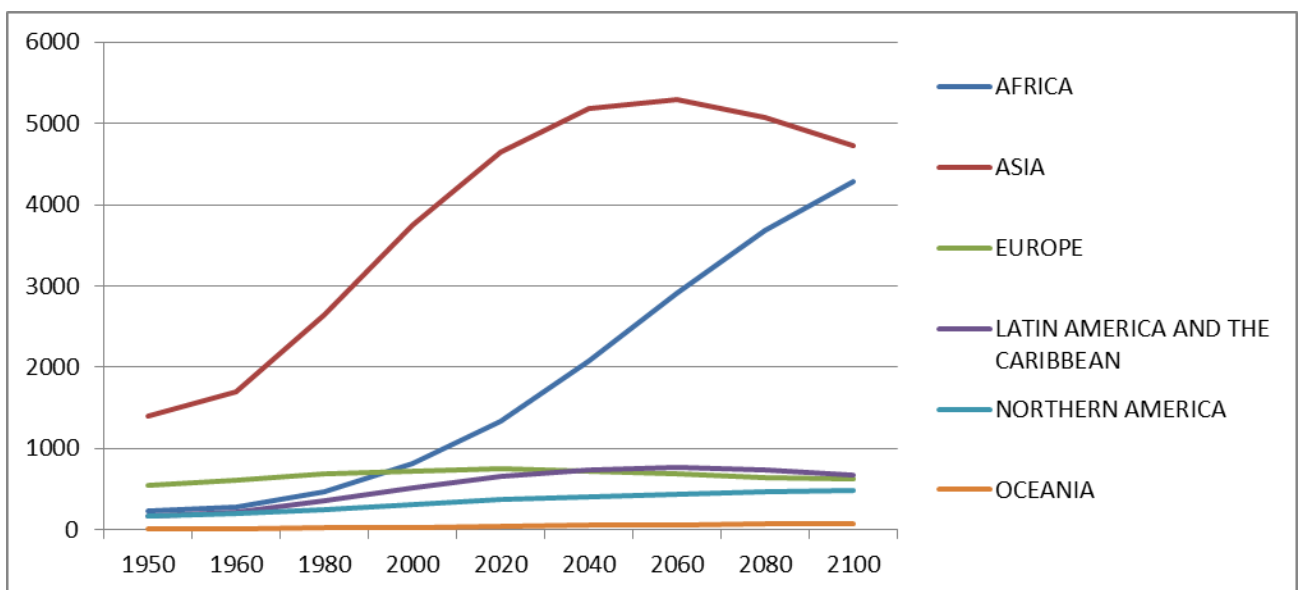

Рис. 2. – Прогноз населення по континентам (1950-2100), млн. осіб [8].

Прогнози та сценарії чисельності населення є важливим інструментом планування та управління ризиками для урядів, компаній, неурядових організацій та окремих осіб.

Якщо розглядати прогностні значення чисельності населення планети, то тут думки вчених розходяться. Деякі з них вважають, що населення

збільшуватиметься і до 2100 р. становитиме близько 11 млрд. осіб. [6]

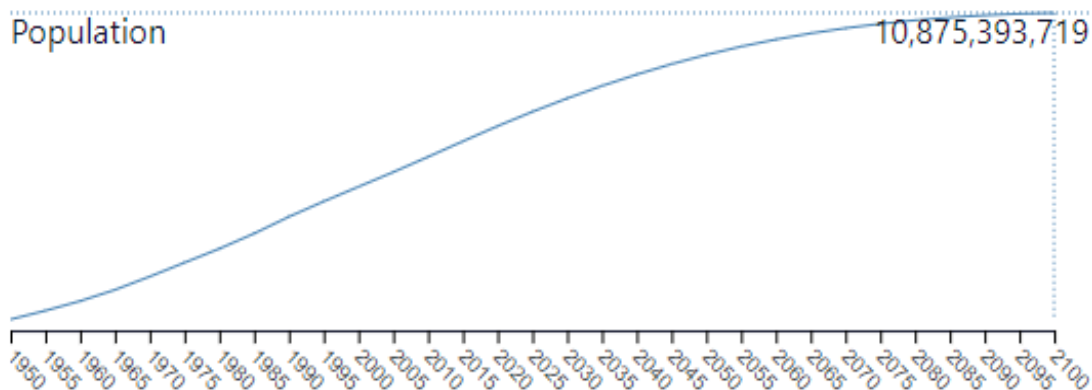

Рис. 3. – Чисельність населення Землі до 2100 року, осіб [6]

Інші дослідники зазначають, що до кінця XX століття більшість країн зіштовхнулися зі зниженням чисельності населення. У 23 країнах світу за збереження нинішніх тенденцій населення до 2100 р. може скоротитися наполовину [1].

Вчені передбачають, що чисельність населення планети досягне піку до 2064 р. (9,7 млрд), та почне скорочуватися і до кінця століття становитиме 8,8 млрд. [1].

Визначальним показником цих процесів є середня кількість дітей в однієї жінки. Якщо цей показник падає нижче 2,1, населення починає скорочуватися. У 1950 р. середньосвітовий рівень цього показника становив 4,7, а у 2017 р. – 2,4. За прогнозами групи експертів з університету штату Вашингтон у Сіетлі, 2100 р. він знизиться до 1,7 [1], [7].

Головні причини в тому, що все більше жінок роблять вибір на користь освіти та роботи, а також полегшення доступу до протизаплідних засобів. Мати менше дітей – це вибір жінок. У певному сенсі це історія їхнього успіху [1].

На листопад 2022 року населення землі вже складає 8 млрд людей [4].

Для України питання трансформації суспільства особливо важливе,

враховуючи військові дії на території країни. Конфлікт в Донбасі та воєнна агресія Росії привели до колосальних втрат людських життів. Йдеться не лише про загиблих. Багато людей залишили країну, тобто виїхали за її межі. Учені чекають зниження народжуваності, погіршення національного здоров'я і скорочення тривалості життя.

Загальні підтверджені втрати населення України через конфлікт до 2021 року налічували 1,1 млн осіб. До цього числа необхідно додати втрати від збільшення інтенсивності переходу тимчасової зовнішньої трудової міграції в постійну форму. Хоча це процес почався в Україні задовго до 2014 року, саме із-за подій на Донбасі кількість зовнішніх трудових мігрантів, які не повернулися в Україну постійно росте.

2022 рік. Внаслідок війни з Росією українців поменшає на мільйони. Зокрема, тому що війна тягне за собою підвищення рівня смертності, зниження народжуваності та погіршення стану здоров'я, зокрема через стреси, несвоєчасне лікування та недоступність якісної медичної допомоги. Частина евакуйованих жінок та дітей осяде за кордоном, налагодить побут і ніколи не повернеться до України. Це можуть бути варіанти втрат від 600 тис. до 5 млн співвітчизників.

В Україні за інформацією Світового банку близько 4,65 мільйона осіб (близько половини з яких діти і 40 відсотків жінки) стали біженцями в інших країнах. Ця криза, спричинена напливом біженців, розвивається найбільш швидко, з часів Другої світової війни. Близько 7,14 мільйона осіб були переміщені всередині країни, і принаймні вдвічі більше людей потребують життєво необхідної гуманітарної допомоги [8].

Серед вимушених внутрішніх переселенців, які не мають можливості повернутися на місця постійного проживання протягом п'яти років, понад 80% взагалі вже не повертаються. Це дані з аналізу світового досвіду [3].

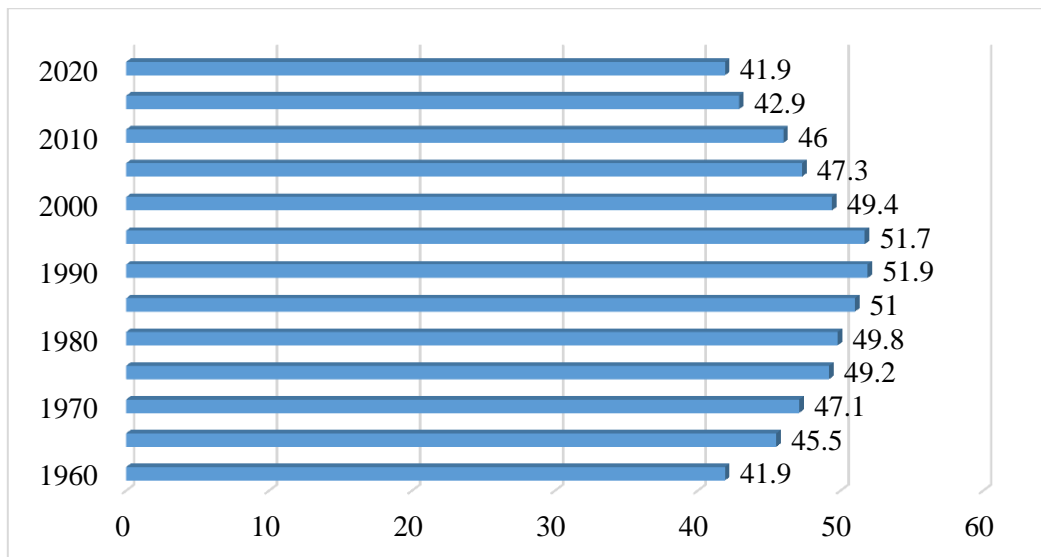

Рис. 4. – Чисельність населення України, млн. осіб [6]

Сьогодні чисельність населення України є приблизною величиною, оскільки єдиний перепис населення за роки незалежності був в Україні у 2001р.

На сьогодні Україна є одним із найбільших донорів людських ресурсів для пострадянських та європейських країн. Стрімко зростає кількість вперше оформлених дозволів на перебування наших громадян на території ЄС: якщо у 2008 році українці отримали 116 тис. таких дозволів, то у 2015 році – майже 500 тис. [9]

Поступово питома вага чоловіків в світі у загальній кількості населення знижується. Так, якщо в середині ХХ століття співвідношення статей було приблизно однаковим, то у 2020 р. питома вага чоловіків була нижчою за аналогічний показник жінок більш ніж на 8 процентних пунктів.

В даний час у більш розвинених регіонах світу вік понад однієї п'ятої частини населення становить 60 років і старше, а до 2050 р. згідно з прогнозами, до цієї вікової групи буде входити майже третина населення світу. У менш розвинених регіонах на частку літніх людей припадає 8% чисельності населення, а до 2050 р. люди похилого віку, як очікується, становитимуть п'яту частину світового населення [2].

Аналіз структури населення за віковими групами важливий, оскільки діти споживають більший обсяг продукції, ніж виробляють; вони вимагають багато

ресурсів для харчування, одягу, житла, медичного догляду та навчання і, як правило, не працюють.

Дорослі, навпаки, зазвичай вносять більше, ніж споживають, - як трудовою діяльністю, так і своїми заощадженнями, що сприяє накопиченню капіталу. Чистий внесок людей похилого віку, як правило, знаходиться десь посередині. Після досягнення похилого віку люди схильні менше працювати і або заощаджують менше, або витрачають заощадження для фінансування свого споживання з виходу на пенсію [5].

У 1950 року 8 % населення світу ставилося до категорії людей похилого віку (тобто у віці 60 років і старше). З того часу частка людей похилого віку в населенні світу поступово збільшилася до нинішніх 12% - приблизно 900 млн. чоловік. Проте зараз настає різка зміна.

До 2050 приблизно 2,1 млрд осіб, 22% населення Землі, буде більше 60 років. За прогнозами ООН, глобальний медіанний вік збільшиться приблизно з 28 років у цей час до 38 років у 2050 році, а частка літніх людей зростатиме у всіх країнах, крім Нігеру.

Значний вплив на формування суспільних цінностей надає релігія, яка супроводжує всі етапи розвитку суспільства та разом із суспільством формується і еволюціонує. Інститут релігії залишається найбільш стабільним. Основні види релігій, що існують у сучасному світі, представлені на рис. 5. [8].

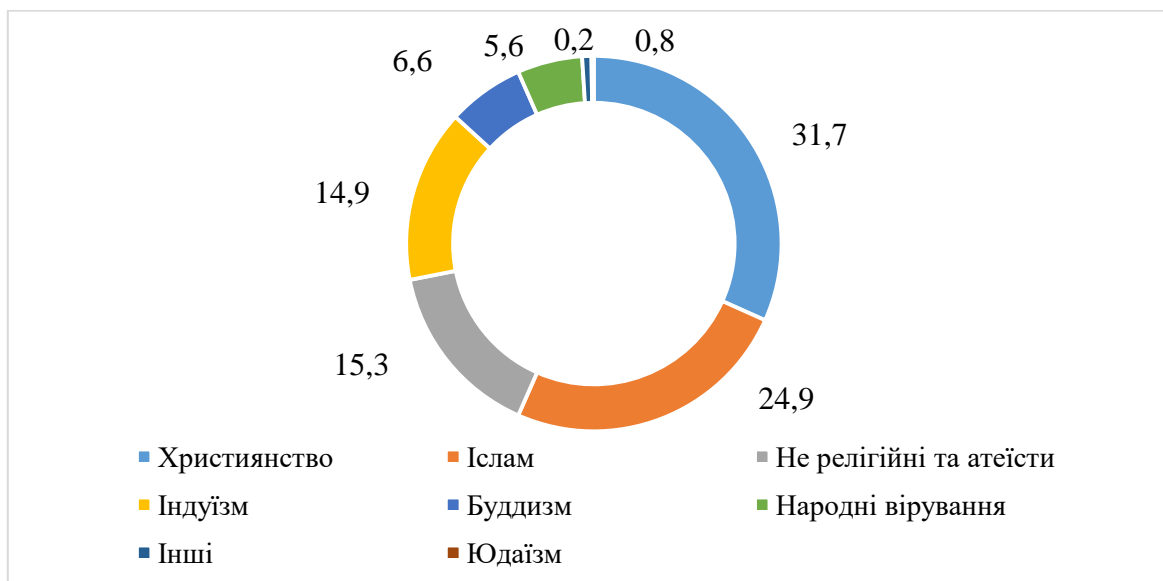

Рис. 5. – Структура населення по відношенню до релігій світу, % [8].

Нині дослідники відзначають такі шлюбні форми, як пробний шлюб, суінгерство, "відкритий" шлюб, шлюби-відвідування, синергамний шлюб (багатоженство), гомосексуальний шлюб. Для кожної форми шлюбу будуть притаманні певні суспільні цінності.

Дослідження та прогнози населення працездатного віку в сценарії для загального ВВП, показують порядок 25 провідних національних економік у 2017, 2030, 2050 та 2100 роках за базовим сценарієм (рис. 6). Згідно з прогнозами, Китай піднявся на вершину в 2035 році за базовим сценарієм, але потім його знову витіснили США в 2098 році, оскільки зменшення населення призвело до скорочення економічного зростання. Іншими країнами, підтриманими імміграцією, які піднялися в світовому рейтингу за ВВП, були Австралія та Ізраїль. Незважаючи на величезне скорочення чисельності населення, прогнозоване в цьому столітті, Японія залишалася четвертою за величиною економікою в 2100 році. [9].

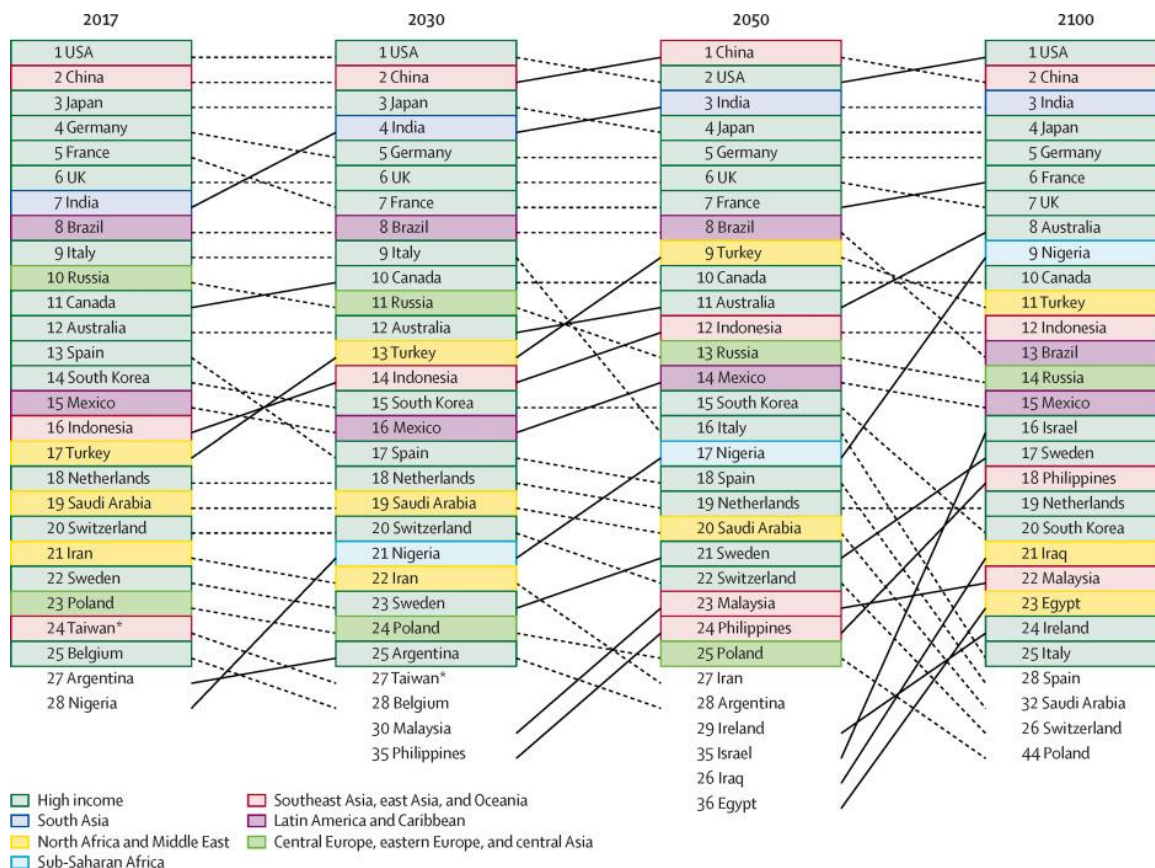

Рис. 6. – Рейтинг 25 найкращих економік за загальним ВВП у 2017 році та базовий сценарій у 2030, 2050 та 2100 роках [9].

Висновки. Висновки отримані за допомогою методів економіко-статистичного аналізу. Були проаналізовані наступні показники: темпи зміни населення як у світі, так і в Україні, тренди по роках за віковими показниками, рівень доходів людей, прогнози росту економік до 2100 року та інші.

Населення Землі стабільно збільшується до 2022 року. Нерівномірність зростання населення Землі відзначається як за показником часу, так й за показником частин світу. Розрахунки показують, що чисельність населення планети досягне піку до 2064 р. (9,7 млрд), та почне скорочуватися і до кінця століття становитиме 8,8 млрд.

Реагування на стабільно низьку народжуваність, ймовірно, стане головною проблемою політики в багатьох країнах, враховуючи економічні, соціальні, екологічні та геополітичні наслідки низької народжуваності.

Очікується, що в 23 країнах, включаючи Японію, Таїланд, Іспанію та Україну, населення скоротиться на 50% і більше.

Питання трансформації суспільства є актуальним для більшості країн світу, а для України це питання особливе актуальне. Через війну Росії в Україні, як у 2014 так і у 2022 роках мільйони людей стали біженцями в інших країнах. Ця криза, спричинена напливом біженців, розвивається найбільш швидко, з часів Другої світової війни. Більше ніж 10 мільйонів осіб були переміщені всередині країни та за кордон, і принаймні вдвічі більше людей потребують життєво необхідної гуманітарної допомоги. Формування соціальних і цінностей відбувається у процесі взаємодії релігії з іншими соціальними інститутами (політикою, економікою, мораллю, культурою, правом та сім'єю). Інститут релігії залишається найбільш стабільним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галлахер Джеймс. Мир ждет резкое падение рождаемости. В чем причина и чем это грозит? - URL: <https://www.bbc.com/russian/features-53417388>
2. Занятость и социальная защита в новом демократическом контексте // Международное бюро труда, Женева, 2013. <https://ilo.org/wcmsp5/groups/public/>

--ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_210127.pdf

3. Лібанова Е. "Україна єдина" — це мета, а не гасло.
<https://zn.ua/ukr/internal/ukrayina-yedina-ce-meta-a-ne-gaslo-.html>

4. Населення Землі // Country meters. - <https://countrymeters.info/ru/World>

5. Новый взгляд на экономическую географию // Доклад о мировом развитии / Ne International Bank for Reconstruction and Development/World Bank.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/630651468337159625/pdf/437380WDR0RUSS08B00PUBLIC0020090rus.pdf>

6. Пирамида численности населения мира с 1950 до 2100 года - URL:
<https://www.populationpyramid.net/>

7. The Lancet Journal «Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study»
[https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30677-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30677-2/fulltext)

8. World Bank 2022
<https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099547405052230400/idu063b2f81900861047a70b5540e3e950f93a8c>

9. Lancet Magazine (2020)
[https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30677-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30677-2/fulltext)

10. Pyramid of the world population from 1950 to 2100 (2019).
<https://www.populationpyramid.net/population-projections/africa+asia+europe+latin-america-and-the-caribbean+northern-america+oceania/>

11. РИНДЗАК О.Т. «МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ» (2020) стр. 408

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Новицька О. В.

к.е.н, доцент каф. публічні фінанси,

Козій Н. С.

к.е.н, доцент, доцент каф.

фінансових ринків та технологій,

Державний Податковий Університет,

м. Ірпінь, Україна

Вступ. У Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет», зазначено, що проблема прозорості дій влади на будь-якому рівні сьогодні особливо актуальна, оскільки прозорість – основна умова відкритості рішень владних структур. Одна з основних задач системи «Прозорий бюджет» – автоматизувати бюджетний процес та викоринити корупційну складову в цьому процесі [1]. Для розв’язання даної проблеми Концепцією передбачено створення такої інформаційної системи, яка дозволить громадянам України контролювати державні органи, що беруть участь в процесі управління публічними коштами на всіх етапах їх планування та використання.

Ціль роботи. Проаналізувати стан реалізації Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» на даний час.

Матеріали та методи. Огляд та аналіз інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» щодо громадського контролю та оцінки ефективності управління державними органами публічних фінансів.

Результати та обговорення. Так, в Україні створено і запущено в дію Інформаційно-аналітичну систему «Прозорий бюджет» [2] (ІАС «Прозорий бюджет»). На рис. 1. наведена головна сторінка ІАС «Прозорий бюджет» та меню платформи публічних фінансів «Є-data».

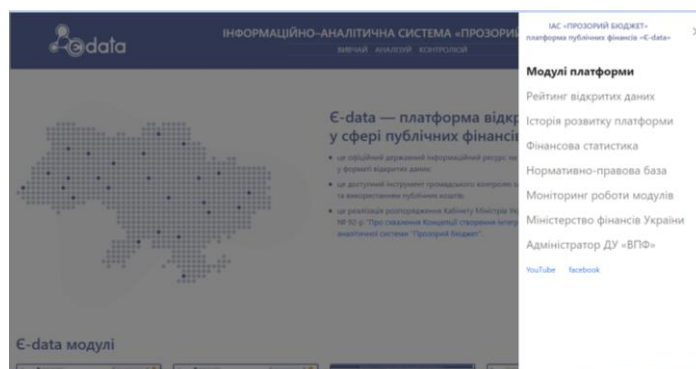

Рис. 1. Інтерфейс ІАС «Прозорий бюджет» та меню платформи публічних фінансів «E-data»

Звернемо увагу що дана система містить E-data модулі, які надають користувачу відкритий доступ до:

– найбільшої відкритої бази даних про використання публічних коштів розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктами господарювання державної і комунальної власності, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування. З цією метою впроваджений **Єдиний веб-портал використання публічних коштів** [3]. На рис. 2 зображений інтерфейс даного веб-порталу та його основне меню.

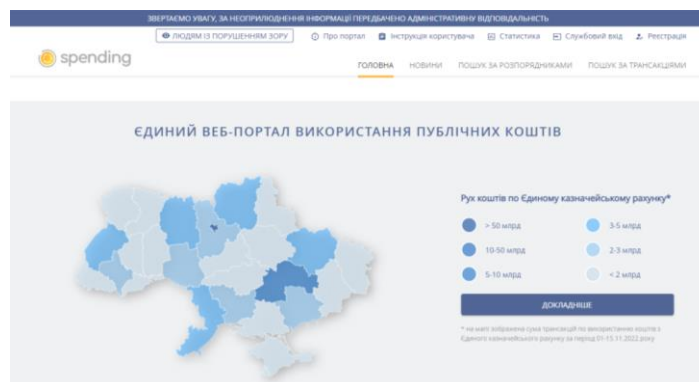

Рис. 2. Головна сторінка Єдиного веб-порталу використання публічних коштів

Як ми бачимо на даному веб-порталі користувачі мають можливість отримати будь-яку інформацію про обсяги надходжень та напрями використання бюджетних коштів головними розпорядниками починаючи з вересня 2015 року по даний час. Звернемо увагу, що інформація на порталі

поновлюється у режимі реального часу, а за неоприлюднення інформації передбачено адміністративну відповідальність;

– основних бюджетних показників, спрямованих у доступній формі інформувати громадян про основні цілі, завдання та пріоритети бюджетної політики, джерела наповнення бюджету, обґрунтування бюджетних витрат, планові і досягнуті результати використання бюджетних коштів. Усі ця інформація розміщена на **Державному веб-порталі бюджету для громадян України** [4]. На рис. 3 наведена головна сторінка Державного порталу і його меню.

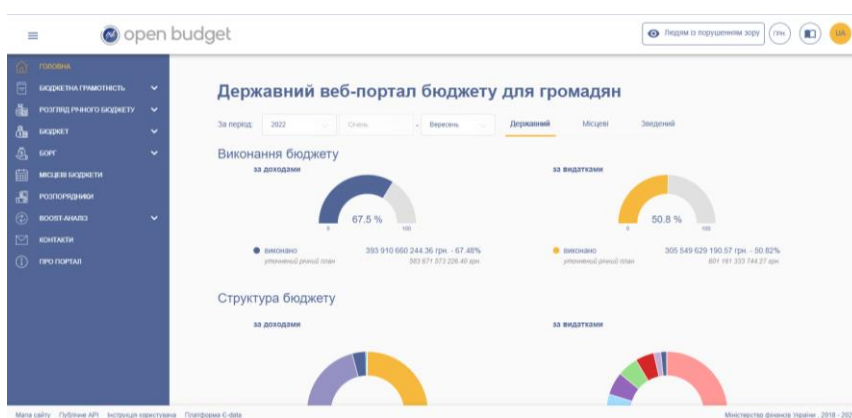

Рис. 3. Головна сторінка Державного веб-порталу бюджету для громадян України і його меню

Також для користувачів даної інформації на Державному веб-порталі створений інструмент, що дозволяє у легкій і зрозумілій формі здійснювати аналіз бюджетних показників (BOOST) [5];

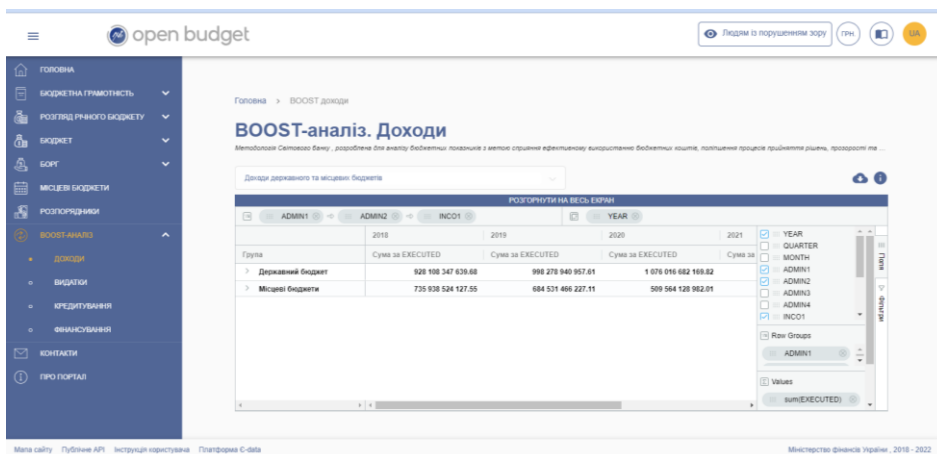

Рис. 4. Інструмент аналізу бюджетних показників (BOOST)

– реєстру проектів соціального й економічного розвитку України, які реалізуються із залученням коштів міжнародних фінансових організацій. Для цього створений і запущений в роботу Державний веб-портал реєстру проектів соціального й економічного розвитку України [6]. На рис. 5 головна сторінка Державний веб-портал реєстру проектів соціального й економічного розвитку України.

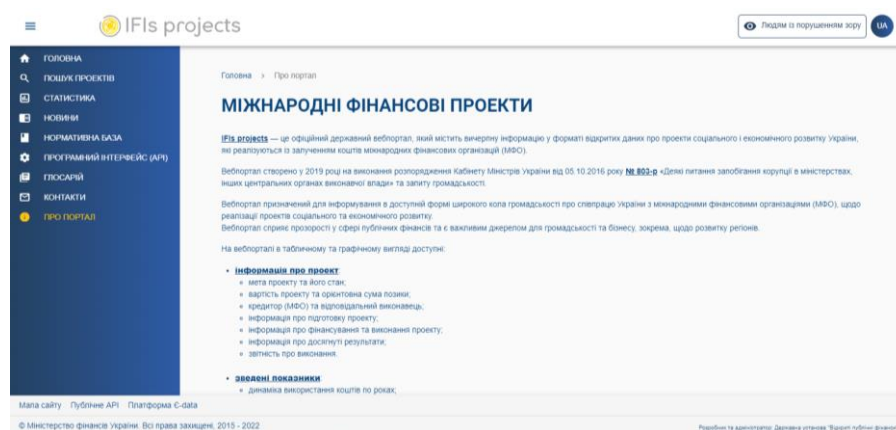

Рис. 5. Головна сторінка Державний веб-портал реєстру проектів соціального і економічного розвитку України

На даному веб-порталі у доступній формі наводиться статистика щодо динаміки використання коштів за роками та структура фінансування проектів галузевих програм, за кредитором та відповідальними виконавцями. Також скориставшись меню на головній сторінці ми можемо перевірити наповненість даного реєстру та доступність інформації для широкого кола користувачів, а відповідальні посадові особи органів самоврядування можуть залишити заявку на фінансування проекту;

– інтерактивних аналітичних інструментів щодо проведення порівняльного аналізу діяльності закладів вищої освіти, а також щодо бюджетних видатків на загальну середню освіту. Вони дозволяють проаналізувати дані як в цілому за Україною, так і за окремими областями чи окремими закладами освіти [7]. Якщо ми клацаємо на відповідний модуль, він направляє нас на сторінку сайту Міністерства фінансів України, де надана вичерпна інформація та створені додаткові інструменти, що надають можливість користувачу зробити власне сортування аналітичних даних за

об'єктом освіти. На рис. 6 наведений інтерфейс сторінки Міністерства фінансів України інтерактивних аналітичних інструментів щодо проведення порівняльного аналізу діяльності закладів вищої освіти, а також щодо бюджетних видатків на загальну середню освіту.

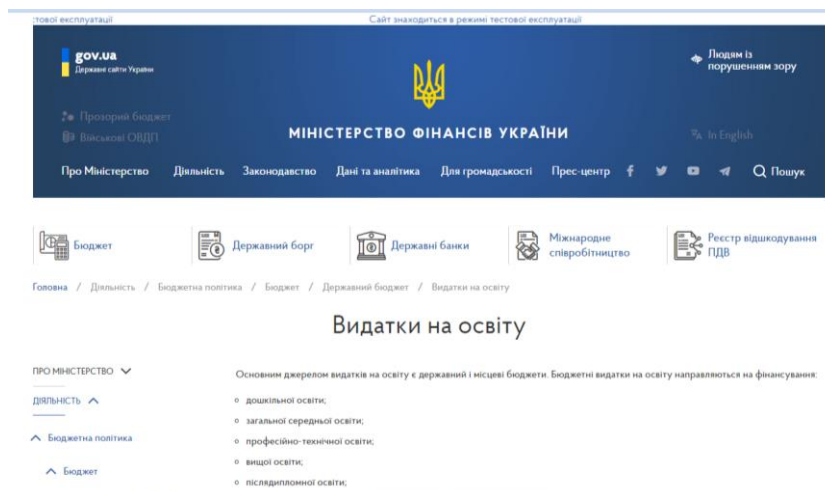

Рис. 6. Інтерфейс сторінки Міністерства фінансів України інтерактивних аналітичних інструментів щодо проведення порівняльного аналізу діяльності закладів вищої освіти, а також щодо бюджетних видатків на загальну середню освіту

Усі вищезазвані портали відкритих даних створені відповідно до Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет». Але це далеко не вичерпний перелік інформаційних модулів, що містить в собі ІАС «Прозорий бюджет». На рис. 7 наведені Є-data модулі, що також входять до ІАС «Прозорий бюджет» поміж тих, що описані вище.

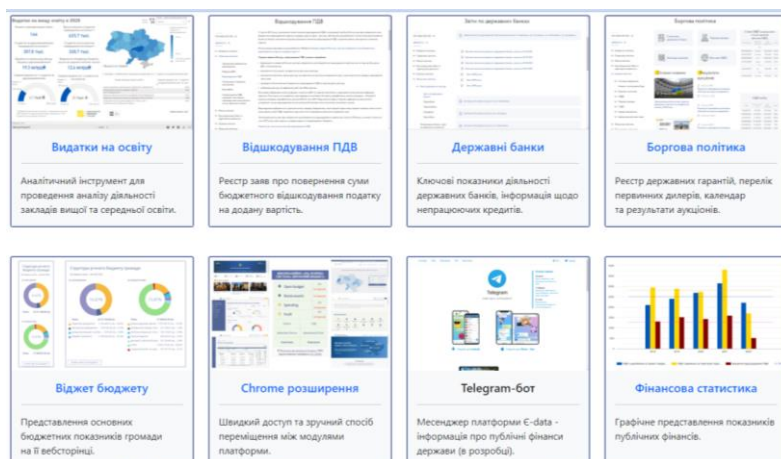

Рис. 7. Є-data модулі, що також входять до ІАС «Прозорий бюджет»

Як ми бачимо передбачений навіть телеграм-бот, що на даний час знаходиться в розробці. Ознайомившись із роботою ІАС «Прозорий бюджет» зауважимо, вона створена таким чином, що інформація на усіх порталах оновлюється в режимі реального часу і передається в автоматичному режимі фінансовими органами всіх рівнів бюджетної системи.

Також необхідно звернути увагу на важливий факт, що будь-який громадянин може стати впевненим користувачем даної ІАС. Державною установою «Відкриті публічні фінанси» розроблений та впроваджений навчальний курс «Є-data»: можливості та ефективний контроль за публічними фінансами», що розміщений на Prometheus – українській платформі масових відкритих онлайн-курсів [8]. Цей курс безплатний і доступний для всіх.

Висновки. Отже, усі вищенаведені фактори, що реалізовані в Україні з метою подолання корупції у сфері управління публічними коштами враховують рекомендації Світового банку, Міжнародного валютного фонду та Міжнародного бюджетного партнерства щодо міжнародних стандартів прозорості, як «Відкритий бюджет» (Open Budget), Відкриті витрати (Open Spending), Відкриті контракти (Open Contracting) та Участь громадськості (Citizen Participation) [9]. Також вони дозволяють здійснювати громадський контроль, проводити оцінку ефективності та оприлюднювати її результати як на рівні країни, так і на міжнародному рівні. Окрім того, вільний доступ до такої інформації створює умови швидкого доступу місцевих громад до міжнародного фінансування програм соціальних і економічного розвитку. Результативність впровадження даної системи «Прозорий бюджет» потребує подальшого вивчення.

ДЖЕРЕЛА

1. Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи “Прозорий бюджет” / Розпорядження Кабінету Міністрів України № 92-р від 11 лютого 2016 р. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80#Text>.

2. Платформа відкритих даних у сфері публічних фінансів. URL: <https://edata.gov.ua> (дата звернення: 17.11.2022 р.).
3. Єдиний веб-портал використання публічних коштів URL: <https://spending.gov.ua> (дата звернення: 17.11.2022 р.).
4. Державний веб-портал бюджету для громадян України. URL: <https://openbudget.gov.ua> (дата звернення: 17.11.2022 р.).
5. Державний веб-портал бюджету для громадян України. URL: <https://openbudget.gov.ua/analytics/incomes> (дата звернення: 17.11.2022 р.).
6. Державний веб-портал реєстру проектів соціального і економічного розвитку України. URL: <https://proifi.gov.ua> (дата звернення: 17.11.2022 р.).
7. Офіційна веб-сторінка Міністерства фінансів України інтерактивних аналітичних інструментів щодо проведення порівняльного аналізу діяльності закладів вищої освіти, а також щодо бюджетних видатків на загальну середню освіту. URL: <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education> (дата звернення: 17.11.2022 р.).
8. Офіційний веб-сайт Prometheus. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+EDATA101+2021_T3/about (дата звернення: 17.11.2022 р.).
9. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/open-budget>. (дата звернення: 17.11.2022 р.).

ОСОБЛИВОСТІ КОН'ЮНКТУРИ СВІТОВОГО РИНКУ ВЕРТОЛЬОТобУДУВАННЯ

Прушківська Емілія Василівна,

д.е.н., професор

Дерев'ягін Михайло Володимирович,

аспірант

Шмирін Ілля Андрійович

магістрант

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. В умовах посилення впливу глобальних викликів, активізація впровадження досягнень науково-технічний прогресу виникає розвитку галузей економіки, котрі з одного боку підвищують рівень конкурентоспроможності, а з іншого – вирішують важливі завдання цивільного та військового характеру. Такою галуззю є вертольотобудування – важлива складова авіаційної промисловості, яка задовольняє суспільні потреби та запити оборонного комплексу. Важливими елементами вертольотобудування є дослідницько-конструкторські бюро, заводи, науково-дослідні інститути, які мають потужну виробничу та експериментальну інфраструктури. Лідерами за розвитком вертольотобудування є США, Велика Британія, Франція, Італія, Німеччина, Японія та інші. Необхідність розвитку і підтримки вертольотобудування обумовлена значущістю галузі як для цивільного господарства, так і для реалізації військових цілей.

Мета. Метою дослідження є виокремлення особливостей світового ринку вертольотобудування.

Методи та матеріали. У дослідженні застосовані такі групи методів загальнотеоретичні та спеціальні методи. Зокрема: системний та абстрактний при дослідженні значущості галузі вертольотобудування для розвитку та конкурентоспроможності економіки. Для аналізу кон'юнктури ринку

вертольотобудування та прогнозування його розвитку в майбутньому були використані методи порівнянь, аналізу і синтезу, конкретного й абстрактного. Також були проаналізовані наукові доробки українських і зарубіжних економістів, які окреслюють особливості ринку вертольотобудування та прогноз його розвитку.

Результати та обговорення. Реалії сьогодення обумовили активізацію ринку вертольотів порівняно із попереднім періодом. Розвинуті країни постійно вдосконалюють парк вертольотів. Причинами зазначеного є з одного боку, вихід з ладу внаслідок значного терміну експлуатації або участі у військових діях, а з іншого – необхідність технічного вдосконалення, враховуючи досягнення науково-технічного прогресу.

Зауважимо, що вертольоти можуть використовуватися для цивільних потреб та військовій галузі. Лідером цивільного вертольотобудування є європейський консорціум Eurocopter, який є поєднанням вертольотобудівних корпорацій Франції і ФРН. Консорціум контролює 45% ринку нових вертольотів, з яких 60% - вертольоти цивільної авіації.

Підкреслимо, що на світовому рівні Eurocopter є єдиним консорціумом, якому вдалося налагодити майже повний серійний збір лінії вертольотів, злітна маса яких складає 1,5-11 т [1].

Сучасний ринок вертольотобудування представлений вертольотами четвертого та п'ятого поколінь, які мають такі переваги: швидкість польоту, перевезення вантажів більшої маси; нижчі витрати палива, вищий рівень ефективності виконання польотів, зменшення навантаження на пілота за рахунок автоматизації управління тощо.

За прогнозами організації «Forecast International» при службі аналізу оборонного ринку DMS (Defence Marketing Services) у США [2] очікується значне зростання ринку вертольотної продукції за період 2021-2031 р. (рис.1).

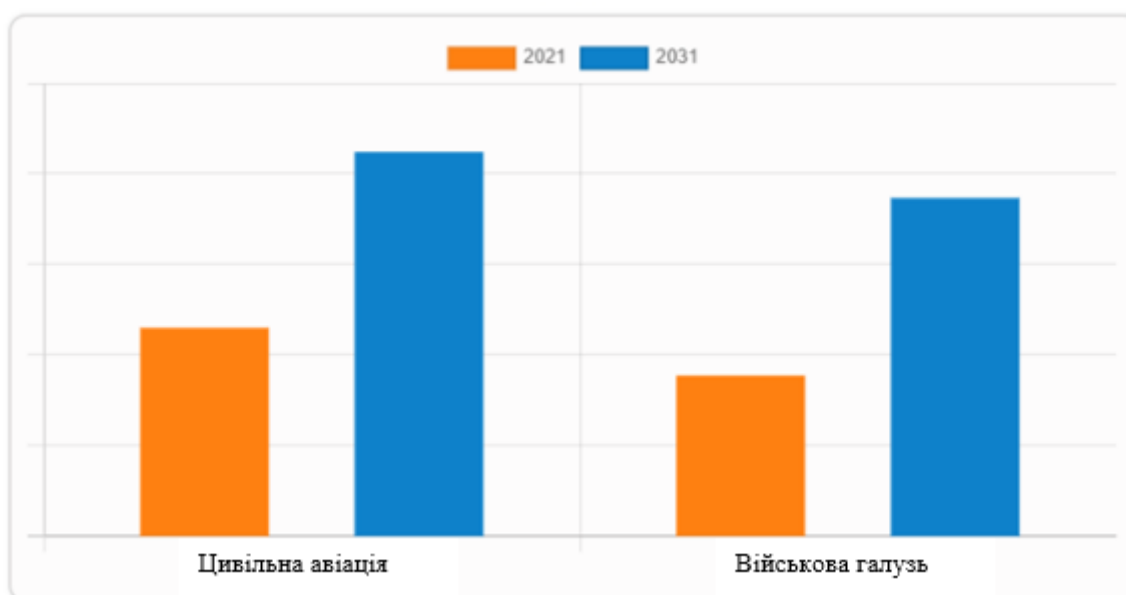

Рис. 1. Ринок вертольотів 2021-2031 рр. (прогноз)

Джерело: побудовано автором за даними: [2, с. 102]

Аналіз трендів галузі вертольотобудування та прогноз (рис. 1) демонструє активізацію використання вертольотів для цивільних цілей (до 2031 р. зростання біля 100%) та у військовій галузі (збільшення більше ніж 100%). За прогнозними даними до 2031 р. вертольоти будуть більше використовуватися для потреб цивільної авіації.

За прогнозами інших експертів що обсяг світового ринку вертольотів зросте з 48,74 млрд дол США у 2022 р. до 74,46 млрд дол США до 2029 р., за середньорічного темпу зростання 6,24% за період 2022-2029 років [3].

Прогноз ринку вертольотобудування за період 2019-2027 рр. підтверджує попередні передбачення. Так, якщо у 2019 р. світовий ринок вертольотів склав понад 48 млрд дол США, тоді як у 2027 р. Зростання складе більше 68 млрд дол США. Виробниками-лідерами ринку вертольотобудування є Airbus, Bell і Leonardo [4].

Прогнозується збільшення використання вертольотів у пошуково-рятувальній діяльності (SAR), екстреній медичній допомозі (EMS), а також використання в діяльності правоохоронних органів, гарантуванні громадської безпеки та діяльності пожежних служб тощо [5], що і сприяє активізації

використання продукції вертольотної галузі в цивільній авіації.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна підсумувати, що головним чинниками, котрі сприяють активізації розвитку галузі і вертольотобудування є підвищення цін на енергоресурси та паливо, зростаючі потреби на вертольоти як у цивільній так і військовій галузях. Перспективним для підтримки розвитку вертольотобудування є створення спільних підприємств, поєднання зусиль, тобто міжнародна кооперація

ЛІТЕРАТУРА

1. Казак В. М., Огир А. Г. Аналіз світового ринку вертольотів і перспективи його розвитку. Наукоємні технології, 2011. № 1–2 (9–10). С. 20-23.
2. Сафонов І. Є., Коротін С. М. Тенденції розвитку вертольотобудування у світі та його перспективи в Україні. Ukrainian Air Power. 2021. № 1(1). С. 102–107.
3. Global helicopter market. URL: <https://www.alliedmarketresearch.com/helicopters-market-A06230>.
4. Size of the global helicopter market from 2019 to 2027. URL: <https://www.statista.com/statistics/1117653/global-helicopter-market-size-end-use/>
5. Commercial Helicopter Market Size, Share & Trends Analysis Report By Type (Light, Medium, Heavy), By Application, By Region, And Segment Forecasts, 2022 – 2030. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/commercial-helicopters-market>.

ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДЛЯ НАЛЕЖНОГО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНІВ

Смолінська Софія Дмитрівна

к.е.н., доцент

Нурієва Вікторія Романівна

студентка

Львівський національний університет

імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. / Introductions. На сьогодні у державі в умовах фінансової децентралізації і оновлення бюджетного механізму в контексті євроінтеграційного напрямку, воєнних дій на території України важлива роль надається органам місцевого самоврядування, як основній складовій державної влади. Завдяки децентралізації місцеві бюджети України збільшують свої повноваження щодо участі місцевої влади у розвитку підконтрольних територій, що включає наближення до європейських стандартів економіко-соціального розвитку та переформатування бюджетної політики в напрямі посилення ролі органів місцевого самоврядування. Тому дослідження даного питання є актуальним.

Мета роботи. / Aim. Дослідження теоретичних і аналітичних аспектів функціонування органів місцевого самоврядування та удосконалення системи місцевого самоврядування в сучасних умовах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для написання наукової роботи було здійснено дослідження нормативно-правового забезпечення, вітчизняні та закордонні публікації авторів.

Результати та обговорення./Results and discussion. На сьогодні, неможливо уявити демократичну та соціально-правову державу без функціонування системи місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування є однією із ключових інституцій вираження народовладдя та

уособлює одну з центральних концепцій конституційного ладу. Тому вивчення її теоретичних засад функціонування є важливим питанням.

При аналізі місця та ролі місцевого самоврядування в політичній системі головний наголос звичайно робиться на тому, чи є вони складовою частиною механізму держави [1].

Для управління інституцією місцевого самоврядування потрібно її структурувати, оскільки це спростить регулювання діяльності усіх складових системи місцевого самоврядування. В сучасних умовах у світі налічується декілька моделей формування системи місцевого самоврядування. Ці моделі різняться за організаційною структурою та характером взаємовідносин місцевих органів влади із центральними органами влади (табл. 1).

Таблиця 1

Моделі організації системи місцевого самоврядування

Модель	Характеристика моделі
Муніципальна (англосаксонська) модель: Велика Британія, США, Канада, австралія	Характерною особливістю такої моделі є: 1) значна автономія органів місцевого самоврядування; 2) відсутність на місцях повноважних представників центральної влади, які б опікали органи місцевого самоврядування; 3) виборність ряду посадових осіб місцевого самоврядування; 4) органи місцевого самоврядування можуть робити лише те, що прямо передбачено законом – це так званий позитивний принцип правового регулювання; 5) контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування здійснюється переважно непрямым шляхом – через центральні міністерства, а також тут діє жорсткий судовий контроль.
Біполярна модель (включає романо-германську, французьку, континентальну): Франція, Італія, Польща, Болгарія, Турція та ін.	Для цієї моделі характерні такі особливості: 1) у порівнянні з англо-американською моделлю тут більш високий ступінь централізації, а також наявне вертикальне підпорядкування; 2) поєднання місцевого самоврядування та прямого державного управління на місцях; 3) органам місцевого самоврядування дозволяється робити все, що не заборонено законом, що є негативним принципом правового регулювання. Континентальна модель може існувати на всіх субнаціональних територіальних рівнях (окрім низового) або лише на низовому рівні.
Іберійська модель:	Передбачає, що управління на місцях здійснюють обрані населенням представницькі органи місцевого

Іспанія, Бразилія, Мексика, Португалія	самоврядування (наприклад, ради) і відповідні головні посадові особи місцевого самоврядування (наприклад, мери, префекти), які одночасно є головами відповідних рад, їх виконавчих органів і затверджуються центральною владою, як представники державної влади у відповідних адміністративно-територіальних одиницях з правом контролю за діяльністю ради.
Змішана модель: Австрія, ФРН	Правові засади цієї системи закладені ще у пруському Статуті міст, запровадженому фон Штейном у 1808 р. Він передбачав розвиток системи общинного самоврядування: нарівні з представницьким міським органом утворювався колегіальний виконавчий орган – магістрат.
Радянська модель: В'єтнам, Куба, КНР	Характерні особливості: 1) базується на запереченні розподілу влади і визнанні повновладдя представницьких органів знизу до верху; 2) всі ради є органами державної влади на своїй території; 3) рада обирає інший державний колегіальний орган – виконавчий комітет, який одночасно підпорядковується цій раді та виконавчому комітету вищого рівня.

Джерело: Побудовано автором на основі [2]

Україна входить до змішаної моделі організації місцевого самоврядування і поєднує у собі ознаки біполярної й англо-саксонської моделей.

Відповідно до чинного законодавства України, наша система місцевого самоврядування включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення [3].

А у містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету [3].

Кожен орган місцевого самоврядування повинен створити структурні

підрозділи/посади, які є обов'язковими для забезпечення функціонування органу (табл. 2).

Таблиця 2

**Обов'язкові структурні підрозділи/посадові особи органу
місцевого самоврядування**

№ п/п	Місто	Селище	Село
1	Міський голова	Селищний голова	Сільський голова
2	Заступник (-и) з питань діяльності виконавчих органів	Заступник (-и) з питань діяльності виконавчих органів	Заступник (-и) з питань діяльності виконавчих органів
3	Секретар ради	Секретар ради	Секретар ради (секретар виконавчого комітету)
4	Керуючий справами (секретар) виконавчого комітету	Керуючий справами (секретар) виконавчого комітету	-
5	Староста	Староста	Староста
6	Відділ персоналу	Відділ персоналу	Відділ персоналу
7	Відділ організаційної роботи	Відділ організаційної роботи	Відділ організаційної роботи
8	Відділ бухгалтерського обліку та звітності	Відділ бухгалтерського обліку та звітності	Відділ бухгалтерського обліку та звітност

Джерело: Побудовано автором на основі [3-4].

Для наочного розуміння організаційно-структурного функціонування місцевого самоврядування розглянемо систему місцевого самоврядування міста Львова, яка включає:

1. Територіальну громаду м. Львова.
2. Львівську міську раду.
3. Львівського міського голову.
4. Виконавчі органи Львівської міської ради.
5. Органи самоорганізації населення [9].

Висновки./Conclusions. Отже, оцінивши організаційні аспекти функціонування системи місцевого самоврядування можна зазначити, що система місцевого самоврядування включає багато структурних одиниць, які

формується відповідно до адміністративно-територіального поділу держави, взаємовідносин з центральними органами державної влади та місцевих вимог суспільства, а це забезпечує належний рівень фінансового забезпечення та розвитку територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Співак Д. П. Сучасні теорії та моделі місцевого самоврядування.

URL:

<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1632/Spivak.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 26.11.2022).

2. Кульчій І. О., Штепа А. А. Формування та розвиток системи місцевого самоврядування: досвід країн Європейського союзу. Державне управління: удосконалення та розвиток. №6. 2016. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=975> (дата звернення: 26.11.2022).

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. №280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.11.2022).

4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 26.11.2022).

LEGAL SCIENCES

UDK 346.5

REVOCATION OF THE BANKING LICENSE AND LIQUIDATION OF THE BANK

Helych Alla Oleksandrivna,
Candidate of Law, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Helych Yuliia Oleksandrivna,
Candidate of Law, Associate Professor,
National Transport University
Kyiv, Ukraine

Introductions. State regulation of the relevant market creates the need to create public legal foundations for its functioning. Thus, individual legal statuses of participants, peculiarities of the legal regime of their economic activity, special requirements for licensing, as well as the powers of market regulators form strict requirements for the proper and stable existence of a part of the relevant economic system.

Aim. The aim of this paper is to establish the grounds and conditions for the termination of banking activities in Ukraine, to highlight their features, and to find ways to solve the shortcomings in the regulation of the studied relations

Materials and methods. The paper is executed by applying the general research and special methods of scientific cognition.

Results and discussion. Mechanisms of state regulation of the economy in a generalized sense are a set of interconnected methods, tools and forms of ensuring purposeful regulated influence of the state, which, according to directions, are grouped into mechanisms of regulation of entrepreneurial activity, regulation of

monetary and credit and budgetary and financial spheres, investment and innovation activities, etc [2, p. 130].

The legal regulation of the structure of the banking system, the economic, organizational and legal principles of the creation, operation, reorganization and liquidation of banks is carried out by the Law of Ukraine “On Banks and Banking Activities” (further – Law No. 2121) (Part 1, Article 1). Functions of banking regulation and supervision on an individual and consolidated basis over the activities of banks and banking groups within the limits and procedure provided by the legislation of Ukraine are carried out by the National Bank of Ukraine (further-NBU) (Part 2 of Article 55 of the Law of Ukraine “On the National Bank of Ukraine”, further – Law No. 679). In addition, the Law of Ukraine “On the Individual Deposit Guarantee System” (hereinafter – Law No. 4452) establishes the legal, financial and organizational principles of the functioning of the Individual Deposit Guarantee System, the powers of the Individual Deposit Guarantee Fund (further – the Fund), the procedure for the payment of Fund compensation on deposits, as well as regulate relations between the Fund, banks, and the NBU, determine the powers and functions of the Fund regarding the withdrawal of insolvent banks from the market and the liquidation of banks.

In the legal literature, the classification of the procedure for licensing economic activity is proposed and substantiated, depending on the specifics of legal regulation: 1) general – unified procedure established by the Law of Ukraine “On Licensing Types of Economic Activity”; 2) particular – is based on the general norms of the Law, but has certain features defined by a particular law; 3) special – established by special laws and does not provide for the extension of the Law [1, p. 3].

The general rule of the Law of Ukraine “On Licensing of Types of Economic Activities” establishes the possibility of suspending the validity of the license in whole or in part, which consists in the temporary suspension of the business entity’s right to carry out the type of economic activity or part of the type of economic activity for which it has been issued a license, through acceptance by the authority licensing decision to suspend the validity of the license in whole or in part, which is

recorded in the license register (Parts 1-3 of Article 1).

Law No. 2121, on the other hand, establishes another legal consequence of revocation of a banking license – liquidation of the bank (clause 2, part 1, article 77). So, the NBU has the right to revoke a banking license on its own initiative if:

1) it was discovered that the documents submitted for obtaining a banking license contain inaccurate information;

2) the bank has not performed any banking operation within a year from the date of obtaining a banking license;

3) a systematic violation by the bank of the legislation in the field of prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, or the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction has been established (Part 2 Article 77).

A separate procedure has been established, according to which the NBU makes a decision on revoking a bank's banking license and liquidating the bank at the proposal of the Fund within five days from the date of receipt of such a proposal by the Fund (Part 3 Article 77).

The Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Improvement of Banking Regulation Mechanisms” on 13.05.2020 No. 590-IX (further – Law No. 590) prescribes Art. 77 of Law No. 2121 which was supplemented by a rule according to which “the initiated procedure for the liquidation of a bank cannot be stopped/terminated, including in the case of recognition of unlawful (illegal) and cancellation of individual acts of the National Bank of Ukraine and/or the Deposit Guarantee Fund of natural persons, which were the basis for its beginning” (Part 6).

Therefore, even in the case of illegality of the actions of the NBU or Fund regarding the initiation of the bank liquidation procedure, there is no consequence of stopping the initiated procedure. These changes led to the establishment of specifics of proceedings in cases regarding the appeal of individual acts of the National Bank of Ukraine, the Federal Financial Supervisory Service of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, the National Commission for Securities and the Stock Market

and decisions of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the withdrawal of banks from the market (Article 266-1 of the Code of administrative proceedings of Ukraine), among others highlight the following:

a) the filing of a claim, as well as the opening of proceedings in an administrative case, do not stop the effect of the contested individual act/decision (part 3);

b) specifics of determining the amount of damage caused by illegal (illegal) individual acts/decisions specified in the first part of this article are established by Law No. 2121 (Part 8);

c) recognition as unlawful (illegal) and cancellation of an individual act/decision specified in part one of this article, or its separate provisions: 1) does not restore the position of the bank that existed before the adoption of such an act/decision, including the legal status of this bank, and does not restores the positions/rights of persons who were members of the bank at the time of adoption of such an act/decision; 2) cannot be a basis for declaring invalid, void, illegal and canceling any decisions, transactions or other actions/recognition of illegal inaction, adopted, committed or allowed in the procedure of withdrawing an insolvent bank from the market/bank liquidation; 3) does not give rise to any rights of persons who were members of the bank at the time of adoption of such an individual act/decision, except for the right to compensation for the damage caused (Part 9);

d) the court may not make any other decision that may have the effect of stopping/terminating the initiated procedure for withdrawing an insolvent bank from the market and/or liquidating the bank (Part 10).

That is why 64 People's Deputies of Ukraine appealed to the Constitutional Court of Ukraine with a petition regarding the conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with Law No. 590, its separate provisions, as well as the provisions of other legislative acts as amended by this law [3], because other methods of protection of the violated right are not allowed, "which indicates the legal impossibility of legal restoration of the violated right of interested persons when their rights are violated by the specified state bodies and institutions".

Conclusions. The legislation does not establish the possibility of terminating the licensed activity while maintaining the status of a legal entity, so the existence of a financial institution is possible only within the relevant market. The conditions for termination of banking activities are the revocation of the banking license by the National Bank of Ukraine, as well as, in the cases established by law, the withdrawal of an insolvent bank from the market. Such normative and legal regulation creates grounds for further scientific analysis of the economic and legal regulation of banking activity in the context of the functioning of the legal entity institute in Ukraine

LIST OF REFERENCES

1. Авер'янова Є. В. Правове регулювання ліцензування господарської діяльності: автореф. дис. ... к.ю.н. ... 12.00.04. Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2019. 18 с.

2. Бодров В. Г., Сафронова О. М., Балдич Н. І. Державне регулювання економіки та економічна політика: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 520 с.

3. Конституційне подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності», його окремих положень. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_239_2020_0.pdf (дата звернення: 15.11.2022).

SIGNS AS A WAY OF INTERPRETING THE CONCEPT OF «LAW-MAKING»: THEORETICAL AND LEGAL ASPECT

Hudik Vasilisa Gennadiyivna,

4th year law student

Karazin National University

Kharhiv, Ukraine

Introductions. In legal science, there is currently no established opinion regarding the understanding of the definition of «law-making». This is due to the fact that the creation of law is a complex and rather meaningful concept that changes under the influence of the development of the state and civil society. These factors are the reasons for the active attention of the legal community to this topic.

Aim. The main task of the work is to define the features of the concept of «law-making» for their further application in the interpretation of concepts.

Materials and methods. The question of revealing the meaning of this concept belongs to the field of scientific interests of such scientists as S. Alekseev, A. Vasiliev, Yu. Vedernikov, K. Volinka, S. Husarov, M. Kravchenko, V. Kudryavtsev, N. Laznyuk, V. Nersesyants, O. Petryshyn, A. Pigolkin, S. Plavych, O. Skakun, O. Skrypnyuk, M. Tepliuk, Yu. Todyka, V. Tsvetkov, M. Tsvik, O. Yushchik, I. Yakovyuk and others.

Results and discussion. Despite the large number of interpretations of the concept of "law-making", in legal doctrine there is an established range of properties of this process - signs of law-making. It is these signs that allow us to determine the content of the given concept.

Therefore, the characteristic process of law creation is:

1) *Law-making consists in the formation of new legal norms or the change or cancellation of existing ones.* Law-making is an indicator of large social processes. First of all, this is the development of law, which has already formed as a coherent system of domestic and international legislation. However, with the increase in the global level of legal culture and legal awareness, with the development of civil

society, with the rapid increase in the number of achievements of scientific and technical progress and their application to the needs of society, there is a need for the presence of appropriate regulatory and protective norms in the legislation of the countries of the world, international communities and organizations. That is, there is a need for the emergence, formation and consolidation in legal sources based on the already existing norms of "updated" law, which would meet and satisfy the modern needs of society. Therefore, the specified feature is the content of law-making and one of the most important properties characteristic of it. And its lack during the characterization of the creation of law indicates the absence of such a process.

2) *Law-making activity is carried out by the state, which can delegate this right to other subjects - the people (law-making by holding a referendum) or authorized bodies (law-making is carried out by local self-government bodies, etc.).* The scientist of the Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine S. Tsysy points out that the exclusive role of the state as the subject of law-making is characteristic of totalitarian and authoritarian states, mainly of a socialist orientation with a dominant state form of ownership [1, 69]. However, for states with a democratic regime, this idea of law-making does not correspond to reality, since the theory of democracy provides, among other things, the provision of equal participation of citizens in the management of state and public affairs. Therefore, at the legislative level of all democratic states of the world, it is also indicated about mediated (representative) democracy - a form of involving the people and other non-state bodies in the law-making process. For example, the current constitutions of Azerbaijan, Albania, Estonia, Ireland, Lithuania, Russia, Turkey, France, Switzerland, etc. were adopted directly at the referendum. And the law-making of local self-government bodies is guaranteed and ensured by the constitutions and relevant legislative acts of Norway, Latvia, the USA, Iceland, Germany, Denmark, Sweden, Finland, etc.

3) *Law-making is carried out within the limits established by procedural norms (procedures).* Law-making activity is an important and indispensable factor in the process of development of society. Therefore, there is a detailed procedure for its

implementation both at the national and international levels. In domestic legislation, it is established in constitutions, laws, regulations and other legal norms. At the international level, the procedure is established mainly by statutes and legal customs.

Also, in the above-mentioned sources of law, law-making activity is established. For example, Article 156 of the Constitution of Ukraine establishes a particularly strict procedure for making changes to the most socially significant sections of the Basic Law - to Section I «General Principles», Section III «Elections. Referendum» and Chapter XIII «Amendments to the Constitution of Ukraine» [2]. This makes it possible to prevent cases of usurpation of power or abuse of rights by a certain group of subjects. In particular, this is due to the principle of legality, the need for the law-making body to comply with its competence (that is, to act on the basis, in the manner and within the limits of its powers) in order to prevent possible legal conflicts, contradictions and duplication of legal norms in legislation.

4) *The law-making process is an active form of human activity that has an intellectual and creative nature.* The creation of law took place over the centuries in both conscious and spontaneous form with the direct participation of the community of people. The process of creating law required taking into account the natural essence of a person: interaction, communication, cooperation, mutual coordination of behavior in a team. Such an act also required considerable intellectual effort to find out the expediency of creating new forms of law, making changes to the existing ones or canceling them.

Scientists also highlight other properties of law-making. As O. Skakun notes, the result of law-making activity is a normative legal act, and law-making has a specific target and organizational orientation [3, 347]. N. Lazniuk also refers to the signs of the gradual activity of subjects authorized by the people [4, 152].

Conclusions. Therefore, the characteristic features of law-making are the formation of new or the change or cancellation of already existing legal norms; the main subject of law-making is the state in the form of state bodies, and under certain conditions also the people, local self-government bodies, non-governmental organizations, etc.; is carried out in accordance with a certain procedure established

and limited by the rules of law; law-making is an active and creative activity of a person, which has an intellectual character. Other features are also distinguished in legal science. However, the main features constitute the content of the definition of law-making, which defines them as an important method of interpretation in the field of jurisprudence of the corresponding concept.

SOURCES:

1. Цись С. С. Доктринальні засади правотворчості: проблеми наукового розуміння. *Часопис Київського університету права*. 2015. №1. С. 69-72.
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.12.2022).
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: *Консум*, 2001. с. 656.
4. Теорія держави та права: навч. посіб. [Є. В. Білозьоов, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]. За заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України. 2017. 320 с.

CYBERCRIMINAL SPACE AND SPACE LAW

Varava Iryna Pavlivna,

Doctor of Philosophy,

Associate Professor of the Department
of Theory and History of the State and Law

Sachuk Darya Bohdanivna,

student of higher education

first (bachelor) level, Faculty of Law,

National Aviation University,

Kyiv, Ukraine

Abstract. Modern possibilities of using electronic intelligence in education, science and practice are becoming more large-scale and powerful. The development of scientific achievements in the new millennium shows more and more every year that the special danger of using electronic intelligence for criminal purposes is increasing. The latest means, methods and technologies of electronic intelligence already today pose a threat to social and communication systems and networks, and it is difficult to formulate a real, further, clear development of scenarios for using the possibilities of space cyberspace and electronic intelligence for criminal purposes. Electronic intelligence may become a dangerous weapon of cybercriminals in the near future. The authors point out that the current state of legislative regulation of the prevention and counteraction of space cybercrime is insufficient and requires the adoption of relevant laws both at the global and national level.

Keywords: cybercrime, globalization, information technologies, space right, electronic criminal activity.

Cybercrime is an inevitable consequence of the globalization of information processes. However, in the period of globalization, the rapid development of information technologies, the latest communication systems and computer networks is accompanied by the abuse of these technologies for criminal purposes.

The growing number of cybercriminal activities at enterprises, the constant improvement of information technologies and new possibilities of "improvement" of the tools of their commission create serious economic threats to global information networks.

In the conditions of a hybrid war, the total use of mass media and its communication components, the prevention of the main threats of cybercrime is of particular importance. The problem of cybercrime today worries both the state as a whole, individual business entities, and practically every person. The problem of cybercrime has seriously manifested itself in the space industry.

Today, the space industry is unexplored. Legal regulation of the study of the grounds of responsibility in the field of space activity is required. For this, it is necessary to study normative acts at the national and international level.

Under modern conditions, the rapid development of information technologies in the world and the need to exchange information through the use of the global information network, the Internet, really create a favorable climate for both land-based and space-based electronic criminal encroachments: illegal access to state and private computer databases; databases of financial and credit institutions (internal bank computer systems); telephone communications; computer systems of enterprises;

Scientific institutions and educational institutions; misappropriation of funds from the bank accounts of other persons, including in the territory of other states of the world.

The Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects is the main regulatory act that defines the grounds for liability for violations in the space sphere at the global (international) level. According to Article 1 of the Convention, the term "harm" means loss of life, bodily injury or other damage to health; or destruction or damage to property of states, or individuals or legal entities, or property of international intergovernmental organizations [3].

According to Article 2 of the Convention, the launching State bears absolute responsibility for compensation for damage caused by its space object on the surface

of the earth or to an aircraft in flight.

Article 3 of the Convention defines: "If, in any place other than the surface of the Earth, a space object of one State that launches it, or persons or property on board such a space object, is damaged by a space object of another State that launches, then the latter bears responsibility only if the damage is caused through its fault or the fault of the persons for whom it is responsible" [5].

Despite decades of space exploration, only now has Canada and other countries decided to modernize their Criminal Code.

Canada aims to amend its Criminal Code to allow prosecution of its astronauts who commit crimes on the moon as well as during flight, IFLS writes.

Essentially, any crime committed on the moon or during spaceflight would be treated as if it had been committed in Canada.

"A Canadian crew member who during a space flight commits an act or omission outside of Canada which, if committed in Canada, would be an indictable offense shall be deemed to have committed that act or omission in Canada," says the amendment to criminal legislation of Canada [1].

This also includes crimes committed on the surface of the Moon. The proposed amendment comes after Canada joined NASA, the European Space Agency (ESA) and the Japan Aerospace Exploration Agency (JAXA) in signing on to the Lunar Gateway project, a planned small space station that would orbit the moon in a lunar orbit.

Presumably, this means that Canadian astronauts could still commit crimes while on the International Space Station without any legal consequences.

Moreover, the debate surrounding cosmic lawlessness is not entirely hypothetical. So, in 2019, US-born astronaut Ann McClain was accused of committing the first ever crime in space, when she allegedly used the ISS computer to access her colleague's online bank records [4].

The accusations were later found to be false, but the whole incident raised questions about possible crimes in space. Professor Ram Jahu, one of the world's leading experts on international space law from McGill University in Canada, called

this case an urgent call to action to adopt new legal norms [2].

"It is quite logical and strongly necessary that such rules should be the same for all astronauts, regardless of whether they are citizens of different countries," Jahu said. Space activities are of great importance today. This activity is still not sufficiently researched today. One of the issues requiring in-depth study is the basis of responsibility in the field of space activities.

LIST OF REFERENCES:

1. Bilenchuk P., Malii M. Cyberworld in the new millennium. Who are they: cyber criminals, cyber fraudsters, cyber terrorists? Legal Bulletin of Ukraine. №39. 2019 - P.14-15.
2. Bilenchuk P., Malii M. Space and electronic cybercrime: threats and challenges of the new millennium. Legal Bulletin of Ukraine. №41. 2019 - P.14.
3. Bilenchuk P. D., Kobylanskyi O. L., Malii M. I. E-society: the digital future of Ukraine. Monograph. - 2nd edition. processed - Kyiv: 2019. - 292 p.
4. NASA investigates the first crime in space. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-49458155> (date of application 02.01.2021)
5. Gurtovenko O. L. The operation of criminal law on the international space station. Legal scientific electronic journal. № 1. 2021. P. 331–336.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІСНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНОЇ СКЛАДОВОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Лисенко Сергій Олексійович,
доктор юридичних наук, професор, ПрАТ «Вищий навчальний
заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
заступник завідувача кафедри Національної безпеки,
м. Київ, Україна,
ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0002-7050-5536>.

Напад росії на Україну став випробуванням не тільки для цивільних громадян. Свою користь для суспільства прийшлося доводити Збройним силам, спеціальним службам та правоохоронним органам. Звичайно, основні завдання спецслужб та правоохоронців після 24 лютого не змінилися. Для них захист державності, контррозвідка, безпека та правопорядок залишаються на першому місці. Але кардинально змінилися умови виконання службових обов'язків, які перелаштувалися на військові рейки, коли на перший план вийшли напрями, пов'язані із обороною від нападу РФ. При чому така діяльність стала дублюватися всіма службами, але це не створило проблем у виконанні завдань, навпаки, пошук зрадників та диверсантів став почесним обов'язком кожного. І дав в решті решт колосальний результат.

В адміністративно-правовій сфері нічого не змінилось. Основні профільні закони головних суб'єктів безпеки та оборони залишилися чинними та здатними регулювати їх сфери діяльності. Але на допомогу існуючим Верховна Рада України швидко прийняла нові закони або зміни до них, для регулювання адміністративних відносин між державою, організаціями та населенням у воєнний час. Одним із них є Закон України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 року, який дозволяє спрямовувати загони Сил територіальної оборони для виконання завдань у районах ведення бойових дій та інше. До цього був Закон України «Про оборону» від 28.07.2016 року, який визначив основні засади оборони та підготовки до оборони в Україні [1,2].

Крім додаткових можливостей для громадян та силових структур у сфері

оборони України, ці закони додали коло прав та повноважень суб`єктам безпеки в межах окремої ініціативи. Громадяни, організації та військові підрозділи отримали можливість створювати військові формування, отримувати зброю та бойові завдання. Це дозволило найбільш здатним формуванням громад приймати тактичні рішення на місці, не втрачаючи ініціативи, та не порушуючи загальної стратегії.

Вказане питання стосується не тільки нових підходів у обороні України, контррозвідальній роботі, виявленні ворожих агентурних мереж і колаборантів, пропагандистів, протидії злочинам проти національної державності, недопущенні терактів або розслідуванні воєнних злочинів окупантів. До цієї справи долучились усі чоловіки, які залишились в Україні та були здатні приносити користь.

Перебудувалась і значна частина співробітників СБУ, яка бере безпосередню участь у бойових діях. Так на момент повномасштабного вторгнення у спецслужбі був основний бойовий підрозділ – "Альфа" або ЦСО "А", і ще одне з управлінь департаменту контррозвідки, яке займається бойовими спецопераціями. Після вторгнення цей перелік дуже розширився, воювати пішли оперативні співробітники на рівні цивільних добровольців, для цього створений був навіть окремий батальон. В департаменті військової контррозвідки відкрили окремий підрозділ ТрО.

Проте, головним важелем у майбутній перемозі, автор вважає залучення помічників зі сторони. Мова іде про співпрацю військових, спецпризначенців та територіальної оборони населення. Позитивним наслідком цього стало те, що із перших днів війни СБУ викрила 160 диверсійно-розвідальних груп і затримала понад 350 агентів російських спецслужб, саме за допомогою цивільного населення.

Згідно з законами сучасної війни, які набули свою актуальність наприкінці 20-го сторіччя, в сучасних війнах гине більше цивільного населення ніж самих військових. Це пов`язано з тим, що принципово змінено стратегію війни. Головну роль в збройних конфліктах відіграє авіація та артилерія, яка не

відрізняє цілі по наявності в них військових чи цивільних осіб. Тобто цивільному населенню безпечніше всього евакуюватись або примкнути до військових підрозділів [3].

Докази цього твердження дуже яскраво показала сучасна війна між Україною та росією. Головні втрати понесло цивільне населення від бомбардувань та окупації. Вони виявились набагато більшими ніж втрати Збройних сил України. Саме в підрозділах територіальної оборони та ДФТГ в Києві, в перші місяці війни, зберігалось джерело життя, культури та соціальної комунікації. Цивільні особи, волонтери та добровольці гуртувались в штабах територіальної оборони, добровільних формуваннях територіальних громад та знаходили собі застосування скрізь.

На початку вторгнення, коли окупанти пройшли вглиб із півночі і тимчасово окупували Київську область, військові та поліція були залучені до евакуаційних загонів, де працювали разом із волонтерами. Пошук матеріальних засобів та постачання, коли майже вся логістика була зруйнована повністю лягло на плечі цивільних. Велика боротьба розгорілась і в кіберсфері. Контррозвідка разом із цивільними програмістами і зараз не тільки блокує бото-ферми ФСБ, але й нейтралізує постійні хакерські атаки. Окупанти, плануючи повномасштабну агресію, думали, що швидко захоплять Київ. Покладались вони саме на військову потужність і тактику гібридної війни, якою накачували Україну багато років.

Тому вже 25 лютого військові запустили канал Stop Russian War. Кібер спеціалісти чітко визначали, які телеграм-канали використовують окупанти. Невдовзі вдалося досягти того, що контррозвідники подавала списки каналів, і їх блокували майже миттєво. За цей час СБУ було нейтралізовано понад 30 ботоферм, 930 інформаційних ресурсів та 500 проросійських YouTube-каналів, які працювали проти України, з аудиторією понад 15 мільйонів цивільних підписників [4].

По принципу добровільних військових формувань, 25 лютого у НАБУ теж створили Тимчасовий оперативно-бойовий зведений позаштатний загін, до

складу якого увійшли бійці управління спецоперацій, понад 100 детективів та співробітники інших підрозділів, а також Служби безпеки України. На початку березня з числа особового складу працівників НАБУ та військовослужбовців СБУ було створено спільні оперативно-бойові групи. У складі цих формувань співробітники НАБУ допомагали виявити та знешкодити діяльність низки ДРГ та коригувальників. Співробітники УСО НАБУ з навичками саперів долучились до розмінувань деокупованих територій Харківської та Чернігівської областей: обстежували та знешкоджували снаряди та міни у будівлях, на дорогах та у паркових зонах. Наразі, після звільнення півночі України цей загін припинив своє існування. Однак обмін інформацією між відомствами в частині протидії агресії росії залишається [4].

Підрозділи Міністерства Внутрішніх Справ зараз задіяні на війні майже найбільше за інших силовиків. За словами міністра оборони Олексія Резнікова, Україну від агресії РФ боронять до 60 000 прикордонників, до 90 000 бійців Нацгвардії, які на період воєнного стану частково підпорядковується Головнокомандувачу ЗСУ і до 100 000 поліцейських [5].

Проте як відомо, саме поліція найефективніше працює завдяки співпраці із населенням. Це її прями́й обов'язок та перевага перед іншими правоохоронними органами. Забезпечення вчасного обміну інформацією, її якісне накопичення та збереження стало запорукою ефективної оборони та контр наступу Збройних сил України. Система МВС під час великої війни кардинально змінилась. Нові функції з'явилися у кожного підрозділу. Наприклад, організація евакуації українців, – за даними МВС, це близько 6 мільйонів людей. Цим питанням займається і цивільна місцева влада, і ДСНС, і Національна поліція [7].

Національна гвардія, яка до 24 лютого все ж таки займалася більше громадською безпекою, питаннями конвоювання, іншими цивільними функціями, сьогодні в переважній своїй частині воює. 12-та бригада оперативного призначення Національної гвардії та окремий загін спецпризначення "Азов" тривалий час обороняли Маріуполь, вели бої за

Севєродонецьк, Рубіжне та Лисичанськ.

Піротехніки ДСНС за шість місяців знешкодили понад 180 000 вибухонебезпечних предметів та 846 кг вибухової речовини, зокрема 2101 авіаційну бомбу. На середину липня внаслідок вторгнення загинув 41 рятувальник ДСНС, 134 були травмовані, шість – у полоні [6].

В умовах війни немає належного доступу до інформації Міністерства Внутрішніх Справ. Та і цивільним організаціям – не до цього, вони займаються більш актуальними питаннями: документування воєнних злочинів, волонтерська допомога Збройним Силам України і переселенцями.

Досвід восьми місячного спротиву показав високу ефективність громадського, недержавного фактору в організації оборони та ведення війни. Створення певного люфту для суб'єктивної ініціативи в адміністративно-правових актах війни, дозволило розкритись деяким не військовим особам, які тепер стали успішними командирами батальйонів в Збройних силах та Національній гвардії України. Вказаний досвід потрібно якісно оцінити, зважити та використовувати в подальшій побудові моделі Національної безпеки України. Позитивні накопичення практики адміністрування діяльності добровільних формувань територіальних громад, які регламентувались лише внутрішніми настановами та наказами, показують позитивний ефект даного напрямку. В середині цих військових формувань командуванням обов'язки та повноваження розподілялись між підлеглими в залежності від здібностей та певної необхідності. Така автономія та ініціатива зробили вирішальний вклад у звільнення Півночі України.

В усьому світі вже давно використовуються так звані приватні військові формування. І це не данина моді, це певний поклик часу. За статистикою доля недержавної частини в оборонній сфері західних країн збільшилась до 70 відсотків, порівняно з 30-ма відсотками державних військових. Розширення приватного військового сектору адміністративно-правовим шляхом за рахунок передачі низки повноважень на аутсорсінг дозволяє знизити адміністративне навантаження на бюджет та логістику відповідного міністерства. При чому

вибір кандидатів для співпраці завжди слід проводити через аукціон, а в цьому вже є позитивний досвід державних органів. До таких можна віднести сферу постачання, обслуговування, харчування, охоронні, конвойні функції та таке інше. Стандарти Євросоюзу та НАТО вказують на важливу роль в організації моделі безпеки саме недержавних суб'єктів. Тому українському суспільству слід уважно переглянути склад суб'єктів оборонної сфери та сфери національної безпеки взагалі з боку цивільних осіб та організацій.

Підсумовуючи викладене варто зазначити, що Україна близько підійшла до переосмислення стратегічного планування власної безпеки. Тому запровадження нових адміністративно-правових засобів організації оборони та національної безпеки в сторону розширення недержавного сектору дасть небувалий позитивний ефект. Найбільш корисним це буде ще й порівняно із застарілою Ординською моделлю організації безпеки в росії, яка ґрунтується виключно на державний апарат та жорстку вертикаль підпорядкування, зациклену на особу правителя.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про оборону»
https://ips.ligazakon.net/document/view/t193200?an=281896&ed=2016_07_07;
2. Закон України «Про основи національного спротиву»
[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text;](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text)
3. Капітоненко М. Г. International Relations Theory. Routledge. 2022;
4. Скомаров Олександр. Національне антикорупційне бюро України;
5. [https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3587530-zsu-zabezpeceni-vsim-neobhidnim-do-zimi-reznikov.html;](https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3587530-zsu-zabezpeceni-vsim-neobhidnim-do-zimi-reznikov.html)
6. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [https://www.kmu.gov.ua/news/minuloyi-dobi-pirotehniki-dsns-zneshkodiliponad-15-tisyachi-vibuhonebezpechnih-predmetiv;](https://www.kmu.gov.ua/news/minuloyi-dobi-pirotehniki-dsns-zneshkodiliponad-15-tisyachi-vibuhonebezpechnih-predmetiv)
7. [https://antydot.info/publicistics/detektyvy-na-viyni-yak-nabu-sbu-ta-mvs-zminyly-papky-na-hranatomety/.](https://antydot.info/publicistics/detektyvy-na-viyni-yak-nabu-sbu-ta-mvs-zminyly-papky-na-hranatomety/)

ВІДМЕЖУВАННЯ ДИВЕРСІЇ ВІД ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ

Філіпп Анастасія Володимирівна,

к.ю.н,

доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Актуальність обраної проблеми є доволі вагомою та важливою як у теоретичному, так і у практичному сенсі. В умовах напруженої міжнародної обстановки, активного розвитку інформаційних та військових технологій, загрози поширення зброї масового знищення та діяльності екстремістських злочинних організацій, рівень актуальності наукових досліджень про правильну кримінально-правову кваліфікацію складів кримінальних правопорушень тільки зростає.

Ціль роботи./Aim. Метою роботи є встановлення юридичних ознак за якими відмежовується диверсія від терористичного акту

Матеріали та методи./Materials and methods. Вивченню даного питання присвятили свою увагу такі правники як: О. Ф. Бантишев, Р. І. Брящей, С. В. Гізімчук, В. П. Ємельянов, О. А. Клименко, А. С. Климосюк, О. О. Климчук, В. В. Колосков, В. П. Тихий, О. М. Чорний, О. А. Чуваков, О. В. Шамара, О. Г. Яценко та інші. У роботах названих вчених, досліджувана нами проблематика, піддана глибокому і ґрунтовному аналізу, проте низка проблемних питань все ще залишаються неопрацьованими та дискусійними.

Результати та обговорення./Results and discussion. В даний час найбільші складнощі виникають при відмежуванні складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 113 ККУ (Диверсія) та 258 ККУ (Терористичний акт). Родовий об'єкт диверсії – суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України. [1, с. 103]. Виходячи з того, що терористичний акт передбачений у розділі IX «Кримінальні правопорушення

проти громадської безпеки» Особливої частини ККУ, родовим об'єктом терористичного акту є громадська безпека, тобто суспільні відносини щодо захищеності людей від джерел підвищеної небезпеки. З цього можна зробити висновок, що кримінальні правопорушення, передбачені ст. 113 і ст. 258 КК України різняться родовими об'єктами. Диверсія і терористичний акт розмежовуються також і за основними безпосередніми об'єктами. Для диверсії ними є окремі об'єкти національної безпеки у певних сферах суспільних відносин, конкретизація яких залежить від форм вчинення цього кримінального правопорушення, а в терористичному акті злочинний намір спрямований на заподіяння шкоди суспільним відносинам щодо захищеності людей від терористичних загроз, як особливого джерела підвищеної небезпеки. [2, с. 94].

Зазначимо, що законодавець чітко не визначив предмет на який посягає особа при вчиненні терористичного акту. У свою чергу, предмет диверсії у кримінальному законодавстві прямо позначений у ст. 113 ККУ - це об'єкти, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення (оборонні підприємства, споруди, об'єкти транспортної інфраструктури та транспортних засобів, засобів зв'язку, об'єкти життєзабезпечення населення тощо).

Незважаючи на те, що диверсія, як і терористичний акт, є багатооб'єктним кримінальним правопорушенням, розмежовувати ці склади слід за спрямованістю вчинених дій. Так, метою терористичного акту є порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій. [3]. Диверсія ж вчиняється з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які

мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій. [3].

У сучасних умовах відмежування диверсії від терористичного акту має особливе значення. Таке кримінальне правопорушення як диверсія характеризується особливою спрямованістю та специфікою суб'єктивної сторони. Це діяння направлене на підрив конституційного ладу та безпеки держави як найважливіших складових елементів організації суспільства. Спричинення ж конкретної шкоди потерпілим за такими видами прояву терористичного характеру є не самоціллю, а способом підриву конституційного ладу та безпеки держави. Терористичний акт, у свою чергу характеризується спрямованістю на спричинення шкоди невизначеному широкому колу осіб і вчиняється загально небезпечним способом, пов'язаним передусім із спричиненням шкоди особі, а з іншого боку – зі знищенням чи пошкодженням матеріальних об'єктів. [4, с. 147]. Вік суб'єкта даних кримінальних правопорушень також різний: кримінальна відповідальність за вчинення терористичного акту настає з 14 років, за вчинення диверсії з 16 років. З суб'єктивної сторони і диверсія, і терористичний акт є кримінальними правопорушеннями, які можуть вчинятись тільки з прямим умислом. При розмежуванні варто враховувати, що диверсант під час скоєння протиправного діяння, зазвичай, діє таємно, а терорист – прагне привернути максимальну кількість уваги до вчинених дій. Істотною ознакою, що розмежовує дані кримінальні правопорушення є також ультимативність дій при вчиненні терористичного акту, тобто ці дії повинні ставити органи державної влади або міжнародні організації перед певним вибором, який має несприятливі наслідки. Таким чином, можна дійти висновку, що розмежування терористичного акту і диверсії варто проводити за об'єктом, об'єктивною стороною, метою і характером публічності діяння. Вважаємо за необхідне відмітити те, що важливість правильної своєчасної кваліфікації та відмежування даних кримінальних правопорушень зумовлена, зокрема, можливістю застосування

спеціального виду звільнення особи від кримінальної відповідальності. Так, згідно із ч. 6 ст. 258 ККУ особа звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене частиною першою цієї статті в частині погрози вчинення терористичного акту, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно повідомила правоохоронний орган про цей злочин, сприяла його припиненню або розкриттю, у разі якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо в її діях немає складу іншого злочину. [3].

Висновки./Conclusions. На кінець зазначимо, що проведений аналіз розмежування даних кримінальних правопорушень наочно демонструє деяку складність для правознавця, спричинену схожістю окремих ознак та необхідністю проникати у сутність розглянутих явищ. Проте, між цими кримінальними правопорушеннями є низка відмінностей. Так, аналізовані склади кримінальних правопорушень мають різні основні й додаткові об'єкти посягань; предмет диверсії на відміну від терористичного акту позначений точно (перелік вичерпний). Найбільш значущими ознаками для відмежування кримінальних правопорушень, що розглядаються є їх мета і характер вчиненого діяння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Климосюк А. С. Безпосередній об'єкт диверсії (стаття 113 КК). Проблеми законності. 2017. Вип. 137. С. 101–112. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.137.101743>.
2. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 388 с.
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (Дата звернення 16.07.2022 р.).
4. Капсамун І. М. Диверсія за і проти/ І. М. Капсамун // Газета «День» - № 172 – 2017.-с. 3.